

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin
Historické vědy – české dějiny

Hana Matysková

Komunistky ve 20. letech

Communist Women in the 1920s

Disertační práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Praha 2011

Děkuji paní docentce Čechurové za výborné vedení po celou dlouhou dobu mého studia,
za ochotu a podporu.

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. září 2011

ANOTACE

„Komunistky ve 20. letech“ je práce o ženách, které spoluzakládaly Komunistickou stranu Československa a podílely se na jejím budování. Zahrnuje časové období 1921-1929. Soustředí se na činnost národnostně českých žen na území českých zemí. Sleduje především činnost ženského ústředí, které práci řídilo. Snaží se ji postihnout po stránce politické, sociálně-ekonomické a kulturní, zájem je věnován také rovině psychologické. Práce je rozdělena do tematických kapitol, v jejich rámci je postupováno chronologicky. Úvodní kapitola se zabývá důvody, proč se některé ženy přiklonily k levici a jiné k pravici v sociální demokracii, další kapitoly popisují organizaci žen v komunistické straně, jejich konkrétní činnost, životní styl proletářských žen a funkcionářek, vztah k sovětskému Rusku, vnitrostranický politický vývoj, srovnání s ženami jiných stran a medailony jednotlivých komunistických funkcionářek. Byly použity prameny archivní (většinou protokoly z jednání komunistických orgánů a osobní fondy uložené v Národním archivu v Praze), dobový ženský tisk a osobní vzpomínky žen.

klíčová slova: ženy, komunismus, Komunistická strana Československa, 20. století, historie

SYNOPSIS

„Communist Women in the 1920s“ is about the women, who established the Communist Party of Czechoslovakia and worked to build it up. It describes women of Czech nationality in the territory of the Czech lands during the period 1921-1929. The focus is mostly on the women's headquarters, which directed the work. Following political, social-economical and cultural levels, interest is also paid to the psychological aspect. The theses is divided into thematical chapters, each depicting events chronologically. The introductory chapter presents the reasons, why some women turned to the left and others to the right in the Social Democratic Party. Subsequent chapters describe the organization of women in the Communist Party, their concrete workload, life style of working-class women and functionaries, relations with the Soviet Russia, intraparty political development, comparison with other parties and biographies of female communist functionaries. In this work were used archival materials (mostly records of party meetings and personal materials located in the National Archive in Prague), contemporary women's newspapers and memoires of women. Keywords: women, communism, Communist Party of Czechoslovakia, 20th century, history

SEZNAM ZKRATEK

DTJ	–	Dělnické tělovýchovné jednoty
EKI	–	Exekutiva Komunistické internacionály
FDTJ	–	Federace dělnických tělovýchovných jednot
FPT	–	Federace proletářské tělovýchovy
KI	–	Komunistická internacionála
LA PNP	–	Literární archiv Památníku národního písemnictví
MVS	–	Mezinárodní všeodborový svaz
NA	–	Národní archiv v Praze
VKS(b)	–	Všesvazová komunistická strana (bolševici)
VV	–	Výkonný výbor
ÚV	–	Ústřední výbor

Obsah

1	ÚVOD.....	9
1.1	Stav výzkumu, literatura	9
1.2	Cíl a vymezení tématu práce.....	12
1.3	Struktura práce	12
1.4	Metody	13
1.5	Prameny	14
2	NALEVO	16
2.1	Situace po válce	16
2.2	Formování levice v sociální demokracii	21
2.3	Gradování rozporů mezi pravicí a levicí.....	32
2.4	Definitivní rozkol.....	42
2.5	Shrnutí.....	48
3	ŽENSKÉ AGITAČNÍ KOMISE	50
3.1	Ustavení strany a budování ženských organizací	50
3.2	Zapojení do Komunistické internacionály	57
3.3	Pevná organizace a další změny	62
3.4	Praktické fungování ženských komisí	65
3.5	Jak pokračovala organizace	67
3.6	Shrnutí.....	77
4	ŽENODDĚLY	80
4.1	Změna kurzu a organizace	80
4.2	Reakce žen na zavádění změn	84
4.3	Provádění přestavby strany	87
4.4	Neúspěch.....	93
4.5	Shrnutí.....	97
5	ČINNOST KOMUNISTEK.....	99
5.1	Práce v organizacích	99
5.2	Komunistické akce.....	104
5.3	Přidružené organizace.....	108
5.4	Ženský tisk.....	116
5.5	Shrnutí.....	123

6	SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ PROLETÁŘSKÝCH ŽEN	124
6.1	Osmihodinová pracovní doba a útoky na ni	124
6.2	Cíl komunistické propagandy	125
6.3	Státní podpory v nezaměstnanosti	127
6.4	Zákon o pojišťování dělnictva pro případ nemoci	129
6.5	Zákon o sociálním pojištění	131
6.6	Sociální postavení proletářských žen	135
6.7	Výdělečně činné ženy	139
6.8	Životní úroveň	147
6.9	Shrnutí	149
7	SOVĚTSKÉ RUSKO	151
7.1	První zprávy	151
7.2	První delegáti	155
7.3	Nová socialistická společnost v Rusku	158
7.4	Další návštěvnice v zemi sovětů	162
7.5	Mezinárodní leninské školy	167
7.6	Udržování spojení a dlouhodobé pobyty	171
7.7	Srovnání dojmů a zkušeností	174
7.8	Shrnutí	180
8	ŽIVOTNÍ STYL	182
8.1	Revolucionářky	182
8.2	Konflikt se státní mocí	185
8.3	Ilegální činnost	188
8.4	Komunistky vs. policisté a četníci	191
8.5	Osobní život a rovnoprávnost ženy	193
8.6	Manželství, děti, domácnost	198
8.7	Životní úroveň	205
8.8	Shrnutí	213
9	KRIZE A OPOZICE	214
9.1	Opozice v levíci 1920-1921	214
9.2	Jílkova levá skupina 1922	216
9.3	Bolševizace	217
9.4	Postavení žen ve straně	219

9.5	Bubníkovci 1925	221
9.6	Případ Grimmichová.....	222
9.7	Další opozice a počínající stalinizace	226
9.8	Obrat doleva.....	228
9.9	Vypuknutí krize 1929	231
9.10	Cesta žen k opozici a její ustavení	233
9.11	Souboj opozice s oficiálním vedením strany	235
9.12	Konec opozice.....	239
9.13	Společné prvky opozic.....	240
9.14	Specifika ženského hnutí a psychologické aspekty	241
9.15	Úvaha o typech žen.....	243
9.16	Ženy v ústředních funkcích.....	247
10	ŽENY JINÝCH STRAN	250
10.1	Vztah stran k ženám za Rakouska a v republice.....	250
10.2	Srovnání postavení žen v politických stranách.....	254
10.3	Zastoupení žen v parlamentu	258
10.4	Vnímání žen muži.....	262
10.5	Sřetávání a spolupráce mezi ženami různých stran	264
10.6	Shrnutí a hodnocení	267
11	MEDAILONY KOMUNISTICKÝCH FUNKCIONÁŘEK	268
12	ZÁVĚR	284
13	PRAMENY A LITERATURA.....	290
14	PŘÍLOHY	300

1 ÚVOD

„Komunistky ve 20. letech“ jsou prací o ženách, které se podílely na zakládání Komunistické strany Československa a jejím budování v letech 1921-1929. Zajímala mne motivace žen, které stranu zakládaly. Proč se staly komunistkami a jak je to změnilo? Jaký byl jejich program, o co usilovaly? S tím souviselo, jak byly ve straně organizovány a jakou činnost vyvíjely. Další otázky se vztahují ke komunistkám jako ženám - jaké bylo jejich postavení ve straně, jak na ně nahlíželi muži-spolustraníci a jaký byl jejich vztah k nim? Období první republiky bylo obdobím vzrůstu ženské emancipace, jaký byl postoj komunistek v tomto směru? Důležitou a z psychologického hlediska zajímavou otázkou je, jak reagovaly na vývoj ve straně, která své ústředí měla v Moskvě a byla úzce spjata s mezinárodním komunistickým hnutím. Strana prošla několika vnitrostranickými krizemi a na konci 20. let to byla jiná strana než na začátku. Co se mezitím stalo, jaké byly osudy jednotlivých žen?

1.1 Stav výzkumu, literatura

Co se týká syntéz k dějinám Komunistické strany v Československu, z těch, které vznikly během vlády komunistické strany, jsou nejvíce ceněny Dějiny KSC z roku 1961¹ od Pavla Reimana a kolektivu, ale vzhledem k době vzniku jsou však stále tendenční.

Po sametové revoluci bylo konečně možné toto téma zpracovat bez dozoru komunistické strany, i když na druhou stranu chyběl potřebný časový odstup. Za hlavní důvod, proč se tak nestalo, je ale považována nechuť historiků jako přirozená reakce na období, kdy toto téma bylo povinné a zprofanované. Spíše využili možnosti věnovat se tématům, která byla dosud tabu, jako např. období první republiky.

Konečně ale mohlo vyjít několik výborných prací, které se v době komunistického režimu mohly šířit pouze samizdatem nebo vznikly v cizině. Takové jsou zejména Dějiny Třetí internacionály od Hany Mejdrové a Miloše Hájka² a doktorská práce Jacquese Rupnika Dějiny KSC. Od počátků do převzetí moci³, obě napsány v polovině 70. let. V letech 2003-5 vyšlo 5 sborníků Bolševismus, komunismus a radikální socialismus

---

¹ REIMAN, Pavel a kol.: Dějiny Komunistické strany Československa, Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1961

² MEJDROVÁ, Hana, HÁJEK, Miloš: Vznik Třetí internacionály, Praha, Karolinum 2000

³ RUPNIK, Jacques: Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků k převzetí moci., Praha, Academia 2002

v Československu⁴, které vznikly v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR pod vedením profesora Kárníka. Přinesly hodně dobrých studií a byly zamýšleny jako přípravná fáze pro napsání moderní syntézy dějin KSČ, na kterou se stále čeká. V současné době v práci pokračuje projekt Komunistická strana Československa a bolševismus, taktéž v Ústavu pro soudobé dějiny.⁵

Pro dějiny Kominterny lze použít práce vzniklé na Západě v dobách komunistického éry, zejména v 60. letech.⁶ Z prací napsaných po roce 1989 jmenuju především jednosvazkové dějiny Kominterny od Kevina McDermotta a Jeremy Agnewa.⁷ Po pádu komunistických režimů byl v zahraničí o problematiku levicových systémů ve střední a východní Evropě a situaci v postkomunistických zemích zvýšený zájem. Vzniklo několik prací přínosných zejména pohledem zvenku a srovnáním situace v různých postkomunistických zemích.⁸

Dalším aktuálním tématem, kterého se moje práce dotýká, jsou gender studies (ženská studia). K nám se ze zahraničí tento trend dostal v 90. letech. Mezi průkopnice patřila socioložka Jiřina Šiklová, která založila v Praze centrum a knihovnu, které stále fungují.⁹ Problematika je kromě neziskových organizací živá i na vládní úrovni. Kampaně za rovné příležitosti, stejné odměňování za stejnou práci a další dokazují, že rovnost mezi pohlavími stále není a úsilí o emancipaci žen pokračuje.

V oblasti odborné historické literatury o ženách přitahovalo dosud zejména 19. století a přelom století. Především Milena Lenderová z tématu vytěžila několik výborných prací - K hříchu a k modlitbě, Chytila patrola ... aneb prostitute za Rakouska i republiky ad.¹⁰ Z přehledových prací bych jmenovala sborník Documenta pragensia XIII – Žena v dějinách Prahy¹¹ a nejnověji encyklopedii Žena v českých zemích od středověku do 20. století.¹² Dělnickými ženami od 19. století do roku 1921 se zabývala Eva Uhrová, která se k tématu dostala přes svou novinářskou profesi. V 80. letech vyšla knížka Po nevyšlapaných

---

⁴ Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. - V., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, Praha 2003-5

⁵ <http://www.dejinyksc.usd.cas.cz>

⁶ Např. HULSE, James W.: The forming of the Communist International, Stanford University Press, Stanford 1964 nebo německé práce Ossipa K. Flechtheima.

⁷ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin., Palgrave Macmillan, London 1996

⁸ Např. VERDERY, Katherine: What was socialism, and what comes next?, Princeton University Press, Princeton 1996

⁹ <http://www.genderstudies.cz>

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena: K hříchu i k modlitbě, Praha, Mladá fronta 1999

LENDEROVÁ, Milena: Chytila patrola aneb prostitute za Rakouska i republiky, Karolinum, Praha 2002

¹¹ Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace gender studies 1993, Scriptorium, Praha 1996

¹² Žena v českých zemích od středověku do 20. století (ed. Milena Lenderová, Božena Kopiczková, Jana Burešová, Eduard Maur), NLN, Praha 2009

stezkách¹³, několika články přispěla do Kárníkových sborníků¹⁴ a vydala soubor biografíí České ženy známé a neznámé.¹⁵ Dále Renáta Wohlgemuthová, která napsala v roce 1965 přehledový článek o ženách v sociální demokracii do roku 1914 do Československého časopisu historického¹⁶ a průkopnický vedla na Katedře hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze semináře k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, ze kterých vzešlo 7 studentských sborníků.¹⁷

Pro ženské hnutí v 1. polovině 20. století je výborná syntéza Jany Burešové Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století¹⁸, zpracovávající liberální a katolické ženské spolky. Jana Burešová je také autorkou článků o ženském faktoru v politických stranách první republiky, včetně komunistické strany.¹⁹ Činnost žen v meziválečném parlamentu zmapovala Dana Musilová.²⁰ Zkušenostmi žen 20. století se především pomocí metody orální historie zabývá Pavla Frýdlová. Knihu medailonů komunistických žen známých zejména po roce 1948 napsal Jiří Pernes pod názvem Komunistky s fanatismem v srdci.²¹ O tématech z ženských dějin vznikly také vysokoškolské práce, jejichž autorkami jsou většinou ženy (viz seznam literatury).

Pro dějiny ČSR ve 20. letech pro mne nejdůležitějšími zdroji byly Kárníkovy České země v éře první republiky a Peroutkovo Budování státu.²² Při psaní mně chybělo, že zatím neexistuje moderní syntéza dějin KSČ a nevznikly ani moderní monografie takových žen, jako byla Marie Majerová a Louisa Landová-Štychová.

---

¹³ UHROVÁ, Eva: Po nevyšlapaných stezkách, Praha, Mona 1984

¹⁴ UHROVÁ, Eva: Žena v KSČ a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu II, c.d.

Národní fronta žen a Rada československých žen, in: Bolševismus, ... IV, c.d.

Česká novinářka Barbora Rezlerová-Švarcová, in: Bolševismus, ... V, c.d.

¹⁵ UHROVÁ, Eva: České ženy známé i neznámé, vlastním nákladem, 2008

¹⁶ WOHLGEMUTHOVÁ, Renáta: Účast žen v české sociální demokracii do roku 1914, in: Československý časopis historický 1965, č. 3

¹⁷ I. – VII. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 1995-2001

¹⁸ BUREŠOVÁ, Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Univerzita Palackého v Olomouci 2001

¹⁹ BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století, in: Andros probabilis, Matice moravská v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, 2005
BUREŠOVÁ, Jana: Reflexe společenského postavení žen v komunistické ideologii a politice ve 20. a 30. letech 20. století v Československu, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus II, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, Praha 2004

²⁰ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939., Němec – Veduta, České Budějovice 2007

²¹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Brána, Praha 2006

²² KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, Libri, Praha 2002, Díl druhý, Libri, Praha 2002, Díl třetí Libri, Praha 2003

PEROUTKA, Ferdinand: Budování státu I - IV, Academia, Praha 2003, 4. vydání

1.2 Cíl a vymezení tématu práce

Já bych svou práci chtěla doplnit nezpracovaná bílá místa o ženách komunistkách ve 20. letech 20. století a zařadit je do dějin komunistické strany, první republiky i ženského emancipačního hnutí. Ukázat vývoj událostí z jejich pohledu a popsat jejich účast na dění. Cílem práce je podat základní přehled, proto budu komunistické ženské hnutí sledovat po linii organizačně-politické, sociálně-hospodářské, kulturní a psychologické. Kromě základního přehledu budu na některých místech uvádět i podrobnosti ze života žen, jako doklad k uvedeným tvrzením a k dokreslení situace.

Zaměřila jsem se na komunistky české národnosti v českých zemích a zejména na působení ženského ústředí, které činnost ženských organizací řídilo. Zaměřovalo svou činnost hlavně na tovární dělnice, a proto i moje práce se kromě funkcionářek bude věnovat především jim.

1.3 Struktura práce

Kapitoly byly zvoleny tematicky, v jejich rámci se postupuje převážně chronologicky. Cílem tohoto rozdělení je ukázat vývoj v ženské složce komunistického hnutí na různých rovinách – politické, sociální, organizační, na rovině soukromého života a psychologické.

Abych téma vůbec dovedla uchopit, začala jsem zrekonstruováním organizační struktury, která je zpracována v kapitole Ženské agitační komise a Ženodděly. Tato kapitola popisuje fungování ženských organizací podle pravidel, která byla stanovována na sjezdech a konferencích, prezentována v tisku, zasílaná v oběžnících. Další kapitola Činnost komunistek doplňuje, jak běžná práce v organizacích vypadala. Následuje Sociální postavení proletářských žen, zejména dělnic, protože to byla vrstva, kterou chtěla komunistická strana získat.

Pro vyniknutí specifík komunistické strany jsou důležité kapitoly Sovětské Rusko a Životní styl. Vztah k sovětskému Rusku, později Sovětskému svazu, byl pro stranu nesmírně důležitý. Ruská komunistická strana vládla v Rusku a určovala politiku Komunistické internacionály. Podávám pohled žen, tj. pohled zdola, směrem od československé sekce. Další, čím se komunisté a komunistky výrazně odlišovali od ostatní československé společnosti, byl jejich životní styl. Nacházeli se v dvojakém postavení, kdy žili v republice, ale neuznávali ji. Jejich osobní život byl jiný a vzbuzoval zájem. Tato kapitola se zaměřuje na životní styl komunistických funkcionářek, zatímco životní styl proletářek je zahrnut v kapitole Sociální postavení.

Stěžejní pro práci jsou kapitoly postihující politický vývoj. Je to kapitola Nalevo o rozkolu

v sociální demokracii a rozdělení, kdo šel nebo se ocitl napravo a kdo nalevo. A kapitola Krize a opozice, která popisuje, jak ženy vnímaly změny ve straně v souvislosti s vystoupeními opozice a vnitrostranickými krizemi, zejména těmi největšími v letech 1924-5 a 1928-9, a jak se jich účastnily. Tato kapitola se krizemi zabývá z hlediska politického a psychologického, ale jsou zmíněny i v kapitole o organizaci a jinde. Také úsilí komunistek o emancipace žen je přítomno ve více kapitolách. Na závěr kapitoly Krize a opozice je úvaha o typech žen, znovu se zabývající jejich motivací k tomu stát se komunistkami a sociální determinací jejich rozhodnutí.

Kapitola Ženy jiných stran, zejména socialistických, je postavena na základě literatury. Zahrnuje také úvahu o feminismu v pojetí liberálních žen a socialistek, zejména komunistek. Medailony jsou zpracovány o těch ženách, které ať na začátku, v průběhu nebo na konci 20. let stály v popředí ženského komunistického hnutí, většinou pracovnice ženského ústředí, poslankyně a redaktorky. Některé medailony jsou bohužel příliš stručné, protože se mi nepodařilo shromáždit dost informací. V poznámce jsou uvedeny hlavní zdroje, ze kterých jsem biografické informace čerpala.

1.4 Metody

Chtěla jsem podat všeobecný přehled, proto jsem se věnovala politických, sociálním i kulturním dějinám. Vzhledem k neúplnosti pramenů vztahujících se k ženám v komunistické straně (viz níže) jsem někdy musela postupovat metodou dedukování. Snažila jsem se přitom vyhnout nebezpečí zevšeobecňování a chybných paralel.

Snažila jsem se neaplikovat znalost pozdějšího vývoje předem, naopak jsem se snažila porozumět době, vcítit se do myšlení a jednání žen. Znamenalo to zjistit, jaké faktory působily, počítat s pravděpodobností různých alternativ a jinými normami a zvyky v chování lidí. Pro autentičnost používám na některých místech parafráze a dobový jazyk. Prostor mají především v kapitole Nalevo, kde jsem tak chtěla postihnout, jaké důvody působily při rozhodování, zda jít napravo, nebo nalevo.

Hlavní přístup mé práce je pohled zdola, směrem od žen, pohled k stranickému vedení, pohled k Moskvě jako centru. Usilovala jsem o přítomnost více pohledů - pravice a levice, vedení a opozice, strana a Moskva, KSČ vs. ostatní strany, KSČ vs. státní orgány. Pohled současníka jsem uplatnila až v závěru.

Obecným a nadčasovým tématem pro mne byl psychologický vývoj jednotlivých žen – jak je možné stát se fanatičkou, co dělat, pokud se dostaví pochybnosti a které rozhodnutí je

správné. Lákalo pokusit se o typologizaci, která je možná podle sociologických kategorií jako původ, vzdělání, zaměstnání apod., ale nejistá, pokud se jedná o charakter člověka a motivaci jeho jednání.

Při psaní textu jsem většinou postupovala podle tematických a ideových bloků, ale snažila jsem se přitom zohlednit vývoj. Změny, které začaly v letech 1924-5, byly tak výrazné, že období 20. let rozdělily na dvě odlišné poloviny, ale některé tendence jako např. centralizace jsou patrné již dříve.

Snažila jsem se všimnout si i sémiotiky. Komparativní metoda byla použita při srovnávání opozice a v kapitole Ženy jiných stran. Závěr tvoří bibliografická hesla.

1.5 Prameny

Pracovala jsem hlavně se třemi základními druhy pramenů - ženským komunistickým tiskem, který je dobře dochován, archivními materiály, které jsou bohužel torzy a vzpomínkami žen, které jsou také ojedinělé.

V Národním archivu v Praze jsem využila fond 19/5 (ÚV KSČ 1921-38), zejména materiály říšské agitační komise žen a ústředního ženoddělu (1922-38), kde jsou protokoly ze schůzí, oběžníky, hlášení nižších složek, referáty ad. Bohužel jak už zmíněno, dochovány jsou jen velmi torzovitě.²³ Nahlížela jsem také do materiálů polbyra, orgbyra, sekretariátu a agitpropu, pokud jednaly o ženách.²⁴ Nedochovanost materiálů je vysvětlována situací strany, jejíž ústředí a přední funkcionáři byli častými cíli policejních domovních prohlídek, dále nedostatkem času zpracovávat archiv a ztrátou materiálů za války i v době po r. 1948, kdy po „vypůjčení“ dokumentů zůstaly v archivu jen prázdné složky.

Dalším zdrojem byly policejní relace o schůzích KSČ z let 1921-1938²⁵ a fond policejní prezídiu 1921-1930.²⁶ O některých funkcionářkách jsem našla materiály v Archivu bezpečnostních složek Na Struze.²⁷ V neposlední řadě jsem čerpala z osobních fondů v Národním archivu a Památníku národního písemnictví.²⁸

---

²³ NA, fond 19/5, sign. 1147-70 (1924-7), 1171-2 (1929)

²⁴ NA, fond 19/5, karton 17, aj. 92 – polbyro (1924), 96 – polbyro (1925), 206 – orgbyro (1925), 247 – sekretariát (1925), 259 – ÚV, 287 – sekretariát (1927), 134 – polbyro (1929), 1025-1 – agitprop (1928)

²⁵ NA, fond Prezidium policejního ředitelství Praha, signatura P 73/31

²⁶ NA, PP 1921-1930, P 73/30 – KSČ

²⁷ Studijní ústav Archiv bezpečnostních složek – Miloslava Grimmichová, Anežka Hodinová-Spurná

²⁸ NA, fond Blanka Friedová, Miroslava Grimmichová, Anežka Hodinová-Spurná, Julie Prokopová, Marie Rozkocová

Literární archiv Památníku národního písemnictví, osobní pozůstalost Marie Majerové a Heleny Malířové

Velice cenné pro mne byly vzpomínky a paměti žen - Marie Zápotocké, Karly Pfeiferové a Marie Švermové. Z doby druhé světové války a po ní jsou vzpomínky Hedy Margoliové, které mne velmi inspirovaly, některé její úvahy považuji za obecně platné a pracovala jsem s nimi v kapitole Závěr.²⁹

---

²⁹ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, MONA 1985
PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti. Stará textilačka vypravuje., Praha, Nakladatelství politické literatury 1964
ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, FUTURA, Praha 2008
KOVÁLYOVÁ (Margoliová), Heda: Na vlastní kůži, Československý spisovatel, Praha 1992, 2. vyd.

2 NALEVO

2.1 *Situace po válce*

Světová válka způsobila dosud nevídanou humanitární katastrofu. Když válka vypukla a muži byli odvedeni, začaly ženy dostávat od státu vyživovací příspěvky. Některé tím byly překvapené, protože to bylo více, než kolik jim k vedení domácnosti dávali jejich muži. S tím, jak válka pokračovala a zhoršovala se hospodářská situace, příspěvky ustaly. V posledních dvou letech byly téměř všechny potraviny na přiděl, panoval veliký hlad a bída. Nedostatek ale nebyl rovnoměrný, stále existovaly vrstvy obyvatelstva, které žily ne-li v přepychu, tak v dostatku. Obrátilo se také tradiční paradigma mezi městem a venkovem, kdy venkov nyní platil za blahobytnější. Ženy z měst přicházely na venkov prosit o jídlo a směnit ho za co ještě měly, peřiny, oblečení. Odtud potom po válce nenávid k sedlákům a selkám, kteří za války ukázali tvrdá srdce. Ti to brali jako zadostiučinění.

Zle na tom bylo zejména dělnictvo ve městech, které bylo odkázáno jen na mzdu za práci v továrně. Některé ženy dělníků byly nouzí nuceny stát se prostitutkami. Docházelo k případům, kdy matka zavraždila sebe i děti, protože nemohla vydržet dívat se, jak hladoví. Muži bojovali na frontách, ženy byly v zázemí a nesly tíhu starostí o děti. V mnoha zaměstnáních nahradily odvedené muže. S ženami se tak lidé setkávali nejen tradičně jako s ošetřovatelkami, kuchařkami a dobročinnými pracovníci, ale i na místech dosud vykonávaných převážně muži, jako např. v obchodech, ševcovských dílnách, na místě listonošek, průvodčích tramvají, metařek, částečně v těžkém průmyslu ad.

Už před válkou byla mezi podnikateli snaha zvýšit výkonnost dělníků do krajnosti. Tzv. Taylerův systém (nazvaný podle amerického inženýra, který jej vypracoval) stanovoval pro každý pracovní úkon časovou normu a zaváděl také jejich kontrolu (píchnací hodiny, otáčkoměry, kontroloři) a sankce za neplnění (úkolové mzdy, srážky ze mzdy). Za války se postavení dělníků ještě zhoršilo, byl vydán zákon o válečných úkonech, podle kterého dělník mohl být zařazen do podniku, odkud nemohl odejít. I za drobná provinění následovaly drastické tresty, které byly navíc prováděny veřejně. Znemožněno bylo také dosud obvyklé vyjednávání zaměstnavatelů a odborových svazů.

S tím, jak se válka protahovala a hlad a bída rostly, se obyvatelstvo radikalizovalo. Karla Pfeiferová, tehdy textilní dělnice v severních Čechách, vzpomínala, jak se začaly šířit zprávy, že v Rusku lid svrhl vládu a i dělnice v továrnách začaly hlasitěji reptat a říkaly „Uděláme to jako v Rusku!“ Následně se objevila vyhláška, že debaty se zakazují pod hrozbou propuštění.

Pak došlo k demonstraci žen proti hladu, při které bylo povoláno vojsko, ale hejtman nakonec ustoupil a ženy dostaly potravinové přiděly. Také v továrně byla zorganizována stávka za lepší jídlo a zvýšení mezd, která byla úspěšná. To, že úřady a zaměstnavatelé ustoupili a dělníci prosadili určitá zlepšení, je povzbudilo k další činnosti. Skláři, kteří již měli svoje odborové organizace, jim obstarali spojení s odborovým svazem textiláků. V květnu 1918 přijel sociálnědemokratický poslanec, který měl přednášku o významu organizovanosti a v projevu odsoudil válku, což na ženy silně zapůsobilo. Byly rozdány přihlášky do odborů a zvoleni důvěrníci, mezi nimi i Pfeiferová. Právě přes odborovou angažovanost začala její cesta do strany. Podobná situace byla všude. Státní orgány byly slabé, měly také pošramocenou pověst z Rakouska a netroufaly si zakročit. I zaměstnavatelé měli obavu z radikalizujících se dělníků a přistupovali na jejich požadavky. Sebevědomí dělníků naopak rostlo. Odbory si koncem války vybudovaly opravdu silnou pozici, kterou museli respektovat i zaměstnavatelé.

V Praze vznikla Socialistická rada, orgán vůdčích představitelů socialistických stran ke koordinování postupu, a 14. října vyhlásila generální stávku proti vývozu potravin ze země. Prohlášení obsahovala také výzvu k vyhlášení samostatného státu. Stávka byla úspěšná, ale k vyhlášení státu došlo až 28. října 1918. Přebrot byl přivítán i velkou částí dělníků, kteří věřili, že nová republika bude národní a socialistická. Plně se projevila se nacionalizace, která byla v sociální demokracii už před válkou, ač v rozporu s deklamovaným proletářským internacionalismem. Pro národní dělníky byla stěžejním bodem jejich programu. Naopak němečtí dělníci stáli na straně německých občanských stran a postavili se proti novému státu. Mezi obyvatelstvem po válce byla velká vyčerpanost. Propukla pandemie španělské chřipky, téměř každá rodina ztratila muže na frontě, vraceli se váleční mrzáci. Do určité míry tedy nastalo stáhnutí z veřejného života a řešení soukromých starostí.

Socialisté vstoupili do první vlády, věc do té doby nevídaná. Stály před ní obrovské úkoly – položit základy státu, a to ve válkou rozvrácené zemi. Bylo potřeba vytvořit ústavu a zákony, parlament a vládu, vojsko, administrativu, měnu, stanovit politiku nového státu, zařadit se mezi evropské státy ad. Přitom se z front vraceli vojáci, pro které nebylo zaměstnání, byli tu váleční invalidé, bylo potřeba zaopatřit válečné vdovy a sirotky, válečnou výrobu převést na mírovou, panovala velká nezaměstnanost. Panovaly rozpory mezi městy a venkovem, kapitálem a prací. Nové problémy vyvstaly se začleněním Slovenska a Podkarpatské Rusi a mnoho dalších. Vláda vyvíjela horečnou činnost na poli sociálního zákonodárství. Stabilizování hospodářské situace a odvrácení hrozících nepokojů bylo základem úspěšného

budování. Byla uzákoněna 8hodinová pracovní doba, zavedeny podpory nezaměstnaným a válečným poškozcům, obstaveny velkostatky jako příprava k pozemkové reformě ad. Vláda a Revoluční národní shromáždění byly sestaveny na základě výsledků voleb v roce 1911, a tudíž v nich socialisté neměli většinu. Vůči sociálním zákonům ale nebyl všeobecný odpor, byly v té době považovány za nutnost. Jako doklad je často uváděno, že i národní demokracie počítala se socializací, třebaže tím chtěla hlavně oslabit německý kapitál. Pro ženy byla nejpalčivější otázkou zásobování. Mzdy byly navyšovány, ale ceny rostly ještě víc a byla velká nezaměstnanost. Na většinu potravin se vztahoval vázaný obchod, kvetl černý obchod, keřasení a lichva. Socialisté trvali na vázaném obchodu, kdy bylo možné stanovit maximální ceny. Prosazovali také monopolizovat a kontrolovat vývoz. Chránili tak zájmy chudých spotřebitelů ve městech. Volný obchod si přáli obchodníci, producenti a majetnější spotřebitelé. Pro volný obchod nebyl dostatek surovin, část se musela dovážet, poptávka stále vysoce převažovala nabídku. Samozřejmě vliv měla krize měny, snaha každého státu zvýšit soběstačnost, kompenzační export ad. Tyto otázky mělo na starosti ministerstvo pro zásobování lidu v čele se socialistou Bohuslavem Vrbenským. Ten byl sice mezi lidmi oblíbený, protože vydával nařízení v jejich prospěch, ale mnohdy byla nesplnitelná. Důležité slovo mělo ministerstvo financí. Další zájmy měly hospodářské ústředny. Řízené hospodářství se podařilo postupně odbourat v letech 1920-1, rychleji u průmyslových výrobků, pomaleji u potravin. V republice propukaly hladové bouře. V jejich čele často stály ženy. Bohužel někde docházelo ke střelení do demonstrantů, zaviněném bylo spíše nervozitou mezi zasahující vojenskou silou.

Jako centra radikalismu v republice vynikaly Kladensko a Brněnsko. Síla Kladna spočívala v silných hornických organizacích a faktu, že Praha potřebovala uhlí, případná stávká proto byla velkou hrozbou. Ne náhodou zrovna na Kladensku našel azyl Alois Muna a další bolševičtí agitátoři. Dělníci chtěli slyšet o ruské revoluci, ale nálada ještě nebyla proti republice. Kromě agitátorů byli dalšími šířiteli bolševických idejí rudí legionáři. 5. března 1919 se konal tábor kladenského dělnictva, který demonstroval proti diktatuře buržoazie a řádění Švehly. Sešlo se na něm 40.000 lidí. Dva dny poté se na Kladně konala obrovsky navštívená veřejná schůze žen. Referoval na ní Vorel, Muna a Zápotocký. Přijala rezoluce proti porušování občanských svobod, vystoupila proti štvanicím, které proti dělnictvu rozpoutává Venkov, Národní listy a České slovo, odsoudila také násilnosti na německém

obyvatelstvu 4. března a český šovinismus³⁰, požadovala vystoupení sociálně demokratických ministrů z vlády a zřízení dělnických rad.

Mezi lidmi rostla nespokojenost. Měli pocit, že poválečná bída trvá už moc dlouho a nic se nelepší. Poukazovali hlavně na válečné zbohatlíky a dožadovali se zabavení jejich nepoctivě nabytého majetku, požadovali zakročení proti lichvářům a keřasům. Tito nespokojení lidé se začali cítit zklamáni republikou, od které očekávali zlepšení jejich poměrů. Vedoucí činitelé přiznávali obtíže, ale zároveň nespokojencům vytýkali, že svou netrpělivostí a nereálnými požadavky maří úsilí o obnovu. Chudé ženy ale rozhořčeně poukazovaly na nepoměr mezi jejich životem a životem žen, které nepracují a žijí v přepychu. Ony pracují od pěti hodin ráno do deseti večer, přesto jejich rodiny hladoví. Ženy boháčů vstávají v deset, líčí se, chodí do kaváren a domácí a mateřské práce za ně udělají jiné. Požadovaly zavést povinnost pracovat pro všechny práceschopné ženy.³¹ Pobuřovalo je, když byla dělníkům vytýkána nechuť k práci a byli vyzýváni k obětavé práci na obnově republiky. Přitom dělníci organizovali tzv. půjčky práce, kdy svůj výdělek věnovali republice, ohlas mezi lidmi měla také Masarykem vyhlášená sbírka na zlatý poklad republiky, bohatí ale podle nich nedávali nic nebo pro ně jen zanedbatelné množství.

Ženy také rozčilovalo, když jim bylo vytýkáno, že holdují jen tancovačkám a vůbec jsou nekulturní. To přiznávaly, ale oponovaly, že škola je k tomu nevedla, chudé ženy znají jen práci a na kulturu nemají čas. Byly také považovány za hrubé, typické je pojmenování článku Paní v šátku a paní v klobouku, který byl reakcí na článek v Národní demokracii. Pisatelka, jíž byla Helena Malířová, se nejdříve ohradila, že hrubost se vyskytuje ve všech kruzích, ale pak píše, že „hrubost ženy v šátku je něco, co musilo přijít po období vlády peněz, po zotročování chudých bohatými“.³² Časté jsou příměry k otroku, který se zvedá z pokoření. Použila ho i Anna Křenová. Píše, že páni vždy zavolali hezkým slovem své otroky, když je potřebovali, naposledy 28. října, ale už tomu tak nebude. Na otázku co ruský národ získal potoky krve, odpovídá, že kdyby jen vědomí své ceny a kus sebevědomí, stálo by za to. Ale ten, kdo tolik trpěl, přestává být sentimentální a jde hrdě ke svému cíli. Říká, nevedou nás jednotlivci, ale naše vůle, naše síla.³³ Objevuje se tu prvek vzdoru, nesmiřitelnosti. Řečnice ženám vysvětlují, že se samy musí postarat o svou lepší budoucnost, kapitalisté jim

---

³⁰ Při protičeskoslovenských bouřích na německých územích dne 4. března 1919 (v den zahájení jednání parlamentu) bylo přes 50 mrtvých.

³¹ Tento požadavek vtělen do programu komunistické strany, uveden např. v prohlášení parlamentního klubu sociálnědemokratické levice v listopadu 1920.

³² Ženské noviny 28. srpna 1919

³³ Ženské noviny 4. září 1919

dobrovolně neustoupí. Mají odmítat milodary. Křenová se např. nerozplývá nad moderně zařízenými továrními jeslemi, které navštívila. Podle ní je továrník zřizuje jen proto, aby žena-dělnice mohla pro něj pracovat, a zároveň jí tím odcizuje děti.³⁴

Nespokojení sociální demokraté čím dál víc kritizovali účast svých ministrů ve vládě. Přišlo jim, že by jejich požadavky měli prosazovat rázněji, nebrat tolik ohledy na koaliční partnery a situaci v zahraničí. Bylo jim odpovídáno, že socialisté se sice účastní vlády, ale není to vláda socialistická. Mají zastoupení 33%, což je příliš na opozici, ale málo na samostatnou vládu. Pravda byla, že vstupem do vlády u nich vzrostl pocit zodpovědnosti a nechtěli provádět divoké revoluční změny, aby v zahraničí nepůsobili jako nestabilní stát, obzvláště když se jednalo o mírových smlouvách. Zdůrazňovali také úspěchy, které se jim podařilo prosadit, zejména na poli sociálního zákonodárství. Část je oceňovala, ale části už nestačily, byly jim málo. Např. o zákonu poskytujícím podporu válečným vdovám a sirotkům se levicové ženy vyjádřily, že ač musí přiznat, že zákon není nejhorší, zdaleka neuspokojil. Ministrům vytýkali nesplnění slibů – hlavně uskutečnění socializace. Na to jim bylo argumentováno, že k socializování není vhodná doba, kapitalisté ať nejdříve obnoví rozvrácenou výrobu, kterou způsobili. Na radikalizaci měly vliv také události v Rusku, důkazem nespokojenců, kteří ministrům vytýkali přílišné opatrnickví, bylo, že v Rusku také nečekali a šlo to. Rozpory byly také ve straně československých socialistů. Vznikly mezi vedením a skupinou bývalých anarchokomunistů v čele s Vrbenským, kteří do ní vstoupili po válce. Doufali, že ve straně se stanou jejím „svědomím“, budou mít vliv na program strany a budou bdít nad jeho radikálností. Ve straně vytvořili její levé křídlo. Příznivce měli už z předválečné doby mezi severočeskými horníky (spíše divoký proletariát) a v kruhu pražských intelektuálů kolem S. K. Neumanna. V březnu 1919 založil S. K. Neumann časopis Červen. V úvodníku vystoupil proti autoritářskému komunismu, který podle něj odporuje české povaze. Psal o tzv. třetí cestě, kterou viděl v českém socialismu a hlásil se k Masarykovi. Socialismus si představoval jako družstevní, který propagoval sociální demokrat František Modráček. Domníval se, že k dokončení revoluce národní v socialistickou dojde pokojnou cestou, ruské metody se podle něj pro české podmínky nehodí. Bolševická revoluce mu však imponovala a snažil se jí porozumět studiem. V Červnu otiskl Kropotkina, ale vyšel zde i Leninův Stát a revoluce, Lunačarského program lidového komisariátu pro výchovu a Maxim Gorký. Červen na tomto poli vykonal hodně uvědomovací práce, zabýval se úvahami o proletářské kultuře, důraz kladl na vzdělání a agitaci.

---

³⁴ Ženské noviny 8. července 1920

Častou přispěvatelkou byla Helena Malířová, která obnovila své předválečné kontakty s Neumannem. Zároveň zůstávala členkou sociální demokracie a patřila tak mezi ženy, které přispívaly ke sblížení různých levicových proudů. Byla také mezi těmi, kteří nadšeně přivítali národní republiku, ale brzy se cítili zklamáni a dožadovali se republiky socialistické. Malířová zpočátku působila v Českém srdci, pak jej tvrdě kritizovala, že přijímáním „národních hostí“ sedláci a selky jen poskytují almužnu z toho, co nahromadili šizením za války a děti využívají k těžké práci. Malířová pro sebe zvolila stranu a byla přesvědčena, že musí být radikální. Její články byly útočné - „Vy, „nejlepší vrstvy“, jste, bohudík v mizivé menšině – ale, bohužel, u vesla, a mohli byste škodit. Nemůžeme vás přinutit, abyste lépe plnili své povinnosti národní, jako plníte všelijaké povinnosti jiné. Dobrá, žijte si dál pro své pohodlí a pro své radovánky, ale – hezky stranou! Hněte se z veřejnosti! Neškodte! Nemůžeme vás trpět při práci národní, nemůžeme vás potřebovat, nejste k ničemu! Jděte ke všem čertům a nezdržujte nás! Ruce pryč! A ústa zlolajná, neopovažte se již jména vlasti bráti nadarmo – nejste jejími dětmi, jste společností mezinárodní, jděte si ke svým a pracujte třeba proti nám, nebojíme se vás! Nazvali jste se zpupně a drze nejlepšími, jste ve skutečnosti nejhorší. Dali jste několik stovek, snad tisícovek, aniž vaše kapsy toho ucítily a národ vám ani poděkovat nemusí. Byli jste vždy a všude, v každém národě, doba válečná vtiskla vám jen určitěji svůj ráz opakují: ráz mezinárodní v zlém slova smyslu, ráz nelidskosti. Dobře. Aspoň vás lehko poznáme – aspoň s vámi snadněji sůčtujeme!“³⁵

2.2 Formování levice v sociální demokracii

Poprvé se levice projevila na sjezdu v prosinci 1918.³⁶ Nejvýrazněji ji zastupovali kladenští delegáti v čele s tajemníkem Antonínem Zápotockým. Levice kritizovala vstup do vlády, odmítavě se stavěla ke sloučení s československou socialistickou stranou (podle nich byla šovinistická, netřídní, měli obavy, aby stranu nestáhla k reformismu). Zápotocký se postavil za kritizovaného Bohumíra Šmerala, který se postavil nalevo. Sjezd schválil krátkodobý program – mj. požadavek vyvlastnění velkostatků, dolů a velkých průmyslových podniků, zdanění válečných zisků, nahrazení řádného vojska miličními sbory aj. Schválil také účast ministrů ve vládě a sloučení s československými socialisty, jehož provedením byl pověřen výkonný výbor (ke sloučení nedošlo, viz kapitola Ženy jiných stran). Do představenstva VV, který měl 7 členů, se dostali 2 zástupci levice – Bohumír Šmeral a Josef Stivín.

---

³⁵ MALÍŘOVÁ, Helena: Nejlepší vrstvy národa. In: Kmen 25. 7. 1918

³⁶ Byl to XII. sjezd, který se konal 27. - 30. 12. 1918 v Reprezentačním domě v Praze.

V lednu 1919 byly obnoveny Ženské noviny, ústřední orgán sociálnědemokratických žen, které přestaly vycházet na začátku války. Nesly podtitul politický a hospodářský týdeník pro výchovu žen. V úvodníku „Co chceme“³⁷ bylo vyzdviženo, že ženy získaly v republice práva, která dosud neměly a deklarovaly vůli účastnit se na veřejném a politickém životě. Ženy chtějí, aby se půda stala společným majetkem (včetně dolů), požadují zabavit velkostatky (jejich majitelům poskytnout důchod, dokud se nezaopatří) a k jejich obhospodaření zakládat družstva. Dále vyvlastnit továrny, domy, železnice, výrobní prostředky. Zavést starobní pojištění, mateřské pojištění, místo armády milici, pracovat pro mír ad. Častým tématem na stránkách Ženských novin byla obroda školy spojená se zbavením se dohledu církve. Místo povinného náboženství navrhují zavést občanskou výchovu. O náboženství ale prohlašují, že je věcí soukromou, nechtějí se mu posmívat či ho zesměšňovat. Museli mít na paměti, že část členek strany byla stále v církvi a chodila do kostela. Socialistky říkaly, že ony vystupují proti nadvládě jedné církve, katolické, a proti klerikalismu (definovaly jako zasahování církve do politického a hospodářského života). Dále se ženy zabývaly úpravami volebního práva pro ženy, návrhy na reformu rozvodu a rozluky, za odstranění celibátu učitelek apod. Samozřejmě se věnovaly sociálním tématům - péči o válečné vdovy a sirotky, prostituci, špatné bytové situaci, boji proti tuberkulóze, drahotě atd. Noviny uveřejňovaly pokyny pro ženské hnutí, zprávy z organizací, informace o konferencích a sjezdech. Pak tu byly zprávy ze světa a další rubriky. Nejčastějšími příspěvatelkami byly redaktorka Marie Majerová – úvodníky a zprávy o aktuálních tématech, zemská sekretářka Anna Křenová – organizační a programové věci, Míla Grimmichová, Běta Karpíšková, Božena Ecksteinová, Anna Sychravová – programové a uvědomovací články, Barbora Rezlerová – o Rusku.

Již koncem války zaznamenala strana velký příliv členek. Vykládáno to bylo tím, jak ženy za války trpěly, a to je přivedlo k třídnímu uvědomění. Některé ženy získalo, že sociální demokraté jim za války poskytli pomoc, např. při vymáhání vyživovacích příspěvků. Jinak ale organizace za války moc nefungovaly, protože většina mužů odvedena, takže někdy bylo třeba vyvíjet značné úsilí, aby ženy vůbec získaly přihlášku do strany. Jen co se poměry trochu stabilizovaly, byla zahájena horečná organizační činnost. Důležité bylo zřízení ženského sekretariátu v roce 1919 (sekretářskou byla Anna Křenová). Pořádaly se veřejné schůze žen, na které pražské ústředí vysílalo řečnice. Někde se setkaly s posluchačkami tichými, jinde nadšenými. V každém případě počet členek rostl. Ústředí vyzývalo k zakládání organizací a prezentovalo jej velmi jednoduše – v místech, kde už je několik členek strany,

---

³⁷ Ženské noviny 1919, ročník 1., číslo 1., v Praze dne 2. ledna 1919.

stačí zvolit výbor, kolportovat tisk a posílat ústředí pravidelné zprávy (o počtu členek, odebraném tisku a situaci v místě). Úkoly žen bylo uvědomovat a organizovat, aby byly ženy připraveny, až přijde čas sociální přeměny. Vyskytl se i argument, že ženy nesou vinu na svém utrpení za války, protože nebyly dostatečně organizovány, dopustily naverbování mužů, pokorně stály ve frontách a pracovaly místo mužů, kteří umírali na bojištích.³⁸ Od počátku roku 1919 se začala formovat levice v sociální demokracii. Její vedoucí představitelé se scházeli Dělnickém klubu, který byl výkonným výborem povolen jako diskusní klub. Přicházeli sem Filip Dobrovolný, Josef Skalák, Ivan Olbracht, Helena Malířová, Josef Stivín, Marie Majerová, Antonín Macek, Dominik Havlín ad. Také mladí členové Volného marxistického sdružení (nazývali je svou „univerzitou“) Jan Šverma, Marie Švábová, Rudolf Slánský, Josef Guttman, Franz Weisskopf, dr. Rudolf Beckmann, Käthe Beckmannová, Alexandr Bubeníček ad. V únoru začal vycházet časopis Sociální demokrat, vlastní platforma levicového směru. Psaly do něj i Helena Malířová a Barbora Rezlerová. V únoru se v Bernu konal obnovující sjezd II. internacionály, na který odjela delegace vedená Antonínem Němcem. V březnu proběhl ustavující kongres III. internacionály, nadšeně přivítaný levicí. V dubnu odešla ze strany tzv. Modráčková skupina, která u vedení neúspěšně prosazovala tvrdý postup proti formující se levici.

V době po válce, kdy poměry byly ještě dlouho neustálené a navíc svržení rakouské monarchie se odehrálo poměrně bez velkého úsilí a krveprolití, se další změny zdály možné a socialistický stát, po kterém volala levice, byl jednou z alternativ.³⁹ Radikálové na levici byli přesvědčeni, že se nachází v době zralé k revoluční změně a i některé mezinárodní události tomu nasvědčovaly. V lednu 1919 povstání spartakovců v Berlíně, v dubnu Bavorská republika rad v dubnu, v březnu Maďarská republika rad a v červnu Slovenská republika rad v Prešově (předsedou rady lidových komisařů byl kladenský bolševik Antonín Janoušek, jedním z komisařů byl Ladislav Švarc, muž Barbory Rezlerové). Tento vojenský konflikt se dotýkal území ČSR a vyvolal další rozpory ve straně. Na Kladensku vyvolal organizované bouře, které se ale podařilo bez výrazného vojenského zásahu uklidnit, podíleli se na tom pravíci sociálnědemokratičtí důvěrníci. Vznikla situace, kdy zástupci strany ve vládě se postavili na obranu Slovenska a na druhé straně Muna a Zápotocký byli za spojení s Bélou Kunem zatčeni. V ženském tisku byla vyjadřována solidarita s maďarskými soudruhy a ve stejném duchu byly přijímány rezoluce na schůzích.

---

³⁸ Článek Míly Grimmichové, Ženské noviny 13. února 1919.

³⁹ KÁRNÍK, Zdeněk: Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral, Karolinum, Praha 1996, 2. vyd.

15. a 16. června 1919 se konaly volby do obcí. Pro ženy to byla mimořádná událost, protože šly k volbám poprvé. S volbami byla spojena mnohá očekávání i obavy. V duchu doby byla formulována patetická prohlášení - zrovnoprávnění ženy převrátí zcela naši kulturu národní, ženy se stanou pravými republikánkami a budou zasahovat do věcí republiky atd. Mezi nimi byl výjimečný úvodník od předsedy strany Antonína Němce⁴⁰, který psal, že nečeká, že žena získá rozhodující vliv v politice a ve společnosti. Zatím se tak nestalo ani tam, kde žena byla zrovnoprávněna, např. v socialistické internacionále, tam vyvíjejí aktivitu jen jednotlivé ženy. Obavy panovaly ohledně toho, aby ženy nevolily klerikálně. Projevovaly se obavy, že žena politicky neuvědomělá by mohla muži „vpadnout do zad“, známý byl Bebelův výrok „ženy jsou poslední zásobárnou reakce“. Pravda byla, že ženy v domácnosti se často s nelibostí dívaly na aktivitu svých manželů-sociálních demokratů. Z jejich pohledu stranické příspěvky snižovaly rodinný rozpočet a odváděly muže na schůze, navíc hrozilo nebezpečí postihu aktivních funkcionářů ze strany zaměstnavatele.

Ženský tisk věnoval volbám patřičnou pozornost a otiskoval řadu uvědomovacích článků. Např. Běta Karpíšková ženy přesvědčovala, že sociální demokracie není stavovská jako ostatní strany, její program sleduje blaho všech lidí. Je pravda, že je stranou třídní, ale k tomu byla dotlačena útoky kapitalistů. Vymezuje se proti národní demokracii, když vysvětluje, že národní idea nepřeklene sociální propast, může se zvrhnout v šovinismus. Myšlenka socialistická je větší, být člověkem je více než být příslušníkem národa.⁴¹ Objevovaly se patetické výzvy, že volby budou „Dnem sčítování chudých pracujících žen s těmi, kdož za vojny měli v rukách obce a s nimi moc a této moci zneužívali na váš úkor. Ku předu, ženy! Buďte průkopnicemi nového světa, světloonoškami ztemnělé společnosti, obroditelkami vlasti!“⁴²

Sociální demokracie se stala nejsilnější stranou, získala 30,1% hlasů (v českých zemích; na Slovensku a Podkarpatské Rusi se volby nekonaly). Další pořadí bylo - agráři 20,5%, socialisté 15,6%, lidovci 9,7%, národní demokracie 8,2%. Ženy jásaly, že splnily svou povinnost a dokázaly svou politickou zralost tím, že volily socialisticky. Po volbách byla vytvořena nová vláda tzv. rudo-zelené koalice v čele se sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem. Mohlo se zdát, že nastává nová éra. Novou érou byl „věk lidu.“ I sociální demokraté ale o něm měli rozdílnou představu. Radikálnější proud reprezentují zmíněné články Heleny Malířové a Anny Křenové. Druhý proud reprezentoval na stránkách ženského

---

⁴⁰ Ženské noviny 20. února 1919

⁴¹ Ženské noviny 12. června 1919

⁴² Ženské noviny 5. června 1919

tisku např. Rudolf Bechyně. V článku Rozčilená paní a klidní kacíři oslovuje Boženu Vikovou-Kunětickou, poslankyni za národní demokracii. Paní Kunětická si zrodila v hlavě strašáka socialismu, kterého není. Končí věk silných jedinců a nastává věk lidu. Viková se bojí o národ, ale bojí se zbytečně. Sociální demokracie se také hlásí k státotvorné národní politice.⁴³ Helena Malířová⁴⁴ zase kritizovala její krédo rasy, vyzdvihování slovanského plemene, antisemitismus. Malířová dokládala na mnoha příkladech, že i Slované se mezi sebou přou, kupř. sarajevský atentát proti sobě postavil Chorvaty a Srby, Československo a Polsko se přou o Těšínsko, známá je neláska Poláků a Rusů. Socialisté naproti tomu neznají národnostní nenávisť. Viková-Kunětická byla zpočátku častým terčem kritiky socialistů jednak za svoje názory (zdůrazňování jedince, národnosti, antisemitismus), jednak protože byla nejznámější ženskou představitelkou národní demokracie. Tato strana očekávala, že bude zaujímat vůdčí roli v nové republice a také sociální demokracie se proti ní vymezovala jako proti jednomu z hlavních konkurentů.

Na konferenci zastupitelstva 5. a 6. října 1919 levice předložila Prohlášení o taktice strany, podle kterého se vedení odchýlilo od programu strany a nemá již důvěru mas. Levice vyzvala k opuštění vlády, ale při hlasování nezískala většinu. 7. prosince 1919 se konala první samostatná konference levice. Nazvala se marxistickou levicí a prohlásila se za přechodný útvar uvnitř strany. Jejím programem bylo prosazovat Marxovo učení v teorii i praxi, usilovat o socializaci výroby a směnu výrobků, kterou může provést jen proletářská třída, která proto musí převzít moc. Přihlásila se ke III. internacionále.

Obě strany přitom usilovaly o zachování jednoty strany, kterou chtěly ovládnout. Proto se některé ženy pokoušely odmítat dělení na pravici a levice, „znám pouze jedinou sociálnědemokratickou stranu“ říkají. Nebo např. Karpíšková píše, že při nazírání na ruskou revoluci by se místo na levici a pravici měli dělit na radikální, méně radikální a komunisty. Podle rozhodnutí sjezdu a zastupitelstva jsou zatím radikálními sociálními demokraty.⁴⁵ Ti, kteří se označovali za levé sociální demokraty, se považovali za opravdové socialisty chtějící uskutečnit marxistický program (dějinný boj s kapitálem), zatímco pravice podle nich tento program opustila a zbahněla. Proto výrok Míly Grimmichové - komunistka dnes v zásadě není nic jiného, nežli sociální demokrat v mobilizaci.⁴⁶ Protože chtěli stranu dobýt, označovali se

---

⁴³ Ženské noviny 26. června 1919

⁴⁴ Ženské noviny 9. října 1919

⁴⁵ Ženské noviny 11. března 1920

⁴⁶ GRIMMICHOVÁ, Míla: Proces s oslavanskými „velezrádci“, František Krček, Brno 1921

Viz obdobný výrok Bohumíra Šmerala: „Hrdě prohlašuji: Já jsem komunistka, neboť komunistka není kvalitativně nic jiného než o konečných cílech marxistického socialismu nepochybuující sociální demokrat.“

důsledně za levé sociální demokraty (někde také nekompromisní socialisty). A také aby nepolekali. Slovo bolševík se totiž téměř rovnalo nadávce. Měšťáctvo z něj mělo hrůzu, zároveň jím nepřesně označovalo kdejakého podle nich vzpurného člověka. Ženské noviny otiskly koncem února 1920 říjnové prohlášení levice a vyzvaly k diskuzi.⁴⁷ Pokyn otisknout prohlášení prosadila většina v zemském agitačním výboru žen, podle představelek pravice tím byl vnesen rozkol do ženského hnutí. Ženské noviny následně otiskovaly příspěvky obou stran a ukázalo se, že podle názorů bylo již snadné rozlišit, kdo stál na levici a kdo na pravici. Odráželo se to ostatně i v používaných slovech a obratech. Pro pravici jsou příznačné věty „v usilovné práci chceme hledat smysl života“, „každý zápas vyžaduje jistou vážnost, prozíravost a opatrnost“, „socializace průmyslových podniků je věc ohromně těžká“. Levice zase mluví o vykořisťování kapitalisty, o otrocích zvedajících se z pokoření a o přípravě na zápas, kdy mnoho můžeme získat, ale také všechno ztratit.

Radikálnější ženy, příznivkyně levice požadovaly, aby poslanci strany vystoupili z vlády. Jejich činnost je svazovala, musely na ni brát ohledy při agitaci, přitom ony chtěly silněji tlačit na změny. Chtěly socializaci (ne jenom sociální reformy). Tehdejší republika pro ně nebyla tou, která by jejich záměry chtěla uskutečnit. „Jakmile se mluví o demokratismu, zní to pro ni podezřele. Demokratismus v ústech socialisty nezní dobře, je to revoluce měšťácká, která nechce hospodářskou rovnost, ale soukromé vlastnictví.“⁴⁸ Usilovaly o pronikavé změny. Vědělo se, že jim byla inspirací bolševická revoluce, která byla spojena s násilím. To nebylo mezi velkou částí dělnic populární a násilná revoluce nebyla ani primárním cílem levicových žen. Ty se zatím vyjadřovaly opatrně a doufaly, že svou agitací přesvědčí většinu. Anna Křenová: „Nepřejeme sobě jistě žádného krveprolití, žádného násilného převratu. Nepřejeme sobě však, aby rozhodující kruhy v republice nedosti energicky stavěly se proti těm, kteří vlastně jednáním svým vedou přímo republiku na pokraj záhuby!“⁴⁹

Umírněnější ženy, stoupenkyně pravice se bránily. Říkaly, že zatím nešlo postupovat tak rychle, jak by si všechny přály, což bylo dáno tím, že stát se teprve musel ustavovat a hospodářským rozvratem způsobeným válkou. Podle nich hospodářské problémy byly

---

Citováno dle KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, c.d., str. 147.

Či údajný výrok Otto Bauera: „Znám jenom dvě dobré sociálně demokratické strany. Nejlepší je ovšem rakouská sociální demokracie, hned po ní jde Komunistická strana Československa.“ (citováno dle REIMAN, Pavel: Ve dvacátých letech, Praha, NPL 1966, str. 154.

⁴⁷ Ženské noviny 26. února 1920

⁴⁸ Ženské noviny 4. března 1920

⁴⁹ Zajímavé je i pokračování této citace – „Kdyby tento trend měl pokračovat, bude lépe, když po volbách budou jednat samostatně a nevyklučují, že budou raději hledat spolupráci se socialistickými stranami jiných národností, třebaže si jsou vědomy, že zvláště německá sociální demokracie má blíže k německým měšťákům.“ Projev Anny Křenové na konferenci žen, Ženské noviny 18. března 1920.

objektivního rázu a ani jiný režim by je nemohl odstranit. Chtěly postupovat tak, že získají většinu, ne dosavadních 30% hlasů, ale 60! K cíli chtěly dospět zbraněmi demokratickými (parlamentním vítězstvím). Komunismus je podle československým zkušenostem a poměrům cizí, ony přijdou k cíli vlastní cestou možná delší, ale bezpečnější. Staré osvědčené metody nehodlají opustit pro zmatené, neproveditelné recepty z Moskvy. K otázce násilí Betty Karpíšková psala: Ženy by měly být proti jakémukoli vraždění. Žena je proto socialistkou, že vidí v socialismu krásnou myšlenku všelidské bratrské lásky. „Nepřeceňujme se, řekněme si, že jsme jenom ženy a prolitá krev muže, syna, bratra či milence – třeba že za světovou revoluci prolita – naplnila by nás smutkem a bolestí.“⁵⁰

Pravicové ženy nazíraly ženské hnutí jako mladé. Tím myslely, že teprve po válce nastal velký příliv žen do organizací a tehdy se teprve staly opravdu hnutím, které se slibně rozvíjelo. Úkolem bylo tyto obrovské masy zpracovávat a uvědomovat (organizačně a politicky). V tom viděly sílu, projevíly se jako skutečné vyznavačky Marxova učení. Podle jeho představy měly převzít moc právě spořádaně pochodující masy dělníků. Marx počítal s pevně organizovaným, uvědoměným dělnictvem jako bylo v Německu. Naproti tomu ženy, které vstupovaly do strany v radikální náladě po válce, si socialismus představovaly jako „jít, rozbít a vzít“. Zatímco levice chtěla tuto energii revolučně využít, pravice ji chtěla usměrnit do kolejí organizovanosti a klidné síly. Levice radikalismus podněcovala, apelovala na utrpení žen za války i po válce, ženy chtěla jako bojovnice začlenit do revoluční armády. Nechtěla propásnout vhodnou dobu k revoluci. Oproti tomu pravice tvrdila, že není vhodná doba, strana ještě není tak silná (tím míněno, že zatím nemá většinu) a předčasný pokus o změnu by naopak znamenal oslabení její pozice. Uvědomovaly si, že proletariát není na takové výši, aby uměl vládnout lépe. Je otázka, zda levice, která to požadovala, měla opravdu takovou víru v člověka a zda nebyla neuvážená.

Pravicové agitátorky argumentovaly, že mezi lidmi po válce bují egoismus, není mezi nimi obětavost a důvěra, to nepřeje socialismu, lidé na něj zatím nejsou zralí. V tomto podle mne leží podstata rozdílu mezi pravicí a levicí. Levicové ženy vnímaly poválečnou náladu (egoismus) stejně, ale reagovaly na něj jinak. Toužebně si přály konec války, když přišel a s ním národní samostatnost, jásaly. Brzy si ale uvědomily, co válka způsobila v rovině materiální i morální. Ony se ale chytly teorie, která vinu sváděla na soudobý společenský řád, bylo lehčí svést vinu na něj a naději na změnu k lepšímu spojit s jeho změnou. Jinak by musely přiznat, že chyba je v lidech, velké a rychlé zlepšení není možné. To bylo to, čemu

---

⁵⁰ Ženské noviny 11. března 1920

pravice říkala hovět svému radikalismu. Mělo to ale i velký ideový rozměr. Mnohé levicové agitátorky nebyly žádné primitivky, ale vzdělané ženy. Byly si vědomy, že ve své agitaci přehánějí, „přestřelují“ (slovo Malířové), ale věřily, že je to pro dobro všech. Znechucovalo je věčné opatrnickví pravice, kterým se podle nich nikam nedostanou. Byly přesvědčeny o správnosti své cesty, a to jim dávalo sílu. Byly nesmírně obětavé, podíl na tom nesla právě válka. Považovaly se za generaci, která už plody své činnosti nezažije, ale položí základy pro budoucí pokolení.

Pravicové ženy revoluci považovaly revoluci za nezodpovědné dobrodružství. Nechtěly kvůli nejistému pokusu přijít o to, co se začalo budovat. Věděly, že lidé se mají pořád špatně, ale volaly po trpělivosti. To samozřejmě nebylo populární. Jak samy psaly, kritizovat je vždy snazší než tvořit. Levicové agitátorky obviňovaly z nezodpovědnosti, svádění mas pomocí líbivých hesel a frází. Příčinu, proč byly ženy přístupné jejich argumentům, viděly v jejich politické zaostalosti. Podle Karpíškové ženy z 90% nedovedou ještě samostatně politicky myslet, cítí silný sklon nechat se ovládat citem, rozhořčením a vášní.⁵¹ Pravicové vůdkyně naproti tomu zdůrazňovaly, že tak se politika nedělá, je třeba rozumu a rozvahy. Argumentováním o politické nevypělosti žen se pravicové vůdkyně mohou zdát povýšené nad ženy, pro jejichž dobro chtěly působit, ale byl to reálný odhad. Uvažováním o *dlouhodobých* důsledcích a souvislostech prokázaly schopnost širšího státního myšlení, např. jejich úvahy, že republika potřebuje politickou a hospodářskou podporu, které rozvrácené Rusko nemůže poskytnout, proto by byla chabou jednostranná orientace na něj, navíc je nejisté, jaký režim se vytvoří v Polsku a Ukrajině atd. Možná se dá říci, že na pravici zůstaly ty, které si zachovaly chladnou hlavu a nepodlehly lákavým radikálním představám, zůstaly u země a nevěřily v sílu myšlenky.

Pravicové vůdkyně při agitaci čekal nepopulární úkol - obhajovat politiku strany ve vládě.

Jejich kritika sociálních poměrů byla proti levici krotká. Nesplnění slibů vykládaly jen jako jejich odložení. Vysvětlovaly, že odluku církve od státu nelze provést nyní, protože lid je ještě zatemnělý a církvev má oporu v bohatých vrstvách. Socialistky mají zatím začít s odstraňováním církevního vlivu u sebe v rodině, kde je to také hodně potřeba. Co se týká dalšího dlouholetého požadavku – zavedení miličního systému, vykládaly, že není možný nyní, kdy hranice nového státu ještě nejsou zabezpečeny. Znamenalo by to též vojenskou výchovu už ve školách, k tomu by bylo potřeba vyškolit velké množství důstojníků a jak tvrdí odborníci, trvalo by to nejméně 15 let. Musely se bránit proti výtkám, že nehájí zájmy

---

⁵¹ Ženské noviny 11. března 1920

dělníků. Např. objasňují, že nedostatek mouky zavinil Rašín, sociální demokraté včas žádali o její nákup, ale on se slovy, že vše se v republice nemůže projít, ji odmítl nakoupit atd. Blížily se volby do národního shromáždění. Konference žen (v březnu 1920) se usnesla, aby VV na 2. místě každé kandidátky navrhnul ženu, ale tento návrh v praxi realizován nebyl. Volby do poslanecké sněmovny byly vypsaný na 18. dubna 1920 a do senátu na 25. dubna 1920. Ženské noviny otiskly manifest k volbám vydaný výkonným výborem (byla v něm pouze jedna žena - Anna Křenová).⁵² Začínal oslovením Pracující lidé československý! Sociálnědemokratická strana se v něm představovala, že není nějakou nahodilou stranou, ale dějinnou nutností, největší a nejstarší stranou. V socialistické internacionále bojovala za národnostní samostatnost, vždy byla pro republiku, prosazovala volební právo pro všechny a 8hodinovou pracovní dobu, byla proti militarismu.⁵³ Světová válka, tak jak sociální demokraté říkali, zrodila světovou revoluci. Hlásí se k masarykovskému pojetí demokracie (naš stát bude to vlada lidu, lidem a pro lid) a stanovují sociální požadavky. Usiluje potvrdit pozici nejsilnější, sjednocující strany - Tak jako za války strana bránila zbytečným revoltám a chránila síly pro převrat, tak nyní usiluje, aby všechny socialistické síly se spojily v boji proti kapitalismu.⁵⁴

Předvolební boj měl kromě veřejné agitace i osobní rovinu. 25. dubna, v den voleb do „seniátu“⁵⁵ adresovala Helena Malířová dopis své mladší sestře Růženě⁵⁶, kterou se snažila získat pro své přesvědčení. Jako mnozí měla pocit, že po velké válce musí přijít něco nového a komunismus se svým požadavkem uskutečnění sociální spravedlnosti se zdál naplňovat všechny její předchozí představy, obzvláště když v jedné zemi už existoval. Za takové situace se nelekala žádných překážek. Stala se nadšenou vyznavačkou komunistického učení a chtěla pro svou pravdu získat i ostatní. Vládnoucí a bohaté získat nemohla, soustředila se na lidi podle ní v jádru dobré, kteří nechápou ponejvíce z pohodlnosti. Taková byla i její sestra. Píše, že nechápe, jak může tak inteligentní Růžena věřit tomu, co si přečte v *Politice*⁵⁷ a nečíst Gorkého, Lenina (největšího člověka dnešní doby), Lunačarského a další. Ona

---

⁵² Ve VV měla většinu pravice. Marxistická levice vydala ještě vlastní programové prohlášení.

⁵³ Strana v internacionále skutečně prosazovala právo na samostatný národní postup a byla za to ostatními stranami vždy kritizována. Opět se tu objevil problémový požadavek milice, od kterého strana v praxi upustila, ale tvrdila, že jen krátkodobě. V minulosti vždy vystupovala proti němu a zde tvrdí, že dějinný vývoj jí dal zapravdu, když nejstrašnější militarismus carský byl svržen.

⁵⁴ Ženské noviny 8. dubna 1920

⁵⁵ Sociální demokracie byla původně proti zavedení senátu, ale v rámci koaličního kompromisu z toho stanoviska ustoupila. Levice jej ale zastávala dál, pojmenování seniát odkazuje na senát jako na odkládiště pro vysloužilé politiky.

⁵⁶ Růžena Nasková, herečka Národního divadla, provdána za malíře Františka Naskeho. Později též filmová herečka.

⁵⁷ Národní politika

zpočátku byla také proti bolševikům, odsuzovala násilnosti v Rusku, ale pak pochopila, že je to nutnost, dosud se jim žádná revoluce nevyhnula, a tato krvavost bude jen přechodná. Jedině v Rusku si dnes váží pracujícího člověka a Růžena je přece také proletářka. Následuje historický argument – „vždyť je to něco úžasného uvědomit si, že náš národ to byl, který už před 500 roky v celém světě první měl odvahu vykřiknout do tmy středověké hesla socialismu a komunismu. A úžasné je a zázrak je, že ani nejzběsilejší pronásledování celé Evropy nezahubilo myšlenku, i když zahubilo husity.“⁵⁸ Dále upozorňovala, že je důležité odlišovat myšlenku, která je nesmrtelná, od lidí, kteří mohou chybovat. Na závěr konstatovala, že svět už není rozdělen na národy, ale na třídy. Teď je politika život a život politika, nelze mít svatý pokoj. A Malířová zvolila - „Narodilo se to se mnou, půjde to se mnou do hrobu, třeba na šibenici.“⁵⁹ Růženu nepřesvědčila. Sestře sice věřila, že to myslí poctivě, ale ostatní pro ni byli darebáci, kteří chtěli rozvrátit republiku a za vzor si brali kruté a zaostalé mužiky z východu. Ideály jsou sice hezké, ale lidé jsou stále stejní, když se dostanou k moci, budou usilovat jen o vlastní prospěch. O své sestře věděla, že je dobrák a myslela, že ji každý napálí. Malířová se nezalekla, byla si vědoma, že žije ve zlomové době, kdy má možnost spoluúčastnit se rození nového světa. Zapřela v sobě svou vášnivou touhu po idyle, po sobeckém štěstí ve dvou, po klidu a pustila se do vyčerpávající práce pro lepší budoucnost lidstva.

Ve volbách s převahou zvítězila sociální demokracie, která získala 37,4% (1.570.511 hlasů). Na dalších místech s velkým odstupem byli agráři 14,2%, lidovci 16,4%, českoslovenští socialisté 11,8%. Vítězství bylo do značné míry zásluhou levice, která ale neměla většinu mezi poslanci a ve vedení strany. Hlasování o setrvání ve vládě v zastupitelstvu koncem dubna dopadlo ve prospěch setrvání ve vládě. Ze 74 zvolených poslanců se jich k levici hlásilo 22. Do sněmovny byly zvoleny Anna Malá z Prahy, Betty Karpíšková z Kolína, Františka Skaunicová z Brna a Anna Sychravová z Vrútek, do senátu Božena Ecksteinová z Prahy. Utvořila se opět vláda rudozelené koalice, což levici zklamalo. Vydala vlastní programové prohlášení, ale hlasovala pro vládu. Sociální demokracie vytvořila společný parlamentní klub s československými socialisty. V květnu nové národní shromáždění volilo prezidenta, přitom 4 hlasy dostal Muna, 2 dokonce Janoušek.

---

⁵⁸ Historie se dovolávala i Betty Karpíšková, ale zcela v opačném smyslu - Český národ je národ s demokratickou tradicí, v jeho minulosti od Jiřího z Poděbrad přes Komenského až k Masarykovi byly vedeny zápasy nesené myšlenkou humanity. Neuchýlí se k násilí, třebas ho svádí touha proletáře pomstít se. Ženské noviny 11. března 1920

⁵⁹ LA PNP, fond Helena Malířová

23. a 24. dubna 1920 se na Kladensku konaly nové volby do dělnických rad. Bylo zvoleno 50 místních a 8 okresních rad, na počátku května byla na konferenci zvolena prozatímní Ústřední dělnická rada. Vzorem jim byly rady sovětů. Na Kladensku se tento systém uchytil, prosadili si tak určitou autonomii. Možné to bylo díky důležitosti dolů a hutí, vysoké koncentraci dělnictva a jeho vysoké organizovanosti. Stále více se pokoušely zasahovat do politických a hospodářských záležitostí. Rudé Kladno se stalo baštou levice, leví tu měli většinu a byli mezi svými.⁶⁰ To, že vytvořili jakýsi stát ve státě, znamenalo určitou hrozbu dvojvládní a potencionální konflikt se státem. Mj. nedodržovali nařízení předkládat noviny k cenzuře a povinně ohlašovat veřejné schůze.

V létě se na stránkách Ženských noviny rozproudila diskuze právě o dělnických radách jako dalším sporném bodu, na kterém se profilovala pravice a levice. V únoru 1920 parlament přijal 3 zákony o hornictví – zákon o závodních a revírních radách a zákon o podnikových radách.⁶¹ Byly prezentovány jako první krok v socializaci hornictví (zůstaly posledním) a bylo oznámeno, že budou následovat i v dalších průmyslových odvětvích. Iniciovali je socialisté, vláda a zaměstnavatelé na ně pro uklidnění situace přistoupili. Horníci již za války měli své výbory, které spolupůsobily se správou, a majitelé se je neodvážili neuznat. Zástupci dělníků získali zastoupení v radách, měli právo nahlížet do účetních bilancí podniků a byl jim přiznán 10% podíl na čistém zisku (tento podíl byl přesunut do fondu pro zestárlé horníky, vdovy a sirotky, o jednáních rady byli zástupci povinni zachovávat mlčenlivost). Zákon byl aktivizován až novelizací v listopadu 1921, kdy byl vydán volební řád do rad. V srpnu 1921 byly ještě uzákoněny závodní rady, které byly povinné v podnicích nad 30 zaměstnanců.

V zmiňované diskuzi v ženském tisku se ukázalo, že je nutné vyjasnit, co vlastně dělnické rady jsou, jaké mají úkoly a pravomoci. Zástupkyně pravice psala, že zakládat dělnické rady je plýtváním energie, protože už existují politické a hospodářské organizace, ve kterých je třeba pracovat. Na to jí příznivkyně rad odpovídala, že stávající organizace usilují o zlepšování poměrů, kdežto dělnické rady mají provést diktaturu proletariátu a vykonávat pak vládní moc. Potom stoupenkyně pravice napsala - „Zaváděti nový vládní systém, pro nějž horuje krajní levice, není myslitelné bez vážných, ba i nebezpečných, otřesů v naší republice. Proč tedy vyvolávat revoluci pro pouhý pokus, osvědčí-li se u nás systém rad, který v sousedních zemích v krátké době se znemožnil; není to již pro nás dobré ponaučení?“ Navíc nemáme záruky, že lid je stejného smýšlení, je hodně konzervativních, kteří by nešli s námi.

---

⁶⁰ V obecních volbách v červnu 1919 získala sociální demokracie na Kladensku 62% hlasů.

⁶¹ Podnikové rady byly stanoveny v podnicích nad 100 zaměstnanců. Závodní rady v podnicích s alespoň 20 zaměstnanci. Revírní rady měly rozhodovat o otázkách celého revíru.

Komunismus v dnešní době není možný, protože mezi lidmi vládne egoismus. Část lidu stále volí protidělnické strany, proto je naší prací uvědomovat tento lid.⁶²

2.3 Gradování rozporů mezi pravíci a levíci

V březnu 1919 Neumann přivítal vytvoření III. internacionály a Červen dal prostor k propagaci komunistických názorů. Neumanna přesvědčila ruská revoluce, že diktatura proletariátu je sice bolestivá, ale nezbytná a českým anarchistům podle něj ukázala cestu, jak vyřešit jejich problém - jak přejít od soudobého nevyhovujícího stavu k stavu, po kterém toužili. V dubnu psal v Červnu „Z kvasu může vzejít toliko jedna věc: komunistická strana, která by byla vysvobozením z dnešního zmatku a nutila pouhou svou existencí k přiznání barvy...“ Na konci dubna se v Lomu v severních Čechách konala porada části bývalé anarchistické federace. Jejím hlavním podněcovatelem byl Neumann, který dle jejího rozhodnutí vydal 13. května v Červnu svolání Severskému proletariátu!, ve kterém oznámil přerušeni styku s Československou socialistickou stranou a vyzval k založení komunistické strany. 23. a 24. května 1920 se konaly ustavující schůze Svazu komunistických skupin v Lomu a v Duchcově. Nedošlo tedy k založení komunistické strany, protože se předpokládalo, že revoluční situace se bude vyvíjet rychle a brzy se připojí levice sociální demokracie. Zatím byly po vzoru Kladna zakládány dělnické rady a členům bylo uloženo, aby propagovali Třetí internacionálu a zakládali další komunistické skupiny. Většina anarchokomunistů však zůstala v socialistické straně. Mezi čelné představitele této skupiny patřila vedle Vrbenského Louisa Landová-Štychová. Výrazně se angažovala pro sloučení se sociální demokracií a když padlo, pokračovala ve spolupráci zejména s její levicí.

V létě 1920 se konal II. kongres III. internacionály, na který jako delegáti levice byli vysláni Antonín Zápotocký, Břetislav Hůla a Miloš Vaněk, v Moskvě už byli Emanuel Vajtauer a Ivan Olbracht, kteří se kongresu také účastnili. Za komunistické skupiny se s hlasem poradním účastnili Hugo Sonnenschein a Helena Malířová. Pro Malířovou bylo zvolení za delegátku odměnou za její agitační činnost na českém severu. Také se těšila, že se vyrovná svému druhovi, ale po příjezdu do Moskvy zjistila, že není nijak ohromen, že přijela jako zástupkyně komunistických skupin, protože hlavní zájem byl na kongresu o levici. Ač byli anarchisté jako radikálové považováni za opravdové revolucionáře a v internacionále vítáni, přiklonilo se vedení internacionály k variantě usilovat v Evropě hlavně o získání masových stran. Lenin se proto překvapivě zastal českého vůdce Šmerala. Hlavním bodem kongresu

---

⁶² Ženské noviny 29. července 1920

bylo oznámení 21 podmínek pro vstup do ní. Po skončení kongresu vstoupil před jejím vedením Sonnenschein. Kritizoval levici, jejího vůdce Šmerala označoval za oportunistu, požadoval, aby byl svaz uznán za komunistickou stranu a prý prohlásil, dejte nám zbraně a my provedeme revoluci. Odráží se v tom pohled komunistických skupin na sebe jako na zakladatele komunismu v Čechách, oni tvořili malou, výběrovou stranu vůdců dle bolševického vzoru. Ale dle předchozího usnesení exekutiva Komunistické internacionály vedení internacionály jeho návrh odmítlo jako přílišné levičáctví.⁶³ Ve výzvě československému proletariátu ale vybízela ke spojení komunistických skupin a levice v sociální demokracii v co nejkratší době. K tomu ale nedošlo ani po zářijovém sjezdu.⁶⁴ Levice se stále neměla k založení komunistické strany, ač s ní Komunistická internacionála už počítala a tlačila na ni (projednáváno bylo na tajných poradách v Drážďanech a v Berlíně). Pravice se na poradě 12. července 1920 na Smíchově dohodla na organizačním postupu proti levici a ve vhodné chvíli ji chtěla vyloučit ze strany, aby se nemohla zúčastnit sjezdu (tedy to, co požadoval Modráček před rokem a půl, kdy k tomu byla příhodnější situace). Chvíle zatím vhodná nebyla, v blízkosti československých hranic probíhal vojenský konflikt mezi Polskem a Ruskem, ve kterém vláda (také s ohledem na levici) vyhlásila neutralitu. Levice požadovala sjezd strany už před volbami, potom ho očekávala po volbách a konečně byl v polovině června výkonným výborem ohlášen na konec září 1920. V programu měl každý bod referenta a koreferenta, aby byla zastoupena pravice i levice:⁶⁵

- 1) dosavadní program – Škatula (politický tajemník),
- 2) příští postup - Bechyně a Šmeral,
- 3) Socialistická internacionála – Němec a Skalák,
- 4) hospodářské a sociální požadavky - Winter a Hampl,
- 5) organizační řád – Teska (organizační tajemník),
- 6) volby.

Ve straně probíhaly horečné přípravy na sjezd, od kterého se očekávalo rozhodnutí. Probíhal především boj o delegáty. Také ženy svolávaly veřejné schůze, na kterých se řečnice snažily

---

⁶³ V Praze mezitím na schůzi Ústřední rady komunistických skupin bylo rozhodnuto nevyčkávat a vydán pokyn do 4 neděl založit komunistickou stranu. Byl stanoven prozatímní organizační řád, distribuovány legitimace a pro členy stanovena povinnost odebírat Červen.

⁶⁴ Levice v návrhu dodatku k organizačnímu řádu komunistickým skupinám přislíbila jen 2 místa. Červen zase samostatné vystoupení levice na sjezdu nepovažoval za dostatečné osamostatnění.

⁶⁵ Ženské noviny 2. září 1920

získat posluchačky pro levice nebo pravici, přijímaly resoluce, vysílaly své ženské delegace. Nezapomínaly přitom na ženské požadavky (včetně organizačního zrovnoprávnění). Levicové řečnice provolávaly sympatie ruské revoluci. Na schůzích docházelo ke střetům mezi oběma skupinami a atmosféra bývala vypjatá. Např. Malířová si jako agitátorka levice vyslechla – „Chtějí rozdělit stranu!“, „Ty nás poučovat o marxismu?“, „Lenin, ten mazanej Žid ...“, „Jděte si do Ruska, když se vám tam ten pořádek tak líbí!“ apod.⁶⁶ Vyskytly se tu další dva typické prvky – jednak se levice prezentovala jako zastánkyně původních marxistických ideálů, ač pravice se jich nevzdala, i když v praxi je opustila a prosazovala postupné reformy. Jednak dlouholeté členky strany měly pocit, že ženy se nechávají ovlivnit těmi, které nejsou ve straně dlouho, např. zmiňovaná Malířová do ní vstoupila až za války. Byla tu hrdost na velkou dělnickou stranu, jednota jim byla svatá, slovo „organizovaný“ (sociální demokrat) pro ně znamenalo mnoho. Třeba Jaroslav Seifert vzpomínal, že do strany vstoupil, ač ne se vším v jejím programu souhlasil a jeho temperamentu úplně nevyhovovala, protože ji viděl jako jedinou dostatečně silnou stranu, která byla schopná hájit práva dělníků. Mimochodem právě Seifert se svými žižkovskými kamarády už v březnu 1919 vyhlásili první komunistickou buňku, i když se jednalo spíše o bohémský akt, ne vážnou organizační činnost.⁶⁷

Pro předáky pravice byl modlou národní stát. Byl pro ně vyvrcholením jejich dlouhodobých snah. V roce 1928 vydal František Soukup rozsáhlé paměti nazvané 28. říjen, kde svým příznačným květnatým slohem píše - „28. říjen jest velikým činem a velikým symbolem. Když zahřměla první děla světové války, nebyli jsme ničím. Než dohřměla poslední děla války národů, stál tu již nový svrchovaný stát československý.“^{68 69} Připomínal zásluhy za války, kdy hrozilo odsouzení kvůli velezradě. Kriticky a neuctivě se vyjadřuje o rakouských mocnářích a vůbec se projevuje jako opravdu zanícený odpůrce Rakouska. Na druhou stranu byl schopen oslavovat Karla Kramáře, kolegu z poslaneckých lavic, jako hrdinu a mučedníka,

---

⁶⁶ MALÍŘOVÁ, Helena: Dědictví, Blatná, Bratří Římsové 1947, s. 77

⁶⁷ SEIFERT, Jaroslav: Všecky krásy světa, Eminent ve spolupráci s Knižním klubem, Praha 1999, 4. vyd.

⁶⁸ SOUKUP, František: 28. říjen 1918, Díl I., Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) v Praze, Orbis 1928, str. 11

Rozsáhlé 2svazkové paměti si činily vyšší ambice zaujímat místo vedle dějin Palackého a dějin Denisových (dle předmluvy). Soukup v nich shromáždil také mnohá archivní svědectví.

Rozsáhlé 2svazkové dílo, ve kterém chtěl podat svědectví o činnosti domácího odboje a zřízení samostatného československého státu. Nejednalo se pouze o vzpomínkovou knihu, shromáždil v ní i mnohá archivní svědectví. Jeho cílem bylo, aby jeho dějiny zaujímaly místo vedle dějin Palackého a dějin Denisových (dle předmluvy).

⁶⁹ O Soukupovi měla část levice představu, že by šel s nimi, ale už byl moc starý. Tento dojem zřejmě vyvolala jeho radikální řečnická vystoupení, ke kterým se nechával strhnout. 22. května 1919 na Staroměstském náměstí jako ministr spravedlnosti řečnil tak, že lidé pak začali drancovat obchody, což ho znemožnilo pro další ministerskou funkci.

který pro českou věc úpěl v rakouském žaláři. V této věci byl zásadní rozdíl mezi sociální demokracií a komunisty. Pro první byla republika vyvrcholením jejich dosavadní činnosti, ztotožnili se s masarykovským pojetím demokratického socialismu a chtěli pokračovat v započatém díle, komunisté již byli jinde. Nepocit'ovali zatížení zásluhami, minulostí, jejich pohled byl upřen vpřed, jejich cílem byla změna stávajícího řádu, oni chtěli budovat něco jiného. Tak jako Soukup líčil pateticky minulost,⁷⁰ tak komunisté mluvili o budoucnosti. Soukupovi a dalším bylo vytýkáno, že za války neudělali žádnou akci proti Rakousku. Soukup se hájil, že by to bylo sebevraždou národa, převaha vojsk byla tehdy zdrcující, a jak správně předpokládali, události se nakonec samy vyvinuly ke vzniku samostatného státu. Takovýto přístup komunisté považovali za slabost a pasivitu. Ženy takový důraz na národní stát nekladly. Snad to bylo tím, že za Rakouska se moc nemohly účastnit veřejného života a nemohly si tak zakládat na svých zásluhách. Jak už řečeno, levice neměla svatou úctu k zasloužilým vůdcům, naopak je kritizovala, že se vzhledem ke svým novým funkcím začínali svým životním stylem odlišovat od dělníků. Chodí elegantně oblečení, jezdí auty, navštěvují lepší restaurace, staví si vily atd. Křenová prorocky varovala - pamatujte si, učitelé se změnili, jsou jako církve, která slibuje, nutí věřit, ale sama nic nedává.⁷¹ Dospělo to tak daleko, že je nazývala zrádci. Druhá strana to odsuzovala jako sprosté hanobení, levice označovala za nezodpovědné živly, které neumí nic jiného než jen rozvracet. Ztráta důvěry k vůdcům byla postupná, např. Marie Strnadová, jedna z dlouholetých pracovnic, vzpomínala, jakým šokem pro ni bylo, když se dozvěděla, že Němec a Soukup jsou stále v církvi, zatímco ona nevzdělaná, bez škol, je už dávno venku.⁷² Mladá Marie Švábová popsala, že jednou na jejich schůzi mládeže přišel ministr Habrman. Nabádal je k trpělivosti, vysvětloval, proč nemohou být jejich požadavky uskutečněny, jak jsou zapotřebí reformy a koaliční spolupráce. „Skončil a omlouval se, že musí na naléhavé vládní jednání. Byli jsme nespokojeni, chtěli jsme říci také své slovo. Přesto jsme ho však vyprovázeli před dům, kde na něho čekalo vládní auto. A předtím než nastoupil, vyndal z klopky rudý karafiát a zahodil jej do bláta. Bylo to více než symbolické. Rudým karafiátem se ozdobil, když měl přijít mezi nás, ale do vládních salonů se nehodil“. Švábová píše, že pak oni zase vyloučili z mládeže dva syny

---

⁷⁰ „Viděli jsme veliké umírání a viděli jsme veliké vzkříšení. Viděli jsme vtělovat se sny svého mládí, viděli jsme dozrávat plody práce svých životů, viděli jsme, co neviděla žádná generace před námi a neuvidí žádná generace po nás. „Živ buď, národe posvěcený! Zůstávej ratolestí rostoucí, ratolestí rostoucí podle studnic, ratolestí rostoucí nad zeď' ...“ My odejdeme s tímto žehnáním Komenského u vědomí, že jsme nežili nadarmo, a šťastni, že jsme viděli červánky doby nové!“

SOUKUP, František: 28. říjen 1918, c.d., str. 19

⁷¹ Ženské noviny 3. srpna 1920

⁷² STRNADOVÁ, Marie: Z mého života, in: Komunistka 1925 (na pokračování).

odborářského předáka Johanise, kteří se chovali jako floutkové, i dceru Habrmanovu, když se vrátila ze švýcarského penzionátu.⁷³ Dalším důležitým bodem, který zdůrazňovaly agitátorky levice, bylo zklamání ze zrady Druhé internacionály. Připomínaly kongres v Basileji v roce 1912, kde se protestovalo proti válce a slavnostně slibovalo, že dělníci nikdy nedopustí válku, protože dělníci tvoří většinu lidstva a když oni nenarukují, válka nebude. Když v roce 1914 válka vypukla, dělníci narukovali a němečtí a francouzští (i další⁷⁴) poslanci dokonce hlasovali pro válečné rozpočty svých zemí. Zmiňovaný František Soukup vysvětloval selhání II. internacionály takto: „Marné byly všechny protesty Socialistické Internacionály v roce 1912 v Basileji a marné byly všechny demonstrace sociální demokracie po celém Rakousku. Socialistická Internacionála světové válce nezabránila. Její síla byla a mohla být především jen silou mravní. Internacionála mohla být svědomím civilizovaného lidstva. Mohla burcovati a varovati. Miliony organisovaných dělníků všech národů Evropy, jež stály pod jejími prapory, byly jen zlomkem evropského lidství. Morální síla mezinárodního socialismu nebyla ještě ničím proti strašné moci absolutistických vojenských velmocí, disponujících miliony pušek a děl v rukou milionů nemyslicího, rozkazy představených slepě vykonávajícího lidu.“⁷⁵

Karla Pfeiferová popsala svůj příklon k levici následovně. Přetrvával nedostatek potravin, drahota rostla, sliby, kterých bylo 28. října tolik, se neplnily, naopak bujely různé zlořády. Pfeiferová a další hledali odpověď na tyto otázky na veřejných schůzích sociální demokracie „Nechtěla jsem vynechat ani jednu schůzi; mnohé se mi zde objasnilo. Na schůzích byly konfrontovány argumenty pravice a levice, zde jsem vnikala do problémů dělnického hnutí.“ Působily události v Německu, kde ač sociální demokraté byli ve vládě, přesto se střílelo do dělníků a Liebknecht a Rosa byli zavražděni. Dále kritizovala, že sociálnědemokratičtí tajemníci souhlasili se snižováním mezd, které prý bylo nutné kvůli konkurenceschopnosti vývozu. „Teď už jsem dovedla daleko ostřeji rozlišovat všechno, co se dělo kolem mne. A tak když jsem jednoho dne dostala do rukou svazový časopis textiláků, kde byl otištěn hanlivý, útočný článek proti sovětovému Rusku, nemohla jsem mlčet. V článku spílali vůdcům proletářského Ruska, nazývali je hazardéry, a to v časopisu, který si říkal dělnický! Byla jsem

---

⁷³ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, FUTURA, Praha 2008

Švermová dále píše, že pro ni bylo zklamání o to větší, že znala Habrman z dětství. Její otec byl sociálnědemokratický funkcionář a Habrman u nich několikrát přespával. Tehdy se choval velmi prostě, kdežto později se z něho stal velký pán.

⁷⁴ V Rakousku Viktor Adler prohlásil, že rakouští sociální demokraté by se zachovali stejně jako Němci. Také belgičtí sociální demokraté vyslovili podporu vládě své země. I v Anglii měla sympatie socialistů. Kdo byl proti své vládě a jejímu válečnému úsilí, byli ruští bolševici, srbští socialisté a bulharští těsnaci.

⁷⁵ SOUKUP, František: 28. říjen 1918, c.d., str. 502

rozhořčena a článek jsem přečetla svým spoludělnicím o polední přestávce. Večer jsem sedla a napsala redakci dopis, v němž jsem protestovala proti takovému způsobu psaní. Odpověď jsem ale nedostala. Čekala jsem proto na vhodnou příležitost, abych mohla veřejně říci, co si o tom myslím. Příležitost se naskytla na konferenci důvěrníků ve Smržovce, kde referoval tajemník svazu Dytrich. Byla jsem odhodlána přihlásit se o slovo a čekala jsem jen vhodnou chvíli v průběhu debaty. Bylo to moje první vystoupení před tak velkým shromážděním. Byla jsem rozčilená, cítila jsem sucho v ústech a srdce mi tlouklo jako nikdy před tím. Ale slova mi přicházela sama. Vzpomněla jsem na oběti války a za co všechno vděčíme Říjnové revoluci, odsoudila jsem hanebné štvání odborářského listu proti prvnímu proletářskému státu, a to právě v době, kdy u nás podnikatelé už zase útočili. Zdůraznila jsem, že si časopis platíme ze svých členských příspěvků, a proto nebudeme trpět psaní takového druhu. Již za své krátké řeči jsem cítila, že má slova mají ohlas u všech přítomných. Když jsem skončila, tleskali všichni přítomní tak, že tajemník v rozpacích nevěděl, co má dělat, a div netleskal také. Neodvážil se vzít článek v ochranu, jenom nás vyzýval, abychom do odborové organizace nezatahovali politiku, která tam prý nepatří. ... Od té chvíle jsem mezi dělnictvem byla považována za levou, ačkoli jsem do té doby v žádné politické straně organizována nebyla.⁷⁶ Podle zpráv o průběhu konferencí, na kterých se volili delegáti pro sjezd, bylo možno soudit, že levice je ve své agitaci úspěšná. Zřetelné bylo rozdělení dle oblastí, o baštách levice už byla řeč, oporami pravice byla Plzeň a Ostravsko. Za plzeňské ženy byla aktivní Růži Píková, manželka předního funkcionáře Lud'ka Píka, starosty Plzně a blízkého spolupracovníka Habrmanova. Delegáti levice byli vysíláni na sjezd s úkolem hájit stanovisko přijaté na konferenci včetně vyslovení pro III. internacionálu. Bechyně to nazval diktaturou. Křenová mu odpověděla, že stanovisko je výsledkem prodiskutování věci na konferenci, chybou je naopak snažit zmást jednotlivé delegáty na sjezdu, z čehož obviňovala pravici.⁷⁷ Některé organizace odmítali volit podle nového řádu (na sjezd jen ti, kteří aspoň 3 roky ve straně, prosadila pravice), volily podle starého, ale zastupitelstvo upozorňovalo, že takové mandáty neuzná. Ženy zase byly svými vůdkyněmi vyzývány, aby trvaly na usnesení zastupitelstva, že na 1000 členek připadá jedna delegátka (takže např. Kladno mělo nárok na 12 delegátek).

14. září po dohodě s Masarykem podala vláda demisi a následujícího dne byla jmenována úřednická vláda. Zároveň ten den zastupitelstvo strany na návrh Tusara odložilo sjezd na prosinec. Jako důvod uvedlo, jednak že sporná otázka koalice s buržoazií přestala existovat,

---

⁷⁶ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti. Stará textilačka vypravuje., Praha, Nakladatelství politické literatury 1964, str. 48-9

⁷⁷ Ženské noviny 3. srpna 1920

jednak je prý třeba otázku vstupu do III. internacionály v organizacích prodiskutovat. Zároveň na podnět Tusarův zastupitelstvo odhlasovalo, aby VV uloženo učinit všechna opatření nutná k zabezpečení existence strany, aby nebyla rozvrácena cizími elementy a na příštím sjezdu, aby rozhodovali jen delegáti sociálně demokratičtí. Prohlásil, že levice, která se hlásí ke komunistickému programu, tím ze strany de facto vystoupila a nemá právo se účastnit sjezdu.⁷⁸

Levice zareagovala tak, že následujícího dne, 15. září na schůzi důvěrníků Velké Prahy a některých venkovských u Zábranských rozhodla sjezd, i přes krátkou dobu, uskutečnit v původním termínu. Ještě 15. září večer přišli do redakce Práva lidu a žádali otištění svého prohlášení bez jakýchkoli změn a prohlásili, že akční výbor pražského dělnictva se ujímá vedení listu. Tak došlo k obsazení Lidového domu levicí. Novou administraci a expedici pravicového listu ve velmi nesnadných podmínkách zajistila Božena Ecksteinová. Spory měly i právní důsledky. Pravice se u soudu domáhala, aby levice nemohla používat název Právo lidu a úspěšně, tak začalo 21. září vycházet Rudé právo. V redakci Ženských novin měly převahu stoupenkyně levice, ale ze stejného důvodu (změně vydavatele) jim také bylo zakázáno používat stejný titul. Změnily tedy název na Ženský list, s podtitulem podtitul týdeník žen sociálně-demokratických (od 28. října 1920). Ženské noviny zůstaly pravici a redaktorkou se stala Betty Karpíšková (vycházení bylo obnoveno až v lednu 1921).

V Ženských novinách Anna Křenová, přední mluvčí levicových žen, vyzvala ženy k účasti na zářijovém sjezdu. Napsala „stojíme před nejdůležitějším okamžikem svého bytí“. Každá se musí přiklonit buď k projevu zastupitelstva, nebo levice. Strana se dnes dělí na sekretáře, poslance, ministry a komunisty. Ti první nechtějí sjezd a komunisty vyzývají, ať vystoupí ze strany. Lid přitom straší III. internacionálou, která bude znamenat ztrátu samostatnosti. K té ale dochází v každé organizaci. Až její podmínky proletariát promyslí, nebudou se mu zdát tak těžkými. Jedno mějme na paměti – jednotu strany, ne bratrovražedný boj, všechny na stráž, mnoho můžeme získat, ale také všechno ztratit!⁷⁹

XIII. sjezd se sešel v Smetanově síni Obecního domu v Praze 25. – 29. září 1920 a zúčastnily se ho cca dvě třetiny delegátů. Podle zprávy mandátové komise starý VV vydal 527 mandátů (i s virilisty). Dostavilo se 338 delegátů, z toho bylo uznáno 321 mandátů, tj. 61%⁸⁰

---

⁷⁸ 21. září zastupitelstvo přidalo rozhodnutí, že na sjezd bude připuštěn jen ten, kdo podepíše, že není pro III. internacionálu.

⁷⁹ Ženské noviny 22. září 1920

⁸⁰ Rudé právo 26. 9. 1920 uvedlo, že přítomno bylo 326 ze 466 delegátů.

(k hlasování nepřipustění delegáti ze Slovenska).⁸¹ Ne všichni delegáti, kteří na sjezd přijeli, byli stoupenci levice. Mnozí byli nerozhodnutí, ba zmatení, přijeli proto, že sjezd považovali za oprávněný a naopak jeho zrušení za neoprávněné. Marie Rozkovcová psala, že pro ni a mnohé další nebyl konflikt vnímán jako pravice a levice, ale souhlas nebo nesouhlas s vedením, se sjezdem.⁸² Už v předsjezdovém období bylo ve straně hodně „točících se“. Nejznámějším byl šéfredaktor Práva lidu Josef Stivín, který byl dlouho předním reprezentantem levice. Velice schopný žurnalista, který také pod uměleckým jménem Foltýn redigoval satirický časopis Kopřivy, byl považován za známého bolševika, ale na jaře 1920 se přidal k pravici. Levice jako důvod udávala vypočítavost, korupci, někde se mluvilo o náladovosti. Bylo připomínáno, že za války byl šikovatelem v rakouském vojsku a psal rakousky vlastenecké básničky do Práva lidu. O jeho náhlém obratu kolovala posměšná písnička Stivín se točí.⁸³

Na sjezdu mluvil Emanuel Škatula, politický tajemník strany, že on a Josef Teska, organizační tajemník strany, o rozhodnutí zastupitelstva odložit sjezd předem nevěděli. Přiznal, že pro něj to byl boj, zda jako disciplinovaný člen uznat usnesení zastupitelstva, které ale považoval za nespravedlivé, za pošlapání demokracie. Důvody, které zastupitelstvo vneslo – obavy před delegací slovenskou, nevyjasněnost otázky III. internacionály a vázané mandáty delegátů tzv. marxistické levice – považoval za řešitelné. Prohlásil, že on na programu sociálnědemokratickém nedospěl ke komunismu a myslí, že 99% příslušníků strany je na této linii. Na druhé straně ví, že jsou jednotlivci, kteří chtějí šablonovitě přenášet poměry z Ruska k nám a za současné hospodářské situace našli ozvěnu. Škatula také přednesl zprávu o počtu organizací strany, které narůstaly - v Čechách bylo 3.015 místních politických organizací (v minulém období jen 1.430), Morava nyní 1.120 (předtím 400), Slezsko 1.137 (dříve 85), Rakousy 113 (předtím 100), Slovensko má 455, úhrnem bylo v ČSR 4.840 organizací.

---

⁸¹ Pravice nechtěla připustit delegáty ze Slovenska jako právoplatné, obávala se, že jako radikálové budou hlasovat pro levici. Levice na sjezdu měla dostatečné početní zastoupení, proto slovenské delegáty k hlasování nepřipustila. Delegáti z pravice byli vyzváni přijít a objasnit svá stanoviska, ale nepřišli.

⁸² Marie Rozkovcová se později stala náčelnicí ženských komunistických tělovýchovných jednot. NA, fond Marie Rozkovcová

⁸³ Autorem byl zřejmě Eduard Bass, který také napsal fejeton v Českém slovu. Správci tiskárny sociálně demokratické strany navrhoval, aby nesmírných rotačních sil Stivínových využil pomocí transmisí k pohánění strojů.

Stivín se točí, Stivín se točí, Stivín se točí,
sto vobrátek za vteřinu, pane Kramáři,
jestli ho nepolejem mašinovým volejem,
ježíšmarjá ježíšmarjá von se zavaří,
jestli ho nepolejem mašinovým volejem,
ježíšmarjá ježíšmarjá ježíšmarjá von se zavaří.

Šmeral na sjezdu představil akční program a dále mluvil o tom, že dělnictvo v ČSR jen váhavě přistupuje k revoluci. Před rokem velká část dělníků toužila po klidu, třeba za cenu, že se zase poníží do role otroků. Ale není možnost volby, klid nebude, finanční krize roste a kdyby nedošlo ke změně, dělnictvo by muselo dluhy 2 generace splácet. Miloš Vaněk a Antonín Zápotocký podali zprávu o II. kongresu III. internacionály. Radikály ale sjezd zklamal, protože pouze vyzval k diskusi o podmínkách vstupu. Rozhodnutí o přistoupení ponechal na referendu nebo dalším sjezdu. Co se týká organizačních návrhů z ženské konference, tak těmi se sjezd pro nával důležitějších otázek nezabýval. Takže ženské organizace zůstaly zachovány a faktem zůstalo i nedostatečné zastoupení žen v orgánech strany, což se ukázalo při následných volbách.

Atmosféra sjezdu a jeho jednání patrně mnohé nerozhodnuté delegátky získala, nebo prostě šly s většinou. Vzhledem k většinovému zastoupení byla usnesení sjezdu prohlášena za právoplatná, levice také deklarovala převzetí majetku. VV koncem září vyloučil účastníky sjezdu ze strany. Po sjezdu pokračovala agitace, obě strany dokazovaly, že ony rozkol nezavinily.

Spory se samozřejmě přenášely i do přidružených organizací, ty největší a nejpočetnější – Odborové sdružení československé a Dělnická tělocvičná jednota vydaly prohlášení, ve kterém nabádají k zachování jednoty a samy vyhláší neutralitu. Byla to marná snaha. K levici přešla téměř celá mládež. Štěpení probíhalo také v jinonárodnostních stranách. Slovensko jak už řečeno bylo radikální, také zde se pravice pokusila sjezd odložit, ale neúspěšně. Sešel se v původním termínu 18. září v Turčianském Sv. Martinu a ze 128 delegátů jen 11 se postavilo na stranu vedení. Sjezd se přihlásil k podmínkám KI. Počátkem října konala svůj sjezd německá sociální demokracie v Karlových Varech. Vystoupila zde tzv. liberecká levice vedená Karlem Kreibichem, ale získala jen třetinu delegátů. Bývá to vysvětlováno tím, že oproti české sociální demokracii nebyla německá zatížena odpovědností za vládnutí, naopak svým opozičním postojem dávala dostatek prostoru radikálům.

V listopadu prohlásila levice v parlamentě – už nejsme v koalici. Z pěti ženských zástupkyň strany v parlamentu se k levici hlásily Anna Malá a Františka Skaunicová.⁸⁴ Prohlášení bylo odpovědí na programový projev vlády. Stanovovalo body, jejichž přijetí mělo být minimem, aby levicovní poslanci vyslovili souhlas s vládou:

---

⁸⁴ Anna Sychravová se vyslovila pro levici, ale zůstala v klubu pravice.

- 1) vyvlastnění velkostatků, bank, pojišťovacích ústavů, průmyslových podniků, dolů bez náhrady, anulování válečných dluhů
- 2) v místech a obcích s obyvatelstvem převážně průmyslovým převést soukromé vlastnictví stavební půdy do vlastnictví obce
- 3) malorolnické hospodářství a živnostenské podniky nevyvlastňovat, ale vřadit do plánu celkového hospodaření tím, že bude podporováno a organizováno jejich družstevní sbližování, drobní vkladatelé ať jsou při vyvlastnění finančních podniků úplně vyplaceni
- 4) každá zdravá osoba, muž i žena, od 18 do 60 let ať je povinna produktivně pracovat, ženy-matky zaměstnané v domácnosti pokládat za produktivně pracující
- 5) za práci má být existenční minimum pro všechny stejné a přídavek odstupňovaný dle povolání a výkonnosti
- 6) osoby práce neschopné a osoby starší 60 let budou vydržovány státem (zaopatření invalidní, starobní, vdov a sirotků)
- 7) nositeli znárodněné výroby ať jsou ústřední sbory, složené ze zástupců odvětví, zástupců konsumentů a zástupců socialisticky ovládaného státu
- 8) nositeli rozdělování budou konsumní spolky, členství v nich bude povinné.⁸⁵

Toto prohlášení bylo zároveň jedním z programových dokumentů. Podávalo určitou představu, jak by oni chtěli postupovat. Jedním z argumentů pravice proti převratu, který chtěla levice, bylo, že strana není dost silná a proletariát není připraven. Porážka by je vrhla zpět. Levice s variantou neúspěchu nepočítala. To jí také dávalo sílu, zatímco postup pravice se jevil jako příliš opatrný. Mezi ženami panovala všeobecná představa, že stačí provést změnu řádu a všechno pak půjde snadněji, i když samozřejmě ještě budou překážky, které bude nutno překonat. Přesný plán neměly. Návodem k budoucímu vývoji jim možná bylo, jak to probíhalo v Rusku. Ihned po dobytí moci bylo zahájeno vydávání revolučních zákonů, kterými plnili své sliby a zároveň si jimi chtěli naklonit obyvatelstvo, také se ale potýkali se spoustou problémů (viz kapitola Sovětské Rusko). Kdyby levice zvítězila a převzala moc, přirozeně by se obrátil poměr sil a ti, kteří byli dosud nahoře, by se ocitli poražení. Podle představ levicových žen by se staly objekty jejich převýchovy a v budoucnu by všichni pochopili, že je to i pro ně dobré. A jaký byl vztah k střední třídě? Ta zatím kvůli své

---

⁸⁵ Dle Ženských novin 11. listopadu 1920.

neuvědomělosti stále spíše na straně jejich odpůrců. Úkolem bylo ji přesvědčit, že protože jsou také pracujícími, je jejich místo mezi proletáři.

27. - 29. listopadu se konal sjezd pravice, přítomno bylo na 500 delegátů.⁸⁶ Strana se prohlásila pro pozitivní reformní činnost, spolupráci v rámci koalice, deklarovala se jako antikomunistická a protisovětská strana. Na sjezdu vystoupila delegace Odborového sdružení československého, která se vrátila z dvouměsíční cesty po sovětském Rusku a k tamním poměrům se vyjadřovala značně kriticky. Sjezdu se zúčastnili významní představitelé II. internacionály (předně Emile Vandervelde) a sociální demokracie se vyslovila pro vstup do ní.

2.4 Definitivní rozkol

Události vygradovaly 9. prosince 1920, kdy se pravice se odhodlala k nepopulárnímu kroku. Už v září podala žalobu pro rušení držby Lidového domu, protože strany neexistovaly jako právní osoby a dům byl napsán na předsedu Němce. Soud jí dal v říjnu za pravdu. Levice argumentovala tím, že v praxi je dům majetkem dělníků a většina je nyní pro levici. 9. prosince nechala pravice po dohodě s Masarykem, vládou a koaličními partnery Lidový dům vyklidit policií. Státní aparát již byl dost silný na konflikt s dělnickými masami a na střetnutí se připravil. Levice odpověděla vyhlášením generální stávkou 10. prosince. Důvody se snažila rozšířit kromě vrácení Lidového domu a propuštění zajatých soudruhů na další požadavky – odstoupení úřednické vlády, zastavení konfiskací, úplnou tiskovou svobodu, zavedení dělnické kontroly na velkostaticích a ve velkých továrnách, zvýšení mezd o 30%. Do stávkou se zapojilo velké množství dělníků,⁸⁷ na mnoha místech stávka přecházela v zabírání soukromého majetku a drancování. Neaktivněji vystoupilo pod vedením Muny a Zápotockého Kladno, dokonce se uvažovalo o tažení na Prahu. V Oslavanech dělníci odzbrojili vojsko a obsadili důležitou elektrárnu. Československá socialistická strana a německá sociální demokracie a nekomunistické organizace se od stávkou distancovaly (velkým oslabením bylo, že se ke stávce nepřipojili železničáři). Přidalo se pouze Kreibichovo křídlo a Svaz komunistických skupin. Policie naopak provedla rozsáhlou

---

⁸⁶ Sjezd se nazýval také XIII., protože zářijový sjezd nebyl uznán za právoplatný. Jak psali publicisté, bylo záhadou, jak mohlo být zvoleno tak velké množství delegátů, které neodpovídalo počtu členů, kteří zůstali s pravíci.

⁸⁷ Levice uváděla, že asi milion lidí. Např. Peroutka uvádí 160.000 dělníků, c.d., str. 457.

zatýkáci akci. 16. prosince byla stávka vedením odvolána. Výsledkem stávky bylo několik zabíjených, těžce zraněných a přes 3.000 zatčených (nejvíce na Kladně).⁸⁸

Tisk levice rozpoutal kampaň o zradě sociální demokracie a policejní republice. V Ženských novinách se úvodní článek Anny Malé věnoval uvězněným na Pankráci. Ženy byly vystrašené, že jejich muže zastřelí. Přitom, jak psala Malá, se jedná o justiční omyl – místo dělníků by ve vězení měli být lichváři, sedláci atd. Na bodácích se ale nedá vystavět stát. „Za každý den vašeho utrpení budou se zodpovídati před tváří dějin a soudem lidstva všichni, kteří vás dnes urážejí, zneklidňují a tupí. Budou se však zodpovídat jen tehdy, budete-li dosti silnými, abyste pomohly stvořit jiného lepšího Boha, nežli je zlaté tele, před kterým leží na břiše naše „demokratická“ republika.“⁸⁹

Také v ČSR tak došlo k násilné akci, která zde na rozdíl od mnoha sousedních zemí ještě nebyla. V zahraničí byly události vnímány v kontextu evropského vývoje jako další z levicových povstání. Výjimečné bylo tím, že k němu došlo v době, kdy poválečná revoluční vlna již opadala. Příznačné je referování ruského tisku, který psal, že povstání československých dělníků bylo potlačeno silou. Bylo vyprovokováno buržoazií a menševiky. Aparát levice byl ještě slabý a povstání bylo předčasné, proto nebylo těžké ho potlačit. Byl rozpoután bílý teror a země stojí na prahu občanské války.⁹⁰

Levice konečně měla své mučedníky – byli tak označováni z Lidového domu násilně vyvlečení redaktori, rudá desítka, mezi ženami se stalo známé jméno Marie Píčové, matky 4 dětí z Rosic, která byla za účast na stávce odsouzena do vězení. Marie Strnadová, dlouholetá pracovnice v hnutí, která se postavila na stranu levice, popsala události 9. prosince v Lidovém domě takto: „Dělníci museli být obvázáni a odvezeni do nemocnice. Seděla jsem až u jeviště. Viděla jsem, jak lidé utíkají dozadu, aby se zachránili; já také jsem utíkala na jeviště. Protože jsem se v místnostech dobře vyznala, chtěla jsem vyběhnout dveřmi do zahrady. Dveře už byly vypáčeny. Udělala jsem krok a vtom jsem padala dolů. Byl veliký nával a zmatek, kdekdo se hrnul na jeviště, aby se zachránil. Já jsem se dovlékla jako smyslů zbavená na dvůr a spěchala jsem do redakce; tam byli soudruzi s rozbitými hlavami. Soudruh Merta ukazoval mi ruku; dlaň měl plnou krve. Chytil jednomu četníkovi bajonet, když ten chtěl bodnout jednoho dělníka. I bajonet byl samá krev. V redakci se pracovalo, aby mohlo ráno vyjít číslo. Tiskárna byla zapečetěna. K jedenácté hodině přišli ti, kterým dělníci pomohli k mandátům

---

⁸⁸ Komunistická historiografie uvádí 13 zabíjených, 51 těžce zraněných, 3.732 zatčených a 2.726 uvězněných.

⁸⁹ Ženský list 30. prosince 1920

⁹⁰ NA, fond 19/5, fotokopie policejní zpráv o činnosti KSČ, karton 87, sign. 1208 – zpráva z počátku března 1921 od zpravodaje v Helsinkách, zpracovávající přehled estonského a ruského tisku

a blahobytu a začali vyklizovat redakci. Protože nikdo z redaktorů nechtěl jít dobrovolně, cloumali každým a strkali, aby se zbavili nepohodlných lidí. Soudruha Šmerala vlekli po schodech dolů, až ho při tom svlékli z kabátu a košili na něm roztrhali, takže ho musili na ulici zas oblékat.“⁹¹

Následovaly debaty, zda byla prosincová stávka zamýšlena jako puč. Už to, že ji vedl Šmeral, tomu neodpovídalo. Prohlášení ke stávce bylo v tomto směru nejasné, asi čekal, co přinese a zda by se situace vyvinula tak příznivě, jako tomu bylo 28. října 1918. Míla Grimmichová, přední levicová agitátorka na Brněnsku, v brožurce Proces s oslavanskými „velezrádci“ popírala, že by chtěli převrat, určitě ale chtěla vylepšit image dělníků jako násilných rozbíječů. Události naopak prezentovala jako reakční puč proti dělnictvu, který vláda na dělníky narafičila. Dělníci byli nepřipraveni a beze zbraní. Organizátorům šlo pouze o vyburcování proletariátu k boji proti vládě. Jakmile hrozilo, že se situace ozbrojováním Sokolů a Orlů změnila v občanskou válku, vedení stávku zastavilo.⁹² Zmínky o občanské válce se vyskytovaly i na straně pravice, obě strany si byly vědomy nebezpečí, věděly, že v jiných zemích k ní došlo.⁹³

Levicové ženy považovaly za samozřejmé, že mají právo na vzpouru. Oprávnění jim dávaly nevyhovující hospodářské a politické poměry. Zákony pro ně nebyly dostatečnou autoritou. Tato argumentace vrcholí v líčení Grimmichové - „Nejednalo se o nic jiného, než o elementární výbuch drážděného hornického lidu, který od nepaměti byl vždy vznětlivější a výbušnější než proletariát jiných odborů. Ten hornický lid má snad hrubší slupku, je snad méně zdvořilý ve výrazech, je prudký ve svých projevech, ale je to lid v jádru dobrý, obětavý, pracovitý, poctivý a upřímný. Zdeptán nebezpečnou a těžkou prací, hoří touhou po sociálním osvobození, má vypěstěný smysl pro sociální spravedlnost. Jako takový cítí živelněji každou křivdu a reaguje na ni impulsivně.“⁹⁴ Cílem její brožury bylo vytlouci i z porážky co nejvíce - oběti nesmí být přineseny nadarmo, na perzekuci odpovědět houževnatější prací. Nejvyšší trest (18 měsíců) dostal Zápotocký. Marie Zápotocká zůstala se 2 malými dětmi sama. Aby sebe a je uživila, pronajala pokoj a chodila uklízet a prát. Na 1. máje pak zastoupila svého muže a mluvila na velké manifestaci lidu na Kladně. Byla ideálem ženy-manželky komunistického funkcionáře, chápající a podporující, ač ona sama přiznávala, že mnohdy jí bylo těžko. Vláda projevila ochotu amnestovat odsouzené už v létě 1921, ale

---

⁹¹ STRNADOVÁ, Marie: Z mého života, Komunistka 1925 (na pokračování).

⁹² GRIMMICHOVÁ, Míla: Proces s oslavanskými „velezrádci“, c.d.

⁹³ Byla to především občanská válka v Rusku. Krvavá a společností dlouhodobě traumatizující občanská válka proběhla ve Finsku. Charakter občanské války měly události v sousedním Německu a Polsku.

⁹⁴ GRIMMICHOVÁ, Míla: Proces s oslavanskými „velezrádci“, c.d.

komunisté z prestižních důvodů odmítli žádat o milost, tak většina vyšla z vězení až prezidentskou amnestií v únoru 1922.

Prosincové události znamenaly dokonání rozkolu strany. Uspíšily vývoj levice ke komunistické straně (to, že strana nebyla ustavena, bylo po ruském vzoru vykládáno jako chyba a jeden z důvodů neúspěchu stávky). Pravice zůstala oslabená, ale zřejmě zachránila svoji existenci. Tím, že levice přijala název komunistická strana, pravice zůstala jako kontinuální pokračovatelka sociální demokracie. Rozkol se odrazil ve vnitropolitické situaci. Levice požadovala nové volby, ale na rozhodujících místech je nikdo nechtěl, pravicovým sociálním demokratům byly ponechány mandáty, ačkoliv bylo jasné, že jejich počet již neodpovídal. Jejich vliv stejně poklesl, což se projevilo při projednávání sociálních reforem. Levice se definitivně etablovala jako nestátotvorná opozice.

Prosinec ovlivnil i vztah k prezidentu Masarykovi. Předtím i u části levice měl stále autoritu. Kladně byly hodnoceny jeho boje před válkou (např. boj o rukopisy, hilsneriáda) a zabývání se sociální otázkou. Po prosinci už pro ně byl jen v čele režimu, který nechává střílet do dělníků. Grimmichová ve zmiňované brožuře připomíná jeho dřívější výroky, které ho mají usvědčit ze zrady vlastních ideálů a dát za pravdu komunistům – např. radikálnější strany jsou vždy považovány za vlastizrádné; socialismus se rodí v širokých vrstvách, ne agitací; dejte revolucionáři byt a bude z něj řádný občan (později byla dokonce vydána samostatná brožura s takovými výroky). Pro sociální demokracii se stal jejím hlavním teoretikem, zatímco nechala komunisty, aby převzali marxistickou teorii. Komunistické prostředí také teorii podporovalo, strana měla hodně teoretiků (Šmeral, Skalák, ...) a vyrostla v něm mladá generace teoretiků (Reiman, Guttman, Šverma, ...).

Rozkol podávaly obě strany s velkou patetičností. Na jedné straně - Veliké dílo organizační bylo rozvráceno. Ubohé, svedené masy. Na straně druhé - Uplynulý rok byl rokem zmařených nadějí. Prosincové události zahájily první epochu revolučního hnutí proletariátu. Rétorika levice po rozchodu přitvrdila. Zatímco dříve Anna Křenová tvrdila, že ani ony si nepřejí krvavý převrat, nyní už píše, že je nezbytností a nebojí se ho. Nicméně v československých poměrech to zřejmě nemysleli úplně vážně a zůstalo u rétoriky. Doba si žádala vyhranění, přiklonit se k pravici nebo levici. Přinášela s sebou vyostření názorových rozporů a rozchodů i v rámci rodin a mezi přáteli (viz kapitola Životní styl).

Vznik komunistické strany umožnily tři hlavní faktory – obrovská bída za války, která radikalizovala obyvatelstvo, existence silné sociálnědemokratické strany, která připravila půdu učením o socialismu a ruské revoluce, které dokázaly, že převrat lze provést a nový stát

udržet. Záleželo na každé socialistce, jak se k těmto událostem postavila. Při rozhodnutí, zda jít napravo, nebo nalevo, hrály roli osobní a osobnostní prvky.

Především to bylo rodinné prostředí. Některé dívky byly k hnutí vedeny v rodině. To je příklad Marie Švábové. Její otec byl obětavým sociálnědemokratickým funkcionářem, kvůli své politické angažovanosti přišel o zaměstnání a našel ho až v Německu. Pro celou rodinu znamenalo přestěhování komplikace, těžké finanční starosti dolehly zejména na matku, která propadala depresím. Marie Švábová jako prvorozená naděje svého otce do ní vkládané nezklamala a už od mládí byla aktivní v hnutí. Kromě rodičů působil i příklad sourozenců – v hnutí byl činný např. bratr Blanky Friedové Evžen Fried, Karlu Pfeiferovou na její první komunistickou schůzi přivedl jeden z jejích bratrů.

Snad nejčastější byl vliv přítele nebo manžela. To byl případ „prostých“ členek i funkcionářek. Obvyklý byl případ, který popisuje Gusta Dražilová. Její otec byl hospodářem na šlechtickém velkostatku. Měl hodně dětí, které bylo těžké uživit. Byli vychováváni v poslušnosti k vrchnosti, dát se k socialistům by znamenalo zřít se rodičů a Boha. V 17 letech poznala muže, ze kterého se po roce vdala. Muž byl dřevodělník, člen sociální demokracie. Ona chodila do kostela, on do schůzí. Protože nechtěla být doma sama a zároveň byla zvědavá, šla jednou na schůzi také. Líbila se jí a přihlásila se do strany.⁹⁵ Některé funkcionářky pocházely z „buržoazních“ kruhů, např. Malířová, Landová-Štychová, ale většina byla z chudých poměrů. Většinu členek sociální demokracie byly ženy v domácnosti, které buď jak zmíněno dovedli ho hnutí jejich manželé, příbuzní, známí, nebo byly osloveny domovní agitací. Dělnice v továrnách se o organizaci dozvěděly obvykle v továrně – z letáku zvoucího na schůzi, manifestace 1. máje, stávkou. Získalo je, že konečně někdo se staví za jejich zájmy a organizace jim může pomoci. Jak už řečeno s koncem války vzrostla síla a prestiž odborů. Takový byl případ Marie Strnadové, Anežky Hodinové, Julie Prokopové, Karly Pfeiferové a dalších.

Na intelektuálně zaměřené jedince měly velký vliv i seznámení s díly socialistické literatury. Např. Ivan Olbracht vzpomíná, jakým zjevením pro něj bylo přečtení Marxova Kapitálu. Podobně Jan Šverma, Pavel Reimann⁹⁶, Stanislav Budín ad. To neplatilo pro ženy. Nevím o ženě, která by se rozhodla pro příklon k hnutí po přečtení některého z děl marxistické

---

⁹⁵ Komunistka 29. června 1922

⁹⁶ Reiman, který se učil knihkupcem, vyjmenovává, které spisy na něj zapůsobily. Byly to Leninovy spisy přeložené do němčiny, mezi nimi i Stát a revoluce, dopisy Rosy Luxemburgové z vězení, kniha o procesu proti Karlu Liebknechtovi i jejich poslední články napsané v den jejich zavraždění, Komunistický manifest. Působily na něj i romány Emila Zoly, román Malý Jeník od Frederika van Eeden, dobře znal vídeňského satirika a kritika kapitalismu Karla Krause, jako důležitou knihu zmiňuje i 10 dnů, které otrásl světem od Johna Reeda. (s. 27)

klasiky. Ale četly a působily na ně brožury, které dávaly jasné a prosté odpovědi na ty nejsložitější otázky. Např. Malířová se považovala za sociální demokratku více než její druh Olbracht, neboť ten se musel k sociální demokracii dopracovat studiem teoretických spisů, kdežto ona na základě svého sociálního cítění. Připomínala různé příhody z dětství, kdy soucítila s ubohými koňskými handlíři, kteří spadali pod pravomoc jejího otce-správce dobytčího trhu, s lidmi poslanými do šupárny, která byla blízko jejich domu atd. Je pravda, že se rozhodovala emotivně, dokázala se rychle nadchnout pro nějakou myšlenku, byla ovlivnitelná. Malířová už v mládí, kdy měla blízko k anarchistickým kruhům, chodila do Dělnické akademie, ale do strany vstoupila až za války právě pod vlivem Olbrachta a spolu s ním šla také nalevo.

Vliv mělo působení agitace. Levicových agitátorek bylo více než pravicových a ony převedly většinu na svou stranu. Podle dochovaných svědectví žen působily na ně velmi silně např. přednášky Bohumíra Šmerala, který znal duše svých posluchačů a uměl je svým projevem strhnout. Na neposledním místě rozhodoval osobní charakter a temperament dotyčného. Nalevo jednoznačně vedl ty, které měly sklon k radikalismu. Pro některé se stala účast na levici i možností vyniknout, vybudovat kariéru. První levicové funkcionářky ale byly valnou většinou ženy, které věřily, že jejich práce je pro lepší budoucnost příštích pokolení a zasvětily jí i svůj volný čas a často také soukromý život.

Co se týká věkové hranice, lze vyzorovat některá zevšeobecnění. Mládež se řadila k radikálům. Je to považováno za všeobecný jev, jako důvod se uvádí, že mladí mají dosud málo zkušeností a uvěřit je pro ně relativně nejsnazší. V příklonu k levici jim mohlo zabránit, pokud byli silně spjati s jinou ideologií, např. katolickou nebo nacionalistickou. Příslušnice starší generace se zase klonily k pravici. Bylo u nich silné vědomí příslušnosti ke straně, byly hrdé na odvedenou práci, celý život byly zvyklé vyznávat marxistickou teorii a stát za svými vůdci, kteří je vedli proti Rakousku. Z vedoucích funkcionářek se na stranu levice postavily pouze Marie Strnadová a Františka Skaunicová. Z funkcionářek středního věku se většina (tak jako většina ve straně) přidala k levici – Anna Křenová, Anna Malá, Helena Malířová, Marie Majerová a další.

U mužů vůdčí politikové zůstali v pravici, z nejnámějších přešel k levici jen Šmeral. Novou garnituru levicových vůdců tvořili politici, kteří dosud stáli v druhé řadě, tj. ne předsedové, ale tajemníci, zástupci, regionální funkcionáři, ... U žen většina čelných představitelk se přidala k levici (snad mělo vliv, že nepatřily k vedení strany) – předsedkyně zemského agitačního výboru žen Strnadová, zemská sekretářka (a předválečná předsedkyně Spolku

služebných dívek) Křenová, redaktorka ústředního ženského listu Majerová. Z poslankyň k levici se přihlásily Anna Malá a Františka Skaunicová, k pravici Betty Karpíšková, Božena Ecksteinová a Anna Sychravová (deklarovala sympatie k levici, ale zůstala v sociálnědemokratickém klubu).

Kromě ideových rozhodnutí zde byly praktické či ekonomické důvody. Tak jako pravice měla příznivce hlavně mezi kvalifikovanými dělníky, tak také jejich manželky zůstávaly v sociální demokracii. A jelikož nakonec to byla levice, kdo ovládl většinu organizací, ocitly se některé ženy na levici strženy tímto proudem.

2.5 Shrnutí

Vypuknutí války socialistická internacionála nezabránila, muži narukovali a ženy nesly její tíhu v zázemí. Válka ve svém závěru způsobila humanitární katastrofu, radikalizaci obyvatelstva, nestabilitu politických systémů a svůj odraz měla i v morální rovině. V ČSR byla národní revoluce spojována i s očekáváním socialistických přeměn. Mezi lidmi byla touha po klidu a po normálním životě, na druhou stranu vyvolávala netrpělivost nespokojenost s přetrvávajícími špatnými hospodářskými poměry.

Ženské sociálnědemokratické organizace zaznamenaly obrovský příval členek. Tento trend měly zájem ještě zvýraznit, jejich cílem bylo získat většinu ve společnosti, aby měly podporu k uskutečňování svých sociálních reforem a plánů. Právě zpočátku je patrná velká otevřenost, snaha nediskriminovat, socialismus je chápán jako proud schopný zahrnout široké vrstvy obyvatelstva. Proto např. tolerance k náboženství, rovnocenný přístup k jiným rasám a národnostem.

Zástupci socialistů po převratu zcela samozřejmě vstoupili do vlády, ale v sociální demokracii se právě jejich účast ve vládě ukázala hlavním sporným bodem. Ve straně se vytvořilo radikální levé křídlo, které během půldruhého roku získalo převahu nad umírněnou pravicí. Cíl obou směrů byl stejný, lišily se v taktice, zda k socialismu dojít revolucí nebo pozvolným klidným vývojem. Spory v nejsilnější straně ovlivňovaly významně vnitropolitickou situaci a působily na ně zahraniční události.

Na postupném vytvoření strany s komunistickou ideologií se podílelo několik skupin - bolševičtí agitátoři z Ruska (československého původu), levice v sociální demokracii, která pro svou početnost byla rozhodujícím faktorem, a anarchokomunistické hnutí, které ze své podstaty odmítalo státní autoritu, ale nakonec ho ke komunismu přivedl jeho radikalismus a ruský příklad, který ukázal cestu uskutečnění revoluce.

V levici bylo několik názorových proudů, byl tu Šmeral (pro radikály oportunista) a jeho stoupenci, Kladno se svými dělnickými radami a další. Ženy byly na straně radikálů velmi výrazné a podařilo se jim získat většinu ženského členstva. Dělicí čára mezi levicí a pravicí byla regionální, částečně generační a sociální, hlavní ale byla přitažlivost levicové agitace. Obě strany se obviňovaly z rozbíječství, nejdříve byla v tomto duchu odsuzována pravice za odložení zářijového sjezdu, po prosincových událostech je toto označení přeneseno na levici, která se definitivně odtrhla.

Prosincové události byly v československých poměrech nejnásilnějším konfliktem mezi vládou a dělníky, ale ve srovnání s jinými evropskými zeměmi nekrvavým. Z pohledu sociální demokracie komunisté (již tak označovali levici) rozložili úspěšnou vládní stranu spějící k socialismu. Podle komunistů zase sociální demokracie zradila marxistické ideály kolaborací s buržoazními stranami a bránila revoluci, ke které byla vhodná doba. Menšině, která zůstala v sociální demokracii, zbývalo jen moudře čekat, že vývoj jí dá za pravdu a naopak zkompromituje komunisty.⁹⁷ Většina v levici zase po období diskuzí mohla konečně směřovat podle ní vpřed a k ustavení komunistické strany.

---

⁹⁷ Po rozkolu bylo ve straně cca 50.000 členů , přičemž hodně jich bylo v odborech (jejími baštami byla Praha, Plzeň a Ostrava). V roce 1924 104.000.

3 ŽENSKÉ AGITAČNÍ KOMISE

3.1 Ustavení strany a budování ženských organizací

Události kolem prosincové stávký znamenaly definitivní rozkol v sociálnědemokratické straně. Dotvořily se dva nepřátelské tábory, přičemž rány byly čerstvé a rétorika vzájemného obviňování útočná. Ale také to vyjasnilo situaci, což dá se říci byl záměr pravice, která po dohodě s Masarykem, akci vyvolala. Přišla tím sice o většinu členstva,⁹⁸ ale měla nyní prostor ke konsolidaci a zřejmě tím zachránila svou existenci. Levice totiž přišla o možnost dál k sobě úspěšně přetahovat členstvo a ovládnout stranu, což byl záměr jejích vedoucích politiků. Rozkol urychlil její směřování ke III. internacionále, o čemž se zatím jen zdlouhavě diskutovalo. Byl svolán sjezd, na kterém se očekávalo přistoupení (přesněji řečeno podání přihlášky). Ženy patřily k těm, kteří chtěli tento krok učinit co nejdříve.

Bylo nutné budovat vlastní síť organizací. Dělo se tak na základě těch stávajících, sociálnědemokratických. Boj o ně, jejich pokladny a majetky se vedl už od zářijového sjezdu. Někde se je podařilo ovládnout, jinde musely odejít a založit nové. Přirozenou autoritou pro jejich další směřování jim byla Moskva. Nejdříve odtud přicházely ideové proklamace, posléze organizační pokyny. Bylo to dáno tím, že I. kongres III. internacionály, který se konal v březnu 1919 v Rusku, byl připravován narychlo a podmínky k jeho uspořádání nebyly ideální (v zemi probíhala občanská válka). Cílem bylo předběhnout II. internacionálu, která se chystala obnovit svoji činnost a svolávala na únor 1919 kongres do Bernu, a přitáhnout k sobě co nejvíce členů, třídění bylo plánováno (a nastalo) až v další fázi. Tento tah se jim podařil, v taktice a propagaci byli bolševici mistři.

Shodovalo se to s vývojem v ČSR, kde bylo pro ženy třeba nejdříve se vymezit ideově a to, že přebíraly „starou“ sociálnědemokratickou organizaci je tolik netrápilo. S přihlášením se ke III. internacionále přijaly za samozřejmé, že její organizační pokyny zapracují do svých.

I. kongres, a zopakoval to II. a III. kongres, zdůraznil potřebu práce mezi ženami. Jaké byly ideové základy ženského komunistického hnutí? Byly postaveny na postulátech teoretiků Marxe, Engelse a Bebela.⁹⁹ Podle nich bylo osvobození ženy uskutečnitelné jen s osvobozením lidství v novém společenském řádu, a toho bylo možné dosáhnout jen bojem. Z dějin vyplynulo poučení, že přednostní práva mužova vznikla se soukromým vlastnictvím

---

⁹⁸ Podle prohlášení Šmerala na ustavujícím sjezdu v květnu 1921, stálo za levicí 300.000 členů.

⁹⁹ Kniha Bedřicha Engelse Původ rodiny, soukromého majetku a státu a Augusta Bebela Žena a socialismus.

a pro zrovnoprávnění ženy je proto zapotřebí splnit 2 podmínky – zespolečenštění výrobních prostředků a zařazení ženy do nových pracovních vztahů. Volební právo, o které dosavadní ženské hnutí a sociální demokracie hlavně usilovali, věc neřeší, jen zahaluje. Československé ženy tuto pozici přijaly a přihlásily se k ní slovy „Práce ženy musí být agilnější a úpornější než práce muže proto, že jí v tomto boji kyne dvojnásobné vítězství, tak jako v kapitalistickém vítězství ji čeká dvojnásobné otroctví“.¹⁰⁰

Ústřední agitační výbor žen svolal konferenci žen, která se měla uskutečnit před březnovým sjezdem strany, k němuž měla být přípravou. Zastupitelstvo strany sjezd odložilo na květen, ale ženy čekat nechtěly a svou konferenci uskutečnily. Nálada mezi levými sociálními demokratkami byla pro okamžité přistoupení ke III. internacionále. V ženském tisku se před konferencí objevil článek Anny Křenové připravující na tuto změnu. Psala o tom, že přinese i změnu názvu strany – ze sociálnědemokratické na komunistickou. Pro mnohé ženy to bude těžké, protože starý název pro ně znamená mnoho práce vykonané pro dělnickou věc, byly hrdé na to, že jsou organizované sociální demokratky. Nyní je ale třeba buď postavit se proti své vládě, nebo se jako v roce 1914 nechat uchlácholit poukazováním na to, že republika je v nebezpečí, a pak bude pozdě. Sociální demokracie splnila svoje poslání, vychovala v dělnictvu horkou touhu po svobodě, volnosti a rovnosti hospodářské a kulturní. Dnes je však nejvyšší metou komunismus. Nepřátelé proti nim štvou, že jejich cílem je diktatura proletariátu tak jako v Rusku, ona své vyznání vyjadřuje tímto dialogem - „V hovoru s jedním také soudruhem slyšela jsem frázi: „Já si představuji komunistu se džberem krve a sekyrkou.“ Na to odpovídám: A já si představuji komunistu jako nejlepšího člověka, schopného vše obětovati a nepočítajícího nikdy na to, kolik mně to vynese.“¹⁰¹

Konference žen se sešla 12. - 13. března 1921 u Zábranských v Karlíně. Oproti předcházejícím dvěma letům bylo prostředí konání skromnější, ponurá síň, na jevišti se od rudého pozadí odráželo bílé poprsí Marxovo, ozdobené po obou stranách zelení palm. Konferenci zahájila předsedkyně zemského agitačního výboru žen Marie Strnadová. Byla to veteránka sociálnědemokratického ženského hnutí, poslední z trojlístku, který tvořila spolu s Josefou Škaloudovou a Terezií Toužilovou. Žena mající autoritu a symbolizující kontinuitu. Však také začala tím, že vzpomenula předchozích šest konferencí, které pořádaly ženy organizované v sociální demokracii. Poté připomněla mrtvé z prosincové stávký a 3.000 zatčených, což vyplynulo z věrolomnosti bývalých vůdců a svědčí o „demokratické

---

¹⁰⁰ Ženský list únor 1921

¹⁰¹ Ženský list 3. března 1921

republice“. Popsala, že na ni to zapůsobilo tak, že nyní se vzdorným čelem hledí dalším perzekucím vstříc. Na závěr přítomné ženy vyzvala, ať o veledůležitých otázkách, které budou nyní řešit, rozhodují s rozvahou.

Bylo zvoleno předsednictvo k řízení konference – Marie Strnadová za Prahu, Marie Vobecká za sever, Marie Zápotocká z Kladna, Marie Knytllová z Moravy a Anna Holánová za Slovensko. Potom sjezd pozdravili zástupci za VV strany, za klub senátorů, za klub poslanců, za výbor I. župy, za Velkou Prahu, za komunistickou mládež československou, za komunistickou mládež německou, za svaz legionářů komunistů, za redakci Rudého práva a jako host předseda VV Dominik Havlín. Byly zvoleny komise návrhová a pro kandidátní listinu, stanoven a odhlasován jednací řád. Poté přišly na řadu ohlášené referáty. Jejich pořad byl následující:

- 1) organizace a taktika – sekretářka Anna Křenová
- 2) parlamentarismus – poslankyně Anna Malá
- 3) dělnické rady – Emilie Suchardová¹⁰²

Tím byl zakončen 1. jednací den. Večer byl na počest delegátek připraven přátelský večírek s pestrým programem. Na začátku jednání 2. dne přednesla Míla Grimmichová zprávu z návrhové komise. Ke schválení předložila následující rezoluce:

- 1) ženy těžce nesou odložení sjezdu, budou bedlivě bdít, aby aspoň usnesení zastupitelstva bylo splněno, na květnový sjezd žádají dát podmínky o přistoupení ke III. internacionále, podle nich mezinárodní i vnitřní situace vyžadují založení komunistické strany
- 2) kdyby mělo dojít k dalšímu oddalování sjezdu, tak svolají zvláštní konferenci, která připojí ženské hnutí v republice ke komunistické sekci mládeže a k německé komunistické straně, nutnost takového postupu by ale svědčila o chabosti a nestatečnosti mužů a doufají, že k tomu nedojde
- 3) protestují proti jakékoli intervenci proti sovětovému Rusku, požadují okamžité navázání hospodářských a diplomatických styků
- 4) požadují co nejdříve vypsání voleb do národního shromáždění, pravicoví poslanci nemají právo je zastupovat, za stávajícího kapitalistického zřízení sice od parlamentu neočekávají

---

¹⁰² Emilie Suchardová byla známá aktivistka ze Slaného, byla nevidomá.

ničeho, boj proletariátu bude vybojován v dílnách a na ulicích, ale úkolem jest odhalovati na parlamentní půdě korupci a nesrovnalosti

5) protestují proti zbrojení, kdyby vypukla nová válka, ženy se jí rozhodně nezúčastní

Další rezoluce byla určena pro komunistické poslance, kteří měli požadovat státní ochranu matek a kojenců, zajištění výživy obyvatelstva, zabránění velkých bytů, odluku církve od státu a zastavení růstu cen při stabilizaci mezd. Rezoluce k organizačním záležitostem propagovala agitační kroužky pro ženy, požadovala postavení ženy na 3. místo ve všech volbách a zavedení zvláštních členských známek pro ženy, ze kterých by část výnosu zůstala jejich organizacím. Všechny rezoluce byly „lesem rukou“ jednoznačně přijaty.

Jako další vystoupila Marie Majerová, aby podala zprávu o říšské konferenci německých levých sociálních demokratek konající se 12. března 1921 v Liberci, kam byla vyslána jako zástupkyně československých levicových sociálních demokratek. Majerová tam oznámila ochotu ke sblížení, což německé účastnice sjezdu podle jejich slov nečekaly. Vzešel odtud návrh na vytvoření společného říšského výboru obou sekcí, žen českých a německých. Německé ženy byly stejně jako jejich mužští spolustraníci v chápání proletářského internacionalismu dále než jejich čeští kolegové. České ženy návrh na své konferenci přijaly. Byly tedy v tomto ohledu zase dále než mnozí čeští komunisté-muži.

Pak se pokračovalo v programu. Opět Grimmichová promluvila k 4) bodu, a byl to bod nejdůležitější – o III. internacionále. Ukázalo se, že půda je připravena. Když se otázala delegátek, zda chtějí hlasovat o přijetí podmínek hned, nebo až po debatě, všechny byly pro okamžité hlasování, což značí, že pochyby neexistovaly. Přistoupení bylo jednomyslně schváleno. Poté ženy zazpívaly Internacionálu.

Sjezd pokračoval. Byla podána zpráva mandátové komise, která oznámila, že se sjezdu účastní 180 delegátek, přičemž některé nezastupují jenom organizace, ale celé obvody. Přijely také delegátky z Moravy a 6 delegátek ze Slovenska. 5) bodem byl referát Věry Krčkové o tisku. Potom Anna Houserová¹⁰³ podala zprávu komise pro kandidátní listiny. Zpracovala návrhy zemského agitačního výboru i návrhy z pléna a navrhla, aby říšský agitační výbor byl 9členný, přičemž 1 místo by bylo vyhrazeno Moravě (Slovensko dobrovolně z technických obtíží se zastoupení vzdalo), s hlasem poradním by se účastnila také sekretářka žen a redaktorka Ženského listu. Navržený výbor byl jednohlasně schválen.¹⁰⁴ Konferenci

---

¹⁰³ Manželka Václava Housera, v popředí stála jako agitátorka levice a při zakládání komunistické strany.

¹⁰⁴ Marie Strnadová, Anna Malá, Anna Suchánková, Anna Pilařová, Anna Udržalová, Marie Špačková, Božena

zakončila předsedkyně Strnadová výzvou, ať neutuchne nadšení, které ženy na konferenci projeví a nebály se bojovat. Zaznělo hřímavé nazdar a delegátky se rozešly za zpěvu Rudého praporu.¹⁰⁵

Příprava a průběh konference byly obdobné jako u těch předcházejících (sociálnědemokratických) i následujících. Konferenci svolával říšský agitační výbor žen (pod výzvou podepsána jeho předsedkyně a sekretářka), uveřejněn byl v tisku, kde také byl zveřejněn jeho předběžný program a klíč k volbě delegátek. Organizace měly posílat jména zvolených delegátek ústředí, které vystavovalo mandáty a zajišťovalo ubytování. Náklady na cestovné hradily delegátkám vysílající organizace (za tímto účelem byly vyhledovány i sbírky). V místě sjezdu (valnou většinou v Praze) byly ubytovávány v soudružských rodinách. Organizace byly též vyzvány k zasílání návrhů, které byly před konferencí uveřejňovány v tisku. Samotná konference se konala v sobotu a neděli, využívala tedy volných dnů. Sál byl vyzdoben symbolickou rudou barvou, také zeleným chvojím a květinami, s bytami nebo portréty vůdců. Po zahájení předsedkyní bylo zvoleno předsednictvo k řízení konference (většinou navrženo už na předporadě, která také připravila jednací řád), mandátová a návrhová komise. Povinně se účastnily členky říšského agitačního výboru žen. Jako hosté se účastnili zástupci jiných komunistických organizací jak zmíněno výše. V průběhu konference se četly došlé pozdravné telegramy a naopak jiné byly posílány (např. ruským soudružkám, vězněným soudruhům).

Referáty byly zahájeny organizační zprávou, kterou podávala říšská sekretářka, pak následoval referát o hospodářské a politické situaci většinou od říšské předsedkyně. Následovaly zprávy o kongresu Komunistické internacionály (dále KI), příp. mezinárodní ženské konferenci, zprávy z krajů a další dle aktuálnosti tématu, např. v prvních letech to byl parlamentarismus,¹⁰⁶ pak odborová a družstevní otázka. Podle dohody byl po jednotlivých nebo více bodech čas na debatu. Potom se na řadu dostaly volby nové říšské komise, redaktorek ústředních listů a mezinárodní korespondentky. Posledním bodem bylo různé, např. diskuse k návrhu zákonů týkajících se žen. Na závěr se zpívala Internacionála, zpočátku ještě Rudý prapor.

Při označování organizačních útvarů byla přebrána sociálnědemokratická terminologie, která ještě dlouho přetrvávala. Vycházela z toho, že za Rakouska byla Československá sociálně

Lišková, Anna Houserová a Františka Skaunicová za Moravu.

¹⁰⁵ Ženský list 24. března 1921

¹⁰⁶ Spory, zda se účastnit jednání v parlamentu nebo ne. Na II. kongresu 1920 byly definitivně vyřešeny – bylo rozhodnuto účastnit se a parlament využívat jako tribunu pro hlásání komunistických názorů a kritiku kapitalistického režimu.

demokratická strana dělnická součástí, byť autonomní, Sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku. Proto přejímání názvu říšský, za monarchie značil ústřední orgány a sjezd všech zemí. V republice zachovával význam celkovosti, zahrnoval všechny země a národnosti, synonymum celostátní se používalo zřídka. Nejvyšším orgánem žen byl zpočátku zemský výbor, také pozůstatek starého systému. Organizace na Slovensku byla nově začleněna až v republice (předtím spadala pod uherskou sociální demokracii) a byla slabá, ač potenciálně slibná.

Hlavní význam březnové konference československých sociálnědemokratických levicových žen spočíval v tom, že se přiřadily k těm, kteří rozdělovali stranu a urychlovali vývoj levice k založení komunistické strany v Československu. Postavily se tak po bok slovenských komunistů (leden 1921), komunistické mládeže (únor 1921), komunistické strany německé sekce (polovina března 1921) a dalších.¹⁰⁷ Byly na to náležitě hrdé. Marie Švábová, mladá a aktivní funkcionářka komunistické mládeže, byla tenkrát vyslána do jejich výboru - „Připadaly mi tehdy staré, ačkoliv kromě soudružky Strnadové měly ještě daleko do padesátky. Byla jsem udivena, když jsem slyšela, jak se titulují zdobně jmény, jak si říkají děvečko, děvčata, holky. Měla jsem je však v úctě za to, že také ony chtějí urychlit vývoj ve straně a docílit, aby se levice přihlásila otevřeně a jasně ke Komunistické internacionále. A také mně imponovalo, že nás, mládež, berou vážně a že jdou s námi společně.“¹⁰⁸

Byla důvodem jejich radikálnosti uváděná citovost žen? Připadá mi, že ženy jednaly přímočařeji než muži a oprávněný je obraz už z dřívějšího období, kdy muži zastaví stroje a jednají, kdežto ženy jdou a stroje rozbijí. Snad na cestě za vytčeným cílem méně uvažovaly o různých možných komplikacích. Spojitost to mělo s jejich politickou nezkušeností. Když na konferenci požadovaly co nejdříve přistoupit ke III. internacionále, uvedly v rezoluci, že si jsou vědomy dosahu přijetí 21 podmínek, že to znamená, že budou muset snášet perzekuce a odsuzování. Dnes víme, že větším problémem se ukázaly potíže s vývojem ve vlastní straně. Sjezdu levice 14. – 16. května 1921, zvaného pak ustavující, se zúčastnilo na 800 delegátů a hostů. Svě zastoupení zde měly i ženy, i když jejich počet byl vzhledem k celkovému poměru nízký – z 569 delegátů s hlasem rozhodujícím jich bylo 54 (tj. necelých 10%), hlas poradní měly 2 ženy. Mezi virilními členy byla přítomná Anna Křenová za VV, Marie Strnadová za zemský agitační výbor žen, Anna Malá za poslance. V předsednictvu byla Marie

---

¹⁰⁷ Data v závorkách udávají jejich sjezdy, kde se ke III. internacionále přihlásili.

¹⁰⁸ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d., str. 40

Strnadová a jako zapisovatelka Míla Grimmichová. Některé delegátky se nebály zapojovat do jednání a účastnit se na debatách, mj. požadovaly pro ženy zastoupení v komisích.

O přistoupení ke Třetí internacionále se hlasovalo po dlouhém, podle vzpomínek Majerové 3hodinovém, Šmeralově projevu zvednutím hlasovacích lístků (legitimací). Celý sál byl pro a když bylo vyzváno, kdo je proti, ukázalo se, že pouze 7 z 569 delegátů (ani jedna žena). Nově založená Komunistická strana československá se stala relativně (v poměru k počtu obyvatel) nejsilnější komunistickou stranou na světě a v absolutních číslech byla třetí největší (po Rusku a Německu).

Na sjezdu došlo i ke změně organizačního řádu, ale byly to zatím jen obecné proklamace o nutnosti demokratického centralismu a železné disciplíny a výzvy k spolupráci českých a německých organizací. Přesný organizační řád měl být stanoven na dalším sjezdu strany. Ve zvoleném VV byly z celkových 18 členů 2 ženy – Marie Strnadová a poslankyně Františka Skaunicová. Mezi 6 náhradníky byla Marie Zápotocká (do VV už nemohla být zvolena, protože tam byl Zápotocký a podle pravidel nesměli být oba manželé v jednom orgánu).

Ženy pokračovaly v intenzivní práci na budování ženských organizací na podkladě organizačních pravidel II. kongresu. Ženy byly prohlášeny za rovnoprávné členky strany a z tohoto důvodu nebylo žádoucí tvořit zvláštní ženské organizace. Ovšem se zřetelem na politickou neuvědomělost a nezkušenost žen danou předchozím vývojem jejich existenci připouštěli. Formulacemi zamlžovali, co v praxi fungovalo. Byl to jeden z rozporů mezi přáním a realitou.¹⁰⁹

Zásadou při tvoření ženských organizací měla být nikoliv paralelnost, tj. pořádání zvláště pro ženy téhož, což už pořádala strana pro muže a příslušníky strany vůbec, nýbrž doplnění práce ve straně tvůrčí iniciativou žen. Např. tedy ne pořádání dvou prvomájových průvodů, ale jednoho společného. Když se však konaly přípravné schůze, mohly se ženy scházet zvlášť, neboť se správně předpokládalo, že se tak spíše naučí mluvit před více lidmi, zapojovat se do debat, a připraví se tak na veřejná vystoupení.

---

¹⁰⁹ Situace byla opravdu otevřená a nevyjasněná. Na konferenci žen 7. března 1920 v Praze mluvila sekretářka Křenová o tom, jak se ženské organizace osvědčily a jak by jim mělo být dáno více samostatnosti. V závěru ale konference přijala návrh vycházející vstříc vyhlášenému ideálu v organizovanosti žen - zrušit místní krajské a zemský agitační výbor žen i samostatné sekce žen, a místo toho mají být výkonné výbory na všech úrovních (místní, krajské, popř. župní, zemský i ústřední) složeny dle procenta početnosti pohlaví, plus požadují poměrné zastoupení žen ve všech institucích strany. Tento návrh k organizačnímu řádu měl být přednesen na sjezdu strany, ale k této změně nedošlo.

I po ustavení zvláštních ženských výborů ženám nikdo nebránil a teoreticky by bylo velmi vítané, kdyby ty, které toho byly schopny, chodily i do schůzí celostranických (říkalo se politických nebo také mužských organizací). Nadále by samozřejmě působily i v ženských organizacích, kde by právě díky své politické vyspělosti vedly a uvědomovaly ostatní ženy. Tímto způsobem aktivní mládežníci se po dosažení plnoletosti stávali členy celostranických organizací a zároveň zůstávali i svých mládežnických. U žen to tak ale nefungovalo. Ty schopné a aktivní byly zavaleny prací v ženských výborech a nelze přejít ani fakt, že ženy starající se o domácnost a rodinu (a zejména ty mající ještě zaměstnání mimo) příliš volného času neměly. Mládežníci přece jen bývali ještě svobodní, někteří studenti. Práce v politických organizacích strany se účastnily soudružky pouze tam, kde jich nebylo dost k založení ženské agitační komise nebo kde nebyly schopny samy vést své organizace. Ještě poznámka k „politické vyspělosti“ žen – odrážela se i v tisku. Když někdo vzal do ruky Rudé právo s jeho politickými články a hned potom zalistoval v Ženském listu, připadaly mu tamní úvodníky spíše jako beletristické povídky.

3.2 Zapojení do Komunistické internacionály

V létě 1921 se očekávaly dvě důležité události – I. mezinárodní konference komunistických žen v Moskvě a poté III. kongres Komunistické internacionály. Československou delegátkou na konferenci žen byla Barbora Švarcová-Rezlerová, která již v Rusku pobývala a 1. prosince 1920 se účastnila III. všeruského zasedání žen. Informovala o něm na stránkách Ženského listu. Na zasedání úvodní referát pronesla Alexandra Kollontajová, členka ústředního výboru VKS(b), která také převzala vedení ženského ústředního komitétu ruské komunistické strany. Jako hlavní úkol vytyčila osvobodit ženu od nánosů starého a připravit ji na její velký úkol v socialistické společnosti. (Rusko se v té době nacházelo ve stavu, kdy bylo třeba učit ženy číst a psát). Na zasedání přednesli referáty i přední mužští představitelé – Lev Trocký a Lev Kameněv. Přijaté rezoluce proklamovaly úkol uvědomovat ženy v komunistickém duchu a organizovat je ve straně, přivádět je k práci v Sovětské dělnické republice a úkoly vyplývající z postavení ženy (např. boj proti zbytkům prostituce). Zvláštní důraz byl kladen na aktuální problémy - oživení průmyslu a zásobování. Vyzývalo se také k zakládání tělocvično-vojenských sekcí a mluvilo o posílení spojení s odborovými organizacemi. Získány pro bolševismus měly být ženy pracující jako kancelářské síly, které jakožto

intelligence vůbec byly, dle konstatování na konferenci, nevědomé a bolševické věci až nepřátelské.¹¹⁰

Při EKI byl v létě 1920 zřízen mezinárodní sekretariát žen.¹¹¹ Jeho úkolem bylo:

- udržovat spojení se sekretariáty žen jednotlivých zemí
- sbírat materiál o činnosti v jednotlivých zemích
- zprostředkovávat výměnu komunistické ženské literatury
- sledovat vývoj výdělečné práce žen, její občanské postavení, otázku ochrany mateřství, zákonodárství, bytové poměry apod. v jednotlivých zemích
- internacionální korespondentky jednotlivých stran mu měly 1x za 3 měsíce posílat zprávy o všech důležitých zjevech v daných zemích
- měl vybudovat internacionální informační orgán, kde by vycházely všeobecné situační zprávy a zprávy z jednotlivých zemí
- pomáhat při mezinárodních akcích proletariátu, vychovávat statečné, obětavé bojovnice
- svolávat mezinárodní konference žen, které by byly platformou pro výměny zkušeností a poskytovaly nové podněty k činnosti.¹¹²

Tato náplň práce byla obdobně přijata v ženských organizacích jednotlivých zemí. KSČ na rozdíl od ostatních stran v ČSR měla nejvyšší orgány v Moskvě, byla jí KI a její exekutiva, československá strana byla jen sekcí. V mezinárodním ženském hnutí panovala dvojkolejnost. Ženy totiž podléhaly zároveň také zmíněnému mezinárodnímu ženskému sekretariátu (někde nazýván Mezinárodní informační bureau komunistického hnutí ženského v Moskvě). Tak jako ženské komise byl i on jen pomocným orgánem, určeným k snazšímu a efektivnějšímu podchycení žen. Stejně jako v ČSR i v ostatních zemích nebyly ženy dostatečně politicky vyspělé, aby mohly být zařazeny do celostranických organizací rovnoprávně vedle mužů. V čelo sekretariátu byla postavena Klára Zetkinová, jedna z ikon ženského revolučního hnutí, byla poslední žijící z vůdců spartakovského hnutí, které tvořila s Karlem Liebknechtem, Rosou Luxemburgovou a Franzem Mehringem. Výkonnou sekretářkou byla Herta Sturmová. Sekretariát sídlil v Moskvě a v Berlíně, kde byl také západoevropský sekretariát Kominterny.

---

¹¹⁰ Ženský list 12. května 1926

¹¹¹ V srpnu 1920 byla do sekretariátu KI přibrána Klára Zetkinová jako sekretářka pro ženské hnutí. V listopadu malé byro rozhodlo u ustanovení mezinárodního ženského sekretariátu, který měl mít 3 pracovnice za hranicemi (jednou z nich byla Zetkinová) a 5 v Rusku. Později se zástupkyně ženského sekretariátu účastnila zasedání EKI. G.M. Adibekov, E.N. Šachnazarova, K.K. Širinja: Organizacionnaja struktura Kominterny 1919-1943, Rossijskaja političeskaja enciklopedija, Moskva 1997

¹¹² Ženský list 19. května 1921, č. 21

Říšská agitační komise žen v ČSR byla jako podřízený orgán povinna posílat mezinárodnímu ženskému sekretariátu pravidelnou zprávu o své činnosti a byla stanovena mezinárodní korespondentka. Naopak z druhé strany proudily pokyny a tiskoviny. Zmiňovaná I. mezinárodní konference komunistek v červnu 1921 trvala 5 dní a hostila 82 delegátek (43 dělnic a 39 inteligentních) z 28 zemí. Konferenci předsedala Klára Zetkinová. Promluvil na ní i Lev Trocký. Alexandra Kollontajová podala návrh na zřízení zvláštních sekcí pro uvědomovací práci mezi ženami, který byl samozřejmě přijat.¹¹³ Československé ženy kromě Rezlerové zastupovala Anna Křenová a Marie Knytlová (Knittlová). III. kongres KI se konal 22. června – 12. července 1921 a pro Československo bylo jeho nejdůležitějším rozhodnutím, že jeho strana byla přijata za členu¹¹⁴ ovšem s podmínkou, že do konce října téhož roku provede sloučení všech národnostních sekcí v jednu stranu. Dále kongres projednával úkoly a taktiku v době poválečné hospodářské krize, vytyčil požadavek jednotné fronty dělnické třídy, zabýval se odborovým, družstevním a v samostatném bodě také ženským hnutím.¹¹⁵

V září 1921 vyšel v Ženském listu článek, který začínal výmluvnými slovy – ženy, čtete, toto je náš bitevní plán. Rozvíjel plán jak pomocí systému referentek proniknout mezi indiferentní ženy na celém území. Pozornost zasluhuje už samotná formulace „bitevní plán“. Slova spojená s bojem se v komunistické mluvě vyskytovala přirozeně často. S bojem („semknutí šiků“) souvisela i vojenská disciplína, soudržnost a poslušnost v rámci strany. Obzvláště v počátcích, kdy se očekávala možnost revoluce a nadšení ještě neopadlo, byla její nutnost uznávána. Přímo k tomu napsala Anna Křenová, že organizaci je třeba propojit pevnou sítí a zdůrazňovala oprávněnost slovíčka musí – musí, neplatí já nemohu, nemám čas.¹¹⁶

Zpět k bitevnímu plánu. Zemský agitační výbor žen usnesl, že jednotlivé ženské organizace nebudou pořádat veřejné schůze žen, bude to dělat sekretariát žen sám za souhlasu a součinnosti župních výborů. Nejdříve bude posílat referenty do zanedbaných oblastí (jako např. Náchodsko a Budějovicko). Dosud sekretariát neměl přehled o schůzích, nižší instance je obsazovaly samy a ani o nich nepodávaly ústředí zprávu. To chtěl sekretariát změnit, chtěl mít činnost místních organizací pod kontrolou a systematicky do ní zasahovat. Argumentoval efektivností, která umožní splnit požadavek vzešlý z Moskvy na zvýšenou propagandu. Při

---

¹¹³ Ženský list 7. července 1921, č. 28

¹¹⁴ Přijetí předcházely bouřlivá jednání mezi představiteli KI a československé delegace, která nesouhlasila s mnohými podmínkami.

¹¹⁵ Znovu potvrdil důležitost práce mezi ženami, pro forma schválil organizační návrhy z mezinárodní konference žen.

¹¹⁶ Komunistka 7. září 1922

mimořádných událostech v místech bylo možné nadále svolávat schůze, ale povinností bylo podat zprávu. Při organizování a vysílání svých referentek měla místa postupovat podle stranou stanovených pravidel.

Ústředí vypracovalo plán, který sliboval závratné úspěchy v zvýšení organizovanosti žen. Na sobotu a neděli naplánovalo schůze v místech, které bude obsazovat referentkami z ústředí. Má jich k dispozici 6 (pokud se přihlásí venkovské referentky, bude situace lepší), přičemž 3 jsou ochotny jezdit na schůze 3 neděle v měsíci, každou neděli po 2 schůzích. Zbylé 3 referentky mají rodiny, takže zvládnou schůzí méně – každé 2 neděle také po 2 schůzích. Podle jejich propočtů měly během půl roku obsadit v každé z 9 žup 12-16 veřejných schůzí, což slibovalo získání velkého počtu žen v různých koutech republiky. Ústředí podle svých slov bude dbát na to, aby referentky měly čas se připravit, a nebude je v týdnu obsazovat na jiné schůze. I tak je toho dost vzhledem k fyzicky slabšímu organismu žen. Očekávanou výmluvu mužů, že na vysílání referentek nejsou peníze, nelze uznat. Na veřejných schůzích se může vybírat vstupné a náklady se sníží také tím, že jedna řečnice objede v jeden den 2 schůze, tudíž 2 organizace zaplatí výdaje snáze. Realita však byla jiná a výsledky nedosahovaly ambiciózního plánu.

Pro počáteční fázi organizování bylo příznačné též vymezování se vůči staré sociálně demokratické straně, zde konkrétně proti jejímu kultu vůdců, který komunistky kritizovaly (ale sklouzly k němu také a vlastně už od počátků budovaly svůj kult vůdců). KSČ podle nich bude jiná, bude důsledně podporovat aktivitu svých členů a bude je vzdělávat. V článku se píše, že lid je dnes nedůvěřivý k vůdcům. Ve staré sociální demokracii bylo několik řečníků, které vysílalo ústředí a kteří byli přetěžováni, neměli čas na vzdělávání, takže zůstávali stále stejní. Řadovým členům se nedávala příležitost vyniknout. Místní tajemníci žádali na projevy známé řečníky, jako by ti známější měli více pravdu. Ba stávalo se, že lidé přicházeli na schůze ne kvůli obsahu, ale aby mohli říci, že slyšeli mluvit toho a toho. Schůze se pak zvrhávaly tím způsobem, že jeden na nich mluvil, ostatní poslouchali nebo popíjeli, někteří sladce podřimovali. Strana pracovala za lid, komunistická strana to chtěla změnit. Pisatelka článku vyjadřuje i další typický jev - probudila se tu důvěra ve schopnosti každého člověka.

Psala, že dnes lid uznává pouze ty, za kterými stojí práce. Strana potřebuje mohutný aparát a hlavně uvědomělé a aktivní členy. Školou komunismu je tisk a plenární schůze. Jejich řízení ať převzou důvěrnice-členky místních agitačních výborů. Nebudou obsazovány referentkami z ústředí, každá členka výboru bude referovat (dle abecedy). Ptáte se o čem? Stačí mluvit o svých zkušenostech, pokud je jejich bída opravdová, slova se budou drát ven

sama, bude mluvit mezi svými. Referentkám se k přípravě doporučuje číst Rudé právo a Ženský list, najít si v nich nějakou myšlenku a o ní hloubat, třeba u prádla. Takovouto výchovou nových referentek se vybuduje nejen nezávislost na předácích, ale výhodou bude i jejich vzájemná zastupitelnost.

Na schůzích se má po projevu referenta rozproudit debata, která bude trvat tak dlouho, dokud nevyplyne všeobecně přijatelné pravidlo. Buržoazie se nemusí bát pokřikování, ale těch, kteří se zapracovávají do řízení, kteří přemýšlí, jak budou vládnout, až převezmou moc. V závěru se dodává, že snaha prosazovat referentky bude zároveň zkouškou komunistického cítění mužů - pomohou-li nám, uvěříme, že jsou komunisty, jinak budeme útočit.¹¹⁷

Slučovací konference žen proběhla opět před sjezdem strany 15. – 16. října 1921 v Národním domě na Smíchově. Přítomno bylo 125 delegátek (95 československých, 30 německých a 26 hostů). Byl zvolen nový říšský agitační výbor,¹¹⁸ který nechával 2 místa německým ženám. Sekretářkami byly zvoleny Křenová (Praha), Knotková (Brno) a Jozková (Liberec, zástupkyně Němek), redaktorkami ústředních ženských listů Majerová (Ženský list), Krčková (Žena) a Fischerová¹¹⁹ (Die Kommunistin).¹²⁰

V ženském sekretariátu byla vedle Anny Křenové zaměstnána sekretářka pro německé organizace. Slučovací sjezd strany se konal v nejzazším možném termínu daném Kominternou – 30. října – 2. listopadu 1921. Ve zvoleném 24členném VV byly 3 ženy, mezi 12 náhradníky 1 žena. Na sjezdu byla podána zpráva o stavu hnutí žen (podávala Anna Křenová) a rezoluce ze sjednocovací říšské konference žen. Jinak sjezd o ženském hnutí nejednal. Křenová v Ženském listu referovala, že sjezd nemluvil speciálně o organizaci žen, protože předpokládá jejich zrovnoprávnění. Křenová jako disciplinovaná členka strany nevšímání si žen na sjezdu hájila vysvětlováním, že „sjezd si byl vědom důležitosti a vážnosti doby, a proto přecházel vše, co bylo malicherné a úzkoprsé proti ostatním velikým úkolům a cílům.“ „Nepřeme se s muži o principy zastoupení, když máme příležitost vykonati mnohem větších a užitečnějších prací...“¹²¹

Sjezd ponechal VV, aby po dohodě se ženami upravil organizační formu pro ženy dle thesís, přijatých na konferenci komunistických žen v Moskvě v červnu 1921 a schválených

---

¹¹⁷ Ženský list 8. září 1921

¹¹⁸ Jindrová (Liberec), Wünschová (Ústí nad Labem), Grohmannová (Sternberg), Malá (Praha), Cardová (Králové Hradec), Šaročková (Louny), Feldmajerová (Vrútky), Volfová (Ružomberk), Skaunicová (Brno), další zástupkyni si navrhne Morav a 2 budou ještě dodatečně zvoleny za německé ženy.

¹¹⁹ Käthy Fischerová, provdaná Beckmannová, byla předsedkyní německých komunistických žen v ČSR.

¹²⁰ Ženský list 15. září 1921 a 20. října 1921

¹²¹ Ženský list 17. listopadu 1921

následným III. kongresem KI. Agitační komise, které bylo usneseno zřizovat, už v ČSR byly. Fungovaly však jinak, než byl záměr Moskvy, která je zamýšlela opravdu jen jako pomocné orgány, ve kterých by se scházely politicky uvědomělé ženy a koordinovaly svůj postup, jak získávat ženy mimo stranu. Ženy je ale chápaly jako svoje paralelní organizace, ve kterých se jim dobře pracovalo.

3.3 Pevná organizace a další změny

Slučovací sjezd přijal organizační řád. Organizace strany byla několikastupňová na základě místního principu. Oproti předchozímu systému byla trochu zjednodušená a upravená. Organizace existovaly na 3 úrovních - místní, krajské (v praxi se tu a tam objevilo ještě starší pojmenování župní) a ústřední. Kraje nekopírovaly hranice volebních obvodů, ale byly stanoveny podle průmyslových území, poměrů komunikačních, podle důležitosti a síly organizační. Značilo to proklamovanou snahu přiblížit se dělnictvu v továrnách. Počty krajů se měnily, na začátku jich bylo 25. Zrušeny byly organizace okresní, obvodové a zemské, i když se připouštělo, že v případě potřeby mohou okresní a obvodní (byly např. v Praze a Brně) zůstat a také zůstávaly. Toto zredukování snad přineslo menší byrokratickou zátěž pro stranický aparát. Zrušením zemských výborů odráží snahu omezit povědomí o historických územních celcích, myšlenka rovnocenné proletářské pospolitosti měla stát nad příslušností k územnímu celku. Na ženské slučovací konferenci, která se konala před sjezdem strany, zvolený zemský výbor byl zrušen.

U každé organizace strany (místní, krajské, ústřední) měla být vytvořena komise pro práci mezi ženami. Formulace se brzy změnila na „je nutno“ nebo „je povinnost“ ustavit ženskou komisi, což svědčí, že se tak zatím nedělo. Jinak pojmenování „komise“ je správnější než „výbor“, značilo pověření pouze pro určitou oblast práce. Také se zaměřovala slova „říšský“ a „ústřední“.

Místní organizace se rozkládaly v tzv. desítky. Desítkoví důvěrníci¹²² vybírali členské příspěvky (daň strany), kolportovali tisk, informovali o akcích strany, agitovali pro účast apod. V teziích z roku 1923 se znovu důrazňovalo, že se nedovoluje zakládání samostatných ženských desítek a všechny soudružky jsou povinny účastnit se organizační práce v desítkách, při volbách a různých akcích v měřítku celostranickém.

---

¹²² Předseda místního VV je také nazýván důvěrníkem. Vedle plenární schůze konají se týdně schůze místních důvěrníků, to je všech osob vedoucích desítky, buňky, frakce, spolu s místními funkcionáři, kterýžto sbor je povinen provádět pod zodpovědností místního VV strany všechna agitační a propagační opatření v místě. Tyto schůze důvěrnické jsou zejména nezbytny, jakmile se jedná o provedení nějaké všeobecné nebo i zvláštní akce. Protokoly ustavujícího a slučovacího sjezdu KSC, Svoboda, Praha 1982, 3. vyd., str. 450

Komise byly zprvu voleny na příslušných konferencích žen a schváleny příslušným VV. Pokud bylo místní ženské hnutí tak slabé, že nebylo možno svolat konferenci, byly ženy voleny na celostranických krajských konferencích. V tezích pro organizační práci mezi ženami z února 1923 se psalo, že ženy jsou voleny na konferencích žen, nebo v případě potřeby jmenovány VV, v případě ústřední komise se dodávalo „podle doporučení konference žen“. Místní ženské komise byly voleny na všeplenárních schůzích místní politické organizace, krajské na řádné krajské konferenci zástupců místních politických organizací a ústřední na sjezdu strany.

V těchto tezích bylo také stanoveno, že předsedkyně říšské agitační komise je volena na sjezdu nebo jmenována VV strany. Redaktorky časopisů a výkonné síly sekretariátu žen stanoví VV strany a jsou plnoprávními členkami komise. Zde došlo k posunu, protože dříve si ženy předsedkyni volily na ustavující schůzi říšské komise a redaktorky a sekretářka (sekretářky) byly voleny na říšské konferenci žen. Ta postupně ztrácela své rozhodovací pravomoci a stávala se spíše jen pracovním orgánem.

Už od počátku měly agitační komise žen působit v součinnosti s příslušným VV. Toho bylo docíleno tím, že předsedkyně ženské agitační komise byla členkou příslušného VV. Ve směrnících otištěných v Ženském listě v první polovině května 1921 stálo, že zástupkyně místní agitační komise žen se účastní zasedání místního výboru organizace mužů s hlasem rozhodujícím. Zástupkyně vyšších komisí (až po ústřední) se účastnily schůzí výboru mužů s hlasem poradním v záležitostech všeobecných a s hlasem rozhodujícím v záležitostech ženských. Pak se ustálilo, že zástupkyně místní agitační komise (většinou předsedkyně) byla nadále členkou místního VV s hlasem rozhodujícím, ale předsedkyně krajské a ústřední komise se zasedání krajského VV a VV strany účastnily jen s hlasem poradním. Ženy tento paradox a celkovou nerovnoprávnost kritizovaly.¹²³

Po slučovací sjezdu VV (na všech úrovních) ze svého středu volil jednoho člena pověřeného prací mezi ženami, který měl za povinnost účastnit se všech schůzí ženské agitační komise. Tento člen měl být jmenován, i když v místě komise žen neexistovala (říšský výbor žen v tomto případě doporučoval, aby byli spíše 2-3). Jeho úkolem bylo získat dostatečný počet žen, aby komise mohla být založena. Schůzí se účastnil také zástupce mládeže.

---

¹²³ V tezích z února 1923 bylo výslovně zmíněno, že předsedkyně místní agitační komise žen má hlas rozhodující. U předsedkyň krajských komisí a říšské předsedkyně bylo jen uvedeno, že jsou členkami příslušných VV. Z jiných materiálů (tisk) víme, že v praxi měly hlas poradní.

Také pro ženy platilo nařízení z organizačního řádu, že ve všech organizacích a institucích strany, kde člen výkonného výboru je delegován nebo zasedá, náleží mu právo veta (opět to platilo na všech úrovních).

Dalším prvkem postupující centralizace zakotveným v tezí bylo, že veškeré obesílání schůzí referenty, činěné krajskými agitačními komisemi žen, musí se dít v přímé dohodě a prostřednictvím sekretariátu kraje. Ústřední agitační komise žen „vysílá delegáty svoje na krajské konference žen, obesílá v dohodě se sekretariátem strany agitační schůze a přednášky referenty.“

Těmito opatřeními se zvyšovala propojenost organizací ve straně a hlavně posilovala řídicí role výkonných výborů strany. Přítomnost člena VV v ženských komisích ženy samy navrhovaly.¹²⁴ Jednak tím zřejmě zapracovávaly instrukce z Moskvy, jednak se možná domnívaly, že tím budou moci snáze prosadit své potřeby ve výkonném orgánu. Počítaly i se zástupcem organizace mládeže, ale oběma (i zástupci VV) navrhovaly jen hlas poradní.

V Ženském listu reagovala Anna Křenová na stížnosti žen na organizační řád. Jednalo se o jejich práva. Bylo jim mluveno, že se nemají stále domáhat samostatnosti, musí pochopit, že to by bylo tříštěním sil. Křenová píše, že kdyby neměly špatnou zkušenost s muži, tak by to chápaly, ale muselo by se týkat všech, i mládeže. Mládež svou výchovnou činnost může řídit sama, ženám toto privilegium, které dříve měly, je upíráno. Žádají jeho zachování, ne z důvodů feministických, přehnaných tužeb, ale v zájmu politické výchovy žen. Mládež se stává plnoletou ve 21 letech, měla by se tudíž postavit do společné fronty a ne mít samostatné organizace.¹²⁵

Organizační řád přijatý na slučovacím sjezdu mluvil o stranických organizacích obecně, o ženách se zmiňoval jen někde (nesystematicky).¹²⁶ Fungování ženských komisí tak vycházelo jen z platného úzu a snad dohod mezi ústředním VV a ústřední ženskou komisí. Pokyny pro práci byly vydány v tisku a šířeny oběžníky, ale nezakotvenost v organizačním řádu strany ztěžovala postavení ženských komisí. Muži ale tuto záležitost považovali za marginální a na sjezdu jednali o „důležitějších“ věcech.

---

¹²⁴ Návrh směrnice předložený ústředním agitačním výborem žen, otištěno v Ženském listu 15. 9. 1921

¹²⁵ Ženský list 22. září 1921

¹²⁶ V případě místního VV, že plnoprávným členem je soudružka plenární schůzí pověřená ku řízení propagandy v místě, u krajského VV též plnoprávným členem soudružka určená konferencí k vedení propagandy mezi ženami, při volbě delegátů na krajskou konferenci a sjezd strany má být přihlíženo k zastoupení žen a při volbě členů VV strany musí být také pamatováno na zastoupení žen a mládeže.

Protokoly ustavujícího a slučovacího sjezdu, c.d.

Ženy dobře cítily, že jsou brány jen jako volební materiál a bojovnice (pro jejich předpokládanou citovost a radikálnost se počítalo s jejich účastí na demonstracích). Slova o rovnoprávnosti ženských členek zůstávala frázemi. Ve výkonných funkcích muži ženy odbývali (až na výjimky). Argumentovaly jejich nevyzrálostí, ale ženy tvrdě oponovaly, že strana uplatňuje i neschopné muže. Ženám nebylo přiznáno právo samostatně rozhodovat o finančních záležitostech, takže pro schválení výdajů (např. na rozeslání dotazníků, nakopírování materiálů pro referentky) musely chodit prosit tajemníky. V tezích stálo, že ženské komise (na všech úrovních) mohly mít vlastní pokladnu k placení běžných vydání, z prostředků příslušným VV jí přikázaných nebo z příjmů mimořádných. Samostatné vybírání příspěvků členských nebo zvláštní část z nich jim nepříslušela (tento návrh se mezi ženami vyskytoval, byl např. přijat v rezoluci konference v březnu 1921¹²⁷). Finanční zpráva podléhala kontrole daného VV, jemu se také veškerá vydání měla předkládat ke schválení.

3.4 Praktické fungování ženských komisí

Počet členek komise byl stanoven podle místní úrovně a trochu se měnil. V případě krajské a užší říšské komise bylo přidáno praktické ustanovení, že má být volena ze členek v místě nebo blízkém okolí bydličních. Ve směrnících také stálo, jak často se mají komise scházet. Jednotlivé úrovně měly své náplně činnosti a byly navzájem propojeny. Základem byly místní organizace, které měly za úkol získávat masy indiferentních žen, agitovat pro členství v různých organizacích strany, politicky ženy vzdělávat. O své činnosti měly podávat pravidelnou zprávu krajské komisi, ta jim zase posílala pokyny (z ústředí) a tiskové materiály. Zprávy shromážděné z místních komisí zpracovávala a zasílala říšské komisi. Jejím úkolem bylo v souladu s VV strany vydávat pokyny a vůbec řídit práci mezi ženami. Měla sledovat vývoj právního a sociálního postavení ženy, poskytovat nižším komisím podněty a přimět je, aby o nich debatovaly. Udržovala také styk s mezinárodním sekretariátem žen. Její starostí byl tisk materiálů pro ženy (ústřední časopisy, brožury, letáky). Organizovala kurzy pro funkcionářky a obesílala schůze řečnicemi (obě tyto činnosti mohly dělat na své úrovni také kraje). Pořádala agitační projevy po celé zemi.

Místní agitační komise žen se skládala z 5-7 soudružek, které si mezi sebou rozdělily práci. Minimem byla předsedkyně (někdy nazývána důvěrníci), místopředsedkyně, jednatelka,

---

¹²⁷ Příští sjezd ať stanoví, že ženy budou mít jinou barvu známek. Výkonnému výboru se z nich bude odvádět 20 h, ústřednímu agitačnímu výboru žen 20 h, župnímu výboru žen 20 h, místní sekci žen 20 h, společnému vězeňskému fondu 10 h a volebnímu fondu 10 h.

Zpráva o březnové konferenci žen, Ženský list 24. března 1921

pokladní a kolportérka.¹²⁸ Jednou za měsíc měla komise posílat zprávu o činnosti. Členky se měly scházet aspoň jedenkrát za 14 dní. Alespoň jednou za měsíc měla být svolána plenární schůzi členek strany. Měly povinnost využít každého hospodářského útlaku – zdražování, nedostatku bytů, nezaměstnanosti, výluky a stávky ad. k pronikání mezi masy indiferentních žen. Dále měly na starost dohlédnout, aby se členky strany účastnily na všech akcích strany a chodily k volbám hlasovat pro stranu. Ženy, které působily v obecním zastupitelstvu nebo místní radě, měly plnit tyto veřejné funkce a uplatňovat v nich komunistické názory.

Krajská agitační komise žen měla čítat nejméně 7 členek.¹²⁹ Schůze měly konat aspoň jednou za měsíc. Její zprostředkovatelská role byla popsána výše. Krajské organizace nesly odpovědnost za práci místních komisí vzhledem k ústředí.

Říšskou agitační komisi tvořilo 12-15 členek. Na ustavující schůzi volila svou předsedkyni (od tezí 1923 měla být volena na sjezdu nebo jmenována VV strany) a ostatní funkcionářky. Ze svého středu volila 5členný užší výbor, který spolu se sekretářkou vedl celou agitační agendu mezi ženami v říši. Taktéž ze svého středu stanovila mezinárodní dopisovatelku, která měla povinnost udržovat stálý styk s komunistickými výbory v zahraničí a s ústředním mezinárodním sekretariátem žen. Komise vysílala své členky jako virilní zástupkyně na krajské konference a na říšskou konferenci strany.

Konference žen existovaly na dvou úrovních – krajské konference, které měly místní agitační komise žen svolávat každého čtvrt roku (dle směrnic z dubna 1922). Pravidlo pro vyslání delegátek bylo, že pokud měl místní výbor víc jak 50 členek, bylo možno vyslat 2 delegátky, ale v tom případě měla být jedna vyslána z pléna, tj. ne členka komise. Za každých dalších 50 členek připadala další delegátka. Na konferencích se podával přehled o činnosti, stanovovala se taktika a další postup místních komisí podle místních potřeb a zásadám strany odpovídající. Druhým typem byla říšská konference žen, kterou svolával říšský výbor žen a mělo se tak dít aspoň jedenkrát za rok. Obesílaly ji místní výbory prostřednictvím krajských výborů tak, že na každých 100 organisovaných příslušnic připadala 1 delegátka, za každé následující sto další (čísla přes padesát byla počítána jako celky), přičemž se mělo přihlížet, aby kromě členek krajských a místních komisí byly přibírány ženy z pléna.¹³⁰ Konala se obvykle před sjezdem strany, dohodly se na ní návrhy, které pak byly předkládány celostranickému sjezdu.

---

¹²⁸ Místní VV strany byl také 5členný (důvěrník, jeho zástupce, jednatel, pokladník, kolportér).

¹²⁹ Krajský VV strany byl aspoň 9členný (důvěrník, jeho zástupce, pokladník, jednatel, zapisovatel, zodpovědný redaktor, vychovatel apod.).

¹³⁰ Ženský list, 20. dubna 1922

Při volbách delegátů na sjezd strany byl počet delegátů jednotlivým krajům stanoven podle počtu příspěvků, na 1.000 řádně placících členů 1 delegát. Tohoto čísla se týkal jeden návrh, který podala říšská agitační komise žen. Vysvětlovala v něm, že poměr 1 delegát na 1.000 členů byl dobrý v době, kdy strana měla 300.000 a více členů. Pokud ale počet poklesl (v době podání návrhu to bylo 112 000), navrhovaly ženy, aby na každý 1.000 byli vysláni 2 delegáti, přičemž podle možnosti to měl být muž a žena. Tento návrh jako většina ženských návrhů neprošel. Kraj byl povinen seskupit místní organizace podle obvodů, popř. soudních okresů, a rozvrhnout poměrně podle organizovaných členů počet delegátů, který na ně připadal. Přítomni byli také virilní členové, ženy ovšem mezi nimi v organizačním řádu opět zmíněny nebyly (na rozdíl od Komunistického svazu mládeže, který vysílal 5 zástupců). Sjezd se měl sejít alespoň jednou za rok.

Pro krajské konference byl poměr stanoven 1 delegát na každých 100 dovršených řádných příslušníků strany, každé menší organizaci přináležel také 1 delegát. Členové krajského VV, pokud nebyly řádně zvolenými delegáty, museli být na krajské konferenci rovněž přítomni a měli hlas poradní. Konat se měla nejméně jedenkrát za půl roku.

Ženy jako delegátky byly voleny na celostranických shromážděních. Říšský sekretariát žen burcoval ženy k účasti na volbách delegátek: „Soudružky, postarejte se o zastoupení pokud možno největší, aby odpovídalo vašemu skutečnému počtu, práci i významu! Nedejte se odbyti poukazem, že právě ve vaší organizaci není schopné ženy! Není-li jí vskutku, pak ať jiná organizace pošle soudružky dvě místo vašeho delegáta muže! Záleží na tom, abyste svých práv dovedly využití právě tak, jako konáte své povinnosti!“¹³¹

3.5 Jak pokračovala organizace

Začala se připravovat další, druhá říšská konference komunistických žen v Československu. Ale vzhledem k tomu, že sjezd strany, později zvaný I. řádný sjezd, byl odložen z přelomu října a listopadu 1922 na únor 1923, byla ženská konference odložena také. Důvodem bylo, aby sjezd KSČ proběhl až po IV. kongresu KI, který se konal 5. 11. – 5. 12. 1922.

Ženy rozhodly, že budou konat aspoň poradu říšského širšího výboru žen spolu s krajskými důvěrníci a předními pracovníci hnutí. Porada se uskutečnila 17. září 1922 U Bubeníčků. Z Berlína za mezinárodní sekretariát žen přijela Šturmová místo původně ohlášené Zetkinové, která se omluvila kvůli churavosti a množství práce. Předsedala Míla Grimmichová, za VV strany byl přítomen Šmeral.

---

¹³¹ Komunistka 21. prosince 1922

Bylo konstatováno, že zpráva o činnosti za období od slučovací konference (16. 10. 1921) do poloviny září 1922 celkem vzato nemůže uspokojit. Ale při přihlédnutí ke všem obtížím je třeba říci, že slabými silami bylo vykonáno, co se dalo. Podle dotazníkové akce lze soudit, že současná hospodářská krize a strach před perzekucí vyhání ženy z organizací. Užší agitační výbor vykonal v uvedeném období 15 schůzí, širší 3. Agitační výbory žen jsou prozatím ustaveny v těchto krajích: Praha, Kladno, Brno, Hradec králové, České Budějovice, Plzeň, Liberec.¹³² Z toho vyplývá, že jsou četnější v průmyslových oblastech. Bylo dohodnuto, že konferenci bude doporučeno, aby sjezdu navrhla povinné odebrání Komunistky pro politické organizace a pro odborově organizované ženy. Také bylo projednáváno, které soudružky nominovat jako delegátky na V. sjezd do Moskvy. Jedna soudružka podala návrh, aby vzhledem k tomu, že delegace čítá 20 osob, bylo navrženo 10 soudružek. Tento návrh vyvolal veselost přítomných (vzhledem k celkovému trendu nedostatečného zastoupení žen byl požadavek nereálný). Šmeral vysvětloval, že v delegaci musí být zastoupeny odbory, družstva, mládež, obě národnostní sekce atd. Nakonec byly navrženy 3 soudružky - Vobecká, Wünschová, Holanová (únorový sjezd strany návrh žen na 3 místa v delegaci schválil).¹³³

Ze zprávy o činnosti za rok 1922, která byla zaslána mezinárodnímu sekretariátu žen do Berlína, kromě referování o organizační práci vysvítají dvě věci. Jednak postihnutí hospodářskou krizí (nazývaly ji velkou), která se projevila zejména ve sklářském a textilním průmyslu. Způsobila, že agitace musela polevit, neboť není možné žádat členství a odběr časopisu, lze jen projevit sympatie a snažit o udržení pozic. Jednak se dle usnesení III. kongresu pokoušely vyvolat akce ve prospěch jednotné fronty. Socialistické strany ale na jejich pozvání nereagovaly. Navíc velká část členek je proti této taktice. Program strany je pro revoluci, kterou si představují jako současnou bídu a chtějí být raději hladové jako komunistky.¹³⁴

Před Vánoci bylo oznámeno, že řádný sjezd KSČ se bude konat 2. – 5. února 1923 v Praze. Říšský agitační výbor pak rozhodl konat 2. říšskou konferenci žen 1. února 1923 v síni Domoviny v Praze 7. Zúčastnilo se jí 142 českých delegátek a 21 německých. Přítomni byli samozřejmě četní hosté. Konferenci předsedala Míla Grimmichová. Byla podána zpráva

---

¹³² Kraje měly i svá čísla, např. I. kraj byla Praha, II. kraj Kladno atd.

¹³³ Komunistka 21. září 1922

¹³⁴ NA, fond 19/5, karton 83, sign. 1143, zpráva mezinárodnímu sekretariátu žen do Berlína z 14. 12. 1922

z II. mezinárodního sjezdu komunistických dopisovatelek (Majerová) a o IV. kongresu KI (Vobecká). Zprávy z krajů představovaly hnutí jako pevné a živé.

Zprávu o činnosti za období 1. 9. 1921 – 30. 9. 1922 podala říšská sekretářka Křenová.

Za to období se uskutečnila 1. říšská konference komunistek, tzv. slučovací (16. 10. 1921), dále porada žen 17. 9. 1922, 3 schůze širšího výboru žen, 25 užšího, rozesláno bylo 679 dopisů, došlo 547 dopisů, rozeslány dotazníky na 2600 organizací a 5 krajů (které nedodaly adresy), zpět se jich vrátilo 414, sekretariát také rozesílal pokyny. Z ústředí bylo obesláno celkem 252 veřejných a plenárních schůzí, 8 konferencí a 5 dětských dýchánek. Agitační ženské výbory působí v 9 krajích, Slovensko má zvláštní výbor pro celou oblast. V Čechách funguje 47 místních výborů, brněnský kraj hlásí 20 místních výborů, hodonínský 3 a Slovensko 16.

Říšský výbor žen vydává 3 listy (Komunistku, Proletárku a Die Kommunistin) a vydal 2 brožury (jednou z nich byla brožura Anny Malé a Anny Křenové Program, organizace a taktika komunistických žen, druhou Úkoly odborově organizovaných žen od Barbory Rezlerové). Tak jako celé straně i ženskému hnutí brání v rozvoji nedostatky hospodářských prostředků. Ženám je také musí přemáhat odpor mužů a zpátečnické maloměšťácké názory. Následoval referát o příštím postupu a referát o tisku. Na popud mezinárodního sekretariátu žen v Berlíně bylo jednáno o sloučení moravské Ženy s Komunistkou. Debatovalo se o práci s dětmi (dětské družiny zastupovala Helena Malířová). O odborech referovala Míla Grimmichová - agitační výbory mají za úkol udržovat styk s důvěrníky odborů, I. sjezd Rudé odborové internacionály se postavil proti zvláštním organizacím žen v odborech, budovány mají být podle výrobních odvětví, pro ženy mají požadovat stejnou mzdu za stejnou práci, ochranná opatření pro pracující ženy, rozšíření péče o matky a kojence ad. Referentka vytkla, že vzhledem k početnímu zastoupení žen jich je delegováno jen malé procento. V žádné z kolektivních smluv, které byly uzavřeny, nebyl postaven požadavek stejné mzdy pro ženy. Informovala, že se uvažuje se o samostatném časopise pro ženy v odborech (skutečně začal vycházet jako Dělnice). V družstevnictví byla konstatována malá činnost žen. Mezi přijatými rezolucemi byla i tato (navržená na zářijovém zasedání širšího výboru žen) - žádáme VV, aby ihned zahájil v dohodě s říšským agitačním výborem žen jednání o povinném odběru Komunistky ve všech politických organizacích, a to tak, že by cena listu byla obsažena v příspěvku žen a list by organizované ženy dostávaly zdarma, analogicky Kommunistin. Přes všechny urgencye ústřední list strany nemá pravidelnou ženskou hlídku ani

občasné zprávy a články o hnutí žen (s výjimkou oznámení schůzí). Povinný odběr žádaly i pro odborově organisované ženy.

Byl zvolen širší výbor.¹³⁵ Sekretářkami byly stále Anna Křenová a Josefa Krausová. Redaktorkou Komunistky a zároveň mezinárodní korespondentkou zůstala Marie Majerová, redaktorkou Die Kommunistin byla Marta Wünschová.¹³⁶

I. řádný sjezd strany se konal počátkem února 1923. Zastoupení žen ve volených orgánech bylo opět spíše symbolická – v předsednictvu sjezdu 1 žena, ve zvolené VV z 24 členů 3 ženy, mezi 12 náhradníky také 3. Přijal teze o práci mezi ženami. Oproti slučovacímu sjezdu tedy pokrok, ale přece jen pouze teze (nezpracovány pevně do organizačního řádu). Na začátku se opět zdůrazňovalo, že „soudružky, členky místních politických organizací, jsou úplně rovnoprávnými příslušníky místních politických organizací, což znamená, že mají plné právo zastávat a být voleny do veškerých stranických institucí - od sboru důvěrníků místní organizace až do exekutivy. Tato rovnoprávnost nesmí být jenom teoreticky v usneseních a rezolucích vytyčována, ale musí být také skutečně v praxi prováděna. Ukládá se proto výslovně všem složkám strany, aby při každých volbách do jakýchkoli stranických institucí na zastoupení žen v patřičné míře bylo pamatováno a soudružky stejně jako soudruzi byly podle svých schopností funkcemi pověřovány.“¹³⁷ Dále teze kodifikovaly dosavadní stav a v něčem ho upravovaly, jak už uvedeno.

Na sjezdu podala Anna Křenová zprávu o stavu ženského komunistického hnutí. Uvedla v ní, že počet organizovaných žen činí 34.000. Náklady ženských listů byly následující: Komunistka – 10.000 výtisků, Die Kommunistin 10.500, Žena (vycházela v Brně) 7.000, Proletárka 2.300. Z mezinárodního sekretariátu žen byl ústředí stále nabádáno ke sloučení Ženy a Komunistky, což bylo několikrát projednáváno, ale soudružky moravské mají příliš mnoho lokálních zájmů a nebylo by to proveditelné bez větších vnitřních otřesů. Ústřední výbor se rozhodl počkat, až bude doba příhodnější. Ve věci slíbil zasáhnout VV.¹³⁸

O sloučení Ženy s Komunistkou se vlekla jednání dlouho. Popud přišel z mezinárodního sekretariátu žen v Berlíně, ale došlo k tomu, že soudružky z Brna (kde byla redakce, časopis odebíraly moravské ženy) obviňovaly české soudružky (záležitost projednávala hlavně Anna

---

¹³⁵ Bosáková (za mládež), Branišová (za pomocnice v domácnosti), další dle míst – Dražilová (Prha III), Ehmigová (Plzeň), Grimmichová (Brno), Grohmanová (Morava), Jindrová (Liberec), Kaninská (Slaný), Knytlová (Brno), Lišková (odborní), Malířová (dětské družiny), Marková (Smíchov), Marhulová (Nusle), Pavlátová (Vinohrady), Šaročová (Volšany), Šafránková (Liberec), Stašková (Motyčín), Strnadová (Žižkov)

¹³⁶ Komunistka, 12. dubna 1923, č. 15

¹³⁷ Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1989, 2. vyd., str. 49

¹³⁸ Protokol I. řádného sjezdu, c.d., str. 383-5

Křenová). Přely se o obsahové stránce a ve hře byly i finanční problémy Ženy, ale hlavním důvodem proti sloučení byl lokální patriotismus. Proto také potom zůstala hlavička Žena, ač obsah byl sjednocen. Ke sloučení došlo v dubnu 1923. Náklad do října 1923 zůstal na výši 14.900 a 14.400 (náklad Komunistky byla 9.400, Žena měla náklad 5.500 každých druhých čtrnáct dní, kdy byla odebírána textilní sekci v Brně jako odborový list pro ženy, jinak 5.000). V říjnu vydáním listu Dělnice pro ženy odborově organizované náklad znatelně poklesl. Podle zprávy o tisku v polovině roku 1924¹³⁹ vypadala situace takto:

- 1) Komunistka 3.500 a Žena 3.800.

V lednu byl náklad Komunistky 8.500 a Ženy 4.300.

- 2) Die Kommunistin - 4.889

V roce 1922 - 8.000, v roce 1923 - 5.146.

Pokles byl odůvodněn hospodářskou krizí a děláním pořádku (Organizacím bylo nařízeno povinně odebírat pro svoje členky ženský tisk, ale někde ho odebírali, ale neplatili, takže bylo zasílání zastaveno.)

- 3) Proletárka vycházela od listopadu 1922 jako příloha Hlasu l'udu, od ledna 1924 samostatně (1x za 14 dní). Neměla více jak 800 odběru, ale z technických důvodů se tisklo 2.000. Odběr ale vzrostl a v květnu činil 1.200.¹⁴⁰

- 4) Nömunkás (znamenalo Dělnice) začal vycházet v lednu v nákladu 300 výtisků. Jeho vycházení nebylo říšské agitační komisi a sekretariátu ohlášeno, dozvěděly se o tom teprve z tiskové inzerce v Proletárce. Ústředí tento postup do krajnosti odsoudilo jako zjev nesolidarity a nedisciplinovanosti, která by se v komunistické straně vyskytovat neměla. Samotné vydávání ale přivítalo.

- 5) Dělnice nebyl přímý list strany, od října ho vydával MVS pro ženy odborově organizované.

---

¹³⁹ NA, fond 19/5, sign. 1144, Bericht über die Tätigkeit des engeren Agitationskomitee der Frauen von der Konferenz, welche am 2. Februar 1923 stattfand, bis 30. April 1923

¹⁴⁰ 1927 zánik jako samostatného listu kvůli finančním těžkostem a perzekuci, od srpna 1927 vycházela jako příloha Pravdy 1x týdně.

Ženy předtím vyjednávaly samy i prostřednictvím VV s MVS, aby se Komunistka stala zároveň odborovým listem a nabízely, že 1x za 14 dní bude vycházet speciálně upravená pro tento účel.

Úspěchem bylo, že strana na návrh říšské agitační komise z června 1923 přistoupila k vydání knihovny Komunistky, kde vycházely publikace psané ženami nebo o ženských tématech. Statistika z poloviny roku 1924, vypracovaná k sjezdu na základě vyplněných dotazníků, podává přehled o početnosti a činnosti ženských organizací v jednotlivých krajích.

I. kraj Praha

V tomto kraji organizováno 5.000 žen, z toho 3.233 (65%) v domácnosti, ostatní tovární dělnice, úřednice ad.

Ustanovena krajská agitační komise žen a 30 místních komisí.

II. kraj Kladno

V roce 1923 zde hnutí žen upadlo, krajská důvěrnice nevyvíjí žádnou činnost.

Kraj má 2.311 (30%) žen (z celkem 7.399 členů), z toho v domácí zaměstnání je 2.045 (88%) žen, ostatní jsou průmyslové dělnice.

Krajská komise existuje od ledna 1924.

III. kraj Nymburk

1.096 (30%) žen, z toho 39 (necelá 4%) v domácnosti zaměstnaných, ostatní tovární dělnice (celkový počet členů 3.666).

Existuje zde 5 ženských agitačních komisí. Na některých místech jsou jen výbory při místních organizacích (kvůli malému počtu členek).

Krajský výbor žen byl ustaven.

Celkově je v této oblasti hnutí slabé, protože zemědělské dělnice žijí v otrockém postavení, přes den námezdně pracují a teprve potom se starají o vlastní domácnost, nemají tudíž čas věnovat se veřejným a společným zájmům. Žen v průmyslu je zde málo.

Ve volbách do obcí bylo na komunistických kandidátkách 325 žen, zvoleno 64, v obecních výborech či městských radách zasedá 8 žen.

K řízení hnutí žen byl v poslední době pověřen jeden soudruh, člen krajského VV, takže máme plné záruky ve zdravý vývoj hnutí.

IV. kraj Pardubice

Ženské hnutí je tu zanedbané, 341 (21%) žen (celkový počet 1.611), v domácnosti 228 (67%), ostatní tovární dělnice.

Agitační komise existuje až od června 1924.

V. kraj Hradec Králové

Má 6 obvodů, 778 žen, v německých obvodech 112 - celkem 27,5% (celkový počet členů 3.235).

Krajská komise pracuje dobře.

VI. kraj Liberec

3.120 (24%) žen (celkem 13.016 členů), z toho 842 (27%) hospodyň, ostatní tovární dělnice a úřednice.

Fungují krajská komise, okresní a místní.

Komise jsou činné, ale přesto došlo k úpadku ženského hnutí v důsledku hospodářské krize.

Komise nejsou všude, hodně soudružek pracuje v rámci celostranickém.

VII. kraj Ústí nad Labem

2.388 (43%) žen, z toho domáckých hospodyň 1.907 (80%) (celkem 5.502).

Pracuje krajská komise a několik okresních.

Pracují dle námětů, všechny provedly, mají dobré výsledky, pořádají diskusní večery, vzorně pracují v dětských družinách a družstevních akcích.

VIII. kraj Karlovy Vary

194 (10%) žen, domáckých 121 (62%) (celkem 1.978).

Ženské hnutí nevyvíjí žádnou činnost, komise zde není, ústředí nemá s krajem spojení.

IX. kraj Plzeň

476 (17%) členek, celkový počet členů 2.847.

Krajská komise je ustavena, ale vyvíjí činnost jen v obvodu Plzně, dál pro nedostatek schopných sil nemůže. Místní komise jsou jen 2.

Ženy částečně pracují společně s muži.

X. kraj Strakonice

315 žen, v obecních zastupitelstvích je pouze 5 žen.

Existuje 5 sekcí žen, jinak jsou ženy organizovány v politických organizacích.

Ano sekce nevyvíjí samostatnou činnost, ale pracují společně v místních organizacích.

Kvůli hornatému terénu nejsou v této oblasti průmyslová města.

V družstvech ženy nejsou, ale v odborech jsou již ve větším počtu.

Nejméně jsou organizovány služky a pomocné dělnice v domácnostech.

Pokud ženy pracují v obecních a městských komisích, tak nejvíce chudinských.

XI. Českobudějovicko

550 (26%) žen, z toho domácí zaměstnaných 416 (76%) (celkem 2.110).

Je zde krajská komise a 9 místních – 5 pracuje samostatně, 4 společně s muži.

Do místních zastupitelstev bylo zvoleno 5 žen, jedna z nich je v radě.

Ve VV kraje jsou 2 ženy, ve výboru místních politických organizací, v dozorčí radě konsumu, v závodních výborech je zastoupení žen uspokojivé.

Spolu s FDTJ organizují ženy děti.

VII. kraj Tábor

226 (23%) žen, domácí zaměstnaných 102 (45%) (úhrnem 1.002).

Není zde krajská komise.

XIII. kraj Německý Brod

O tomto kraji nemá ženské ústředí žádné zprávy. Domnívá se, že kraj potřebuje nejdříve propracování celostranické.

XIV. kraj Šumperk

187 (12%) žen, z toho 87 hospodyň (47%) (celkově 1.509).

Žádné podrobnější zprávy.

XV. kraj Jihlava

422 žen, z toho domácích hospodyň 238 (celkový počet členů 2.218).

Krajská komise ustavena je, ale vyvíjela jen nepatrnou činnost, tak práci mezi ženami převzal VV kraje sám.

Tak jako v jiných krajích zde chybí schopná ženská agitační síla.

XVI. Brno

2.032 (27%) žen, z toho domácích hospodyň 1.202 (59%) (celkem 7424).

Pracuje krajská komise a krajský ženský sekretariát, místních komisí je 27 a okresní 4.

Ženy jsou zastoupeny ve všech institucích strany i ve všech orgánech, kde strana zaujímá nějaké postavení. Zastoupeny jsou i dělnice.

Tento kraj jako jediný má placenou sílu pro řízení práce mezi ženami.

XVIII. kraj Moravská Ostrava

Po konferenci 1923 zde začal slibný rozvoj.

1.012 (39%) žen, z toho domácích 695 (69%) (celkem 2570).

Krajská komise zde je.

Ženy se účastnily na stávkách horníků.

XIX. kraj Hodonín

415 (17%) žen, domácích 256 (62%) (celkem 2.478).

Není tu krajská komise, jen 5 místních agitačních komisí, chybí ženská agitační síla.

Z námětů provedly dny žen. Věnují se organizování dětí.

Z přehledů vyplývá, kolik práce stálo za „budováním“ strany. Jak bylo úspěchem, když se někde podařilo ustavit krajskou komisi (právě tento prvek byl v organizační struktuře nový) a jakým problémem bylo, když se v kraji nepodařilo získat žádnou schopnou agitační sílu, která by tamní hnutí vedla a udržovala.

Podle těchto dotazníků (některé kraje je nevyplnily) bylo nejvíce žen (v absolutních počtech) organizováno v Praze (5.000), 2. Liberci (3.120), 3. Ústí nad Labem (2.388), 4. Kladně (2.311), 5. Brně (2.032), celkem bylo organizováno 20.863 žen. V poměru k mužům (některé kraje ale neudaly celkový počet členů strany, např. Praha) bylo ženské hnutí nejsilnější v krajích 1. Ústí nad Labem (43%), 2. Moravská Ostrava (39%), 3. a 4. Nymburk a Kladno (30%), 5. Brno (27%).

Většina žen byla zaměstnána v domácnosti – 1. Kladno (88%), 2. Ústí nad Labem (80%), 3. Moravská Ostrava (69%), 4. Českobudějovicko (76%), 5. Pardubice (67%), nejméně Nymburk 4%, který byl výjimečný kvůli vysokému počtu zemědělských dělnic, druhé nejnižší číslo bylo v průmyslovém Liberci (27%) (opět ale všechny kraje tyto údaje neposkytly). Druhou nejpočetnější skupinou byly dělnice, nejčastěji textilní a tabákové. Dalšími členkami byly zemědělské dělnice, sluzky, úřednice a jiné.

Přesto, že tyto přehledy nejsou úplné, ukazují, že ženy tvořily cca čtvrtinu členů strany,¹⁴¹ nejpočetnější byly ve velkých průmyslových městech a většina členek byly ženy v domácnosti. Počty však nejsou vše, důležitá byla také vyvíjená činnost organizací. Nejlépe pracovaly kraje Praha, Kladno (to zpočátku, ale 1923 činnost upadla), Ústí nad Labem, Liberec a Brno. Zde mělo komunistické hnutí své „regionální bašty“.

Na Slovensku bylo ženské komunistické hnutí zpočátku velmi slabé, ale díky několika schopným agitátorkám se podařilo v některých krajích uchytnout. Byly to hlavně Anna Holánová v Ružomberoku, Hermína Feilmayerová ve Vrútkách a Češka Barbora Švarcová-Rezlerová v Banské Bystrici. Podle zprávy za rok 1923¹⁴² se v letech 1922-3 začalo hnutí slibně rozvíjet. V září 1922 se konala konference slovenských žen ve Vrútkách, kde byla Barbora Švarcová-Rezlerová zvolena prozatímní sekretářkou pro slovenské ženské hnutí a redaktorkou listu Proletárka. Ústřední sekretariát žen činil pokusy, aby prozatímní sekretářka byla právoplatně schválena výkonným výborem strany. Ale naopak říšská konference strany, která zamítla

---

¹⁴¹ V roce 1924 bylo 76,65 % členů mužského pohlaví – protokol.

¹⁴² NA, fond 19/5, ženodděly

jakékoliv autonomní řízení, prozatímní sekretariát žen zrušila. Zprávy z krajů uváděly následující:

XX. kraj Bratislava

251 (5,8%) žen, z toho domácích 186 (74%) (celkem 4.290).

Kraj neposílá zprávy.

XXI. kraj Vrútky

509 (22%) žen (cel. 1.888) dle dotazníků, dle známek 2.270

11 místních agitačních komisí žen.

Je zde několik aktivních soudružek, proto je hnutí čilé.

XXII. kraj Banská Bystrica

381 (13%) členek, domácnosti zaměstnaných 287 (75%) (celkem 2.855).

Krajská komise a 11 místních.

XXXII. kraj Užhorod

Žádné zprávy. V poslední době po výsledcích voleb do obcí poslanci strany slíbili pracovat na vybudování ženského hnutí.

Barbora Švarcová-Rezlerová napsala o organizační práci na Slovensku v říjnu 1921 toto:

„Celkový charakter slovenského proletariátu připomíná ruský lid. Tytéž následky hlubokého poddanství – negramotnost, náboženská – ale i těž politická nezkaženost.“ Kulturní zaostalost je tu spojená s radikalismem. Je zde silně zakořeněn katolicismus, zatímco v Čechách je spojován s cizími Habsburky. Ustavuje se zde zemský agitační výbor žen a pomýšlí na ustavení sekretariátu. Chybí agitačně schopné ženy, ženské schůze jsou vzácné. Půda je zde ale vhodná, pro III. internacionálu se Slováci vyslovili dříve než česká strana, nejsou zde národní socialisti, místo nich jsou klerikálové, pravičáci seskupují kolem sebe mělkou buržoasii.¹⁴³

V moravské Ženě vyšel v roce 1922 další její článek o specifikách práce mezi slovenskými ženami. Ženy venkovské a v soukromých službách jsou pod vlivem katolických organizací, zatímco socialistky a komunistky jsou úspěšnější mezi dělnicemi v průmyslových střediscích (většinou pracují v tabákových a textilních továrnách a sirkárnách). Ženský proletariát a maloroľnice na Slovensku jsou velkým potenciálem. Píše, že politické organizování na Slovensku nemá tradici, musíme proto vnucovat dobro zbožným Slovenkám, přesvědčovat je. Mnohá z nich neumí číst a psát, je k ní nutno proto přistupovat jinak. „Její duch není zatížen spleť představ, názorů a cizích myšlenek, jako je tomu u národa čtoucího, proto

---

¹⁴³ Ženský list 27. října 1921

bezprostředněji chápe, mnoho si pamatuje a mnoho věří, když první nedůvěra byla překonána.“¹⁴⁴

3.6 Shrnutí

V prvních letech se ženské hnutí muselo nejdříve vzpamatovat z rozkolu a svádělo boje o stávající organizace. První komunistky byly plné nadšení a elánu. Vznešená motta typu „Kdo jednou zahlédl k ideálu velikých cílů, neslyší vábení k radostem všedního dne.“ nebo nadpisy jako „ve službách myšlenky“ skutečně vyjadřovaly jejich cítění. Zlomovost doby dávala možnost přistoupit k organizování novým způsobem. Tento popud reprezentuje článek kritizující starý sociálnědemokratický kult vůdců a plánující zapojit do budování strany co nejvíce žen, doslova proniknout celou společností.

Ač proklamovaným ideálem byly společné organizace mužů a žen, prozatím (a ještě dlouho) zvláštní organizace žen byly nutností. Ženy bojovaly za stejný cíl jako muži – socialistickou společnost, ale chtěly také svá práva, čehož se jim od mužů nedostávalo. Byly obviňovány z tříštění sil a feminismu. Co se týká druhého obvinění, ženy dokazovaly svou činností, že je neoprávněná a že jim jde o politickou výchovu dosud neuvědomělých žen (a bez jejich získání uskutečnění sociální revoluce možné není). První výtka byla vážnější a v ženách se svářil pocit oprávněnosti jejich požadavků s vědomím disciplíny. Právo na rovnoprávné postavení vyhrávalo. Usilovaly o větší zastoupení v orgánech strany a mezi delegáty odpovídající počtu členek, nechtěly být brány na nižší úrovni než mládež, chtěly moci samostatněji řídit svou činnost, mít vlastní příjmy ad. Změnu ale stejně nevymohly, naopak docházelo ke zvýšení kontroly a podřízenosti. Zatímco diskuze o oprávněnosti zvláštních ženských organizací utichly, tak centralizace a disciplína byly postupně uváděny do organizační praxe a vyžadovány.

Trvaly stížnosti žen na opomíjení a podceňování jejich práce ze strany mužů. Muže obviňovaly z názorové ustrnulosti a z pohodlnosti (argumenty, že by se muži obávali, že jim ženy seberou jejich místa, se explicitně neobjevují) a považovaly to za nekomunistický přístup. Ony o jejich spolupráci stály. Oprávněná ale byla i kritika do vlastních řad, stereotypy v myšlení přežívaly i v ženách.

Ženy měly své schopné přední pracovnice. Obrovskou práci s organizováním ženských výborů/komisí odvedla především říšská sekretářka Anna Křenová. Předsedkyní strany byla

---

¹⁴⁴ Hnutí slovenských robotníček, Žena 1922, č. 43, citováno dle BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. st., in: Andros probabilis, Matice moravská v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, 2005

veteránka ženského sociálnědemokratického hnutí, dělnice Marie Strnadová. Měla u žen autoritu, ale vzhledem k věku a zdravotním problémům se musela stáhnout. Předsedkyně říšské agitační komise se stala Míla Grimmichová, redaktorka brněnské Rovnosti a hrdinka oslavanských událostí. Také schopná agitátorka a žurnalistka. Komunistické poslankyně zastupovala hlavně Anna Malá, která v hnutí měla na starost referování o parlamentní činnosti, zákonech týkajících se žen a sledovala vývoj právního a sociálního postavení ženy.. Hnutí mělo i nadané ženy intelektuálního rázu (původu dělnického nebo buržoazního). Byla to především redaktorka Ženského listu/Komunistky a mezinárodní korespondentka, už před válkou známá spisovatelka Marie Majerová. Další spisovatelkou byla Helena Malířová, pro stranu pracující jako novinářka, řečnice, organizátorka dětských družin. Ve své době známá byla i německých redaktorek Die Kommunistin Käthy Fischerové-Beckmannové a Marty Wünschové, německé sekretářky Josefy Krausové, redaktorky Proletárky a organizátorky ženského hnutí na Slovensku Barbory Rezlerové-Švarcové, redaktorky moravské Ženy a brněnské funkcionářky Věry Krčkové. Dále z krajských pracovnic to byly Marie Knytlová z Brna a Marie Vobecká z Ústí nad Labem, ženy zabývající se odborovým a družstevním hnutím a další, které tvořily zakladatelskou generaci budující komunistické ženské hnutí. Se svým postavením žen ve straně spokojené nebyly a bojovaly za jeho zlepšení, mimo stranu ale vystupovaly jako naprosto disciplinované členky strany.

Ze sociální demokracie přebíraly ženské organizace volně napojené na stranu.¹⁴⁵ Muži-spolustraníci jim nepřikládali důležitosti a do značné míry je nechávaly řídit jejich práci po svém. Komunistická strana toto zásadně změnila. Proklamovaná důležitost ženského hnutí se sice v praxi mužů také příliš neprojevovala (ženy si na to stále stěžovaly), ale projevilo se z Moskvy nařízené organizační zpevnění. S tím souviselo, že ženy už si svou činnost nemohly řídit tak samostatně, jak byly zvyklé předtím. To vyvolávalo nespokojenost, ale proces centralizace pokračoval. Ze stejného důvodu byl tlak na odbourávání zemských organizačních autonomií. Tak došlo k propojení českého a německého vedení a sekretariátu a sloučení českého listu Komunistka a moravské Ženy, ač přes protesty brněnských žen. KI respektovala jen zvláštnosti jazykové, z důvodu proniknutí mezi co nejvíce žen propagovala vydávání listů v jednotlivých jazycích (komunistické ženy v ČSR měly 4 listy).

Komunistické ženské organizace se dařilo posílit početně. Na 3. říšskou konferenci žen v říjnu 1924 přinesl Antonín Zápotocký, sekretář strany, údaj, že ženy tvoří 23% všech členů

---

¹⁴⁵ Ženské odborové spolky a volné agitační skupiny. Viz WOHLGEMUTHOVÁ, Renata: Účast žen v české sociální demokracii, in: ČČH, 1965, č. 3

strany, tedy téměř čtvrtinu¹⁴⁶ (oproti původním i současným sociálnědemokratickým organizacím byly tedy značně početnější¹⁴⁷). Většinu členek tvořily ženy zaměstnané v domácnosti a v domácím průmyslu, ostatní byly převážně tovární dělnice a úřednice (stejně to bylo i v sousedním Německu). Ženy se podle pokynů snažily získat více dělnic a proniknout mezi služebné dívky, ale tyto pokusy byly neúspěšné. Organizovanost žen v odborech se zvýšit nepodařilo, ač právě zde se nabízelo velké pole působnosti. Úspěšnější byla politická organizovanost žen. I při nedostatku schopných agitačních sil a finančních prostředků se podařilo založit ženské komise ve většině krajů (nejsilnější pozice měly v některých velkých průmyslových městech), které fungovaly a představovaly určitou sílu. Ženské komunistické hnutí mělo řadu nadšených agitátorek, které odváděly velkou práci a straně získávaly mezi mnohými pracujícími ženami pověst toho, kde hájí jejich zájmy.

---

¹⁴⁶ V místech nejvíce 31%, nejmíň 7%. Komunistka 9. 10. 1924

¹⁴⁷ Před válkou bylo ve straně organizováno průměrně 3.000 žen. Viz WOHLGEMUTHOVÁ, Renata: Účast žen v české sociální demokracii, in: ČČH, 1965, č. 3

4 ŽENODDĚLY

4.1 Změna kurzu a organizace

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že většinu členek komunistické strany tvořily ženy v domácnosti, protože oproti ženám výdělečně činným mimo domov měly přece jen více času. KI oproti tomu kladla důraz na práci mezi dělnicemi v továrnách a závodech. Právě tam se koncentrovalo velké množství dělnic, na které bylo možno působit, a slibovalo to také větší akceschopnost, tím, že dělnice pracovaly společně na jednom místě, mohly se rychleji domluvit k nějaké akci než domácké hospodyně, které pracovaly ve svých domovech odděleně. Také se vycházelo z toho, že na tovární dělnice dopadá třídní útisk nejpříjemněji (vykořisťování zaměstnavatelem). Po vzoru ruské komunistické strany bylo doporučováno zakládat v továrnách buňky. O buňkách mluvil už III. kongres KI v létě 1921, znovu pak IV. kongres KI na konci roku 1922.

Kongresy KI byly největší autoritou a jejich usnesení měla být závazná, proto o systému buněk bylo referováno na konferenci žen a sjezdu strany, které se konaly v únoru 1923. Zejména na ženské konferenci to ale byly jen zmínky, už kvůli tomu, že ani vedoucí funkcionářky ještě příliš nechápaly, o co jde.

K zakládání buněk v továrnách přikročila jen mládež. Aktivní funkcionářka pražské mládeže Máňa Švábová na stránkách Komunistky agitovala pro nový systém - my jsme zatím stále stranou sociálnědemokratickou, důležitý nám je volební lístek a organizujeme se postaru podle míst a volebních okresů. Vlastně jen živoříme a scházíme se příležitostně na veřejné projevy. Takto ale nemůžeme splnit poslání revoluční strany. K revoluci musí být zralá hospodářská a politická situace, ale musíme být připraveni, a toho docílíme jen prostřednictvím systému buněk.¹⁴⁸

Další, kdo propagoval organizaci na novém základu, byla Julie Prokopová. Původně textilačka ze severních Čech, přispěvatelka do sociálnědemokratických listů, tajemnice strany v Hořicích, jako delegátka byla na ustavujícím sjezdu KSČ. Povšimla si jí Anna Křenová a povolala ji jako výpomoc do ústředního sekretariátu žen. Protože to byla práce neplacená, sehnala jí místo v administraci komunistického nakladatelství.

Prokopová požadované změny prezentovala jako částečnou přestavbu, kdy dosavadní organizace je potřeba doplnit buňkami v továrně.¹⁴⁹ Byla si vědoma, že u žen je nechuť

---

¹⁴⁸ Komunistka 1924, č. 16

¹⁴⁹ Komunistka 15. 5. 1924

k novému systému, některé ho otevřeně neuznávají, argumentují, že vzhledem k hospodářské krizi v Československu hrozí propouštění dělnic v továrnách a buňkami by na sebe jen upozornily. Prokopová jako disciplinovaná funkcionářka strany k tomu ale vyzývá, je to nutné k provedení diktatury proletariátu.

V letech 1920-2 byla přeměněna organizační struktura KI podle vzoru VKS(b). Bylo vytvořeno prezídium EKI, sekretariát, polbyro, orgbyro, agitprop ad. Moc se koncentrovala v několika malých orgánech. Vzrůstala byrokratizace. Kongresy se začaly konat méně často (do 1922 se konaly každoročně, pak už jen 1924 a 1928). Zásadním zlomem byl V. kongres KI v létě 1924, který vyhlásil bolševizaci strany. Důležitou událostí, která ho ovlivnila, byl neúspěch německého října 1923, který utvrdil mnohé bolševiky v názoru, že komunisté v Evropě nejsou schopni provést revoluci.

V. kongres vyhlásil bolševický model, který již byl aplikován v organizaci Kominterny, za závazný pro všechny sekce. Bolševizace ve smyslu tendence k dominanci organizace a metod VKS(b) probíhala v KI a sekcích od začátku. Nyní byla oficiálně vyhlášena jako slogan a jak už řečeno závazně a důsledně prosazována. Znamenala posílení centralizace, disciplíny, jednoty strany (V. kongres vyhlásil žádné frakce, tendence, skupiny). EKI byla zmocněna použít i extrémní opatření, plnění jejich rozhodnutí bez zpoždění. Byl to vzkaz členům, že se musí přizpůsobit této linii, jinak hrozilo zbavení funkcí, vyloučení, odsunutí na okraj. V rámci bolševizace kongres znovu, tentokrát důrazně vyzval k zakládání továrních buněk. Ukázalo se tak, že se nejednalo jen o zkušební nebo přechodné opatření, ale že na něm KI bude trvat.

Kongres následovala III. mezinárodní konference komunistek.¹⁵⁰ Minulá (II.) mezinárodní konference žen se konala v roce 1921 před III. sjezdem KI. V mezidobí se uskutečnila pouze mezinárodní konference komunistických korespondentek a u příležitosti IV. sjezdu KI údajně porady, které se zabývaly ženským hnutím a účastnili se jich delegáti a delegátky IV. sjezdu. To, že byla nyní uspořádána III. konference, naznačovalo, že vedení KI chtělo připravované změny prezentovat a prosadit.

---

¹⁵⁰Komunistka 28. 8. 1924

Zpráva o ní v ženském tisku detailně vyjmenovává číselné údaje - zúčastnilo se jí 56 delegátek s hlasem rozhodujícím a 62 s hlasem poradním. Z toho Rusko mělo 22 delegátek, Německo 4, ČSR 3, po dvou Francie, Itálie, Polsko, Norsko, Rumunsko, Bulharsko, po jedné Rakousko, Švédsko, Anglie, Amerika, Estonko, Litevsko, Lotyšsko, Čína, Turecko, Persie, Mongolsko, Japonsko, Korea, KI a Rudá odborová internacionála, za svou osobu přítomna Klára Zetkinová. Rozhodující hlasy mělo 13 dělnic a 29 intelektuálek. Poradní hlasy měly většinou dělnice, nejvíce z Ruska. Sjezdová jednání tvořily hlavně zprávy o situaci v jednotlivých zemích a nejvíce prostoru bylo věnováno ruské straně, jejím vývoji, úspěchům a metodách práce mezi ženami. Konference se vyslovila pro práci s masami proletářských žen v továrnách a závodech a usnesla budovat delegátské systémy, které se v Rusku osvědčily, i v dalších sekcích.

Jak bylo zavedeno, po kongresech v Moskvě byl v Československu svolán sjezd strany, aby přijatá nařízení prodiskutoval a přijal. Před sjezdem byla tradičně svolána konference žen, která měla připravit návrhy žen pro sjezd (konat se měla aspoň 3 týdny předem, aby VV mohl návrhy projednat). Sjezd byl však na zásah EKI odložen, a tudíž byla odložena i konference žen. Důvodem bylo poskytnout organizacím dostatek času k prodiskutování nových nařízení KI. Byla totiž dosti zásadní a sjezdoví delegáti by s nimi pravděpodobně nesouhlasili, takže bylo nutné provést agitaci v jejich prospěch.

II. říšská konference žen se uskutečnila 4. a 5. října 1924 v Dělnickém domě na Kladně.^{151 152} Bylo zvoleno předsednictvo, provedeny volby do mandátové a návrhové komise, hosté přednesli pozdravy a byla konstatována nepřítomnost německých a slovenských delegátek. Následovaly referáty (oproti původnímu programu provedena jedna změna – zpráva z Moskvy posunuta z třetího místa na první):¹⁵³

- 1) zpráva z mezinárodní konference žen v Moskvě – Majerová, Pfeilmayerová, Sponnerová (delegátky reprezentující českou, slovenskou a německou národnost)
- 2) zpráva sekretariátu a naše příští organizační úkoly – Křenová (česky) a Krausová (německy), tajemnice
zprávy z krajů – delegátky
- 3) politická a hospodářská situace a hnutí žen – Míla Grimmichová, předsedkyně říšské agitační komise
- 4) komunální úkoly žen – Anna Vaňková a Marta Wünschová
- 5) zpráva z družstevní konference v Gentu – Betty Kaninská
- 6) volby
- 7) různé

Na konferenci vystoupil také sekretář strany Antonín Zápotocký, který oznámil, že ženy ve straně tvoří v průměru 23% členů, dle míst nejvíce 31%, nejméně 7%. Mandátová komise informovala, že konference se zúčastnilo 145 žen, z toho pravoplatných delegátek 111, hostů 18, z nich 5 mužů, a 17 členek říšského agitačního výboru žen.

---

¹⁵¹ Sjezd se měl původně konat v Praze, ale na stejný termín byl naplánován i sjezd závodních rad, takže se nepodařilo sehnat dostatečnou ubytovací kapacitu pro delegátky, proto byl přesunut do Kladna.

¹⁵² Komunistka 9. 10. 1924

¹⁵³ Komunistka 18. 9. 1924

Dle doporučení návrhové komise byl zvolen nový 13členný říšský agitační výbor,¹⁵⁴ českou sekretářkou Křenová, německou Krausová, slovenskou Holanová, českou redaktorkou Majerová, německou Wünschová, slovenskou Rezlerová, mezinárodní dopisovatelkou Majerová. Do VV navrženy 4 zástupkyně žen a 1 náhradnice – Krausová, Křenová, Krčková, Pfeilmajerová (na sjezdu byla do ÚV zvolena Křenová) a předsedkyně říšské agitační komise, která bude zvolena na první schůzi výboru (stala se jí Grimmichová). Konference žen se mj. usnesla na návrhu, zasadit se v Moskvě o to, aby Internationale Presse-Korrespondenz vycházela také česky. Argumentem je, když vychází anglicky pro malou anglickou stráničku, tak proč by neměl vycházet česky pro velkou československou stranu.¹⁵⁵ Toto se může zdát jako doklad sebevědomí a vlastní iniciativy žen. Meztiskor v češtině skutečně začal vycházet.¹⁵⁶ Nepřičítám to ale jen aktivitě žen, spíše se ženy vyjadřovaly k názoru ve straně. A co se týká úspěšných návrhů a sebevědomí, byla to labutí píseň, nastupující nový kurz jim nepřál.

Konference se zabývala přebudováním na závodní buňky. Podle přijatých thesí měl systém vypadat takto: při skupinách závodních buněk zůstanou v činnosti dosavadní místní komise žen. Zařazení žen do buněk je nezbavuje povinnosti práce v komisích (ženské buňky).

Komise pracují pod vedením příslušného VV nebo místní skupiny buněk. Mají na starost pracovnice v buňkách. Po dohodě s VV pořádají projevy žen, svolávají protestní schůze, rozšiřují tisk, za spoluúčasti propagačního oddělení místní organizace konají přednášky.¹⁵⁷

Dále se v thesích praví, že zkušenosti ruské strany ukázaly, že pro vliv mezi pracujícími ženami mají veliký význam schůze delegátek. Delegátky jsou voleny na určitou dobu dělnicemi v závodech, domácími zaměstnankyněmi, zaměstnankyněmi soukromých podniků i podniků státních, zemědělskými dělnicemi, rolnicemi ad. Komise mají působit k volbě a ustavení podobných delegátských schůzí za účelem získávání indiferentních dělnic.

Říšská komise také dostala pokyn, že ženy se mají mnohem aktivněji než dříve zúčastňovat všech prací ve straně. Je třeba prohloubit jejich teoretické vzdělání a za tím účelem budou

---

¹⁵⁴ Strnadová jako čestná předsedkyně, dále Řeháková, Šulcová, Bretschneiderová, Grimmichová, Lišková, Dražilová, Branišová, Kaninská, Pfeilmajerová, Knytllová, Schafranková, Pfeiferová. Jako náhradnice Krčková, Škrdlantová, Funkova, Sponnerová.

¹⁵⁵ NA, fond 19/5, sign. 1147, složka materiály k říšské konferenci žen

¹⁵⁶ Internationale Presse-Korrespondenz (Inprekorr), česky překládáno jako Mezinárodní tisková korespondence (Meztiskor). Vydávala jej EKI v Berlíně a ve Vídni v letech 1921-33. Přinášel materiály politické, ekonomické a týkající se mezinárodního dělnického hnutí. Vycházel německy, rusky, francouzsky, anglicky a italsky. Od roku 1925 do 1936 také česky jako Meztiskor, byl vlastně překladem Inprekorru, tištěn byl ve Vídni, pak v Liberci a Praze.

Příruční slovník k dějinám KSČ, NPL, Praha 1964

¹⁵⁷ NA, fond 19/5, sign. 1153

pořádány debaťní kurzy v Praze a dle možností v hlavních krajských městech. Kurzy budou probíhat v zimních měsících, jednou týdně, vždy večer, je nutno se na ně předem přihlásit a zúčastnit se všech přednášek. Na závěr heslo Bolševizace je organizování revoluce!¹⁵⁸ II. řádný sjezd KSCĚ na přelomu října a listopadu 1924 aplikoval změnu kurzu na československé poměry. Přijal změnu organizačního řádu a od tohoto sjezdu bylo voleno politické byro a organizační byro. Základní organizační jednotkou se stala buňka (v továrnách, dolech, dílnách, kancelářích, obchodech, zemědělských podnicích atd.). Pro ženy byly změny zakotveny v thesích.

4.2 Reakce žen na zavádění změn

Změny organizace a metod práce byla pro ženy šokem. Vložily spoustu energie do budování komisí a práce se jim (přestože zdaleka ne ideálně) dařila a byly na ni hrdé. Nyní je měly rozbít a začít znovu, jinak. Oprávněně poukazovaly, že nové požadované zaměření na továrny může fungovat v Rusku, kde je komunistická strana u moci, ale situace v ČSR je jiná. V Rusku se dělnice po práci scházely v továrnách ke schůzím, vystupovaly řečnice, diskutovalo se, veřejný život byl prosazován na úkor soukromého. V ČSR se většina členek rekrutovala z žen v domácnosti proto, že jednak to byly často manželky dělníků, jednak právě jim přece jen zbýval nějaký čas na stranickou práci. Ženy mužů, jejichž příjem na užití rodiny nestačil, nebo byly samy, musely na práci do továren a teprve po ní se věnovaly práci kolem dětí a v domácnosti, na schůzování jim už čas nevybyl. Nezanedbatelná byla okolnost, že utvořením buněk v továrnách, které požadovala strana, na sebe upoutaly pozornost a při nejbližší příležitosti hrozilo propuštění (toho se obávaly a také k tomu docházelo). Představa, že buňky k sobě přitáhnou i ženy indiferentní, se ukázala z tohoto důvodu naprosto iluzorní. Námitky, že místní systém vyhovuje nebrány v úvahu. Cílem bylo odstranit přežívající sociálnědemokratické tradice a zavést nový systém, podle kterého by strana poslušně fungovala podle příkazů ústředí a díky opoře v továrnách dokázala zaktivizovat velké množství dělníků. V dobové terminologii se stala údernou, akční, bojeschopnou. Byla pravda, že většina členek (včetně vedení) byla stále radikálními sociálními demokratkami. Organizace tvořily hlavně ženy v domácnosti, které se občas scházely ke schůzím, usilovaly zejména o početnost organizací a úspěch ve volbách, a na ty úspěchy byly hrdé. V hnutí se poměrně

---

¹⁵⁸ Toto heslo vyjadřovalo novou taktiku KI. KI již více nefungovala jako nástroj k rozšíření revoluce, ale jako prostředek k tomu, aby se komunistické hnutí nerozpadlo. KI byla nástrojem, jak ho spravovat a disciplinovat v období, než dojde k revoluci.

Dle McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern, c.d.

čile pracovalo v souvislosti právě se zakládáním organizací, kolportací tisku, účastí na volební kampani a dalších akcích strany.

Druhým rozměrem změn byla ztráta samostatnosti ženských organizací, které se stávaly zcela závislé na výkonných výborech, ženské ústředí pak novému nejmocnějšímu orgánu – polbyru. V předešlé kapitole již byl popsán trend, kdy funkcionářky místo volení byly jmenovány, ženy přišly o vlastní pokladnu, byla také zavedena přímá kontrola vedení na tiskem, vše se mělo dít po dohodě s ÚV a pod jeho dohledem. To s sebou přinášelo i osekání aktivit, např. strana vydávala brožury, ale všeobecné, nevycházely už speciálně ženské brožury jako dříve.¹⁵⁹ Ženy začaly vzpomínat na sociálnědemokratické časy, kdy si jich muži sice nevšíмали, ale nechávali je dělat jejich práci.¹⁶⁰ Znechucení novými nařízeními a přístupem k ženským organizacím se mezi ženami projevilo se nechtím k práci. Oponovat nepřicházelo v úvahu. Ženy v ústředí se změnami nebyly srozuměny, ale nic jiného jim nezbývalo. Upřímně se snažily vyžadované změny pochopit a zavádět je do nižších organizací. Byla tu ještě druhá možnost, odejít ze strany, ale na tu nepomýšlely, vždyť poměrně nedávno odešly ze sociální demokracie.

Zřejmě proto, že pro dosavadní čelní představitelky, ač se třeba snažily se s novými změnami sžít, nebylo snadné se s nimi skutečně ztotožnit, byla do vedení ženoddělu dosazena ústředím Marie Švábová,¹⁶¹ do té doby aktivní mezi mládeží, k níž se po narození dcery vrátila. Ve Vzpomínkách napsala: „Moje obavy jako vedoucí ženoddělu však pramenily především z toho, že reorganizace znamenala hluboký zásah do dosavadní praxe v práci žen, které měly do té doby samostatné, demokraticky zvolené vedení. Měly i svou samostatnou pokladnu, vydávaly svůj časopis „Komunistka“. Pokračovaly vlastně ve staré tradici sociálně demokratického ženského hnutí. Ženám tato praxe vyhovovala. Z přestavby měly nemalé obavy. Pro ně to byl bolestný zásah do dosavadní praxe. Bály se, že reorganizace povede k likvidaci jejich samostatné práce. Měly hrůzu z toho, že budou muset začít úplně znova, to jest orientovat se na závody, kde dosud nebylo těžiště jejich činnosti, která byla soustředěna v organizacích podle bydliště. To vyhovovalo dělnicím i manželkám dělníků, které byly

---

¹⁵⁹ MALÁ, Anna, KŘENOVÁ, Anna: Program, organizace a taktika komunistických žen, Komunistické knihkupectví a nakladatelství (R. Rejman), Praha 1921

REZLEROVÁ-ŠVARCOVÁ, Barbora: Organizační úkoly dělnických žen, Komunistické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1922

¹⁶⁰ Anna Křenová: máme výsledky, kde soudruzi věnují tomu kraji pozornost, velmi pěkné. Je jen třeba, abyste říkali, co jste říkali v sociální demokracii: „Dělejte si to, my vám dáváme plnou moc.“ My na tuto plnou moc také apelujeme.

Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1989, 2. vyd., str. 301

¹⁶¹ Spolu s Křenovou byly sekretářkami, tj. vedoucími pracovnicemi ženského hnutí.

v domácnosti a staraly se o děti. Zbylo jim vždy trochu času pro politickou činnost. A jak nyní v závodních organizacích? Sdílela jsem jejich obavy. „S čím začít práci?“ jsem se trápila. Ve vedení strany nebyl nikdo, kdo by mi poradil.“¹⁶²

Tzv. májová rezoluce, dokument potvrzený EKI v květnu 1925, který ústředí rozeslalo v červenci, řešil zbolševizování žen a změny organizačního řádu, které s tím souvisely. Členkám vysvětloval, že dle usnesení V. kongresu KI se kapitalismus do jisté míry stabilizuje, revoluční vlna poklesla, žijeme v období dočasného klidu. Takováto období jsou pro dělnická hnutí nejnebezpečnější, hrozí jí zbahnění, proto je třeba utužit disciplínu. Podle dosavadního stavu hnutí bylo zřejmé, že organizace nebudou přistupovat k zavádění změn ochotně. Články v Komunistce se snažily jejich obavy rozptýlit a přesvědčit je. Náladu mezi ženskými členkami popsaly výstižně - mnohé soudružky ze samé horlivost a ze samé oddanosti pro hnutí žen, jemuž věnovaly celý svůj život, mají obavy, že ženy ztratí svou samostatnost. Tyto obavy byly zpočátku pochopitelné. Často obětovaly své osobní zájmy, vybudovaly ženské hnutí a jeho přebudování zaměřovaly s bořením. A zatím jde o to, aby bylo v započatém díle pokračováno úspěšněji.¹⁶³ Jelikož ženám byly sebrány pravomoci volit své orgány, které byly nadále jmenovány stranou, vznikl u některých žen pocit, že jsou odstraňovány z práce. Májová rezoluce objasňovala, že cílem je naopak více propojit práci mezi ženami s celou stranou, resp. k ní přitáhnout muže. Vyzývala, ať jsou zprávy o práci mezi ženami zařazovány na program orgbyra ústředí i místních výborů, všechny podřízené orgány mají ve zprávách nadřízeným pojednávat o práci ženami.

Proti novému kurzu někteří ve straně vystoupili, přednášeli své námitky, doufali, že prosadí změnu. Vystoupili také proto, že osobně se s novým trendem nemohli sžít. Rozhodnutí KI byla závazná, na tomto základním principu byla strana vystavěná, proto ho nezpochybňovali. Kritizovali, že vedoucí činitelé v Moskvě nejsou dobře informovaní, nové levicové vedení jim dodává mylné informace. Ač se explicitně proti nové organizační struktuře nestavěli, byla jejich s tím spojena (mezi ideovým a organizačním kurzem bylo nutné propojení), a nacházeli ohlas. Strana prošla dosud největší krizí, které ale skončila vítězstvím vedení podporovaného z Moskvy proti kritikům z řad předních funkcionářů (byla mezi nimi předsedkyně Míla Grimmichová) a části členstva (viz kapitola Krize a opozice).

Na podzim 1925 se situace uklidnila, na III. sjezdu zvítězil správný (rozuměj bolševický) směr nad likvidátorským. Většina se ostatně už předtím podvolila, podvědomě věděly, že nic

---

¹⁶² ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d., str. 60

¹⁶³ Komunistka 15. 10. 1925

jiného než poslechnout jim nezbyvá, pokud nechtějí být odsunuty na okraj nebo dokonce vyloučeny ze strany. Následky svého počátečního rozhodnutí o přistoupení ke KI musí nést dál.

Již dříve, pokud ženy při běžné organizační práci s něčím ženy nesouhlasily (např. frakční odborová politika), vznášely námitky k vedení, snažily se vysvětlit, že nové zařízení je pro práci mezi ženami kontraproduktivní. Byla to naivní snaha, což po čase pochopily. Vedení šlo o to, prosadit svou autoritu za každou cenu (navíc nebylo samostatné, ale podléhalo vedení v Moskvě). Na podzim 1925, když měla říšská agitační komise žen návrhy na úpravu týkající se ženoddělu, sdělila Křenová, že podle jejího názoru a dle rozhovoru s Bolenem ženy „nemají právo činit návrhy“.¹⁶⁴ Samostatná politika byla zakázána s tím, že práci mezi ženami je třeba ideologicky i organizačně vtělit ke všeobecné stranické činnosti. Ženy mají právo a povinnost, aby jako rovnocenné členky strany spolupůsobily při všech pracích, akcích a bojích komunistické strany.

4.3 Provádění přestavby strany

V neděli 18. října 1925 se v Dělnickém domě v Michli sešla říšská konference pracovníc. Svolána byla podle nového volebního řádu, kdy právo obeslat konferenci měly skupiny závodních, továrních a místních buněk, a to vedoucími jednotlivých ženoddělů. Dále obvody, okresy a kraje rovněž příslušnými vedoucími ženoddělů. Tudíž delegátky se nevolily. Byla ohlášena likvidace agitačních komisí a přechod na systém buněk, což potvrzoval i nový volební řád. Konference se představovala jako pracovní. Program byl tento:

- 1) zprávy říšské komise a sekretariátu
- 2) zprávy z krajů
- 3) likvidace agitačních komisí žen
- 4) úkoly ženoddělů v továrních, místních a závodních buňkách
- 5) práce volební

Na konferenci¹⁶⁵ po zahájení a zvolení předsednictva přednesl referát Josef Haken, přední představitel nového levého vedení. Pak vystoupila sekretářka Křenová, žena, která odvedla

---

¹⁶⁴ NA, fond 19/5, sign. 1149, protokol ze schůze říšské agitační komise žen 25. 9. 1925

¹⁶⁵ Komunistka 29. 10. 1925

nejvíce práce s budováním ženských agitačních komisí, aby oznámila jejich likvidaci a přebudování na ženodděly (z ruského ženskije odděli). Jejím úkolem bylo představit, proč je to nutno a jaké výhody nový systém přinese. Dosavadní ženské komise byly úspěšné co se týká početnosti, na mezinárodní konferenci komunistických delegátek v Moskvě bylo konstatováno, že sekce KSČ má početně nejsilnější hnutí žen. Zároveň bylo oprávněno vytykáno, že ho tvoří převážně domácí hospodyně a jen málo dělnic. Osamostatnění ženských organizací pak vedlo k tomu, že soudruzi je ponechávají bezradně se potácet v místech, aniž by sledovali jejich činnost. Ženy se vrhly na pořádání večírků, občasná svolávání schůzí, přitom akce třeba neměly dostatečnou propagaci. Proto je nutné postavit je na novou platformu, vtělit je do stranického rámce. Také kvůli vzrůstající perzekuci musí být aparát strany pevný. Úkoly ženoddělů jsou tytéž jako komisí, ale komise pracovaly často neplánovitě, ženodděly musí pracovat v nejužším spojení se stranou a za jejich práci jsou odpovědné příslušné VV. Rozdíl je v tom, že komise byly voleny ženami, kdežto ženodděly musí být buď jmenovány. Kromě toho musí hlavní činnost obrátit do řad továrních dělnic.

Ženy si musely začít zvykat na nová pojmenování – při reorganizaci strany kromě ženoddělů vznikly také zemodděly, živnodděly, obchodděly, v ústředí pak polbyro, orgbyro, agitprop a další. Mezi dalšími zaváděnými ruskými termíny byl i děldop neboli dělnická dopisovatelka. Komunistická strana také přestala používat funkce předseda a místopředseda. Místo předsedkyně agitační komise byla vedoucí ženoddělu.

V polovině října 1925 byl založen ženodděl v Praze. Fungování ženoddělu se mělo vyzkoušet právě na tomto kraji, kde bylo komunistické hnutí silné a vyspělé. Pražský ženodděl pod vedením Julie Prokopové byl skutečně značně aktivní a přecházel i na nové formy práce ve smyslu užší spolupráce s VV kraje. Ale prosazování dalších ženoddělů vázlo. Dlouhodobě vznikl stav, kdy na mnoha místech existovaly staré agitační komise, někde nově založené ženodděly. To samozřejmě přinášelo mnohé zmatky (např. při volbách delegátek) a také stálo čas a energii, které musely být věnovány administrativě.

Ženodděly zaváděny nebyly, protože ženy v místech pokyny ignorovaly a pracovaly postaru. Možná si některé myslely, že se nový systém neprosadí. Na místní též nedoléhalo tak silně jako na vedení žen, které se k tomu muselo postavit (a přijmout). Neignorovaly jen ženy, ale i muži – viz „Sekretariát kraje rozeslal oběžníky na všechny organizace. Soudruzi uložili dotazníky do zásuvky a soudružky, když do těchto míst přišly referentky na schůzi, nevěděly

vůbec co to ženoděl jest.“¹⁶⁶ Když EKI československé sekci vytýkala, že důležité problémy mezinárodního i domácího hnutí jsou v ní přecházeny mlčením, týkalo se to určitě i tohoto přístupu.

Problémy se střetávaly v ústředním ženoddělu, který byl kritizován zdola i shora. Zaprvé to bylo nepopulární prosazování systému buněk. Jak už řečeno, ústředí se podvolilo a tak jako strana převáděla pokyny KI dolů, tak si stejnou metodu osvojil i ústřední ženodděl. Členkami byla jeho činnost nahlížena jako byrokratická, byl kritizován, že vydává jen teoretické pokyny a nevěnuje se praktické situaci. Na zasedání ženoddělu výtky prezentovala Marta Wünschová – členky si stěžují, že v době propouštění žen z továren strana požaduje budovat buňky, vydává jedno heslo za druhým a nečeká, s jakým úspěchem bude přijato. Nelze jenom křičet do závodů bolševizace, nýbrž nezaměstnanost, bída aj., tj. otázky, které hýbou životem nás všech. Jedině tak ženy rychle pochopí politiku, pokud se jim populárně, věcně vysvětlí.¹⁶⁷

Z druhé strany byl ústřední ženodděl podroben kritice z mezinárodního sekretariátu žen, podle kterého naopak málo plnil ustanovení posledního kongresu. Vytýkal mu, že se schází v dlouhodobých lhůtách, jeho činnost je málo kolektivní, je nutné rozšířit ho o delegaci dělnic z továrny atd.¹⁶⁸ Ústřední ženodděl podle nových pravidel nebyl volen ženskou konferencí, ale jeho členky musely být schváleny ÚV. V roce 1926 v něm figurují tato jména: Malířová, Krausová, Kalachová, Hotárková, Sehnalová, Čižinská, Bláhová, Holanová, Dražilová, Štychová, Vobecká, Prokopová.

Druhým problémem bylo, že ženy těžce nesly ztrátu pravomocí. Naprostá podřízenost rozhodnutí ÚV a povinnost vše od něj nechávat schvalovat přinášela těžkopádnost, ztěžovala práci po stránce praktické a vnášela konflikty mezi ženy a mužské představitele celostranických orgánů. Např. na konec října 1926 byla do Brna ohlášena říšská konference žen. ÚVV ale konání konference neschválil s odůvodněním, že ženy nemají jasno o delegátském systému, a posunul její konání o měsíc. Ženy v říšském ženoddělu dopis ústředí vzaly na vědomí, ale prohlásily, že činí soudruhy zodpovědnými za to, nepodaří-li se jim splnit jejich úkoly.¹⁶⁹ Ještě předtím došlo v redakční komisi k hádce mezi přítomnými ženami a Bolenem, který měl v ÚV na starost práci mezi ženami.¹⁷⁰ V ženském tisku měl být otištěn jeden článek a členka komise požadovala jeho překlad. Bolen odmítl, aby ho udělal celostranický orgán, že ho má zařídit sekretářka žen Vobecká. Strhla se rušná debata, kdy

---

¹⁶⁶ NA, sign. 1149, protokol ze schůze říšské agitační komise žen 25. 9. 1925

¹⁶⁷ NA, sign. 1149, protokol ze schůze říšského ženoddělu 19. 11. 1925

¹⁶⁸ NA, sign. 1154, protokol ze schůze ústředního ženoddělu 30. 6. 1926

¹⁶⁹ NA, sign. 1154, protokol ze schůze širšího říšského ženoddělu 17. 10. 1926

¹⁷⁰ NA, sign. 1164, protokol redakční komise 26. srpna 1926

ženy trvaly na překladu. Prohlásily, že všechny věci, které nebude moci vyřídit sekretariát žen pro nával práce, budou muset předávat sekretariátu strany, protože ÚV je za práci žen zodpovědný. Sekretariát skutečně byl přetížen, Vobecká byla nejen sekretářkou, ale i poslankyní a ještě měla práci v ústeckém kraji, ženy požadovaly do sekretariátu druhou sílu, ale nebylo jim to schváleno.

Kromě praktických obtíží ženy také pociťovaly svou nesvéprávnost. Na začátku přestavby, když byly jejich organizace zbaveny samostatnosti, bylo ženám vysvětlováno, že je to za účelem většího zapojení žen do organizací. V tezích bylo nařízeno, že ženy musí být zastoupeny na všech úrovních, podřízené organizace musí podávat pravidelnou zprávu o stavu ženského hnutí v místě atd. Nic z toho nebylo realizováno, k zrovnoprávnění a většímu zapojení žen nedošlo. Zůstalo z toho jen to, čeho se obávaly - oproti předchozímu stavu si naopak pohoršily. Přispělo to však k žádané centralizaci strany. Emancipace žen se dovolávaly i příznivkyně nového systému, ještě v roce 1930 na schůzi ÚV Marie Švábová jako vedoucí ústředního ženoddělu kritizuje svého partnera Jana Švermu, že jako zástupce strany v Rudých odborech podceňuje a zanedbává práci mezi ženami, Šverma kritiku přijal jako oprávněnou.¹⁷¹

Na přelomu května a června 1926 se v Moskvě konala IV. mezinárodní konference komunistek. Československou zástupkyní byla Prokopová. Hlavním tématem bylo získání vlivu na indiferentní ženy, konference představila přesnější pokyny než předchozí III. konference. Konference se hodně věnovala propagaci delegátského systému. Ústřední ženodděl opět vypracoval plán,¹⁷² ale praxe vázla. Stejně jako ženodděly nedařilo se zavádět ani delegátský systém. Znovu a znovu muselo být vysvětlováno, co se tím míní, ženy nechápaly, protože si ho prostě v československých podmínkách nedovedly představit. Delegátský systém se rozhodně neměl zaměřovat s jednotnou frontou pracujících, tj. nespočíval v společném postupu se sociálními demokratkami a československými socialistkami např. při protidrahotních demonstracích. Jednalo se o systém uvědomovací. Nástroj, jak politicky uvědomovat masy indiferentních žen a přitáhnout je ke komunistickému hnutí.

---

¹⁷¹ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d.

¹⁷² Podle nařízení konference vypracoval ústřední ženodděl plán - během 2 měsíců provést ideologickou přípravu, pak svolat říšskou konferenci a po ní začít s budováním delegátského systému v nejdůležitějších krajích - Praha, Karlovy Vary, Liberec, Hradec Králové, pak Brno a Moravská Ostrava. Tak jako při přestavbě se mělo začít v jednom kraji, který by sloužil jako příklad. Prvním okresem, kde se vážně započalo s organizováním příprav pro schůze delegátek, byl Most.

NA, fond 19/5, sign. 1154, protokol ze schůze užšího ženoddělu 26. srpna 1926

Nejdříve se měly shromáždit sympatizující ženy (ženy, které nebyly ve straně, ale vědělo se o nich, že se zajímají o veřejné otázky, tipy měly dát buňky v továrnách, frakce, odbory a družstva). Základem bylo zakládat z těchto žen kroužky. V těchto kroužcích měly ženy volit své delegátky (řízeno ženodděly nebo za pomoci závodních výborů). Jelikož za stávající situace nebylo možné všude volbu provést, tak měly být vybrané dělnice jmenovány (vyzvány k účasti). Delegátky chodí na schůze - závodní, odborové nebo družstevní. Na schůzích je podán stručný referát o aktuálních otázkách, cílem je vzbudit zájem žen o veřejný život, přimět ženy, aby se zapojovaly do debat. Úkolem delegátek je přinášet zprávy ženám, které je zvolily. Rozumí se, že na schůze budou zvány taky zemědělské dělnice, hospodyně v domácnosti a služky (a také odborově organizované ženy), které zase informují ne v (továrních) kroužcích, ale ve svých organizacích.

Delegátky mají také povinnost podávat ženoddělu zprávy o náladě v závodě, o pracovní době, mzdových poměrech, ochraně dělnic apod. Tak se stanou spojnicí mezi masami indiferentních žen a stranou. Delegátské schůze (v Československu to byly veřejné závodní schůze) mají za úkol po určité době provést rozdělení delegátek do pracovních skupin dle jejich schopností a zájmů, a tam je vyškolit je pro funkce v proletářských masových organizacích (odbory, družstva, Rudá pomoc ad.). Režii delegátských schůzí musí mít samozřejmě strana, ta také dohled nad volbami, schůze pro delegátky obsadí kvalitními soudruhy. Nejschopnější delegátky mají být získávány pro členství v KSČ.

Se zakládáním kroužků bylo doporučováno začít tehdy, když ženy vyburcuje nějaká otázka, v roce 1927 byly vhodnými tématy dražota, cla, daně, odbourávání sociálního pojištění horníků. V člancích se založení zdálo lehké – „vyhledati energické dělnice, probuditi v nich vůdkyně mas...“,¹⁷³ ale v praxi podnitit takové nadšení bylo těžké. Krom toho byla nezbytná podpora mužů. Ženodděly jak už řečeno měly pozice v továrnách slabé, předpokládalo se napojení na tovární buňky, kde převážně muži, potřebovaly jejich podporu a pomoc (vytipování sympatizujících dělnic, dohled nad volbami, obsadit schůze řečníky). Delegátský systém vycházel z ruského vzoru.¹⁷⁴ Vynalezla jej Inessa Armand. V Rusku byly masy žen sice zákony zrovnoprávněny, ale stále zůstávaly zaostalé. Toto měl být způsob, jak je politicky vzdělat a začlenit do veřejné práce. Znamenalo to uvědomovat je pro politiku ruské komunistické strany a státu (seznamovat s nařízeními vlády). Delegátské schůze byly

---

¹⁷³ Rozsevačka 15. července 1926, Prokopová

¹⁷⁴ Rozsevačka 5. srpna 1926, 22. července 1926, 21. dubna 1927

představeny jako živé debaty, kde delegátky mají právo mluvit o všech zkušenostech i o svých případných pochybách.

Vždy na podzim se v továrnách konaly volby, které vedly orgány komunistické strany. Volena byla 1 delegátka na 10-15 dělnic, schůze byly určeny pro 200-300 delegátek. V delegátských sborech měly být nejen tovární dělnice, ale také ženy dělníků a služebné. Účastnit se mohly i komunistické ženy, ale byl stanoven poměr na 1000 delegátek 18 komunistek.

Delegátkám se na schůzích dostávalo přednášek, samy pracovaly v odborných sekcích - odborové, družstevní, na ochranu matek a dětí ad. Vedení v sekcích měli zkušení členové strany. Delegátky-členky odborových sekcí pracovaly jako praktikantky v různých komisích závodů, odborů a strany, v družstevních komisích, v městských sovětech atd. (zaučování do veřejné práce). Měly legitimace, do kterých byla zaznamenávána její činnost. Vyškolené ženy měly být posílány na práci třeba do venkovských gubernií jako sekretářky apod. (režim je potřeboval pro organizační a uvědomovací práci mezi ženami).

Úkolem delegátských schůzí bylo též odstraňovat negramotnost. Ženy se tu učily číst, měly své ženské kluby, knihovny, divadla. V sousedstvích byly pokoje pro jejich děti. Povinností delegátek bylo podávat zprávy těm, které je zvolily. K tomu měly sloužit menší schůze, čas mezi jídlem, cesta k domovu, večery mezi spolubydlíci. Z řad delegátek byly vybírány přední pracovnice, které pak zastupovaly delegátky na konferencích komunistické strany, při otevírání společných jídelen, Mezinárodní dělnické pomoci, Rudé pomoci apod. V Rusku byla pro přijetí do strany stanovena čekací lhůta, která byla vyplněna právě delegátským systémem.

Situace v ČSR byla zcela jiná. V Rusku byla komunistická strana stranou vládnoucí, delegátský systém legální, ženy se k volbám a ke schůzím scházely po práci v továrně. Jak už řečeno bylo to spojeno s výukou čtení a psaní, další aktivity, o děti postaráno. Souviselo s propagovaným a zaváděným kolektivním způsobem trávení volného času. Vznikal určitý tlak, že považováno za povinné se účastnit. Nelze upřít, že některé (zejména mladé) delegátky skutečně aktivní, ale také spojeno s kariérismem.

V ČSR se schůze konaly mimo továrnu, tudíž to ztrácelo výhodu časové úspory, navíc domácnost a děti za ženy nikdo neobstaral. Výchova k veřejným funkcím tu nemohla být na prvním místě, hlavní bylo školení k funkcím ve stranických organizacích (odbory, družstva, organizace služek, Rudá pomoc atd.). Nekynula tu kariéra (v tom smyslu, že získáním funkce se měly lépe), naopak hrozila perzekuce (považovány za bolševické rozvracečky, viz ženy

nechtěly přispívat do listů dělnic, protože se bály propuštění). Učit číst a psát nepotřebovaly. Také přijímání do strany nebylo výběrové, naopak snaha získat co nejvíce členů (stačí doporučení 2 členy a přijetí výborem). Jediným benefitem tak zůstávalo, že delegátky neplatily organizační příspěvek.

Co se týká členství, v KSČ bylo od jejich počátků cílem usilování o masovost, strana chtěla získat většinu, na základě které plánovala převzít moc (tento postup byl požehnán v Moskvě). Vedle pokračování tohoto trendu se v souvislosti s buňkami a delegátským systémem objevují protichůdné výzvy - do buněk mají být přijímáni jen důvěryhodní soudruzi (to může mít odůvodnění v ilegalitě), z delegátek do strany vybírány jen nejlepší. Propagují „ortodoxní“, pro většinu členstva to bylo naprosto novým prvkem.

Také v československé straně byly hlasy požadující systém kandidátů a čekací lhůtu.¹⁷⁵ Cílem bylo provést očistu strany od nerevolučních živlů, ale toto pojetí se neprosadilo. Dle organizačního řádu byl členem každý, kdo uznával program strany, byl členem základní organizace, aktivně pracoval a platil příspěvek. Noví členové byli přijímáni na doporučení 2 členů strany, kteří byli ve straně činní nejméně rok, přijetí muselo být potvrzeno okresním nebo obvodním výborem, ve zvláštních případech mohl nového člena přijmout i ÚV.

4.4 Neúspěch

Propagace ženodděľů a delegátského systému byla hlavní náplní říšské konference žen, která se sešla 20. března 1927 U Zábranských. Ze 130 přítomných žen bylo 64 delegátek, z nich třetina dělnic, vyslaných závodními buňkami.¹⁷⁶ Oproti dřívějšímu stavu tedy značný pokles. Hlavní referát o politické a hospodářské situaci už nepřednášela jedna z žen, obvykle předsedkyně říšské komise, ale člen ÚV určený pro práci mezi ženami (který dříve jen přítomen konferenci), tentokrát to byl Bolen. Dále promluvila Prokopová o delegátském systému, Kaninská o družstvech a Nosek o hornících (připravovala se novelizace zákona o bratrských pokladnách a byla snaha získat k protestům i ženy). Konference přijala pozdrav od Zetkinové a sama zaslala pozdravy ruským soudružkám, čínské revoluci a proti bílému teroru v Maďarsku.

Témata byla stejná jako na následujícím celostranickém sjezdu (kromě delegátského systému, který byl určen speciálně pro ženy), to bylo účelné, strana se měla sjednotit v postupu, určitá témata se měla propagovat ve stejnou dobu ve všech se stranou spojených organizacích a tím

---

¹⁷⁵ K těmto návrhům se vyjadřoval sekretář Zápotocký v organizační zprávě, viz Komunistická revue 1925.

¹⁷⁶ Rozsevačka 24. března 1927

docílit jejich větší údernosti. Pro ženy to znamenalo, že jejich vlastní problémy se dostávaly do pozadí. Dalším zaklínadlem, které se objevovalo, bylo, že se tvrdilo „naše práce je na postupu“.

Nový politický trend se už od roku 1925 projevoval na stránkách Komunistky/Rozsevačky – nápadný je zvýšený počet zpráv o Rusku, Číně, Maďarsku apod. (které zabírají více místa než zprávy z domova). Ženy jsou informovány (tato varování přicházela z Moskvy), že žijí v neklidné době, kdy každou chvíli může propuknout očekávaný rozhodný boj s kapitalismem. Imperialisté připravují válku proti Sovětskému svazu, která by už byla, kdyby se nebáli proletářské revoluce. Tím byla také spoluzdůvodňována utužující opatření. Články v Rozsevačce jsou typizované, bojovné, zřejmě přetištěné z materiálů Kominterny. Redaktorky a řečnice si postupně osvojovaly tento způsob stranické hantýrky. Objevovaly se obraty typu „žena jako řadový voják“ apod.

Pro konferenci a následný sjezd byla připravena zpráva sekretariátu ženoddělu za dobu od 1. října 1925 do 1. února 1927.¹⁷⁷ K organizaci se konstatuje, že „ještě dnes se někde jeví zbytky ze starých útvarů“. Také ohledně delegátského systému přiznává, že „tímto směrem se nám doposud nepodařilo ženy účelně zachytiti“. Zprávy z krajů hlásí počty žen organizovaných v buňkách (oproti mužům hodně málo) a odborech (zde méně než v buňkách). Při pronikání do továren a zavádění delegátského systému si stěžují na naprostý nezájem soudruhů, kteří pracují společně se ženami. Ještě nejvíce je ženodděl kraje podporován sekretariátem kraje, ale podpora okresních a obvodních institucí strany je nepatrná. Činnost ženoddělů spočívala v rozesílání pokynů, obsazování schůzí a projevů (nejvíce jich k mezinárodnímu dni žen). Na schůze byly zvány i soudružky ze závodů, třebaže nejsou přímými členkami strany. Tím navázání styku s masami pracujících žen a dozvídají se od nich o náladách v továrnách, v tomto směru jsou s novou metodou dobré zkušenosti. V mimostranických organizacích vyvíjejí ženy největší aktivitu v Rudé pomoci a proletářské tělovýchově, ač usilováno bylo zejména o odbory a družstva – zde konstatují jen snahu, ne úspěch.

IV. řádný sjezd strany se sešel 25. - 27. března 1927 v Národním domě na Smíchově. Podle popisu¹⁷⁸ byl sál vyzdoben zelení, v popředí stálo poprsí Leninovo a kolem různé nápisy a hesla v jazyce českém, slovenském, německém, maďarském, polském a ukrajinském. Sjezd zahájili trubači a sbor zazpíval Internacionálu. Slovem sjezd zahájil česky Šmeral a německy

---

¹⁷⁷ NA, fond 19/5, sign. 1169

¹⁷⁸ Rozsevačka 31. března 1927

Kreibich. Zvoleno 11členné předsednictvo, ve kterém jedna žena – slovenská Maďarka, poslankyně Gizela Kolláriková. Sjezd byl označen za pracovní, konstatovány úspěchy i nedostatky, které je třeba rychle odstranit. Vyzýváno k drobné organizační práci, která důležitá a celkově se sjezd vyslovil pro závodní buňky, které jedinou správnou cestou. Jílek ve zprávě sekretariátu oznámil, že 73% žen ve straně je v domácnosti, 27% ze závodů, přičemž tento poměr je třeba obrátit. Ženský tisk přinesl zprávy zejména o vystoupeních žen - Kaninská o družstevnictví, Prokopová připomněla mužům povinnost práce mezi ženami, také v odborech nutno tvořit komise pro tuto práci, Vobecká o delegátském systému, Holanová, že ženské hnutí otázkou celé strany a na Slovensku také zavést delegátský systém. Byly přijaty projevy solidarity s ruskými, čínskými a maďarskými soudruhy a s československými horníky.

V organizační zprávě uvedeno, že strana má 4.791 buněk s 138.000 řádně platícími členy. Námezdně pracujícího dělnictva je ve straně 78.4%, pouze 21.6% tvoří jiná povolání (z toho 13,6% ženy v domácnosti, 3,9% intelektuálové, úředníci a maloživnostníci a 3,6% maloročníci). Takže nepřátelé nemají pravdu, když prohlašují, že komunistické hnutí upadá. Poměr mužů a žen byl 81% : 19%, oproti předchozí podrobné statistice pro sjezd 1924 tedy podíl žen poklesl (tvořil 77% : 23%).¹⁷⁹ Kladně vyzdviženo, že mezi delegáty bylo hodně příslušníků nové generace. Na sjezdu také zahráli krátké představení Mladí průkopníci a se satirickou scénou vystoupila skupina Modrá blůza.

Říšská konference žen i sjezd strany přiznávaly, že někde sice buňky dobře fungují, ale celkově se tento systém zavádět nedaří. Upuštěno od něj ale nebylo, systém nebyl ani revidován, silou byl prosazován dál a pokračovalo se v jeho propagaci. I V. sjezd musel přiznat, že se v budování buněk nepokročilo. Byl to mezinárodní problém, na plénu EKI v červenci 1929 byla uváděna čísla zaznamenávající dokonce pokles v počtu buněk, v případě Československa z 15% v roce 1927 na 12% v roce 1928.¹⁸⁰

Požadovaný systém závodních buněk ideálně fungoval skutečně jen málokde. Pokud byly buňky zakládány, tak stejně působily podle starých osvědčených metod. Byly zvyklé na legální fungování organizací a jejich cílem bylo získávat co nejvíce žen do strany. KI ale proto, že komunistická strana v Československu není u moci a naopak je v opozici, zamýšlela buňky jako ilegální, cílem infiltrace v továrnách a nekomunistických organizacích.

---

¹⁷⁹ Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1983, str. 375

Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1984, str. 503
Statistika byla zpracována na základě dotazníků, které dorazily z cca 2/3 organizací/buněk.

¹⁸⁰ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern, c.d., str. 67

Viz stesky, že soudružky mylně chápou činnost buňky v závodě. Stále se domnívají, že povinností je získávat členy do strany za každou cenu bez ohledu na vnitřní kvalitu jednotlivců a mají pocit, že jakmile je ustanovena buňka, musí o ní vědět celá továrna. Je pak samozřejmé, že příslušníci strany jsou perzekvováni. Na druhou stranu perzekuce není tak zlá, jak tvrdí soudružky, aby ospravedlnily svou nečinnost v závodech. Dle pisatelky je ze 100 případů propuštění sotva 1% takovým příkladem perzekuce. Buňky musí být ilegální a výběr do nich velmi pečlivý, ani členství ve straně není samozřejmostí pro přibrání do buňky, je-li k soudruhu či soudružce nedůvěra.

Toto byl postoj ortodoxní, ale zároveň se v něm mísil postup, který byl označen za „starý sociálnědemokratický šlendrián“ – k založení buňky je třeba přikročit tak, že sezvát všechny organizované dělníky a dělnice v závodě na poradu, kde podrobně prodebatovat poměry v závodě a příští práci buňky. Zvolit důvěrníci, příp. místodůvěrníci, jednatelku a pokladní, současně provést náležitou dělbu práce ustavením komise pro práci organizační, agitační, odborovou, družstevní, pro práci mezi ženami, pro práci v okrajových složkách, pro práci mezi mládeží, Rudé pomoci atd. Získávání nových členů má se dít tak, že z rozhovorů zjistit, zda je dělnice nakloněna našim názorům, dát jí noviny, v debatě objasnit, co je jí nesrozumitelné.¹⁸¹ V chápání ustavování a fungování buněk tedy stále nebylo jasno, lépe řečeno přežíval onen sociálnědemokratický šlendrián.

V personálním obsazování funkcí upřednostňovala Moskva mladou generaci. Jako nezatížená sociálnědemokratickou tradicí a metodami měla prosazovat nové systémy práce. Také se předpokládalo, že mladí a nezkušení budou straně věrnější než staří zkušení pracovníci, jako doklad uváděna zrada bubníkovců. Mj. také v otevřeném listu EKI členům KSČ, který byl vyšel koncem září 1928 v Rudém právu (v Rozsevačce v polovině října), jako úkol stanovuje přitáhnout mladé revoluční dělníky do vedoucích orgánů strany. V celostranických orgánech se hodně mladých dostalo do vedení na listopadovém sjezdu 1924. Mezi ženami byla Švábová přidělena do ženoddělu, ale jen na chvíli, protože na jaře 1926 byla vyslána na 2letou leninskou školu do Moskvy. Po návratu se znovu zapojila do práce v ústředí. Jinak ale mezi ženami ve vedení stále zůstávaly ženy středního věku. Některé nebyly myšlenkově úplně ztotožněny s požadovanými změnami, ale snažily se přizpůsobit a pokračovat v práci. Takovou byla Heleně Malířová, která se ve 2. polovině 20. let stala vedoucí ženoddělu. Některé se trochu stáhly z ženského hnutí – Majerová se stala redaktorkou Rudého práva, Křenová pokladní strany. Část byla poslušná vedení – Prokopová, Vobecká,

---

¹⁸¹ Článek Jarmily Wagsteinové, Rozsevačka 1. září 1927.

Čižinská, Kalachová. Chyběla nejmladší generace. Kromě Švábové, která svou příslušností ke karlínským klukům a aktivitou byla výjimečná. Věkem mladší byla Magda Bosáková, aktivistka činná spíše na nižší úrovni. Mimo ústředí pracovaly další mladé, které se do popředí dostaly v roce 1929 – Jožka Jabůrková (podle Švermové nestála o funkce, do té doby pracovala v tělovýchově a byla na několika delších pobytech v SSSR) a Božka Macháčová, zatím aktivní v místním měřítku v Německém Brodě. 1929 se Jabůrková stala redaktorkou Rozsevačky, Macháčová v roce 1935 poslankyní.

Krise, která vypukla po V. sjezdu strany 18. – 23. února 1929 byla spojena právě s odporem k novému mladému vedení ze strany jedné, a boji proti přežívajícím sociálnědemokratickým zbytkům ze strany druhé (viz kapitola Krize a opozice). Rozpoutal se boj o členy, organizace a finance, což přerušilo organizační práci.

4.5 Shrnutí

Z rozhodnutí kongresu KI byly ve 2. polovině 20. let zahájeny změny v pojetí organizační práce. Přebudování z místních organizací na tovární buňky byl úkol celé strany. Ženy v něm ale byly obzvláště neúspěšné, protože většina členek byly ženy v domácnosti a dělnice se z obavy před propuštěním do buněk zdráhaly vstupovat. Změny byly vedeny proti přežívající sociálnědemokratické tradici, která počítala s legálním působením a jejím hlavním cílem byla masovost strany. Při přestavbě dostali prostor mladí funkcionáři.

S přeorganizováním ve straně vznikly ženodděly, které byly vlastně agitačními komisemi žen, ale za ztráty samostatnosti (kterou v určité míře dosud měly). Ženy to nesly těžce, dosavadní práce jim šla dobře také díky tomu, že pro ni měly prostor ve svých organizacích a byly na ně hrdé. Střední generace, která ženské komunistické hnutí vedla, zůstávala. Slibované větší rovnoprávnosti, která větším zapojením žen do struktury strany, se jim nedostalo.

Po závodních buňkách a ženoddělech byl třetí novinkou delegátský systém (týkal se jen žen). Měl přitáhnout indiferentní ženy, zajistit propojení se stranou a vychovat nové funkcionářky. Kroužky dělnic byly zamýšleny jako jakési pomocné orgány závodních buněk. Snahy proniknout do továren a ženy více zapojit do práce ve straně nebyly nové, jen se dělaly jinak. Zavádění všech tří změn se setkalo s neúspěchem (v ČSR panovaly jiné podmínky než v SSSR, který byl vzorem), staré formy organizace na mnoha místech zůstávaly dál.

Agitaci strany v 2. polovině 20. let vévodila sociální témata a duch bojovnosti. Vycházelo se z pokynů KI, která na základě svého rozboru situace tvrdila, že se blíží rozhodný boj s kapitalismem a každou chvíli hrozí válka proti SSSR. Tím bylo odůvodňováno vyžadování

disciplíny, zavádění změn k zvýšení bojeschopnosti a při vylučování opozičníků dovolávání se jednoty strany. Zglajchšaltování v rámci strany mělo svůj odraz ve stranické mluvě. Na konci 20. let byla práce přerušena dosud největší krizí ve straně. „Staří dobří pracovníci“ měli pocit, že jejich práce nic neváží, vystupují proti dosazenému mladému vedení a usilují o obrodu strany, tj. návrat před změny (organizační i ideové).

5 ČINNOST KOMUNISTEK

5.1 Práce v organizacích

Základem činnosti komunistek byla práce v organizacích. Pokyny k ní vydávaly sjezdy a konference, byly obsaženy v organizačních řádech a thesích. Byly jen rámcové, a proto byly vedením žen po dohodě s vedením strany upřesňovány (později došlo k utužení v rámci celé strany). Publikovány byly v ženském tisku¹⁸² a organizacím rozesílány oběžníky. Tyto směrnice stanovovaly, jak by to být mělo. Z dochovaných protokolů schůzí je vidět, jako to ve skutečnosti bylo.

Po válce nastal obrovský příval žen do sociálnědemokratických organizací. Ženské vedení tento trend chtělo ještě rozšířit, cílem celé strany bylo získat většinu a tak zvítězit. Zároveň bylo třeba nové členky uvědomovat a začlenit je. Ústředí vysílalo do míst řečnice, které měly zakládat nové organizace. Nebylo jich dost, ale jezdili i řečníci, často poslanci a funkcionáři strany. V místě byla svolána veřejná schůze žen, promluvil na ní řečník nebo řečnice, který odsoudil válku, mluvil o významu organizovanosti a úkolech žen v nové době. Potom byly rozdávány přihlášky do strany. Projev na hodně žen zapůsobil a přihlášky vyplnily. Dalším krokem bylo zvolení místního výboru žen.

Ženské noviny prezentovaly činnost výborů jako ne příliš náročnou. Věděly, že ženy s ní dosud neměly zkušenosti a měly obavy, že ji nezvládnou. Zpočátku noviny psaly, že stačí vést seznam členek, šířit ženský komunistický tisk a ústředí podávat zprávu o situaci v místě. Požadavky se postupně rozšiřovaly a ustavily se následovně: Členky výboru se měly pravidelně scházet a zabývat se pokyny posílanými z ústředí, samy měly podávat návrhy. Dále vést seznam členek, vybírat příspěvky, starat se o kolportáž tisku. Svolávat veřejné schůze, na které (mohly požádat ústředí o řečnici). Na schůzi se mělo mluvit o aktuálních tématech a získávat indiferentní ženy za členky. Schůzi bylo třeba náležitě propagovat. Čím vyšší orgán (krajský, ústřední), tím více úkolů mu přibývalo. Kromě obsazování schůzí řečnicemi se staral o výrobu letáků. Dále organizoval školení nových funkcionářek, což bylo velmi důležité. Kromě této vlastní ženské činnosti měly svou práci koordinovat s příslušnými stranickými výbory a účastnit se všech akcí strany.

---

¹⁸² Platí zhruba pro 1. polovinu 20. let. V 2. polovině byly šířeny jen interní cestou, zřejmě v souvislosti se snahou o utajení.

Členky výboru/komise si mezi sebou měly rozdělit funkce a práci: Předsedkyně – svolává schůze, přináší na ně program, kontroluje plnění úkolů členkami, usnesení komise předkládá příslušnému VV ke schválení (pokud neschváleno, možnost odvolání prostřednictvím krajské komise žen k VV kraje). V doporučeních předsedkyni se uvádí, že má číst denní tisk a do komise nosit dost materiálu, aby nezbyl čas na osobní malichernosti mezi soudružkami. Předsedkyně měla znát předpisy o svolávání různých typů schůzí tak, jak ukládal zákon shromažďovací a spolčovací.

Dopisovatelka – přispívala pravidelně do ženského tisku. Pokud komise dopisovatelku neměla, musela článek do komunistických novin napsat jednatelka.

Zapisovatelka (jednatelka) - pořizovala protokoly ze schůzí, vedla korespondenci, zadávala schůze a veřejné přednášky a prováděla usnesení komise.

Kolportérka – její úkol byl nazýván „nejtěžší a nejzodpovědnější“, propagaci a šíření tisku přikládala strana velkou váhu.

Pokladní – vedla účty o příjmech a vydáních. Některé komise měly svoje pokladny, ale výdaje schvaloval VV. Vlastní zisky pocházely např. z pořádání zábav. Příspěvky byly odváděny kraji, určitá procentuální část se do míst vracela.

Revisorky účtu - měsíčně měly provádět kontrolu, na požádání VV a na každé plenární schůzi podávat zprávu o revisi. Finanční funkce byly důležité zejména proto, aby se ženy naučily samostatně hospodařit.

Marie Zápotocká, když později vyprávěla o své práci v hnutí žen na Kladensku, popisovala, že ženy při zábavných podnicích strany měly na starosti bufet a tombolu. Vzpomínala, kolik napletla ozdobných polštářů, napekla bábovek a dortů. Zdůrazňovala, že to byl důležité, protože právě takovými akcemi organizace získávala finance. Ženy také pečovaly o provoz dělnického biografu. Vůbec jejich práce spočívala v zařizování drobné, praktické věci, které ale byly potřeba a zabíraly hodně času – rozšiřoval letáky, noviny, lepily plakáty, zvaly na přednášky, schůze a tábory, agitovaly pro kulturní programy.¹⁸³ Program schůze místní agitační komise žen měl podle pokynů říšské agitační komise vypadat takto:

- 1) kontrola provedení usnesení z předchozí schůze
- 2) projednání pokynů krajské nebo ústřední agitační komise žen, případně pokynů uveřejněných v ženském listu

---

¹⁸³ NA, fond Anežka Hodinová-Spurná, 4. karton

3) probrání denních událostí, politických i hospodářských

V pokynech stojí, že členky komisí mají k těmto třem základním bodům projevit svůj názor a společně je prodebatovat. O návrzích se hlasovalo, návrh nebyl přijat, pokud získal jen menšinu hlasů nebo hlasování dopadlo půl na půl a předsedkyně byla proti. Schůze se měly konat alespoň jednou za 14 dní. Podle pokynů za předpokladu, že se ženy ve schůzích budou držet věci, mohly být za 2 hodiny odbyty.

V 2. polovině 20. let bylo vyžadováno zakládání továrních buněk a s ním spojený delegátský systém. Ale ženy nový systém nepochopily a i v buňkách volily předsedkyni, místopředsedkyni a další a vůbec postupovaly postaru.

Kromě schůzí agitačních komisí byly svolávány schůze plenární, které byly určeny všem členkám strany v místě. Schůze veřejné se podle pokynů měly svolávat, když bylo vhodné dát najevo nespokojenost, tedy např. při projednávání protidělnických zákonů v parlamentu. Týkalo se to i táborů a demonstrací. Bylo potřeba se na ně připravit (zejména propagací letáky). Schůzi zahajovala předsedkyně nebo svolavatelka, která za ni také byla zodpovědná před úřady. „Schůze zahajuje se prostým přivítáním přítomných, a je-li soudružka, která zahajuje schopna slova, nejvýše může uvést krátký důvod proč je schůze svolána.“ Poté byla provedena z pléna volba předsednictva a řízení schůze předáno zvolené předsedkyni. Následovaly projevy přihlášených řečníků a debatérů.

Veřejné schůze lidu se musely hlásit alespoň tři dny předem písemně okresní správě politické (hejtmanství). Pokud se jednalo o tábor, bylo nutno to podotknout. Pokud byl k akci vydán nějaký leták nebo plakát, musel být přiložen exemplář. Daný úřad měl právo poslat do schůze svého zástupce, netýkalo se to však volebních schůzí pod širým nebem. V případě, že byla schůze nenahlášená nebo pokud průběh nabýval povahy veřejnému pořádku nebezpečné, mohl ji daný zástupce rozpustit. V době války mohla vláda shromažďovací zákon zrušit. Plenární schůze organizací a spolků mohly být svolávány bez ohlášení politické správě, ale bylo třeba vyhotovit listinu přítomných členů a předseda je musel znát osobně. V případě konání schůze důvěrné (sloužily k informování členů) vládní zástupce neměl právo být přítomen, ale měl právo požadovat zjištění jednotlivých osob, proto strana doporučovala svolavatelů více, aby znali všechny účastníky osobně.¹⁸⁴

V lednu 1926 byly zahájeny tzv. leninské školy pro ženy, které měly straně vyškolit nové funkcionářky. Školu pořádal ústřední ženodděl a byl to organizačně a finančně náročný

---

¹⁸⁴ NA, fond 19/5, sign. 1147, složka materiály k říšské konferenci žen

podnik. Měl od nich velká očekávání (Prokopová na schůzi ústředního ženoddělu dokonce prohlásila, že když se podaří vyškolit dost funkcionářek, mohou být ženy do 5 let na úrovni mužů¹⁸⁵).

Jakožačky měly být vybrány ty nejschopnější ženy. Školy se konaly ve většině krajů, vždy v neděli odpoledne po dobu 8 týdnů. Policii a státním orgánům tato velká akce neunikla a bylo nařízeno hlásit pozorování o těchto aktivitách.

Každý kraj měl svou učitelku, kterou vyslalo ústředí. Byly to samy pracovnice ústředí, poslankyně, redaktorky, osvědčené funkcionářky a aktivistky (např. Magda Bosáková, Anna Malá, Helena Malířová, Betty Kaninská, Josefa Krausová, Marta Wünschová, Emilie Suchardová, Julie Prokopová, Anna Křenová, Marie Šváblová, Luisa Štychová, Marie Vobecká).¹⁸⁶ Program byl následující:

- 1) úvod do leninismu
- 2) žena v dějinách
- 3) žena v dnešním období kapitalismu
- 4) žena v sovětském Rusku
- 5) organizační aparát ku obchvácení žen proletariátu (strana, centralisace, aparát strany, výstavba ženoddílů)
- 6) agitace a propaganda v masách proletářských žen (v průmyslu, na venkově, v domácnosti, masové organisace, proletářské odbory, družstva)
- 7) ženský tisk (dělnické dopisovatelky, závodní časopisy)
- 8) zakončení školy (slavnostní ráz)

Byly vypracovány metodické pokyny. Učitelky dostaly k dispozici dotazníky žaček, aby se s nimi mohly seznámit. Po přednášce měly býtžačky rozděleny do pracovních kroužků na tovární dělnice, ženy z domácností, ženy z venkova atd. V kroužcích si měly formou kladení otázek zopakovat odpřednášenou látku, vedením měla být pověřena nejvyspělejšížačka. O přednášce měly být vedeny dva protokoly – protokol, ve kterém napíší své dojmy a připomínkyžákyně, a protokol učitelky. Přednášky obdržela každá učitelka vypracované. Takéžákyně dostaly na konci přednášku v tištěné podobě, aby látku mohly doma prostudovat a na začátku další přednášky se o ní mělo diskutovat.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ NA, fond 19/5, sign. 1154, protokol ze schůze ústředního ženoddělu 29. července 1926

¹⁸⁶ NA, fond 19/5, sign. 1149, protokol ze schůze říšského ženoddělu 18. 12. 1925

¹⁸⁷ NA, fond 19/5, sign. 1147, materiály ke školení žen

Při hodnocení školy v říšském ženoddělu v dubnu 1926 bylo konstatováno: „Výsledky v řadě krajů dobré, ale žel, že získané žačky nebyly krajskými agitpropagačními komisemi vedeny v patnosti a přes to že mnohé z nich projevily značné schopnosti organizační i agitační, zapadly nepochopením krajských institucí.“¹⁸⁸ Počítalo se s organizováním dalších škol, měl se vylepšit materiál k přednáškám a zajímavý byl návrh z krajského ženoddělu v Brně,¹⁸⁹ aby se nepořádaly krajské leninské školy, ale jen schůze s přednáškami, protože jinak by se soudružky nechtěly zúčastnit z obavy ze zkoušek. Takto rozsáhlé školení se už ale uspořádat nepodařilo, probíhaly však dílčí kurzy či školení.

Funkcionářky byly duší organizace, tam, kde byly schopné, se hnutí rozvíjelo. Na řadové členky byly kladeny nižší nároky. Měly platit pravidelně příspěvky, odebírat ženský tisk, chodit na plenární schůze a účastnit se akcí strany. Samozřejmě také volit komunistickou stranu a získávat další členky při každé příležitosti.

Z protokolu schůzí vyplývá, že skutečnost byla často ideálu vzdálená. Členky měly sklon k pasivitě. Tím, že zaplatily příspěvky, považovaly svoji povinnost vůči hnutí za splněnou. Vybírání příspěvků byla vůbec práce nevděčná. I nízká částka byla pro některé příliš vysoká. Po slučovacím sjezdu platily ženy obvykle 50 haléřů měsíčně, po II. sjezdu 1924 byla tato kategorie zrušena a platily 1 Kč, k dalšímu zvýšení došlo po V. sjezdu, kdy se strana nacházela ve velmi tíživé finanční situaci. Podobné to bylo s kolportáží tisku. Za kolportáž měly zpočátku nějaká hubená procenta, byla považována spíše za povinnost k hnutí. Obětavé kolportérky mnohdy doplácely ze svého, protože dávaly časopisy na dluh. Navíc o tisk nebyl moc zájem, dělnice raději kupovaly jiné, oddechové čtení.

Na schůze nechodily a vymlouvaly se, že nemají čas, musí domů uvařit oběd apod. Ani výbory nefungovaly perfektně. Např. v Plzni byl předsedou krajského ženoddělu muž, Miloš Volf, redaktor Pravdy, „neboť v krajském výboru není ženy, která by mohla tuto funkci vykonávat“. V pravidelném hlášení ústředí v roce 1927 si stěžoval, že funkcionářky se mezi sebou hašteří - „Všechny tři stále skládají funkce a není zatím je kým nahraditi.“ Setkával se také s naprostým nezájmem soudruhů ..., „kteří v dílnách společně se ženami pracují“. Jednu akci nebylo možno provést, „neboť jevila se již silná letní nechť ke schůzování a nebylo možno svolat již dohromady ani členky krajského ženoddělu“.¹⁹⁰

Nebylo to ale jen specifikum žen, stranu trápilo obecně. Viz např. policejní zpráva o schůzi

---

¹⁸⁸ NA, fond 19/5, sign. 1154, protokol ze schůze ústředního ženoddělu 13. dubna 1926

¹⁸⁹ NA, fond 19/5, sign. 1165, krajský ženodděl v Brně 16. 9. 1926

¹⁹⁰ NA, fond 19/5, sign. 1170, Zpráva o činnosti krajského ženoddělu v Plzni za březen – červenec 1927

taktéž v roce 1927, na které si řečník stěžoval na malou účast členstva. Referoval, že na schůzi uliční buňky, která má 40 a více členů, se dostavuje obvykle nanejvýše 5 členů a stalo se i, že na schůzi se dostavil jen svolavatel, nepřišel dokonce ani předseda buňky (tento případ prý bud předmětem disciplinárního jednání). Veřejné projevy prý mají ještě jakýs takýs úspěch, ovšem je trapné, že tento úspěch je nutno přičíst nikoliv agilnosti členstva, nýbrž indiferentnímu občanstvu, které se k podobným projevům dostavuje ze zvědavosti.¹⁹¹ Místní organizace, vzdálené od ústředí, často neplnily její pokyny. Nejmarkantněji se to projevilo při nařízení přebudovat stranu podle závodních buněk.

Vzhledem k tomu, že ohlašovaná revoluce se stále nedostavovala, bylo přirozené, že organizace upadaly do rutiny a jejich činnost se scvrkávala (ač oproti jiným stranám byly komunisté v udržování revolučnosti úspěšnější). Fritz Beer, který jako mladý vstoupil do strany na konci 20. let, popsal, že jejich stranická buňka se scházela v zadním pokoji hospody, kde bylo většinou zima a nedružno. Jeho náplň práce jakožto nového člena byla, že spolu s jednou už zaučenou soudružkou chodili v sobotu odpoledne po domech a nabízeli stranický tisk.¹⁹²

5.2 Komunistické akce

Komunisté měli svoje svátky, které pravidelně slavili – v lednu leninské dny, 8. března mezinárodní den žen, 1. máj, v srpnu protiválečný den, v září mezinárodní den dětí a mládeže, pak výročí ruské revoluce. Slavit 1. máj bylo rozhodnuto na ustavujícím kongresu II. internacionály.¹⁹³ Dělníci a dělnice v té době měli vyjít do ulic a manifestovat za 8hodinovou pracovní dobu a další požadavky. V Čechách se 1. máj slavil poprvé v roce 1890. Panovaly obavy z násilností, šířily se zprávy, že dělníci budou rabovat a zúctují se svými vykořisťovateli. Manifestace však proběhly spořádaně a důstojně. Také na fotkách z manifestačních akcí ve 20. letech jsou vidět dělníci a dělnice ve svátečním oblečení. Zřejmě tím chtěly dokázat, že jsou kultivované, ne jak je prezentoval buržoazní tisk jako hrubé, primitivní. Co se týká účasti žen, je úsměvná a zároveň příznačná vzpomínka jedné ženy, že funkcionářky zprvu nechápaly, proč do prvomájových průvodů přicházejí straničtí funkcionáři sami, bez žen. U jejich manželek pak zjistili, že po nich mužové vyžadovali teplý oběd.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ NA, fond, 19/5, karton 86, sign. 1195, 6, materiály opozice, policejní ředitelství 26. 9. 1927

¹⁹² BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, Artforum, Praha 1997, str. 62

¹⁹³ Kongres byl zahájen symbolicky 14. července 1889 v den výročí pádu Bastilly. 1. máj byl zvolen na paměť masové demonstrace v Chicagu 1. května 1886, kdy někdo hodil bombu mezi policisty, následovala rozsáhlá perzekuce dělnického hnutí, jejíž součástí bylo vynesení několika rozsudků smrti nad účastníky demonstrace.

¹⁹⁴ Augusta Kubelková, Rozsavačka 6, 1926. Citováno dle UHROVÁ, Eva: Žena v KSČ a stávkové hnutí

Jak vypadal průvod v roce 1927 v Praze, bylo popsáno v Rozsevače takto: „Ráz průvodu pražského určovali v první řadě zřízení pražských elektrických podniků, kteří svým statečným zápasem o klid práce soustředili na sebe nejvíce projevů soudružské solidarity. Hned po nich budili pozornost Mladí průkopníci, kteří se po první objevili v průvodu dokonale zorganizováni a volali neohroženě: „Neustoupíme ani persekuci!“ Oddíly cyklistů, skautské, mládež, Rudá pomoc, „Včela“, les rudých praporů, standarty s hesly, karikatury fašistů a jiných přátel dělnictva – nepřehledné řady našich organizací, buněk, složek strany s překvapující účastí žen – to vše tvořilo průvod 30 tisíc proletářů a proletářek, jenž kráčel rázným krokem skoro půldruhé hodiny od Karlova náměstí až na Náměstí republiky, kde byly tři velké tábory lidu.“ Policisté samozřejmě takové akce neviděli rádi. I zde zasahovala cenzura a policejní komisař na začátku akce provedl kontrolu hesel a transparentů. Do pochodujiícího průvodu, zpívajícího a provolávajícího hesla, se přidávali i sympatizanti. Splynutí s masou dávalo zvláštní radostný pocit. Spadla z nich tíha odpovědnosti, cítili se jako součást masy, která je silná a jednou musí zvítězit.¹⁹⁵ Prvomájové průvody pro mnohé znamenaly první větší seznámení s dělnickým hnutím. Např. pro Julii Prokopovou, která v roce 1905 jako 15letá pracovala v textilce, a přešla tovární plot, aby se průvodu mohla zúčastnit. Byla pak propuštěna, ale na přímluvu tety opět přijata. Tím začala její cesta do dělnického hnutí. Další pravidelnou akcí bylo připomínání výročí ruské říjnové revoluce v roce 1917. Věnovaly se mu články Komunistce/Rozsevače, pořádány byly schůze či besedy.

Největší každoroční ženskou akcí byl Mezinárodní den žen. Konat jej vždy zjara bylo usneseno na mezinárodní socialistické konferenci žen 1910 v Kodani (za vedení Kláry Zetkinové). Cílem bylo demonstrovat a agitovat za ženské požadavky, tím hlavním tehdy bylo hlasovací právo pro ženy. II. konference komunistických žen v Moskvě 1921 rozhodla konat ho 8. března. Toho dne v roce 1917 došlo k demonstraci petrohradských žen pro mír a svobodu, touto akcí byla podle nich zahájena ruská revoluce.^{196 197}

---

textilních dělnic v Čechách ve 20. letech, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu II, c.d.

¹⁹⁵ Fritz Beer popsal, že jako žid se cítil, že nikam nepatří, a sounáležitost s masou pro něj měla zvláštní význam a byla hlavním faktorem, který ho přivedl do komunistické strany. K prvomájovému průvodu se přidal v roce 1929 – „To štěstí, když mě masa strhla s sebou, tu závrať, v níž se moje já v těch pochodujiících řadách vzdalo své identity, jsem pak v nastávajících letech zažíval stále častěji a pronikavěji. Dlouho jsem to považoval za rozhodující osvobodivý prvek ve svém vývoji. Trvalo mnoho let, než jsem pochopil, kolik neštěstí a zkázy přinesly světu pochody pod vlajíciimi prapory.“

BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, c.d., str. 56

¹⁹⁶ Únorová revoluce 1917 v Rusku začala 23. února (dle gregoriánského kalendáře odpovídá 8. březnu), kdy v Petrohradu vypukly stávký a demonstrace.

Jednalo se vlastně ne o jeden den, ale o týden (zkoušelo se i měsíc, ale neosvědčilo se), kdy byly pořádány projevy v různých místech. Byla to propagační akce, při které pomocí hesel a projevů oslovovaly indiferentní ženy a snažily se je získat pro členství ve straně, agitovaly pro odběr ženského tisku a nejlepší bylo, když se podařilo iniciovat založení místní organizace. Každoročně byla vypracovávána aktuální hesla, která byla přidávána k těm tradičním. Např. v roce 1924:

- 1) Pracující lid, muži i ženy, do jednotné fronty!
- 2) Proti persekucnímu zákonu na ochranu republiky, proti zvýšení činží a zavedení obilních cel!
- 3) Osvobození mateřství a dětství!
- 4) Proti imperialistickým válkám!
- 5) Stejnou mzdu a stejná práva s muži!
- 6) Vše pro sovětské Rusko – vše pro sociální revoluci!

Příprava ležela převážně na ženách. Ale nebyla to jen jejich akce, projevů se účastnili i muži, někde jich byla většina. Také návštěvnost byla různá podle místa, situace strany a obecných podmínek (pokud např. byla v místě zavřena továrna a dělnice byly bez práce, propadaly malomyslnosti a na komunistické akce nechodily). V malých místech byla návštěvnost třeba 30 osob, na některé schůze naopak přišlo až 500 lidí. Podle zprávy ústředního sekretariátu žen za rok 1926¹⁹⁸ bylo konáno celkem 448 mezinárodních projevů žen, pro srovnání v roce 1925 to bylo 265 projevů a v roce 1924 165. Návštěvnost byla 105.683 osob, z toho 48.071 žen a 57.612 mužů. Muži holt byli co se týče politické uvědomělosti stále dál. Schůze se obvykle konaly v hospodách nebo dělnických domech. Promluvila řečnice nebo řečník, někde byla schválena rezoluce. Přítomen mohl být policejní komisař, někde dokonce policistu na řečníka povolal místní odpůrce komunistů.

Komunistky samozřejmě neuznávaly Den matek. Pro ně byl měšťáckou oslavou a za vlády kapitalistů podle nich není možná žádná dostatečná ochrana proletářských matek. Hezká slova rozdávání kytiček nic nespraví. Vydaly heslo „ani haléř na měšťáckou dobročinnost“. Je pravda, že Den matek byl komerčním svátkem, který propagovala zejména květinářství.

---

¹⁹⁷ Zpočátku bylo také připomínáno, že 18. března 1871 ženy v Paříži zabránily uloupení děl Thiersovým bandám, a tím byl dán signál ku prohlášení komuny.

¹⁹⁸ NA, fond 19/5, sign. 1169, zpráva sekretariátu ženoddělu za dobu od 1. října 1925 do 1. února 1927

Mezi funkcionářkami se vyskytly názory, že slavit tyto svátky každý rok je neúčelné, přípravy zaberou hodně času a energie a zastaví ostatní, organizační práci.

Komunisté neslavili příliš Vánoce, jednak to byl církevní svátek, jednak neměli peníze na dárky. Protože ale i proletářské děti po stromečku a dárkách toužily, reagoval článek v Rozsevačce,¹⁹⁹ že se jedná vlastně o pohanský svátek a je možné ho slavit, jen ne probiha vyprávět pohádky o Ježíškovi!

Zvýšená činnost byla v celé straně patrná před volbami. Ženy se do volební kampaně také zapojovaly. Pořádaly schůze a projevy, rozšiřovaly letáky, prováděly osobní agitaci. Volby pojímaly jako vhodnou příležitost, jak proniknout mezi indiferentní ženy tím, že komunistická strana bude vystupovat jako bojovnice za jejich zájmy. K volbám vycházelo zvláštní číslo Komunistky/Rozsevačky.

Limitovány byly nedostatkem peněz na předvolební kampaň. Problémem bylo už sehnání peněz na kauci pro předložení kandidátních listin. Za tím účelem byly vypisovány sbírky, prodávaly se volební známky. V závodech kolovaly sběrací listiny, vybíralo se na schůzích, chodily také žádat do rodin „pokrokových inteligentů“, kteří levici nakloněni.²⁰⁰ Marie Zápotocká ve vzpomínkách uvedla, že jednou přišel za jejím mužem Bohumír Šmeral a na kauci věnoval své celoživotní úspory z dob, kdy byl poslancem říšské rady ve Vídni (70.000 Kč).²⁰¹

Důležitá byla také disciplinovanost. Komunisté vyzývali své členy, aby nezapomněli hlídat volební seznamy²⁰² a vyslali své zástupce a důvěrníky do volebních komisí. Jejich úkolem bylo podávat v průběhu hlasování zprávu kolegům venku, kdo z členů strany a sympatizantů ještě neodvolil a ti měli za úkol dovést je k volební urně. I když ani ostatní strany nezhálely, komunisté agilností a disciplinovaností vynikali. Agitaci a propagandě byla po bolševickém vzoru přičítána velká důležitost.

Při prvních volbách panovala nejistota, jak budou volit ženy, které hlasovací právo získaly poprvé. Byly obavy, že ženy jako neuvědomělé a pasivní nebudou volit, nebo budou volit klerikálně. Tyto obavy se nenaplnily. Úspěch sociální demokracie byl obrovský a sami muži uznávali, že se na něm ženy podílely. Ovšem v roce 1925, kdy nečekaně výrazně uspěla strana lidová, se na veřejnosti zase objevily návrhy odebrat ženám volební právo.

---

¹⁹⁹ Rozsevačka 20. prosince 1928

²⁰⁰ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti, c.d.

²⁰¹ ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, c.d., str. 71

²⁰² Vyvěšovány byly cca na 14 dní, občané měli zkontrolovat a nahlásit změny – pokud někdo zemřel, někdo se odstěhoval nebo přistěhoval, dosáhl 21 let a tím práva volit atd. Změny byly zapracovány a vyhotoveny konečné seznamy voličů oprávněných volit.

Strana pořádala i mimořádné akce. Nejčastěji to byly protestní manifestace proti nějakému připravovanému zákonu, protidrahotní demonstrace či např. známý rudý den v roce 1928 jako protest proti zakázané spartakiádě, a samozřejmě stávký. I v závěru 20. let, kdy životní úroveň byla dosud nejvyšší, komunisté podle pokynů z KI mluvili o vrcholícím vykořisťování a burcovali k projevům nespokojenosti.

Komunistické akce byly hlučné. Však také cílem bylo přitáhnout pozornost, zviditelnit se. Konflikty se státní mocí měly dokazovat, že komunisté bojují za utlačovaný proletariát. Aktivně se účastnily i některé ženy. Na druhou stranu mohly být kontraproduktivní, protože komunistické akce pak byly zakazovány, tisk konfiskován, řečníci zatýkáni, což znamenalo vyřazení z práce (v případě dělníků státu zaměstnání) a finanční pokutu. Otázka, zda důsledně prosazovat revoluční postup, nebo jen tak, aby nehrozily zbytečné postihy, byla také klíčovou otázkou ve sporech mezi levicí a pravicí ve straně (viz kapitola Krize a opozice).

Cílem komunistek bylo získat všechny proletářky do svých organizací a v tomto neměly takový úspěch (porovnání počtu pracujících žen a počtu organizovaných žen vykazovala velké rozdíly, viz níže). V KSČ (stejně jako v Německu) politicky nejvyspělejší domácí hospodyně. Pak tovární dělnice. Komunistky nejvíce vinily otupělost, smíření s osudem (otupělost byla nejvyšší u nezaměstnaných, které by udělaly vše, aby zase aspoň mizerně placenou práci a aspoň na nějaké jídlo a o nějakou důstojnost nebo lepší podmínky v tu chvíli nestály). Venkov byl zamořen klerikalismem. Služky zase dávaly přednost tancovačkám a doufaly se vysvobodit vdavkami.

5.3 Přidružené organizace

Pro komunistickou stranu, která kladla důraz na hospodářský boj a snažila se získat pozice mezi dělnictvem v továrnách, byl důležitý vliv v odborových organizacích. Právě většina Odborového sdružení československého ale při rozkolu zůstala v sociální demokracii. Komunisté založili Mezinárodní všeodborový svaz (ne přímo organizace strany, ale napojení na ni). V roce 1920 mělo OSČ 856.300 členů, v následujícím roce 675.600. MVS získal po rozkolu 168.500 členů. KSČ ale svým členům nařídila zůstat v reformistických odborech a vyvíjet frakční činnost v nich. Do MVS měli vstupovat, až když nebylo zbylí. Např. Pfeiferová poté, co se jako členka vylukového výboru účastnila stávký. Veřejně se exponovala jako komunistka a po stávce už nemohla zůstat v reformistických odborech a vstoupila do rudých. Hlavně v začátcích, kdy komunisté byli hrdi na to, že založili stranu, to členstvem nebylo chápáno (také MVS měla zájem o co nejvíce členstva, protože to zvyšovalo

její sílu). Na zasedání užší ženské říšské komise v červenci 1923 se projednávalo mj. rozhodnutí VV strany o odborech (bylo to samozřejmě rozhodnutí přijaté předtím Rudou odborovou internacionálou a na kongresu KI) - zůstat ve starých a práci v buňkách je dobýt. Kdybychom je zničili, tak zničíme sílu a znehodnotíme vážnost myšlenky jednotné fronty. Božena Lišková (která o odborovém hnutí často psala do ženského tisku) proti tomu vystoupila s tím, že mezi ženami takové nařízení vyvolá nejasnosti. Pokud mají v reformistických odborech zůstat, bude to rozhodnutí neupřímné a bude mít za následek, že nebudou vyvíjet činnost. Považuje tuto taktiku strany za nebezpečnou. Na to odpověděla Křenová, že taktika strany je dobrá, ale dělníci se jí neřídí a podléhají reformistickým vůdcům. Lišková pravila, že se tedy musíme vzdát, když známe psychologii dělníků. Tím zápis o debatě končí.^{203 204}

V odborech bylo organizováno ještě menší procento žen než v politických organizacích – na počátku 20. let 11,6%.²⁰⁵ „Poměr mezi počtem zaměstnaných žen a počtem činných žen ať již jako funkcionářek skupin, nebo členek závodních výborů jeví se asi 100 : 7 a to ještě v mnoha místech při slabé účasti. Nejsilněji jsou zastoupeny ženy v Československu v průmyslu: textilním, oděvním, zemědělském, obuvnickém a sklářském. V textilu je asi 65% žen, v oděvním 70 – 80%, v zemědělském 65 – 70%, v obuvnickém 35 – 40%. Stav indiferentismu jeví se mezi ženami výdělečně činnými silněji, než mezi muži.“²⁰⁶ V MVS bylo v období od 1. srpna 1923 do 23. září 1924 organizováno celkem 19.328 žen v následujících odborech:

sekce	textilního dělnictva	9.664
sekce	dělnictva zemědělského	3.258
sekce	lučebního dělnictva	2.743
sekce	sklářského dělnictva	802
sekce	kožedělného dělnictva	760

²⁰³ NA, fond 19/5, sign. 1144, protokol ze schůze užší říšské agitační komise 23. 7. 1923

²⁰⁴ Námitky proti příkazu strany zůstat v reformistických odborech a vyvíjet v nich frakční činnost byly v celé straně a v komunistických odborech, jejichž předáci si přirozeně přáli vzrůst počtu členstva a tím jejich síly. Krom toho mezi československými komunisty byla nechut' ke konspirativní činnosti. Další důvody byly praktické, frakce byly infiltrací a byly vylučovány.

²⁰⁵ Práce v odborech byla zpočátku téměř výlučnou záležitostí mužů. Během války počet zaměstnaných i odborově organizovaných žen vzrostl. Na začátku 20. let ženy 17,5 % členů všech odborových organizací v ČSR. Více jich bylo v německých odborových organizacích – průměrně 25,9 %, v českých 15 %. Z českých měla nejvíce žen Říšská všeodborová komise křesťanskosociálního dělnictva – 22,5 %, další byly národněsociální Československá obec dělnická – 20,9 % a sociálnědemokratické Odborové sdružení československé – 14,3 %, MVS – 11,6 %.

Dle POKORNÝ, Jiří: Odborářka – Příklad Karly Pfeiferové. In: Člověk na Moravě v první polovině 20. století, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2006.

²⁰⁶ NA, fond 19/5, oběžník, 1927

sekce	kovodělného dělnictva	656
sekce	hlinodělného dělnictva	441
sekce	oděvního dělnictva	298
sekce	horníků	244
sekce	občanské obsluhy (služebné, posluhovačky) ...	234
sekce	veřejných a státních zaměstnanců	228

Vzhledem k tomu, že celkový počet politicky organizovaných žen je 22.672 a že z těchto výkazů vyplývá, že v průmyslu a kancelářích je zaměstnáno 9.605 žen, je vidět zaprvé nepoměr mezi odborově a politicky organizovanými ženami (většina členek strany v domácnosti a domáckém průmyslu), a zadruhé, že z milionu pracujících žen bylo v jednom z největších odborových svazů organizováno pouze cca 19.000 žen.²⁰⁷

Komunisté daný stav přičítali předchozímu vlivu sociální demokracie, která práci žen v odborech nepřikládala důležitost a ženy k ní nevychovávala (ženy sociálně demokratické vždy oddělovaly politiku a odbory, tudíž ženy odborově organizované neměly potřebu vstupovat do politiky). Vliv mělo také, že ženy nebyly s výdělečným životem spjaty tak jako muži, protože na nich ležela hlavní starost o domácnost a děti. Rozhodně také nepomohlo, že odbory byly ovládány muži, kteří zapojování žen nijak aktivně nepodporovali. Respektive jim dělalo problém vše, co vybočovalo z rutinní činnosti, jak kritizovalo těch několik ženských funkcionářek.

Členky agitačních komisí/ženoddělu se mezi tovární dělnice snažily proniknout pomocí svých příznivkyň, které v továrně měly. Ty v továrně rozšiřovaly letáky, např. je dávaly do kapes kabátů. Děly to tajně, protože hrozil postih ze strany vedení továrny, které to považovalo za pobuřování. Komunistky také rozdávaly letáky před továrnami a nabízely tisk. Též projevy ženy, např. při mezinárodních dnech žen, se snažily pořádat před továrnami. V obou případech ale hrozilo (a stávalo se), že byly odvedeny přivolanými strážníky (argumentovali pobuřováním). Komunistky se mezi tovární dělnice snažily proniknout hájením jejich požadavků. Kritizovaly zaměstnavatele, stát, říkaly ženám, že mají nárok na lepší plat a lepší podmínky. Razily heslo Stejnou mzdu za stejnou práci! (nejen s muži, ale i např. mezi věkově mladšími a staršími dělnicemi).

---

²⁰⁷ NA, fond 19/5, sign. 1144, Zpráva o činnost užší agitační komise žen od konference 2. 2. 1923 do 30. 4. 1923 a od 1. 1. do 30. 6. 1924

Snažily se jim vysvětlit sílu jednoty a význam organizovanosti. Komunistky vybízely ke vstupu do odborových organizací a uváděly výhody²⁰⁸ - (gentský systém) Průmyslová dělnice v MVS je obvykle zařazena do V. třídy s příspěvkem 2 Kč týdně. Po zaplacení 52 příspěvků, tj. po roce, má nárok na podporu v nezaměstnanosti 28 Kč týdně (polovinu od organizace a polovinu od státu). Po 3letém členství se příspěvek zvyšuje na 32 Kč (opět polovina od každého). Po 5letém členství činí podpora 45 Kč týdně (18 Kč od organizace a 27 Kč od státu). Za 5 let dá člen do organizace 524 Kč a za 12 týdnů nezaměstnanosti obdrží 540 Kč. To znamená, že své peníze dostane zpět a navíc dobu členství čerpá výhody – odborový časopis Dělnice zdarma, ochranu odborové organizace bezplatně (zastupování dělnic při sporech apod.) ad. Stalo se například, že po prohrané stávce v jedné továrně, se dělnice domnívaly, že organizaci už nepotřebují a přestaly platit příspěvky. Továrna vyhořela a dělnice neměly nárok na podporu.

Jak už řečeno, komunisté v 2. polovině 20. let na základě chybného rozboru hospodářské situace Kominternou (krize se zhoršuje a rozhodný boj se blíží) stupňovaly stávky do úplného vítězství. Často ovšem končily porážkou. Úspěšnější byly sociálnědemokratické odbory, protože dělníci více oceňovali, když jim jejich jednání přineslo aspoň drobná zlepšení. Odbory tíhly k masovosti a praktické politice, nenechávaly se tak ovlivnit politickými hesly. Proto také MVS při rozkolu ve straně 1929 odmítl komunistickou hazardérskou politiku a postavil se na stranu opozice. V roce 1930 se vrátil do OSČ. Komunisté tehdy založily svoje tzv. rudé odbory (Ústředí průmyslových svazů), které ale dokud neměly svoje stanovy (a nesplňovaly další podmínky) a nebyly uznány ministerstvem sociální péče za partnery, nemohly vyplácet podpory, z čehož těžil MVS.

Funkcionářky vinily odborové předáky, že práci mezi ženami nepokládají za dostatečně důležitou a nevěnují jí valnou pozornost. Ženy nejsou voleny do představenstev, odborových a závodních rad, komisí, neposílány na konference, sjezdy. Doklady proč by to tak být nemělo – ženy jsou v závodech početní pracovní silou (za překonanou představu, že žena konkurencí muže), pasivní ženy jsou oporou soukromokapitalistického režimu, a pokud to muži s přeměnou v socialistický řád myslí vážně, bez účasti žen to nepůjde.

Funkcionáři se vymlouvají, že ženy jsou netečné, ale z výše uvedených důvodů je třeba je uvědomovat, pořádat pro ně v továrnách schůze. V kolektivních smlouvách požadovat pro ženy stejnou mzdu za stejnou práci, při větších závodech zřizování jeslí, pokud žena kojí, necht' je dodržována půlhodinová přestávka ad. V těchto požadavcích se moc nepokročilo

---

²⁰⁸ Rozsevačka 7. července 1927

(v stejné mzdě vůbec). Co se podařilo, bylo vydávání časopisu pro odborově organizované ženy Dělnice, který mj. např. přinášel informace o pravidlech pojištění, aby ženy věděly, na co mají právo. Při MVS byl také zřízen sekretariát pro ženy.

Významnými organizacemi byla konzumní (spotřebitelská družstva). Vycházela z tradice svépomocných spolků. V republice byla dosti rozšířená. Jejich největším propagátorem byl sociální demokrat František Modráček. Byla zakládána různá družstva – spotřební, bytová, zemědělská, živnostenská, úvěrová. A jak bylo v republice obvyklé, svá družstva měly jednotlivé společenské skupiny a promítalo se do nich i rozdělení dle politických stran. V komunistické straně bylo družstevnictví chápáno také jako prostředek, jak získat indiferentní ženy, které nejeví zájem o boj politický (tedy politické organizace) a hospodářský (odbory). Čas od času se vynořovaly výzvy nebádající k zintenzivnění práce na tomto poli, ale družstevní hnutí stále zůstávalo na okraji. Bylo známo, že družstevní organizace, zvané gildy, a to i ženské, fungují v zahraničí, dlouhou tradici mají např. v Anglii. Později byl také slaven Mezinárodní družstevní den.

Fungovala konzumní nákupní družstva, komunistické se nazývalo Včela (původně sociálnědemokratické, bylo jednou z mála přidružených organizací, které při rozkolu z většiny přešly ke komunistům).²⁰⁹ V prodejnách Včely mohly nakupovat pouze členky. Členkou se žena stávala, pokud zaplatila zápisné 5 Kč a složila podíl 200 Kč (bylo možné ho 2 roky splácet). Mohla pak v konzumu nakupovat za ceny nižší než v běžných obchodech (o 4-5%). Nákupy se jí zapisovaly do knížky (podle odvedených bloků koncem roku 2% sleva). Po 2letém členství získala nárok na pohřebné (120-450 Kč) a podporu invalidní (až do 1.000 Kč beze všech příspěvků).²¹⁰ Ve Včele se prodávaly potraviny, oděvy a různé potřeby pro domácnost. Nižší ceny byly možné tím, že družstva nakupovala ve velkém a jak zdůrazňovala, odstranila přitom spoustu zprostředkovatelů, příživníků. Ale i zde zboží nebylo vždy kvalitní a ženy si stěžovaly.

Čistý zisk byl buď rozdělen mezi členy ve formě dividend, nebo použit na budování různých podpůrných fondů nebo sociálních institucí. Např. v roce 1927²¹¹ plánovala zřízení ozdravovny pro chudé děti, podala i žádost o zbytkový statek, i když nečekala kladné

---

²⁰⁹ Ústřední dělnický konzumní, úsporný a stavební spolek v Praze. Jeho orgány bylo představenstvo, dozorčí rada, družstevní rada, valná hromada. Ve stanovách bylo mj. uvedeno, že členové museli být dělníci, ostatních může mohlo být jen 5%, přijmutí muselo schvalovat představenstvo.

²¹⁰ Stanovy z členské knížky Marie Zápotocké, NA, fond Marie Zápotocká.

Konkrétní číselné údaje podle Včely v Michli, Rozsevačka 7. dubna 1927.

²¹¹ Článek Antonína Zmrhala, Rozsevačka 3. února 1927.

vyřízení. Jindy zase bylo navrhováno zřízení prádelen. V roce 1928 bylo v Rozsevačce²¹² otištěno oznámení, že obecně prospěšné stavební družstvo "Zdravé bydlo" v Praze dokončilo stavbu 43 rodinných domků v Jinonicích, 4 domů na Smíchově, činžovního domu na Žižkově a provádí stavbu 51 rodinných domů v Dejvicích, 4 domů v Jinonicích, dalších 2 domů na Smíchově a činžovního domu na Žižkově. V postavených domech budou také 4 prodejny Včely. Kdo má zájem o rodinný domek nebo byt v činžovním domě, ať se obrátí na kancelář družstva v Karlíně.

Kromě praktické stránky, cenově výhodných nákupů, byla členství v konsumu přičítána velká důležitost z hlediska uvědomovacího. V agitaci pro něj se píše, aby si ženy uvědomily, že kapitalismus ženy bídne platí a ještě je vykořisťuje při nákupu. Vlastní spotřební družstvo ženu chrání před vykořisťováním. Nakupováním u kapitalistů podporuje nepřítel, zrazuje dělnickou věc, kdežto nákupem v dělnickém konsumu rozhoduje, kdo má vládnout.²¹³ Odráželo původní velkolepou myšlenku, že takovýmto způsobem lze zavést socialistický řád. Dělníci ale bohužel stále nechápal důležitost kolektivity a sílu, kterou by družstva mohla být. Antonín Zmrhal v článku v Rozsevačce²¹⁴ v roce 1927 píše, že dividenda poskytovaná všemi konzumními družstvy v ČSR dohromady činí ročně 20 milionů Kč. Dnešní komunistická družstevní výroba nemůže konkurovat soukromým podnikatelům, protože členy jsou drobní lidé s podílem 1-10 Kč a družstva nemají dostatek kapitálu na moderní zařízení. Činnost v družstvech je vhodná zejména pro ženy, protože muži se dosud zabývají hlavně otázkou mezd a pracovní doby, kdežto ženy jsou ty, které chodí nakupovat. Ženy jsou také v ženském listu a některými funkcionáři vyzývány, ať se zajímají o rozhodování a usilují o zastoupení. To je dosud v rukou mužů, ač jak už řečeno nakupovat chodí ženy, ony znají ceny a kvalitu zboží.²¹⁵ Ženy se uplatňovaly spíše na nižší úrovni organizace, při organizování nákupu a prodeje, např. Anna Harusová, manželka Jana Haruse.

Dalšími z přidružených organizací byla Mezinárodní rudá pomoc a Mezinárodní dělnická pomoc.²¹⁶ Rudá pomoc (RP) se soustřeďovala na pomoc zatčeným a (zejména z politických důvodů) propuštěným dělníkům a jejich rodinám. Dělník bez práce se ocitl v naprosto bezvýchodné situaci, protože neměl jiný zdroj příjmů (hospodářství) a žil ze dne na den, neměl úspory. Rudá pomoc mu poskytovala aspoň minimum pro přežití. Poskytovala pomoc

---

²¹² Rozsevačka 12. ledna 1928

²¹³ Rozsevačka 12. července 1928

²¹⁴ Rozsevačka 3. února 1927

²¹⁵ Např. článek Vojtěcha Fišera v Ženském listu 19. ledna 1922.

²¹⁶ KŘEŠTAN, Jirí: KSČ, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu (1928 – 1932), in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus III, c.d.

také vdovám a dalším, kteří nebyli zahrnuti do sociálního pojištění a neměli nárok na jakoukoli podporu. Odsouzeným k tvrdému postu posílala jídlo. Pomoc poskytovala při stávkách. Vedla i kampaně za zatčené a perzekvované v zahraničí.

Dělnická pomoc (DP) se zase zaměřovala na pomoc do ciziny, např. obětem velkého neštěstí. Tak v roce 1922 ruská pomocná akce ke zmírnění hladomoru (jiná strany také, ale komunisté chtěli ve společných akcích vedení, tak raději zvlášť). V roce 1922 také vybírala peníze na dělnickou půjčku vypsanou ruskou vládou. Nebo organizovala sbírku na pomoc anglickým horníkům, kteří v roce 1926 vstoupili do generální stávky.

Další náplní byla péče o proletářské děti. Rozsevačka v roce 1927 informuje, že DP hodlá v mezinárodním měřítku zakládat dětské domovy a než budou zřízeny, bude zřizovat prázdninové kolonie a organizovat výměnu dětí dělníků domácích i zahraničních.

Cílem bylo pomáhat a přitom upevňovat dělnickou solidaritu. Měšťáci kritizovali, že peníze by raději měli dát na chudé v republice. Zdroji financí byly převážně sbírky a dary.

V obou organizacích se hodně uplatňovaly ženy a byly zde i ve vedení – Louisa Landová-Štychová (předsedkyně RP a místopředsedkyně DP), Julie Prokopová (vedoucí ústředí RP), Marie Vobecká (jednatelkou Rudé pomoci), Blanka Friedová (sekretářka RP v Bratislavě). Politické strany se snažily získávat členy nebo aspoň příznivce také pomocí zájmových organizací. I komunisté měli svoje a jejich počet byl obzvlášť vysoký, protože svým členům činnost v organizacích napojených na jiné strany zakazovaly. Nejpočetnější byly tělovýchovné jednoty – po rozkolu ve straně došlo v roce 1921 i k štěpení v Dělnických tělovýchovných jednotách (DTJ) a vzniku Federace dělnických tělovýchovných jednot (FDTJ). V roce 1926 se spojila s dalšími sportovními organizacemi (např. Spartakovými skauty práce, Svazem dělnických cyklistů a Klubem dělnických turistů) ve Federaci proletářské tělovýchovy (FPT).

V roce 1919 měly DTJ 138.000 členů, z toho dospělých 73.000, dorostu 16.000, žactva 49.000. DTJ měly také svoje ženské odbory - 19.000 členek, 5.000 dorostenek a 23.000 žaček, celkem 47.000, cvičitelek bylo 2.000. Problémem nedostatek vhodných prostor – z 900 jednot jen 160 cvičilo v tělocvičnách, 700 muselo v pronajatých sálech v hostincích.²¹⁷ Do FDTJ přešla většina členstva, přes 100.000. Organizace však postupně slábla (vliv měly stranické krize a také perzekuce ze strany státu), v roce 1928 měla FPT jen cca 40.000 členů.²¹⁸

---

²¹⁷ Ženské noviny 4. září 1919

²¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, c.d., str. 536 - 8

Ženské odbory řídila Rada žen, náčelnicí byla Vlasta Rozkocová, i ona si stěžovala na přehlížení žen. I v ženské tělovýchově byly dva názory na pojetí práce, jeden viděl cvičitelky jako hlavně politické pracovnice, druhý nechtěl tělovýchovu zatěžovat politikou příliš. Rada pořádala kurzy pro cvičitelky (podle instrukcí musely být především politickými pracovnicemi). Podílela se na přípravách spartakiád. První se konala v červnu 1921 na Maninách místo sociálnědemokratické olympiády, z vítězku podle informace Marie Zápotocké strana koupila dům U Bubeníčků. Druhá měla být v roce 1928, ale byla zakázána (asi obava z demonstrace síly, viz i zmínka o rozpouštění jednot) a místo ní známý rudý den. Pro FPT zákaz znamenal odliv členstva (při přípravách na spartakiádu vždy vzestup). Existovaly také mezinárodní instituce - Rudá sportovní internacionála (založena 1921, FDTJ se stala členem příštího roku na jejím II. kongresu) a Mezinárodní tělovýchovný institut v Moskvě (jednorozční kurzy, posluchačkou Jožka Jabůrková).

Ženské organizace se zprvu věnovaly i práci s dětmi. Pořádaly např. dětské dýchánky (konaly se v neděli odpoledne). Dětské družiny vedla v prvních letech Helena Malířová. Pak byl prací s mládeží byl pověřen Komsomol. Pro děti byla také kromě tělovýchovy byla organizace Mladí průkopníci (později Rudí průkopníci). Ve straně byla velká důležitost přikládána Komunistickému svazu mládeže (Komsomolu), např. na rozdíl od žen se jeho zástupce účastnil zasedání VV s hlasem rozhodujícím. Mládežníci vynikali aktivitou a radikálností. V roce 1921 se téměř celá mládež přidala na stanů levice. Nadšeně se účastnili akcí strany a mnohdy více než její členové se podíleli na jejich přípravách. Aktivní mládežnickou funkcionářkou byla Marie Švábová. Pod Komsomol spadala Komunistická studentská frakce (Kostufra) sdružující vysokoškolské studenty.

Dále Svaz proletářských bezvěrců, Svaz nájemníků, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a další. Byly tu také spolky kulturního zaměření – ochotnické divadlo, pěvecký sbor. V komunistické straně, zaměřené na politické a hospodářské otázky, bylo kultury pomálu. Např. na schůzi k mezinárodnímu dnu žen se přednášely revoluční básně, pro účastníky sjezdu vystoupila se scénickým přestavením skupina Modrá blůza, někdy vystoupili mladí průkopníci s trumpetami nebo děti z tělovýchovných jednot předvedly svou sestavu.

Ve spolcích se účastnili členové strany podle svých zájmů, pro manželky komunistů často forma, jak být spojeny se stranou, ač členkami být nechtěly. Spolky nabízely volnočasové aktivity lidem z chudých poměrů a jejich dětem, byl to prostředek jak získat indiferentní. Z mnoha činovnic se později staly funkcionářky strany (např. Marie Majerová v dělnickém ochotnickém divadla, Jožka Jabůrková cvičitelka v tělovýchovných jednotách).

5.4 Ženský tisk

V lednu 1919²¹⁹ začaly vycházet sociálnědemokratické Ženské noviny, politický a hospodářský týdeník pro výchovu žen. Redaktorkou byla Marie Majerová. Za rozkolu většina v redakci se přidala k levici a převedly s sebou i noviny. Ale majitelem a vydavatelem bylo sociální demokraté, kteří zůstali na pravici. Podali na žalobu a podle zákona jim dal soud za pravdu. Levicové ženy proto musely změnit název – vybraly Ženský list, týdeník žen sociálně-demokratických.²²⁰ Ženský list vycházel od 1892 v Brně, trpěl finančními problémy, a proto v roce 1900 rozhodl sjezd o jeho přesunutí do Prahy a za redaktorku ustanovil Karlu Máchovou. List ale stále trpěl problémy, tak jeho správu převzal tiskový výbor strany. Za války přestal vycházet. Ženské noviny vycházely nadále jako list sociálnědemokratických žen²²¹, ovšem jako 14deník, redaktorkou byla poslankyně Betty Karpíšková. Ženský list vycházel jako týdeník, vždy ve čtvrtek.²²² Redaktorkou zůstala Marie Majerová. V červnu 1922 byl přejmenován na Komunistku (symbolizovalo opuštění sociálnědemokratické tradice a přihlášení se ke komunistické straně). Pro ženy, které se zajímaly o politiku, byla Komunistka příliš jednoduchá a naopak pro nově získané nebo ne příliš aktivní členky příliš těžká. Byla také snaha reagovat na to, že černobílá a politická Komunistka je pro dělnice neatraktivní a prohrává v konkurenci s buržoazními časopisy pro ženy. Byla snaha to změnit a návrh, aby politicky uvědomělé ženy četly denní tisk strany a Komunistka se zaměřovala na získávání indiferentních žen s lehčími politickými články a rozšířenou praktickou a zábavní přílohou. S tím souvisel i návrh na přejmenování. Argumentovalo se, že název Komunistka byl nutný v době, kdy bylo třeba zvolit stranu a vyhranit se. Nyní by byl naopak vhodnější nějaký neutrální název, který by přitáhl více žen. Navrhováno bylo např. Pracující žena, Nespokojená, Rozsevačka. Proti tomu se vnesl odpor ortodoxních žen, kterým právě název Komunistka byl drahý, nesouhlasily s rozšířením zábavní části s tím, že nebudeme přece napodobovat měšťáky, proletářská žena musí být jiná. Zvýšení odběru dosáhneme zvýšením kolportáže. Změna ale měla podporu vedení, v Komunistce ho hájil Josef Guttman, člen agitpropu, a koncem dubna 1926 došlo k přejmenování na Rozsevačku. Co se neměnilo, bylo motto v záhlaví – Proletáři všech zemí, spojte se!

---

²¹⁹ Ročník I., číslo 1., v Praze dne 2. ledna 1919. Majitelem a vydavatelem byl Tiskový výbor, Lidová tiskárna (J. Skalák), Hyberská 7, Praha II. Vydávalo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený), Hyberská 7, Praha II, administrace a expedice tamtéž.

²²⁰ Poprvé vyšel 28. října 1920 jako Ženský list, ročník II., číslo 44.

²²¹ Ročník III., číslo 1, v Praze dne 20. ledna 1921.

²²² Ročník III., číslo 1, v Praze dne 30. prosince 1920.

V dubnu 1925 Majerovou na místě redaktorky vystřídala Helena Malířová. Majerová svůj odchod vysvětlila tím, že je vyčerpaná věčnými útoky, které jsou vedeny na ni jako odpovědnou redaktorku. Odpovědnost nesli také vydavatelé listu. Zákon neuznával politické strany a vydavatelem musela být konkrétní osoba. V zastoupení tiskového výboru jako vydavatelé sloužili komunističtí funkcionáři. Jejich role byla čistě formální, obsah listu nekontrolovali, ale mohli za něj jít sedět. Nejdříve list vydával Václav Šturc. Po jeho vyloučení ze strany v souvislosti s Jílkovou opozicí byl od října vydavatelem 1922 Antonín Zápotocký. V listopadu 1925 se jím stal Josef Haken.

Spolu s dalšími listy strany měnil ženský list sídla – nejdřív byl ve Spálené 7, od května 1921 na Perštýně, 1927 se spolu s tiskárnou (Grafie, která zatím od začátku v Myslíkově, pak Jar. Hoffmann) přestěhoval do Karlína na Královskou třídu 13. Cena jednotlivého čísla byla v roce 1919 20 hal., od 1920 40 hal. a od 1921 50 hal. Měnil se také počet listů a formát. V roce 1921 začínal s formátem A3 a 2 listy, 1922 se formát zmenšil na A4 a listy byly 4. Počet listů se ale měnil podle přílohy, nejvíce bylo 8. Další změny se sjednocováním komunistického tisku v 2. polovině 20. let – týkalo se formátu, typu písma, grafiky. V listu se občas vyskytoval černobílé kresby (např. karikatury), v roce 1924 se objevují velice nekvalitní černobílé fotografie, ale jen na zkoušku. Až od roku 1928 jsou černobílé fotografie na titulní stránce i v textu trvale. Motivy fotografií na titulní stránce jsou často děti, pracující ženy, sport, obrázky ze SSSR, akce komunistické strany.

Ženský list byl týdeníkem a vycházel vždy ve čtvrtek. Na čísle se začalo pracovat předchozí čtvrtek, kdy byla sázena část rukopisů. Druhá část pak v pátek, večer a v noci se sázelo. V sobotu ráno se sazba lámala (prováděl metér, rozdělování dlouhých sloupců na kratší, aby se vlezlo na stránku). Než se začalo tisknout, dělaly se tzv. kartáčové otisky (vlhký papír se přitiskl na písmena sestavená ve formě a přiklepl kartáčem). Tento výtisk putoval k cenzorovi. Pokud cenzor některá místo označil za závadná, byla potom se sazby vyhozena a na stránkách se objevila bílá místa, příp. nápis zabaveno. Týdeník se tiskl na ofsetu, což byl menší a klidnější stroj než rotačky, na kterých se tiskly deníky. Ofset umožňoval tisknout obrázky. Pracoval tak, že tiskl nejdříve po jedné a potom po druhé straně a výtisk odevzdával nesložený.²²³

Kolportáž se prováděla dům od domu, snaha byla nabízet tisk před továrnami, prodáván byl na schůzích. Tisk neměl být dáván zadarmo, protože by si ho nevážili. Náklad Ženského listu

---

²²³ Rozsevačka 5. července 1928

v roce 1921 byl 18.000 výtisků (v roce 1918 to bylo 30.000).²²⁴ V roce 1922 byl Ženský list přejmenován na Komunistku, 1926 na Rozsevačku. Od 1921 vycházel list německých žen, který se nazýval Die Kommunistin. Moravská Žena (od 1921 list komunistických žen na Moravě) byla v roce 1923 sloučena s Komunistkou a stala se jejím hlavičkovým listem. 1922 začala vycházet Proletárka, 1923 Dělnice (vydával MVS) a 1924 Nömunkás (Dělnice). Vydávání listů bylo úředně snadné, stačilo ohlásit (netřeba skládat kauci). Problém se ukázal v jejich finančním udržení. Náklad listů kolísal, oproti počátečnímu stavu poklesl a v případě Komunistky se pohyboval kolem 10.000.

Na schůzích ženských organizací se neustále dokola řešilo, jak zvýšit odběr, který zůstával o hodně nižší než počet členek. Nedostatečný odběr způsoboval finanční problémy (a to se mnohdy nechávalo tisknout více kusů, než byl odběr, protože pak byl tisk levnější). Ústředí bylo ochotno problémy řešit sloučením (jako v případě moravské Ženy) i zrušením, např. Proletárky, ale to zakázala KI. Pro ni byl tisk důležitou zbraní agitační a z tohoto důvodu trvala na jazykových mutacích. (V případě Ženy ale tlačila na jednotný list, jazykem byla pořád čeština, kvůli silnému zemského patriotismu byl ponechán alespoň název.) Agitátorky stále zoufale vyzývaly k odebírání, prezentovaly to jako povinnost, pořádaly se zvláštní získávací akce. Odběr se výrazněji zvýšit nepodařilo. Vinu nelze svádět na šéfredaktorky, kterými byly novinářsky velmi zdatné ženy (Majerové, Malířová, Jabůrková), které zavedly mnoho čtivých prvků, navíc byl úctyhodný výkon, že celý list dokázala vydávat pouze jedna redakorka, ač s pomocí ústřední komise/ženoddělu. Důvodem bylo, že jednak i 50 haléřů bylo pro některé ženy (obzvláště před výplatou) hodně, jednak orientace listu, ženy prostě neměly zájem o politické články.

Úvodník byl samozřejmě politický, ale ve srovnání s Rudým právem to bylo oddychové čtení, počítalo se s politickou nevyspělostí většiny žen. Následovaly další články také na politická, hospodářská či společenská aktuální témata. V lednu byly otiskovány medailony o Růženě Luxemburgové a Karlu Libknechtovi a od roku 1924 bylo jedno číslo tradičně věnováno Mikuláši Leninovi. To byli komunističtí noví svatí. O Luxemburgové v roce 1919 přiznávaly, že u nás známá nebyla a s jejími názory mnohé nemusí souhlasit, ale způsob jakým zemřela je obžalobou kapitalistického režimu. Dalšími oslavovanými byly zasloužilé komunistické organizátorky Klára Zetkinová, Naděžda Krupská a Inessa Armand. List dále přinášel žádané informace o novém socialistickém řádu v Rusku. Informoval také o připravovaných zákonech s ženskou nebo sociální tematikou. Hodně prostoru věnoval referování o říšských

---

²²⁴ Ženský list 29. prosince 1921

konferencích žen. Otiskoval organizační pokyny. Zvláštním pravidelným útvarem byly poučné povídky, které ve vymyšleném příběhu používaly prvky ze skutečného života. Hrdinkou bývala chudá pracující žena, zpočátku nevědomá, která prodělala špatnou zkušenost s některým jevem kapitalistického řádu a poznala, že její místo je v komunistické straně. Dále tu byly drobnější rubriky – zprávy ze zahraničí, rady pro hospodyně, dětský koutek, karikatury a vtipy (rubriky ale nebyly pravidelně v každém čísle), listy dělnic (od 1922). Od roku 1921 začala vycházet příloha Popelka, zprvu nepravidelně. Soustředila rady pro domácnost, stříhy, recepty, byl zde zdravotní rádce a beletristická příloha – novela nebo román na pokračování. 1919 začal vycházet fantastický román Pekla zrozenci od J. J. Kolára, následoval historicko-romantický obraz Jan Hus od Karla Herloše. Dále to byl např. v roce 1923 román Uptona Sinclaira Jsem tesař, 1925 novela Ernesta Weisse Franta Zlín, 1928 původní román Heleny Malířové Od moře k moři. Na konci listu byly krátké zprávy o organizační práci v místech a na poslední straně byla otiskována nabídky komunistických knih a inzeráty (evergreenem bylo levné české peří).

Do listu přispívaly přední funkcionářky, nepsanou povinností to bylo pro poslankyně. Úvodní sloupek nebo důležité zprávy psala ze začátku redaktorka. Panovalo určitá specializace dle obsahu – o organizačních věcech informovala sekretářka Anna Křenová, která ale psala i programové články. Programové články psala také Míla Grimmichová (nazvané např. naše úkoly). O Rusku a pak Slovenku podávala zprávy Barbora Švarcová-Rezlerová. Poslankyně Anna Malá uváděla obvykle statistiky a referovala o návrzích zákonů. Štafetu po ní přebrala Luisa Landová-Štychová, která také psala o zákonech, právních věcech a jejím tématem byly potraty (v parlamentu podala návrh na zrušení trestnosti potratů). Dále se objevují jména poslankyň Marie Vobecké a Gizy Kollárikové. Další byla aktivní pražská funkcionářka Julie Prokopová, která později referovala hlavně o delegátském systému. Do ženského listu přispívali i muži a nebylo to výjimkou.

Komunistky věděly, že Rozsevačka prohrává na plné čáře s Hvězdou, Pražankou, Moravankou a jinými listy paní a dívek, které kupovaly i dělnice. Ale i muži četli České slovo večerník, román v Lucerně, vtipy v Komáru. Podle dotazníkové akce k sjezdu v roce 1927 se zjistilo, že 18% příslušníků strany neodebírá žádný stranický tisk.²²⁵ Po stránce vzhledové Rozsevačka ve srovnání se svou konkurencí vypadala uboze – byla černobílá a až do roku 1928 bez fotografií (jen občas nějaké kresby), kdežto Hvězda otiskovala kvalitní fotografie a barevné kresby. Přinášela atraktivní fotografie módy, stříhy, kuchyňské recepty, rady pro

---

²²⁵ Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, c.d., str. 55

hospodyňky, rozhovory s americkými filmovými hvězdami, články typu co hledají ženy v manželství, jaké nosit barvy, co koupit k Vánocům, sňatkové inzeráty, reklamy na kosmetiku a další. V každém čísle byly také 3 romány na pokračování (s happy endem, 1925 to byly Zklamané srdce, Kyřin osud, Sextánka). Dělnické ženy přenášely na chvíli do jiného světa, dávaly jim zapomenout na jejich bídné současné postavení a snít.

Nejúspěšnějším listem tohoto druhu byla Hvězda a napodovaly ji další. Hvězda byl týdeník, vycházela od roku 1925, vydával ji Melantrich a po Večerním Českém slovu byla jeho nejúspěšnějším listem. Byl to list komerční, lidový, ale jak psal jeho majitel, ne lascivní. Majitel Melantrichu Jaroslav Šalda byl sám překvapen jeho obrovským úspěchem. Prvního čísla nechal vytisknout 100.000 kusů a zdarma rozdat ženám na trzích, trhovkyním, v prodejnách novin. Přišlo tolik objednávek, že druhého čísla vytiskl přes 100.000 a ještě dotisk prvního. Náklad stále stoupal (už v roce 1926 překročil čtvrt milionu). Úspěch přičítal tomu, že časopis zřejmě zaplnil mezeru na trhu. Ženy snad ženy čekaly na časopis speciálně pro jejich zájmy. Už před válkou si u žen získaly oblibu články paní Yvony (Olga Fastrová) v Národní politice. Při plánování obsahu Hvězdy se Šalda se svými spolupracovnicemi řídili pařížskými a berlínskými vzory. Módní obrázky zprvu kopírovali. Pak zajeli do Paříže, navázali styk s agenturami a fotografie kupovali. Nakonec zřídil Melantrich vlastní módní ateliér a vycvičil si svoje módní kreslíčky.²²⁶

Komunistka/Rozsevačka také měla recepty, stříhy, beletristickou přílohu, ale v mnohem skromnější formě. Vyskytovaly se snahy tuto část rozšířit a časopis zatraktivnit. V tomto směru v roce 1928 udělala velký skok. Otiskovala fotografie módy, které sice byly černobílé, ale jinak si téměř nezádaly s fotografiemi v Hvězdě (viz příloha). Jestliže předtím komunistky kritizovaly sociální demokratky, že jejich list se přibližuje buržoazní (zabývá se módou dělnicím nedostupnou, uvádí recepty na fajnové cukroví apod.) a odvádí ženy od jejich bojového úkolu, teď to samé platilo i o nich. Rozdíl obzvláště vynikl v sousedství článků o bídě dělnic. Tento trend brzy ustal, buď z nedostatku financí nebo právě kvůli ideovému či programovému odchýlení. Nutno říci, že vždy se vyskytovaly hlasy ortodoxních komunistek, které žádaly politickou orientaci listu a nepřizpůsobování se buržoaznímu stylu. Ani by to nebyli komunisté, kdyby i v tisku nebděli nad zachováním revolučnosti. Vyskytovaly se např. námítky proti o článku o tom, že vdova po sociálnědemokratickém ministerském předsedovi Tusarovi se vdala za barona Thun-Taxisa (s odůvodněním, že takové drby komunistky

---

²²⁶ ŠALDA, Jaroslav Šalda: Budování tisku za Rakouska, československé republiky a jeho obrana za německé okupace, Eva, Praha 2001

nemohou zajímat), či že je šokující vidět v komunistickém tisku inzeráty na zvětšení poprsí apod. Faktem zůstává, že komunistickému listu se nepodařilo vzbudit dostatečně silnou hrdost na proletářské postavení a i ženy-dělnice kupovaly Hvězdu a další listy, prohlížely barevné fotografie poslední pařížské módy a četly sladkobolné příběhy, které jim dávaly na chvíli zapomenout na jejich těžký život a snít o tom, že je potká zázračné štěstí a ze svého prostředí se vymaní.

Od roku 1925 se styl Komunistky začal měnit. Články používaly dosud nezvyklé formulace a argumentaci a budily dojem, že jsou jen přeložené z Inprekorru. Bývaly nepodepsané. Ústřední ženský list vždy držel linii vedení a podléhal kontrole agitpropu. Určitě byl také tento styl postupně vypěstován v redaktorkách a přispěvatelkách a fungovala určitá autocenzura. Měnit se také začal poměr mezi jednotlivými typy článků a rubrikami. Ubývaly dříve tak časté programové články psané esejistickou formou. Nyní měly charakter zpráv. Převládala sociální tematika (i když přítomna byla vždy), podrobně se psalo o stávkách. Ubyly články s ženskou problematikou. Změna stylu byla patrná i v Proletárce, kde se krylo i s odchodem Barbory Rezlerové-Švarcové, po které list převzala Gizela Kolláriková, která nastolila novou bojovnou linii.

Výrazně vzrostl počet článků o událostech v zahraničí (zejména revolučních) – Číně, Maroku, Itálii ad. Nejvíce prostoru bylo věnováno referování o poměrech v SSSR. Otiskovány byly dlouhé články o ženách v SSSR, dětech, školství, bydlení atd. Až měl člověk pocit, že se toho více dozví o situaci SSSR než doma. Zmizely podrobné zprávy o konferencích (praktické věci byly zřejmě posílány v oběžnících). Možná to souviselo se snahou o ilegality (z tisku čerpali zprávy političtí protivníci a státní orgány). Také chybí zprávy z organizací. Ty nahradily od roku 1927 rozsáhlejší listy dělnic. Ženy v nich popisují svůj těžký život a stěžují si na nespravedlnosti. Účelem jednak bylo dokládat, že vykořisťování proletariátu opravdu sílí a vyburcovat ženy k sjednocení k společnému boji, jednak odráželo správný předpoklad, že ženy v továrnách budou mít o tisk spíše zájem, pokud tam najdou zprávy z továren. Tato metoda ale měla své limity, v prosinci 1927 šéfredaktorka listu vyzývá, aby dopisovatelky neopakovaly staré stesky, které už mnohokrát uveřejněny. Aby list poutal, musí přinášet nové zprávy. Už bylo zmíněno, že snahou bylo centralizovat tisk, více časopisů stejného zaměření se mělo sloučit v jeden. V 2. polovině 20. let bylo stále patrnější sjednocování po stránce obsahu. I ústřední ženský list musel informovat hlavně o aktuálních tématech daných stranou, vlastní ženské záležitosti šly stranou.

V článcích se často operovalo s nejrůznějšími čísly. Čísla byla přirozeně podkladovým materiálem pro dokázání nějakého ženského požadavku, ale komunisté k nim po vzoru bolševiků měli zvláštní vztah. Statistiky pro ně byly zbraní, nástrojem. Znali jejich přesvědčovací sílu a nebránili se s nimi manipulovat. Fritz Beer ve vzpomínkách popsal, že jednou se mu dostal do rukou článek v Inprekorrú o hospodářské situaci. Analýzou s „ohňostrojem statistik“ byl ohromen, připadala mu brilantní. V době, kdy vlády nevěděly co s hospodářskou krizí, byl po přečtení článku přesvědčen, že kapitalistické hospodářství není schopné dalšího vývoje a jediným východiskem je revoluce. Článek byl důležitým faktorem na jeho cestě do komunistické strany. V ženském tisku bylo zmíněno, že Trocký vybízí soudružky, aby se nebály pracovat s čísly. Po jeho vzoru tedy některé s čísly pracovaly, i když nepřesně. Součet dvou položek často dohromady nedával odpovídající celkovou sumu. Z mezinárodního sekretariátu žen také vzešlo nařízení, aby každá ženská sekce zřídila studijní komisi, která by shromáždila informace k právnímu, hospodářskému a rodinnému postavení ženy a zaslala je ústředí. Na jejich základě bude zpracována analýza, která položí vědecký základ tomu, jakým směrem se má činnost Kominterny ubírat. V ČSR ženské ústředí vypracovalo pokyny a rozeslalo je nižším instancím. Sběr materiálu byl dosti náročný, vyžadoval navštívit příslušné úřady a tam si materiály vyžádat. Vzhledem k tomu, že výzva byla ještě několikrát opakována a výsledky analýzy nezveřejněny, lze odhadovat, že příliš vyplněných dotazníků nedorazilo.²²⁷

Zákon na ochranu republiky z roku 1923 dával možnost použít předběžné cenzury proti extremistickému tisku, kterým komunistický tisk byl. Komunistky sice náležitě prezentovaly, jak jsou postihovány cenzurou, ale také jí musely předcházet. Např. v příspěvcích dělnic vynechávaly „závadné“ věty, protože bylo neefektivní, aby Komunistka/Rozsevačka byla celá vybílená či stále musela otiskovat opravy (omluvy). Redaktorky byly často volány k soudu za urážky na cti. Problémy měly i dopisovatelky. Např. za článek v rubrice Listy dělnic, kde nejmenovaná pisatelka kritizovala poměry v jedné továrně, byla v dané továrně propuštěna jedna ženy, považovaná za autorku článku, a její dvě sestry. Ženy ovšem prostřednictvím MVS podaly na firmu žalobu, že hodinová výpověď s nimi při nástupu sjednána nebyla a žádaly zaplatit 14denní výpověď. Soud jim dal za pravdu.²²⁸ Redakce pak měla problémy sehnat dost příspěvků dělnic, protože ty se bály. Konfiskace byly zpočátku řídké, ale v letech 1928 a 1929 se týkají skoro každého čísla, i když zabavené pasáže nebyly moc rozsáhlé.

---

²²⁷ Ženský list, 1. června 1922
Komunistka, 23. listopadu 1922

²²⁸ Rozsevačka 5. května 1927

V roce 1929 byla Rozsevačka poprvé na půl roku zastavena. V roce 1929 byl také komunistický tisk postižen zákazem prodeje v trafikách, snažil se tomu čelit zvýšenou kolportáží před továrnami.

Na začátku si ženské agitační komise daly za úkol zasadit se, aby Rudé právo i krajinské listy zřídily pravidelné ženské hlídky. Nečekaly, že to bude tak těžké. Přes všechny urgencye ze strany žen se to za celá 20. léta nepodařilo.

5.5 Shrnutí

Díky agilním funkcionářkám se strana navenek jevila jako agilní a ve srovnání s jinými skutečně vynikala. Uvnitř, v rámci organizací zápasila s pasivitou členek. Za první republiky panovalo silné politické rozdělení, každá strana měla své přidružené organizace. Komunisté také, u nich to bylo ještě zesíleno opozicí a zásadní nespoluprací s ostatními.

Komunistická strana byla silná ve volbách, měla poměrně silné organizace, ale to poměrně znamená, že právě vzhledem k úspěchu ve volbách byl počet členstva nízký a v tom byl spatřován velký potenciál. Projevilo se to zejména u žen, které nejevily zájem o politický život. Důvodem byl samozřejmě jednak dosavadní vývoj, jednak vyčerpání ženy prací nejen výdělečnou mimo domov, ale i starostí o domácnost a děti. Ve volbách a ve veřejném životě mnohé ženy prokazovaly podporu komunistické straně, která dle jejich názoru skutečně bojovala za jejich zájmy, ale neměly zájem být jejími disciplinovanými členkami. Co bylo vážnější, agitátorkám a tisku se nepodařilo vzbudit hrdost na proletářský původ.

6 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ PROLETÁŘSKÝCH ŽEN²²⁹

6.1 Osmihodinová pracovní doba a útoky na ni

Zákon z 19. prosince 1918 ustanovoval 8hodinovou pracovní dobu a 48hodinový pracovní týden. To byl dlouholetý požadavek sociální demokracie, ČSR byla také jednou z prvních zemí, která jej zavedla. Na mnoha místech ovšem dělníci zavedli 8hodinovou pracovní dobu spontánně již předtím. Námitky proti se vyskytovaly (např. Rašín se obával, že republika takto nezvládne obnovu průmyslu), ale trend byl silný. Pro ženy bylo uzákoněno i volné sobotní odpoledne (pracovalo se do 14 hodin), což bylo pro dělnice velmi vítané nařízení, znamenal čas pro domácnost a pro sebe, kterého se jim dosud nedostávalo. Nařízení se vztahovalo na velké průmyslové podniky i na malé živnosti, na pracovníky v zemědělství i v domácnosti.²²⁹

Přínosem bylo, že zákon nařizoval volno také pro služby, jejichž pracovní dobu zatím žádné nařízení neřešilo. Týkalo se žen ve služebním poměru ve městě i na venkově. Zahrnuty byly služby, panské, kuchařky, chůvy, společnice, služby v domácnostech venkovských, staršinky, mladšinky, děvečky. Dále sem patřili deputátníci (nebydleli v domácnosti hospodáře, ale dostávali od něho kromě peněžitého platu také plat v naturáliích a vykonávali za to pro něj určité práce, které se nedaly přesně časově odměřit), také vrátní a správci. Zákon pro ně stanovoval odpočinek 12 hodin. To ale nemělo znamenat, že zbylých 12 hodin budou nepřetržitě pracovat, předpokládaly se pauzy. Rozhodně však byla zakázána práce od devíti večer do pěti ráno, povolena byla jen mimořádně, např. při ošetřování nemocného. Také se nařizovala nerušená přestávka v týdnu 18 hodin, přičemž se předpokládalo, že jí bude neděle. Ač zákon o 8hodinové pracovní době stále platil, zaměstnavatelé se pokoušeli jej obcházet. Požadovali práci přes čas např. s odůvodněním, že je potřeba rychlé vyřízení objednávky, jinak nebude práce. Nebo vykonávání práce v přípravných odděleních v zájmu ostatního dělnictva. Aby dosáhli povolení k práci přes čas u dozorčích úřadů, nátlakem nutili členy závodních výborů a dělnické důvěrníky, aby sami žádost podepsali. Tak se v praxi stávalo, že dělnice pracovaly 10, 11 i 12 hodin. Některé k tomu byly nuceny nízkým platem, aby si vůbec něco vydělaly. Někde i musely podepsat revers, že jsou s poměry v závodě spokojeny. Komunistky např. apelovaly na dělnice, aby nepracovaly přes čas, protože zatímco někde se

---

²²⁹ Ženské noviny 2. ledna 1919. Počítalo se s výjimkami např. pro tiskárny, obchody, hostince a takové podniky, kde byl nezbytný nepřerušovaný chod, ale neměla být překročena týdenní pracovní doba.

pracovalo dokonce na 2 směny (a mnozí pracovali obě směny), venku byla řada nezaměstnaných, kteří byli ochotni nastoupit za nízkou mzdu, a tím způsobovali, že pracující dělníci ve snaze zachránit si práci se spokojovali s nízkou mzdou.²³⁰ Byl to začarovaný kruh, ze kterého komunisté jako východisko viděli právě třídní uvědomění dělníků, hlavně těch zaměstnaných, kteří by na toto nepřistoupili.

Útoky byly systematicky vedeny také na zrušení sobotního volného odpoledne pro ženy. Jako důvody uváděli průmyslníci potřebu konkurenční schopnosti a využití strojního zařízení. Zajímavý byl argument, že ženy nelze nahradit muži jednak pro jejich zručnost, jednak protože jsou levnější pracovní silou.²³¹

Od 3. dubna 1925 platil zákon, který nařizoval 6-8 dnů placené dovolené včetně placených nedělí a církevních svátků. Nárok na 6denní dovolenou vznikal, pokud byl dělník v podniku zaměstnán déle jak 1 rok. Pokud 10-15 let činila dovolená 7 dnů, pokud déle jak 15 let a u učňů to bylo 8 dní.²³² Komunisté razili heslo 14denní dovolená pro dospělé, 4nedělní dovolená pro ženy a mládež.

Pokud ovšem práce nebyla a provoz byl omezován, nastávaly pro dělníky zlé časy. Znamenalo to propouštění nebo se zkracovaly směny nebo se např. pracovalo jen týden a druhý ne. Dělnické domácnosti úplně bez příjmů jen živořily a dostávaly se do dluhů.

6.2 Cíl komunistické propagandy

Československá ekonomika se jen pomalu vzpamatovávala z válečného rozvratu (předválečné úrovně bylo dosaženo až v roce 1924, v zemědělství 1925), chyběly suroviny, strojní vybavení bylo zastaralé a po válce poklesla pracovní morálka. Podnikatelé museli bojovat o odbyt na zahraničních trzích a hledali způsob, jak zajistit konkurenceschopnost svých výrobků, v zlevňování nákladů. Jejich cílem bylo zintenzivňovat práci a snižovat mzdy, viz např. výše uvedené útoky na 8hodinovou pracovní dobu.

Zájmy dělnic se chopily hájit komunistky. Poukazovaly na opatření v neprospěch dělnic a zároveň na rozdíl mezi způsobem života dělnic a životem bohatých továrníků a jejich rodin. Dělnice o svých zaměstnavatelích neměly valné mínění. Příkladem může být historka, která kolovala mezi dělníky v textilní továrně Žid a spol. v Žamberku. Továrnu založil podnikatel jménem Žid (který ale nebyl žid), který měl společníka (a ten byl žid). Jednoho dne Žid

---

²³⁰ Dělnice 1926

²³¹ Článek Marie Čížinské, Rozsevačka 1. září 1927.

²³² Do té doby měli nárok na placenou dovolenou pouze úředníci, zřízenci a pracovníci při dolování některých nerostů, jinde jen pokud byla sjednána v kolektivních smlouvách.

PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, Doplněk, Brno 2004

zmizel a už se nikdy neobjevil a továrnu pak vedl pouze společník. Mezi dělníky se povídalo, že tu noc, co Žid zmizel, byl z továrny zaslechnut křik a z továrních komínů kouřilo, což znamenalo, že se topilo v kotlích, které běžně sloužily k pohánění strojů. Podle dělníků byl Žid svým společníkem té noci zavražděn a spálen v kotli.²³³ Že se toto mezi dělnicemi povídalo, dokazuje, že se na své zaměstnavatele dívaly jako na tvrdé podnikatele, kteří v boji za zisk postupují bez skrupulí a neštítí se žádného prostředku.

Komunistky tento názor o morálních kvalitách zdůrazňovaly. Podporovaly nenávist k zaměstnavatelům, jejich cílem bylo vyburcovat ženy k definitivnímu boji a v něm bylo třeba být nesmiřitelný, nebrat žádné ohledy a nemít žádnou vděčnost ke kapitalistům. Např. o 8hodinové pracovní době říkaly, že kdyby si ji dělníci sami nezavedli, kapitalisté by jim ji nedali (narážka na spontánní zavádění koncem války). Vštěpovaly jim, že se musí chopit aktivity a vybojovat si co jim patří. Jejich cílem bylo docílit změny. Podněcovaly nespokojenost a chtěly ji organizovat.

Je ale třeba vyzdvihnout ještě jeden prvek – komunistky ženám dodávaly sebevědomí. Základem jejich ideologie bylo přesvědčení o historickém vítězství proletariátu. Mnohé nepravosti svalovaly na špatný systém, vykořisťovatelský kapitalistický řád, pokud např. někdo krade, protože nemá co jíst, nebo žena jde na potrat, protože by nemohla děti uživit, není to jejich vina. Naproti tomu stavěly socialistický stát jako ráj, ve kterém všechny nepravosti budou odstraněny. Sebevědomí žen probouzely i tím, že zdůrazňovaly důležitost jejich práce. Dělnice viděly krásné vily, auta, šperky a kožichy manželů továrníků. Komunistky k srovnávání ještě více vybízely a říkaly dělnicím, že zahálčivý život žijí díky jejich práci.

K tomu, co ony požadovaly - vyvolání revoluce, nespokojenost nestačila, bylo třeba třídní výchovy. Tady komunistky narazily. Dělnice popřávaly sluchu jejich kritice, ale nebyly tak uvědomělé. Komunistkám se nepotvrdila se jejich teorie, že ty nejubožejší jsou nejvhodnějšími adeptkami k získání pro komunistickou věc. Naopak praxe ukázala, že ty nejubožejší propadaly apatii a neměly zájem ani o líčení lepších zítřků. Komunistickými příznivkyněmi se stávaly spíše ty ženy, které byly jakžtakž zabezpečeny. Pokud měly možnost nějaké práce, chytly se jí za každou cenu, aby měly aspoň nějakou obživu. Např. o práci přišla vdova s malými dětmi. Zoufalá žena šla prosit k řediteli, který projevil soucit a přijal ji zpět. Získal tak loajální zaměstnankyni a snad i potenciální donašečku. Další příklad uvádí Pfeiferová. Tovární dělníci prý neměli rádi venkovské

---

²³³ Podle vyprávění mé prababičky Boženy Liškové, dělnice v továrně Žid a spol.

dělníky, kteří přicházeli jen na zimu, od jara do podzimu pracovali na svých malých hospodářstvích. Nebyli tak závislí na platu z továrny a nebyli ochotni bojovat s městskými dělníky jednotně za lepší podmínky. Je také známo, že mnohé manželky dělníků proti politické aktivitě mužů, protože tím na sebe upozorňovali a hrozilo jim propuštění (komunisté jako problémoví byli první na řadě). Místo toho podle žen měli raději dělat práci pro rodinu (tj. najít si třeba přivýdělek).

Komunistky zastupovaly zájmy těchto proletářských žen a ve volbách získávaly jejich hlasy. Chudé ženy měly pocit, že komunisté jediná se jich zastávají, jejich vizi budoucího uspořádání viděly jako spravedlivou, sociální demokrati se jim ve srovnání s nimi zdáli nedostateční. Ale revoluce byla vize, sen o budoucnosti. Ony žily v realitě, která byla jiná, proto se bály postavit se zcela na stranu komunistů a oddělit se od dosavadní společnosti, což slibovalo ještě zhoršení jejich postavení (př. ztrátu práce špatně placené, ale přece jen nějakých příjmů, kdežto potom žili jen z malých podpor nebo dobročinných příspěvků). V praktickém životě apel na třídní uvědomění a upřednostnění zájmu celku před „dočasnými“ výhodami šly stranou.

6.3 Státní podpory v nezaměstnanosti

Byly zavedeny zákonem z 10. prosince 1918. Byla to novinka, v jiné době by to bylo považováno za vymoženost, ale v katastrofální poválečné situaci, kdy každou chvíli hrozily propukat sociální nepokoje, to byla nutnost. Podpory byly velmi nízké – 4 Kč na den.²³⁴ V roce 1919 se počet nezaměstnaných pohyboval nad 200.000 (bez Slovenska).²³⁵ S repatriací vojáků docházelo k „redukci ženské práce“ (v roce 1918 zaměstnáno cca 39%, pak pokles k 30%²³⁶). Platnost zákona o nezaměstnanosti byla prodlužována, omezován byl rozsah vyplácení podpor. Ostatně po celou dobu bylo omezeno jen na určité oblasti a určitá odvětví (která nejhůře postižena nezaměstnaností).²³⁷

Problémem žen bylo, že se na ně většinou nevztahovalo označení živitel rodiny, takže např. svobodné nezaměstnané ženy na podporu nedosáhly. Proto také se objevuje ve statistikách nezaměstnanosti méně žen. Ženy byly vedeny jako rodinné příslušnice a záleželo právě na rozsahu omezení, zda jim byla nějaká podpora přiznána. Druhým problémem žen bylo, že se

---

²³⁴ V některých případech měly na podporu nárok i osoby v společné domácnosti.

RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938, Karolinum, Praha 2008, str. 100

²³⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, c.d., str. 50

²³⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, c.d., str. 305

²³⁷ RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity, c.d., str. 116

neorientovaly v nařízeních (která byla často nepřehledná) a nevěděly, na co mají nárok. V roce 1921 byl uzákoněn tzv. gentský systém. Spočíval v tom, že stát poskytoval podporu prostřednictvím odborových organizací. Podporu tak dostávali pouze její členové a bylo nutné být předtím aspoň 3 měsíce členkou organizace. Část poskytovala odborová organizace a část stát (pro většinu kategorií to byla polovina). Nárok trval pouze 4 měsíce v jednom roce a pokud nepřetržitě, tak jen 3 měsíce (dosud podpora trvala půl roku, bylo možno prodloužit na rok i rok a půl). Výše záležela na finanční síle místní odborové organizace. Když podpora skončila, nárok na další vznikl až po roce.²³⁸

Nárok neměl, kdo stávkoval nebo byl z práce vyloučen (stávka nebo výlučka), kdo vlastní vinou propuštěn nebo dobrovolně práci opustil, kdo tělesně nebo duševně neschopen, mimo ČSR, sezonní dělník, kdo odmítl práci nabízenou veřejnou zprostředkovatelnou práce ad. Zákon začal platit až 1. dubna 1925. S jeho zavedením se tak dlouho otálelo, protože se čekalo na hospodářskou konjunkturu. Komunistky vystupovaly proti zákonu. Poukazovaly na to, že bez nároků na jakoukoli podporu se ocitnou odborově neorganizovaní, mezi nimi hojně ženy. Výše podpor se také oproti předchozímu systému snížila (postupně byl tento rozdíl dorovnán). Organizace tak podle nich budou muset zvyšovat příspěvky nebo přesouvat peníze na podpory z bojových fondů. Varovaly také, že dojde k zbyrokratizování odborů. Z podpory se při uskrovnění dalo vyžít (např. dle zákon z podzimu 1921 činila maximální výše podpory 16 Kč denně²³⁹). Pokud se ale bez zaměstnání ocitli dělníci neorganizovaní, ocitla se rodina do katastrofální situace, úspory většinou neměly nebo malé, odkázání byli prakticky na solidaritu soudruhů. Někdy, např. po stávce, byla zorganizována sbírka na propuštěné dělníky, někdy mohla poskytnout pomoc Rudá pomoc, chudinskou péči měla poskytnout domovská obec. Navíc když přestali v továrně pracovat ti, kteří bydleli v továrních bytech, dostali výpověď. Rodiny živořily a dostaly se do dluhů.

Gentský systém měl ještě jednu vadu. Za normální situace systém fungoval dobře, ale při hospodářských krizích, které rapidně zvýšily počet nezaměstnaných, se odborové organizace dostávaly do finančních potíží a někdy situací, kdy neměly na vyplácení podpor. To se stalo už v roce 1926, kdy krize zasáhla zejména textilní průmysl. Dělnice, list komunistických odborově organizovaných žen vydávaný MVS, informoval o schůzi, Textilní odbory československé a německé sociální demokracie a československých socialistů se sešly na společné schůzi a žádaly, aby stát podpořil nezaměstnané mimořádným příspěvkem.

---

²³⁸ Rozsevačka 14. dubna 1927 a Komunistická revue 15. února 1924

²³⁹ RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity, c.d., str. 149

Argumentovaly, že vláda odepsala různým podnikům stomilionové daně a také dělnictvo má nárok na její podporu, také v zahraničí se tak řeší. Navrhovaly, aby vláda vyslala do jejich odborových ústředí komisi, které by se přesvědčila o stavu nezaměstnanosti a výdajích na podpory. Dále mj. žádaly prodloužení vyplácení státního příspěvku o 3 měsíce těm, kteří již podporu vyčerpali a prokazatelně nemohou obdržet žádné zaměstnání. Pro zkrácení zaměstnané dělníky požadovaly zřídit zvláštní fond, do kterého měl přispívat stát, zaměstnavatelé, obce a okres.²⁴⁰

Komunistický MVS k poradě přizván nebyl, ač o to žádal. Komunisté se k požadavkům stavěli tak, že nestačí memoranda, ale je nutné podpořit je společnou akcí všech dělníků. Jejich recept byl – rozšířit pravomoci závodních výborů při propouštění dělnictva, při kontrole nad výrobou a hlavně aby byly ze zákona nadány mocí zkoumat, proč je výroba omezována a zda se tak neděje ze spekulativních důvodů. Celkově chtěli zrušit gentský systém a zavést státní podporu v nezaměstnanosti ve výši existenčního minima po celou dobu nezaměstnanosti. Podnítit stavební ruch, který by zajistil dělníkům práci. Dělníkům, jejichž pracovní doba byla omezena, škrtnout daně (i dlužné). Vydat zákon o mimořádných nouzových pracích, snížit dopravní tarify a zrušit uhelnou dávku též pro domácí potřebu. Zrušit zemědělská cla, uznat sovětské Rusko de iure a další, co ochromuje průmysl. Některé jejich návrhy byly čistě populistické, ale některé nebyly nereálné, vznášely i jiné strany. Např. návrh obligatorního zdravotního pojištění byl zvažován již při přípravě zákona, už proto, že v některých jiných státech existoval nebo byl čerstvě zaveden.²⁴¹

Kromě této krize systém v 2. polovině 20. let fungoval, nastalo období konjunktury a nízké nezaměstnanosti dolů. V letech 1928 a 1929 počet poklesl na pouhých cca 40.000.²⁴² MVS se co do početní síly řadil mezi odborovými organizace řadil na 3.-4. místo, ale v počtu podpůrných případů byl zpravidla na 2. místě. Dostával se tak do finančních problémů. Odráželo to členskou základnu strany, která měla hodně nekvalifikovaných dělníků, kteří byli více propouštěni a také se začala zaměřovat na získávání nezaměstnaných.²⁴³

6.4 Zákon o pojišťování dělnictva pro případ nemoci

Existoval od roku 1888 a byl několikrát novelizován. Novelly z let 1919 a 1920 prodloužila podporu z 26 týdnů nejdříve na 39 týdnů a pak na rok, ale zvýšila i příspěvky. Přínosná byla

---

²⁴⁰ Dělnice, srpen 1926

²⁴¹ Více viz RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity, c.d.,

²⁴² PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, c.d.

²⁴³ RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity, c.d., str. 189

novinka, že nemocenské pojištění se vztahovalo i na služebné dívky, které do něj zatím nebyly zahrnuty (námezdní pracovníky) a zaváděla také pojištění pro rodinné příslušníky.²⁴⁴ Systém nemocenského pojištění²⁴⁵ zajišťovalo nároky pro případ nemoci, v šestinedělí a pohřebné. Nároky v nemoci zahrnovaly bezplatnou lékařskou pomoc (ale bylo nutné obrátit se na lékaře pokladenského, výjimkou pokud nebyl přítomen nebo hrozilo nebezpečí prodlení), léky a léčební pomůcky. Jestliže byl nemocný práce neschopen déle jak 3 dny, byla mu vyplácena peněžité podpory. Ta byla vypočítána dle průměrného denního výdělku, přičemž zaměstnanci byli rozděleni podle mzdy do 13 stupnic od 2 do 36 Kč denně (pokladny mohly zavést ještě 2 stupnice od 39 do 42 Kč). Podpora pak byla ve výši od 1.40 Kč do 24 Kč denně (v případě 15. třídy 28 Kč denně). Pokud nemoc trvala déle jak 3 dny, vznikala nárok na podporu od 1. dne nemoci a trval, dokud nemoc neskončila, max. 1 rok (pokud začátek a konec nemoci spadal na neděli, tak tato nebyla proplácena). Místo peněžité podpory mohla pokladna nebo lékař poslat nemocného do nemocnice, kde pokladna hradila jeho ošetřování do 4 týdnů. Po dobu pobytu v nemocnici nemocný nepobíral peněžitou podporu a pokud sazba za pobyt v nemocnici byla nižší než podpora, pokladna rozdíl nedoplácela. Pouze pokud byl nemocný v nemocnici živitelem rodiny, dostávali příslušníci rodiny příspěvek ve výši poloviny podpory (max. ony 4 týdny). Pokud nemocný odmítl do nemocnice nastoupit, ztrácel nárok na podporu. Příslušníci rodiny pojištěnce, tj. manželka, družka, manžel, druh, manželské a nemanželské děti do 16 roků, rodiče, sourozenci, děd, bába, tchán a tchyně, pokud sami nebyli podrobena pojistné povinnosti a bydleli s pojištěncem ve společné domácnosti a pojištěnec se o ně jako živitel staral, měly nárok na lékařské ošetření, léky a léčebné pomůcky.

Žena při porodu měla nárok na příspěví báby nebo lékaře, ale jen lékaře poradenského (výjimkou byla jeho nepřítomnost nebo nebezpečí prodlení). Šestinedělky měly nárok na peněžitou podporu ve výši nemocenského. Nárok vznikala 6 týdnů před slehnutím a 6 týdnů po něm (tj. 12týdenní mateřská dovolená). Pokud ale žena v té době konala námezdní práce, o podporu se připravovala. Většina pokladen stanovila jako podmínku, že nárok vznikala pouze, pokud byla žena rok před porodem alespoň půl roku pojištěna. Kvůli tomuto ustanovení vznikaly spory, protože den porodu nebylo možné přesně určit a některé ženy nevěděly, zda půlletá lhůta uplyne. Proto raději pracovaly co nejdéle.²⁴⁶ Pokud ženy děti samy

---

²⁴⁴ Ženské noviny 21. srpna 1919

²⁴⁵ Komunistka 7. srpna 1924 a 4. září 1924

²⁴⁶ Zde se opět projeví disproporce. 12týdenní mateřská dovolená se vztahovala na dělnice, zatímco státní úřednice podle platového zákona č. 103/1926 měly nárok na mateřskou dovolenou 3 měsíce.

kojily, dostávaly prémie na kojení ve výši poloviční nemocenské po dobu 12 týdnů. Pokud byly rodičkami příslušnice rodiny pojištěnce, měly nárok jen na lékařské ošetření (včetně asistence při porodu) a léky.²⁴⁷

6.5 Zákon o sociálním pojištění

Byl přijat v roce 1924 a začal platit od 1. července 1925. Prosazen byl socialistickými stranami a byl jimi považován za velký úspěch (i v porovnání s jinými zeměmi). Dlouho o to usilovali (jejich jediná vize). Ve vládě musel být, jak zdůrazňovaly komunistky, vykoupen ústupky koaličním stranám - novelizace zákona o dávce z majetku, sanace zkrachovaných bank, klouzavá agrární cla (předstupň pevných).

Sociální pojištění zahrnovalo nemocenské pojištění a starobní a invalidní pojištění. Namísto nemocenských pokladen byly zavedeny nemocenské pojišťovny. Nové bylo, že pokud pracovní neschopnost trvala do 14 dnů, první 3 dny nebyly propláceny (dosud nárok na podporu vznikl až od 4. dne, ale první 3 dny byly vypláceny zpětně). Pokud byla delší než 14 dnů, příslušelo nemocenské od 3. dne. Ohledně nedělí platilo, že v případě nemoci do 14 dnů se neproplácely, nad 14 ano (neproplácel se poslední den, pokud spadl na neděli). Po 14denní nemoci, tj. ve třetím týdnu a následujících 6 týdnech, zaměstnavatel hradil mzdu podle paragrafu 1154 občanského zákona.

Komunistky změny prezentovaly jako zhoršení nemocenského pojištění (a organizovaly protesty) – neproplácení prvních 3 dnů a nedělí v případě nemoci kratší než 14 dní; družka, která ne manželkou, vyloučena z nároku na dávky, snížení počtu mzdových tříd z 15 na 10, tím snížení denního nemocenského (max. z 28 na 24 Kč).

Na základě mzdových tříd²⁴⁸ se stanovovaly příspěvky na nemocenské pojištění od 1.40 Kč týdně v 1. třídě po 12.60 Kč týdně v 10. třídě (bez ohledu na to, zda se pracovalo 6 nebo 7

RÁKOSNÍK, Jakub: Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945 – 196, Univerzita Karlova Filozofická fakulta, Praha 2010
Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století (k vydání připravil Milan Vojáček), Skriptorium, Praha 2007, str. 350

²⁴⁷ Existovaly různé nemocenské pokladny. Všechny musely poskytovat zákonné nároky, ale lépe situované pokladny poskytovaly i více. Mohly např. stanovit vyšší podporu nebo ji vyplácet déle. Ženám, které samy nebyly pojištěnkami, ale pouze příslušnicemi rodiny pojištěnce, vyplácely příspěvek po slehnutí a někdy i prémie na kojení, ač na ně neměly nárok. V případě zubního ošetření byla zákonem stanovena pouze povinnost odstranit bolestivost, ale hodně pokladen hradilo i plomby a umělé zuby, vyšší příspěvku většinou odměňovaly délkou členství. Proplácely také různé náklady spojené s léčením v lázních. Kvalita péče závisela na velikosti místa. Větší pokladny měly i vlastní lékařská zařízení.

²⁴⁸ Pojištěnci byli rozděleni do 10 tříd dle výše mezd, v nejnižší třídě byli ti s denní mzdou do 6 Kč, v nejvyšší se mzdou nad 34,50 Kč.

PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, c.d.

dní). Pro invalidní a starobní pojištění byly mzdové třídy seskupeny do 4 tříd a příspěvky stanoveny týdně od 4.30 Kč do 8.80 Kč. Polovinu platil pojištěnec a polovinu zaměstnavatel. Dávky v nemoci činily 24-60% mzdy.

Součástí zákona o nemocenském pojištění byla finanční pomoc v mateřství. Pojištěnky měly nárok na pomoc porodní asistentky a v případě těžkých porodů lékaře. Peněžítá dávka během 6 týdnů v těhotenství a 6 týdnů po porodu byla ve výši plného nemocenského (zůstávala 12týdenní mateřská dovolená), pokud ovšem nekonaly námezdní práce. Matky, které samy kojily, pobíraly po 12 týdnů prémie ve výši polovičního nemocenského. Nerozlišovaly se manželské a nemanželské děti. Pokud rodička nebyla výdělečně činná, měla nárok z pojištění živitele rodiny.

Podle zákona pojišťovny proplácely náklady za ošetřování ve veřejné porodnici až do výše nemocenského. Ženy ale často do porodnice nechtěly, protože potřebovaly doma dohlížet na děti a domácnost. Pojišťovna ženu nemohla donutit jít do nemocnice, ale mohla přidělit školený ošetřovatelský personál a k úhradě odúčtovat až polovinu denní nemocenské. Pokud byla žena v porodnici, nepobírala po tu dobu podporu, příslušníkům rodiny náležela polovina nemocenského. Jestliže ošetřovací taxa v nemocnici byla nižší než podpora, pojišťovna nebyla povinna doplácet rozdíl. Proto rodičky mnohdy raději čerpaly podporu a nemocnici zaplatily samy. Nárok na porodní asistentku, případně lékaře, a ošetření v porodnici byl bez ohledu na dobu pojišťovací. Nárok na peněžité dávky a prémie na kojení pojišťovny obvykle podmiňovaly 6měsíčním členstvím během posledního roku před porodem. V případě potratu měly ženy nárok na bezplatnou pomoc babickou, případně lékařskou, i léky. Při potratu úmyslně zaviněném pozbývala žena nárok na nemocenské. Starobní a invalidní pojištění²⁴⁹ se při zavedení zákona vztahovalo na všechny, kteří byli pojištěni u nemocenské pokladny. Zákon vyjímal z pojištění státní a veřejné zaměstnance a horníky pojištěné u bratrských pokladen. Pojištění také nepodléhaly osoby, které by vstoupily do pojištění po 60. roce života.²⁵⁰ Pojistné dávky byly pověřeny vybírat a příslušnou agendu vést nemocenské pojišťovny. Pro nabytí nároků byla stanovena čekací doba 3 let, nebo-li povinnost platit 150 týdnů příspěvky.

Pojištění invalidní a starobní poskytovalo: důchod invalidní, důchod starobní, příplatky na děti, důchod vdovský, důchod sirotčí, odbytné.²⁵¹ Důchod invalidní vznikal dnem vzniklé

---

²⁴⁹ Dělnice 1926

²⁵⁰ Měl řešit zvláštní zákon. Vydán byl až v roce 1929 jako zákon o státních starobních podporách.

²⁵¹ Pokud pojištěnec zemřel dříve, než uplynulo 150 týdnů, neměli pozůstalí nárok na důchod, ale odbytné. Pohřebné bylo vyměřeno ve výši třicetinasobku denního výdělku, minimálně 150 Kč.

invalidity. Za invalidu byl považován ten, který kvůli nemoci nebo tělesné nebo duševní vadě, kterou si nepřivodil úmyslně, si nemohl vydělat ani třetinu toho, co zdravý zaměstnanec téhož druhu ve stejném obvodu. Na důchod starobní vznikala nárok po dosažení 65. roku.²⁵² Důchod vdovský byl poloviční, sirotčí byl stanoven na pětinu, u oboustranných sirotků na 2 pětiny.²⁵³ Minimální starobní důchod po 3letém členství činil 1.130 Kč ročně, tj. asi 95 Kč měsíčně. Po 10-20 letech 1.800-2.400 Kč ročně, tj. asi 150-200 Kč měsíčně. (Nejvyšší možný důchod byl 5.400 Kč ročně, 450 Kč měsíčně, ten ale předpokládal 50 let pojištění v nejvyšší třídě.)²⁵⁴ Na pojištění bylo možné odvádět vyšší než zákonem stanovené částky a potom také podpora byla vyšší. Pro sporné případy bylo zřízeno nové pojišťovací soudnictví. Komunistky zákon kritizovaly jako nedostatečný, nicméně když nastoupily vláda panské koalice, ve které nebyli socialisti, situace se zhoršila. Koncem roku 1927 vláda předložila novelu novelizaci zákona o sociálním pojištění, která znamenala pro pojištěnky zhoršení ve dvou směrech – zaprvé plánovala vyloučit z pojištění domácké dělníky, což by se značně dotklo žen, dále dělníky do 16 let a dělníky sezonní, což by postihlo ženy v zemědělství (příčemž poplatky dosud složené by propadly). Podle poslankyně Marie Vobecké, která o tom referovala v Rozsevače,²⁵⁵ to znamenalo z celkem 2,300.000 pojištěnců vyřadit jednu třetinu, z toho by většinu tvořily ženy. Novela zaváděla možnost dobrovolného pojištění. Míněno pro ty, kteří vyřazeni, ale znamenalo to, že pojištěnec by musel platit celý příspěvek sám, zaměstnavatel by neplatil nic. Zadruhé přeskupováním tříd přeřadila mnohé do nižších tříd. Týkalo se to zejména služebných dívek a deputátních dělnic, protože naturální mzda neměla být započítávána svou skutečnou hodnotou, ale hodnocena jen na jednu třídu výše, než činila nízká mzda. Nejnižší třída, kam podle údajů Vobecké patřilo 45% všech pojištěnců, měla být rozdělena na 2 třídy a cca 24% přeřazeno do nižší třídy. Komunistky samozřejmě bouřily proti a vůbec se proti novelizaci zdvihla vlna protestů a dokonce se objevila možnost o generální stávky (byla by po prosincové druhé), ale socialisté a komunisté se neshodli. Reformistické odbory začaly vyjednávat, ale jejich akce přinesla jen částečný úspěch. Jak už řečeno, komunistky kritizovaly zákony, novelizace, pro ně bylo vše nedostatečné. Jejich vizí byl sociální stát, který se postará o všechny a v dostatečné míře. Požadovaly mnohem rozsáhlejší podpory chudých žen a dělníků vůbec než republika mohla poskytnout. pro obvyklé argumenty můžeme citovat např. komunistickou senátorku Růženu Sehnalovou:

---

²⁵² Pokud člověk pracoval dál, důchod pobíral, jen pokud si nevydělal ani třetinu toho co zdravý zaměstnanec.

²⁵³ PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, c.d.

²⁵⁴ DEYL, Zdeněk: K problematice sociálního vývoje Československa v letech 1918-1938, in: Československý časopis historický 1972, č. 5

²⁵⁵ Články Vobecké v Rozsevače 24. listopadu 1927 a 8. prosince 1927.

Vláda si říká vláda demokracie, ale nestaví domy pro nebydlící, nebuduje nemocnice, chorobince, ozdravovny, útulky pro rodičky, opatrovny a jesle pro děti a sanatoria pro tuberkulosní atd. Vláda prý nemá peníze na sociální účely, ale má dost na letadla, různé bezúčelné pomníky, kanony, monolity, zvony, psy, holuby a koně pro vojsko.²⁵⁶ V poslední části reagovala na vojenské zákony přijaté v roce 1927 za vlády panské koalice (dokud byli ve vládě socialisté, nebylo jejich přijetí pro velké názorové neshody možné), které mj. uvolnily finance na přezbrojení a modernizaci armády.

Komunistkami navrhovaná opatření samozřejmě vyžadovala finance. Na začátku, po vzniku republiky komunistky požadovaly, aby peníze na sociální účely byly získány zabavením velkého soukromého majetku. Po vzoru Ruska chtěly zabavit velké vily a zřídit v nich mateřské útulky atd. (V parlamentu takový návrh podala Louisa Landová-Štychová.) Tento ideál jim zůstal, ale postupem času přibyla možnost kritizovat vládu za to, jak vydává peníze. Stát se v jejich očích spřáhnul s kapitalisty, činil opatření v jejich prospěch a vykořisťoval dělníky. Důkazem jim byla další změna z roku 1927, kdy strháváním daní ze mzdy přímo při výplatách byl pověřen zaměstnavatel. Komunistky psaly, že kapitalisté to budou dělat rádi, zavděčí se tím státu, oni sami defraudují, zatímco ani haléř dělnické mzdy nesmí uniknout.²⁵⁷

Cílem bylo znemožnit stát a připravit půdu pro revoluci. Ženy, které četly jenom Komunistku/Rozsevačku, takový dojem musely získat. V mnohém měly komunistky pravdu, řada nařízení zejména za vlády panské koalice byla skutečně zaměřená proti dělníkům, ale zároveň vědomě jednostranně zkreslovaly a manipulovaly. Např. když vláda snížila daně podnikatelů a zřídila fond na sanaci bank (1927), čtenářkám Rozsevačky to bylo prezentováno jako podpora vlády kapitalistům. Nebyl uveden argument vlády, že snížením daní chce podpořit konkurenceschopnost československých výrobků a fondem k sanaci bank zaručit stabilitu finančních systémů. Komunistky byly svými protivníky obviňovány, že jsou demagogické, a oprávněně. Ale i přes jejich zveličování mohla jejich činnost fungovat jako korektor, kritizovaly slabá místa (v uvedeném případě daní to bylo vysoké zatížení zejména spotřebními daněmi, zároveň ale nepořádky v jejich vyměřování, rozsáhlé daňové úniky a nedoplatky²⁵⁸). Ony také zastupovaly zájmy nejubožejší společenské vrstvy, které se v republice dobře nedařilo.

---

²⁵⁶ Rozsevačka 10. března 1927

²⁵⁷ Článek Nízké mzdy, dražota, daně, Rozsevačka 13. října 1927.

²⁵⁸ PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, c.d.

6.6 Sociální postavení proletářských žen

V ženském listu byl jednou z rubrik Veselý koutek, kde byly otiskovány různé vtipy. Časté byly např. o duchovních, představitelích jiných politických stran a také příhody dětí ze školy. Jedna z nich z roku 1926²⁵⁹ se jmenovala Státní zaměstnanci - Děti dostaly ve škole úkol: „Koho oslavujeme 28. října?“ Naše Božka napsala: „Pana presidenta, pana ministra Beneše, legionáře a jiné státní zaměstnance.“ Vtip vzbuzoval veselost svou pointou - přiřazením státních zaměstnanců k těm, kteří byli oslavováni jako zakladatelé státu. Obsažena v něm byla skutečnost, že se prosadilo zdůrazňování hlavně představitelů zahraničního odboje. Hlavní ale bylo, že měl ukazovat falešnost velkolepých státních oslav – 28. říjen měl být svátkem všech českých lidí, tedy i dělníků. Ač komunisté se od něj distancovali právě pro jeho buržoazní charakter a jako svátek státu, který je zklamal, zůstal kapitalistický státem a dělníky potlačoval. Socialisté svátek slavili, ale připomínali i 14. říjen.

Vtip dokládá, že v republice existovaly různé kategorie lidí. To pokračovalo z Rakouska a republika přes svoji proklamovanou demokratičnost a určitá zlepšení velké propasti mezi nimi nepřeklenula. Ke zvýhodňovaným kategoriím patřili právě státní zaměstnanci, míněni hlavně úředníci. Měli zajištěný platový postup podle tabulek a slušnou penzi (rozdíl mezi posledním platem a důchodem nebyl velký). Ze státních služeb přitom mohli být propuštěni jen, když se dopustili zločinu. Zpravidla bydleli ve velikých bytech, jejich ženy zůstávaly v domácnosti, držet si služku bylo běžné i pro nižší úředníky. Protěžování byli legionáři, přičemž nařízení přišlo z nejvyšších míst (přímo od prezidenta Masaryk). Pokud se například při konkurzu o pracovní místo ucházeli dva uchazeči a jeden z nich byl legionář, dostal přednost on.

Další kategorií, když pomínu nejvyšší špičky společnosti, tvořila svobodná povolání, např. právníci a lékaři. Ti pracovali za cenu, kterou si sami stanovili a obvykle měli vysokou životní úroveň. Špatně na tom byly jejich vdovy, když se zánikem praxe přestaly plynout i příjmy. Dále tu byli duchovní a vojáci, kategorie protěžované za Rakouska. Duchovní také působili jako učitelé katechismu ve školách a některé rodiny si je zvaly pro své děti domů, což bylo považováno za prestižní. Faráři na venkově nepatřili mezi nejbohatší, ale duchovní, kteří zastávali nějaký úřad ve městě, se měli dobře. Vojenským důstojníkům se dříve říkalo „lesklá bída“. Podle etikety museli dbát na své vystupování a za ponižující bylo např. pokládáno, aby důstojník na ulici nesl i jen malý balíček. Když se chtěl důstojník oženit, potřeboval souhlas nadřízeného, který požadoval, aby nevěsta přinesla dostatečné věno, které

---

²⁵⁹ Rozsevačka 4. listopadu 1926

by zajistilo náležitou reprezentaci. I v republice něco z toho přežívalo. Bídu s nouzí třeli obvykle umělci, pokud zrovna nebyli angažováni v Národním divadle.²⁶⁰

A na nejnižší příčce stáli dělníci. Nejhuře na tom byli nekvalifikovaní dělníci, tedy zejména ženy. Jejich pracovní doba byla od rána do noci, pracovali jen za nepatrnou mzdu, mnozí neměli ani pojištění. Tovární dělníci přitom byli zcela závislí na mzdě a v případě nemoci nebo nezaměstnanosti živořili na hranici přežití. Bydleli v chudinských čtvrtích, umírali brzy. Z toho pramenilo zoufalství a beznaděj, proto byl mezi muži rozšířený alkoholismus, který jim dával zapomenout, a hazard, kterým doufali svou situaci změnit. Některé ženy se zase uchýlovaly k spiritismu.

Tradiční schéma i dělnické rodiny bylo, že muž odcházel za výdělečnou prací a žena zůstávala doma a starala se o domácnost a děti. Ale to se v 19. století změnilo. Pro ženy středních vrstev byla práce mimo domov stále považována za nepatřičnou (též působila obava mužů z konkurence), ač se pro ně zároveň stávala ekonomickou nutností, a ženské spolky za přístup k ní bojovaly. Pro dělnice se výdělečná práce mimo domov stala realitou. V domácnosti mohly zůstat pouze manželky kvalifikovanějších dělníků, kteří byli schopni rodinu uživit ze své mzdy. Ženy byly nuceny hledat si práci, pokud plat muže nestačil nebo byly samoživitelkami, např. vdovy, svobodné matky. „Fabričkami“ bylo zpočátku opovrhováno, byly to ty ženy, které na tom byly tak bídňě, že musely jít do práce. Pracovaly mezi muži, kde byly zpočátku v menšině, také to bylo zpočátku považováno jako snižující pověst ženy. Přitom průmysloví dělníci byli považováni za dělnickou aristokracii, výdělky v továrně byly vyšší, práce se stroji vyžadovala zaučení. Ženy zprvu vykonávaly pomocné, málo placené práce. Toto nazírání definitivně změnila válka, kdy byly ženy zapojeny do pracovního procesu ve velkém.

Stále ale ženy zůstávaly v domácnosti a byla to práce na plný úvazek. Běžné úkony jako nákup, vaření, praní, úklid zabíraly spoustu času. Jenom např. praní - pralo se ručně na valše, byla potřeba měkká voda, aby se mýdlo dobře rozpouštělo. Když nebyla, tak se musela různými přísadami změkčovat. Kalnou vodu říční bylo potřeba zčistit, což se dělalo přidáváním kamence, po kterém nečistoty klesly ke dnu. Prádlo se připravovalo navečer, namočilo se a pomydlilo. Ráno se ohřála voda, ve které se pralo, pak máchalo. Poté se ještě vyvářelo ve vodě s mýdlem a znovu máchalo ve studené vodě. Máchat se chodilo do potoka, i v zimě.²⁶¹

---

²⁶⁰ Dle VONDRÁČEK, Vladimír: Lékař vzpomíná, Avicenum, Praha 1973

²⁶¹ Rozsevačka 24. listopadu 1927

Jak mohly práce v domácnosti zvládat ženy, které trávily 8 a více hodin denně výdělečnou prací mimo domov? Vykonávaly ji po večerech a ráno, bylo to za cenu jejich velkého vyčerpání (viz příloha Život dělnice v obrazech) a nestíhaly ji dostatečně. Oproti domácnostem, kde byla žena doma, byla jejich domácnost zanedbaná. V roce 1920 vypracovaly ženy v podskalské komunistické organizaci, jak vypadal týdenní rozpočet 4členné dělnické rodiny v Praze (většinu žen v komunistické straně tvořily domácí hospodyně a vzhledem k tomu, že Podskalí nebylo vyhlášenou čtvrtí továrních dělníků, můžeme to předpokládat i zde):²⁶²

4předepsané bochánky chleba	K 6.80
4 kg mouky (což se ovšem mění) ..	K 7.04
1 ½ kg omastku	K 54.-
8 kg brambor	K 3.68
½ kg sladu	K 3.-
1 ¼ kg cukru	K 4.-
7 vajec	K 9.10
1 kg vepřového	K 30.-
koření, ocet atd.	K 10.-
cikorka	K 1.70
¼ kg másla	K 13.-
uhlí a dříví	K 21.-
světlo	K 3.-
mýdlo	K 9.-
1 kg sody	K 5.-
1/3 litru piva denně	K 5.60
nájemné	K 4.-
drobné potřeby (krém, zápalky)	K 5.-
šaty	K 80.-
obuv	K 23.-
klobouky, prádlo	K 10.-

---

²⁶² Ženské noviny 25. března 1920. Členkou podskalské organizace byla dle bydliště redaktorka Ženských novin Marie Majerová. Vypracováno na vyzvu ministerstva zásobování.

Zahrnuty nebyly výdaje na kulturu a vzdělání. Součet činil 307.92 korun. Výdaje byly zřejmě trochu nadsazené (zejména šatstvo a obuv byly položky, které se neobstarávaly měsíčně), ale stejně to byla suma, na kterou nedostačovala mzda ani nejlépe kvalifikovaného dělníka. V Praze v roce 1921 (v tomto roce končila inflace koruny) činila týdenní mzda odborného dělníka v kovoprůmyslu cca 270 Kč, pomocného dělníka 240 Kč. Mistrová v textilní továrně pobírala týdenní mzdu kolem 200 Kč, odborná dělnice 145 Kč a pomocná 100 Kč.²⁶³ Některé položky v rozpočtu tak musely být vynechány.

Ženy v domácnosti byly závislé na příjmu muže, i když samy také přivydělávaly poslouhou a praním. Ne každý muž odevzdal ženě, která hospodařila s finančním rozpočtem rodiny, celý plat, ale jen část a ostatní považovali za „svoje“ peníze, které dělničtí muži nezdůvodněně utráceli za kuřivo, karban a alkohol. Někteří své ženy bili. I v republice pokračovala dvojí nerovnoprávnost žen, ono žena jako „otrokyně otroka“. I když v praxi v dělnických rodinách mohla být dominantní žena, ona např. zařizovala věci na úřadech (protože muž byl nepraktický), oficiálně stále muž hlavou, „živitelem“ rodiny. Žena mu chystala jídlo, prala mu, posluhovala mu. Objevovalo se také, že žena je obětí zvláště muže ve smyslu častých nechtěných těhotenství. Např. když se Betty Karpíškové ptali, co jí dává sílu být tak důslednou zastánkyní práva ženy na potrat (ona nazývala právem ženy rozhodovat o vlastním těle), odpověděla, že vlastní zkušenost. Jí se v jednom roce narodily 2 děti, jedno v lednu a druhé v prosinci.²⁶⁴ Mezi dělnicemi bylo běžné podstupovat potraty, ač byly nebezpečné a trestné. Děly to z toho důvodu, že rodiny byly tak chudé, že věděly, že další dítě by neměly čím nakrmit. Z nedostatečné výživy matky neměly mléko ani pro stávající děti a museli jim dávat pít cikorkový odvar. Přitom ale na cigarety mužů muselo být vždy, bez toho by se muž neobešel.

Protivníci i lékaři dělníkům vyčítali, že když nejsou s to děti uživit, nemají si jich tolik pořizovat. Když si ženy stěžovaly, slyšely „to jste si měli rozmyslet dříve“, „to se muž musí pamatovat“ apod. Pokud byla žena uvědomělá komunistka, takovéto výroky ji pobuřovaly. Vnímala je tak, že jim chudým nejsou přány děti, přitom oni by za svoji práci chudí být neměli, jiní žijí bez práce v přepychu. Některé komunistické vůdkyně měly trochu jiný přístup, argument o neodpovědné početnosti dětí uznávaly, ale dělníky omlouvaly, že mezi nižší vrstvou není rozšířená osvěta, která by početí regulovala.

---

²⁶³ UHROVÁ, Eva: Po nevyšlapaných stezkách, c.d., str. 145

²⁶⁴ UHROVÁ, Eva: Ženy, které uměly myslet i bez manžela, Krásná paní, Praha 2009

Komunistické vůdkyně brojily proti stávajícímu stavu dvojího podřízení ženy. V praxi se nespokojovaly s Bebelovou teorií, že vše se spraví po uskutečnění proletářské revoluce. Věděly, že je třeba postupné agitace, osvěty mužů a žen, v ženském tisku se objevovaly články v tomto smyslu (zpočátku, než postupem bolševizace ženské zájmy zcela odsunuty stranou). Revoluce ale samozřejmě zůstávala hlavním cílem. Podmínkou úplného zrovnoprávnění ženy bylo odstranění hospodářské závislosti žen jak na zaměstnavateli, tak na muži-živiteli. Komunistky propagovaly, aby ženy chodily do práce, to jim zaručovalo hospodářskou rovnoprávnost, ale zároveň bylo třeba, aby péči o domácnost a rodinu převzal z větší části stát (viz kapitola Životní styl).

6.7 Výdělečně činné ženy

Podle sčítání lidu v roce 1921 bylo v ČSR zhruba 13,6 milionu obyvatel, přičemž žen bylo cca o půl milionu více než mužů. Výdělečnou práci za mzdu vykonávalo přes milion žen. Z toho cca 700.000 bylo svobodných, 190.000 provdaných, 130.000 vdov, 10.000 rozvedených. Z toho milionu bylo cca 840.000 dělnic, 190.000 služebných bydlících u zaměstnavatelů, 52.597 služebných u zaměstnavatelů (posluhovačky apod.), 99.000 zřízenkyň (sem spadaly úřednice, učitelky, šafářky, obchodní pomocnice ad.). Podle zemí zhruba 600.000 v Čechách, 300.000 na Moravě a ve Slezsku a 150.000 na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Kromě žen pracujících za mzdu tu byly ještě tzv. samostatně živící se ženy, tzn. majitelky závodů a usedlostí (jak psal ženský komunistický tisk, sem patřily „některé buržujky-vykořisťovatelky“), posluhovačky, domácí učitelky, bony a ženy tzv. volného povolání – herečky, spisovatelky, žurnalistky ad. Těch bylo cca 690.000.

Na výrobě se účastnily (ať za plat nebo ne) ještě pomáhající členky rodiny (např. když dcera pomáhala otci, který byl např. švec nebo chalupník), cca 250.000. Do statistiky nebyly zahrnuty ženy-hospodyně v domácnosti.

Podle oborů bylo nejvíce žen zaměstnáno v zemědělství – cca 760.000. V průmyslu bylo nejvíce žen zaměstnáno v textilním odvětví (přádelnictví, tkalcovství, prýmkářství a provaznictví) cca 150.000. V oděvnickém průmyslu (šití šatů, prádla, rukavic, klobouků, šněrovaček ad.) cca 91.000. Následoval potravinářský průmysl (mlýny, cukrovary, pekařství, cukrářství, škrobárny, zpracování ovoce a zeleniny, řeznictví, uzenářství, pivovary, lihovary a výroba tabáku ad.) cca 33.000. Potom ve školství a výchově (učitelky) cca 24.000. Ženy pracovaly i v průmyslu kovodělném a nástrojařském, kamenném, sklářském, dřevařském,

stavebním, v hornictví a hutnictví a dalších. Celkem bylo rozlišeno 59 oborů práce a ženy se vyskytovaly v každém z nich.²⁶⁵

Z uvedeného přehledu vyplývá, že nejpočetnější mezi továrními dělnicemi byly textilačky. V textilním průmyslu také pracovalo nejvíce žen v poměru ke všem zaměstnancům cca 75%. V textilním průmyslu byly nižší mzdy (např. v porovnání s kovoprůmyslem nebo hornictvím), v rodinách proto bylo nutností, aby pracovali muž i žena. Navíc zde častěji docházelo k výlukám a práci si spíše udržela žena, protože ženy pracovaly levněji než muži. Pro zaměstnavatele výhodné zaměstnávat ženy, protože pracovaly za nižší plat (cca o 25%, koncem 20. let se udávalo rozmezí o 30-50%). Ženy přitom vykonávaly většinou stejnou práci jako muži.

Jaký byl pracovní den dělnických matek? Žena vstávala jako první z rodiny, o čtvrté nebo páté podle toho, jak daleko do práce. Dělal domáci práce, musela obstarat děti, připravit snídani a vypravit muže, kterému dávala oběd s sebou. Potom šla do práce do továrny, pracovalo se od 6 hodin. Cesta někdy mohla trvat až 2 hodiny. V zimě navíc přicházely mokré a zmrzlé, na náledí hrozil úraz a zlomeniny.

Největší starost byla, kam s dětmi, pokud nemohla hlídat stará matka nebo starší děti – kojence odnášely do opatrování, paní na hlídání osoba stará, churavá, která by sama potřebovala pomoc, odnášely je ještě spící, snídani s sebou, za hlídání se platilo O polední přestávce, která trvala hodinu, běžely vyzvednout děti a nakrmit je (pokud na opatrování blízko), samy snědly jen něco po cestě. Některé kojily v koutě dílny, zemědělkyně braly děti s sebou na pole. Jeslí byl nedostatek. Např. v roce 1924 existovalo v Čechách pouze 50 jeslí, z toho 24 obecních nebo okresních, 5 továrních a 21 jeslí humanitárních spolků (pro srovnání bylo tedy v Čechách 8.996 obcí).²⁶⁶ A během následujícího dvacetiletí jich výrazně nepřibýlo.²⁶⁷ Přitom podíl průmyslově zaměstnaných dělnic nebyl malý, jak už uvedeno, v 1. polovině 20. let se pohyboval lehce přes 30%. Mateřské školy nebyly pro dělnice vhodné, protože otevíraly až v 8 hodin a na oběd je musel někdo z rodiny vodit domů.

---

²⁶⁵ Komunistka 18. ledna 1923, Anna Malá: Ženská práce ve světle číslic, zpracováno jako podklady pro konferenci žen dle údajů statistického úřadu za rok 1921 (v té době ještě nebyly konečné). Statistická příručka republiky československé II, Státní úřad statistický, Praha 1925 Vycházelo se z výsledků sčítání lidu 15. 2. 1921.

²⁶⁶ MALÁ, Anna: Péče o kojence v československé republice, Komunistka 29, 1924.

Citováno dle UHROVÁ, Eva: Žena v KSC a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu II, c.d.

²⁶⁷ MIŠURCOVÁ, Věra: Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku v 19. a 20. století, Praha 1980, s. 90. Citováno dle UHROVÁ, Eva: Žena v KSC a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu II, c.d.

Večer, když se žena vrátila z práce, čekala ji další práce. Ženin pracovní den tak měl 16-18 hodin (příloha Život dělnice v obrazech).

Relativně lépe placené byly tovární dělnice, vykonávaly ovšem náročnou práci a v nezdravém prostředí. Místnostem většinou chyběla dostatečná ventilace a sociální zázemí. Ženy v lučebním průmyslu zase trpěly výpary z chemikálií. Textilačky pracovaly v ohlušujícím řevu strojů, ve vlhkém a prašném prostředí (zejména v přádelnách). „Jejich organismus velmi špatně snášel zejména časté střídání teplot, suchého a vlhkého vzduchu v tkalcovnách a přádelnách. Dělníci totiž často polévali podlahu vodou, aby byl vzduch, plný prachu z vlákna, snáze dýchatelný. Větrání bylo nedostatečné, většinou se větralo průvanem. Ten však dělnicím, jež přišly do práce často promoklé, nebo se zpotily horkem, spíše škodil. V přádelnách s teplotou přes 40°C se udržovalo nadmíru vlhké klima i proto, aby se příze netrhala“. U práce se stálo, občas se stalo, že některá dělnice omdlela. Hrozily také úrazy, když např. stroje zachytily sukni. Fyzicky náročná byla práce i třeba v příbuzném oboru výroby pánských košil. Tvrdé límečky a manžety košil se máčely, škrobily, natahovaly a žehlily, přičemž ženy pracoval v mokru a s těžkými pomůckami.²⁶⁸

Mělo to vliv na zdraví dělnic. Právě vlivem prašného a vlhkého prostředí byla mezi textilačkami častá tuberkulóza, na kterou předčasně umíraly (nejčastěji mezi 20. – 30. rokem). Dalšími mezi ženami rozšířenými nemocemi byl zánět plic, revmatismus, chudokrevnost, ženské nemoci, zánět buničnů a žaludeční nemoci. Zmíněny už byly časté potraty a porody, vysoká byla úmrtnost při porodu nebo v šestinedělí a také vysoká úmrtnost kojenců.

Při práci se dělnice musely otáčet, aby nebyly považovány za nevykonné a aby práce byla přijata. V mnoha oborech se pracovalo od kusu a za kazové výrobky byly z platu strhávány pokuty. Textilačka Karla Pfeiferová si stěžovala, že za kazy mohl většinou vadný materiál nebo špatně seřízený stroj, což dělal mistr. Dělnice z jedné obuvní továrny zase uváděla, že žena si vydělala 105 Kč, ale po odečtení pokud a zaplacení sociálního pojištění musela ještě 5 Kč doplatit.²⁶⁹

Podle údajů v článku z roku 1927 o postavení dělnických žen,²⁷⁰ si tovární dělnice vydělaly 60-80 Kč týdně, některé 100 Kč, ale byly také případy, kdy jen 30 a 20 Kč. Pro srovnání stál tehdy 1 kg mouky 4,50 Kč, cukru 6 Kč, sádla 20 Kč, koňského masa 8-10 Kč.²⁷¹ O poměrech dělnických žen psaly dopisovatelky do Rozsevačky a byly uveřejňovány

---

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Rozsevačka 24. února 1927

²⁷⁰ Postavení dělnické ženy v ČSR a její úkoly, Rozsevačka 10. února 1927.

V článku nebylo specifikováno, z kterého místa údaje o mzdách a cenách potravin pocházely.

²⁷¹ Rozsevačka 20. ledna 1927

v rubrice Listy dělnic. Stěžovaly si také na pracovní a platové podmínky, popisovaly různé triky kapitalistů-zaměstnavatelů. Např. zaměstnavatel zavedl kategorie dělnic podle věku na mladší a starší, mladší byly považovány za ještě ne tak zaučené a obratné jako starší, a proto placeny méně. Ve skutečnosti mladé dělnice odváděly stejnou práci jako starší a zaměstnavatel je při zaměstnávání upřednostňoval.²⁷²

Kritika byla často spojována s racionalizací, snahou dosáhnout vyššího výkonu zefektivněním práce, pomocí lepší organizace práce a zaváděním technických vymožeností. Např. V rámci racionalizace byl zrušen dvoustavový systém a dělnice pracovala na 3-4 stavech. Dalším zlepšením bylo, že „na starý rozhrkaný stav, který nesnese už ani 160 obrátek, dá se menší řemenice a stav musí dát 180 obrátek, normál se přepočítá ze 16 metrů na hodinu na 20“ a dělnice si musela poradit. Podle smlouvy pokud dělník po 12 týdnech nedosáhl určitého výkonu, byl zařazen mezi méněcenné a nedostával smlouvou zaručený plat. Přinášelo to samozřejmě vyčerpanost a někde se zmiňují o častějších úrazech. Racionalizace s sebou přinášela pro dělnice hrozbu propouštění.

Možností, jak se bránit a prosadit svoje požadavky, byla stávka. Byl to účinný nástroj, ale s nejistým výsledkem. Někdy vypukla živelně, někdy po neúspěšném jednání zástupců dělníků (závodní výbory, odbory) se zaměstnavateli. Důvodem stávky bylo většinou nějaké opatření, které postavení dělníků zhoršovalo, např. zhoršená sazba placení od kusů, snížení mezd, pokus prodloužit pracovní dobu, nebo dělníci a dělnice stávkovali za vyšší mzdy, které nestačily na rostoucí životní náklady. Stávka obvykle začala tak, že dělníci nepřišli do práce, nebo naopak přišli a na vratech závodu našli oznámení o výluce (výluka – pokud práci zastavil zaměstnavatel). Soudě podle zpráv v ženském tisku stávkovali nejčastěji horníci a textiláci. K větším stávkám s účastí žen došlo ve 20. letech 3x. Byla to stávka v textilce v Tanvaldu v roce 1924, stávka prádelenských dělnic v Klatovech v roce 1925 a stávka dělnic v továrnách na prádlo v Praze v roce 1926.²⁷³

Pro stávkující bylo nejdůležitější udržet jednotu a vytrvat. Tj. aby stávka byla pokud možno úplná a aby nikdo nepřerušil a nenastoupil do práce. Proto také drželi hlídky před továrnou a stávkokazi bylo opovrhováno. Vydržet ale nebylo lehké, stávka trvala obvykle několik týdnů a dělníci byli bez příjmů, většinou neměli úspory, odkázáni byli na podporu z podpůrných spolků a solidární pomoc ostatních. Karla Pfeiferová popsala, že v místní hospodě, kterou jim dal k dispozici sympatizant, zřídili vývařovnu a shromažďovali potraviny

---

²⁷² Hnutí textilního dělnictva, Rozsevačka 13. prosince 1928

²⁷³ UHROVÁ, Eva: Žena v KSČ a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu II, c.d.

a jiné věci, které se sešly jako dary. Podporu jim prokazovali i místní drobní obchodníci a živnostníci, kteří se byli vědomi, že velké množství dělníků, kteří budou bez peněz, také je připraví o práci. Podpora se např. projevila i tím, že holiči dělníky holili zadarmo. Někdy firma (pokud to vzhledem k zařízení bylo možné) odvážela rozdělanou práci k dohotovení jinam.

Pokud dělníci stávkou prohráli, znamenalo to potupné podepsání nových podmínek - snížení mezd, nebo např. museli podepsat, že jsou nově přijati, což znamenalo mj. ztrátu dovolené, byly odloženy volby do závodních výborů ad. Vítězství znamenalo, že odvrátili zhoršující opatření a většinou bylo spojeno se zvýšením mezd. Např. při stávce švadlen 1925 v Klatovech, která vznikla, když zaměstnavatel chtěl zrušit placený 1. květen a 28. říjen a švadlenám propočítávat spotřebu nití. Ženy vytrvaly a placené dny volna zůstaly, dosáhly 10% zvýšení mezd a o spotřebě nití se měly dohodnout v jednotlivých firmách.²⁷⁴ Jako podmínka se také stanovovalo, že provinilí budou přijati do práce. Stávkové hnutí oslabovaly spory mezi odborovými organizacemi. Když vypukla stávka, socialistky začaly jednat o drobných výhodách, zatímco komunistky prosazovaly vytrvat ve stávce a dosáhnout úplného vítězství.

Po ukončení stávky byly často její vůdci či neaktivnější účastníci postiženi tím, že nebyli znovu zaměstnáni. Tak po stávce 1924 v tanvaldské textilce proti čištění strojů po pracovní době, která trvala 8 neděl a ve které dělnice a dělníci 8hodinovou pracovní dobu uhájili (ženy tvořily 75% stávkujících), nebyla zaměstnána Karla Pfeiferová. V tomto případě ale za ni dělnice protestovaly a byla vzata zpět, i když dána na odloučené pracoviště. Pfeiferová pak byla propuštěna ještě dvakrát. Jednou, když onemocněla (nervová vyčerpanost a chudokrevnost) a musela odjet měsíc na léčení. Podle paragrafu 82 živnostenského zákona mohl zaměstnavatel propustit dělníka, pokud déle jak 4 týdny nepřišel do práce. A Pfeiferová byla jako aktivní odborová funkcionářka a předsedkyně závodní rady nežádoucí. Práci si pak našla až v Liberci. Znovu byla propuštěna za účast ve stávce textilního dělnictva v severních Čechách (před V. sjezdem). Dělníci stávkovali za zvýšení mezd o 20% a byl to přesně ten případ, kdy stávkovala jen část, komunisti, a ti pak zůstali nezaměstnaní. Fried např. ve stávce vydal heslo do posledního muže a komunisté v ní setrvali, i když ostatní nastoupili do práce, byli pak propuštěni a strana v závodě ztratila zastoupení (tedy to, co kritizovala opozice a využíval Hais v odborech).

---

²⁷⁴ Tamtéž.

Vývoj hospodářství a stávkového hnutí ve 20. letech byl následující: nejčastější byly přirozeně po válce, kdy hospodářství rozvrácené, nedostatek základních životních potřeb, spekulace, radikalizace dělnictva, nechuť k práci. Od konce roku 1921, 1922-3 krize, relativní nadvýroba. Od roku 1923 se hospodářství stabilizovalo, 1924 průmysl dosáhl předválečné úrovně, zemědělství v roce 1925. Léta 1924-9 jsou léty hospodářského vzestupu (s mezikrizí 1926). Zásobování již bylo konsolidováno, zvýšil se rozsah nabízeného zboží a jeho kvalita. Jak bylo ukázáno na jednotlivých příkladech výše, sociální postavení dělnictva se výrazně nezlepšilo. Zaměstnavatelé tlačili na zintenzivnění práce a ačkoli 1924-9 došlo k zvýšení reálné mzdy, průměrná mzda vzrostla jen trochu a zároveň stouply životní náklady, takže zvýšení lze přičítat spíše snížení nezaměstnanosti a častější přesčasové práce. V počtu stávek byl zlomovým rok 1924. V letech 1921-3 je odhadováno procento dělníků zúčastněných ve stávkách na 9,6-15,2%, později minimum 2,1% 1926 a maximum 7,5% 1927. V době konjunktury bývají obvykle šance stávkujících větší než za krizí, ale v ČSR v 2. polovině 20. let tomu tak nebylo. Část jednání mezi zaměstnavateli a odborovými organizacemi se podařilo zakončit kompromisem, někdy se dělníci zalekli rizik spojených se stávkou a do stávky nešli, vliv měli i postihy organizátorů a aktivních účastníků stávek, ke kterým docházelo právě v 2. polovině 20. let, kdy podnikatelé měli podporu ve vládě panské koalice.²⁷⁵

Další kategorií dělnic vedle továrních byly domácké dělnice. Pro práci si chodily do továren a tam ji zase odváděly (někde ještě přežíval systém faktorů). Vykonávaly ji doma, někdy jim pomáhaly starší děti. Jejich práce byla velmi bídě placená a musely proto udělat hodně kusů, což znamenalo pracovat do noci, aby si vydělaly. Protože pracovaly roztroušeny, nebyla mezi nimi častá odborová organizovanost (kde byla, tam prý dostávaly zapláceno více). Domáckými dělnicemi byly šičky rukavic, švadleny konfekční, brusičky korálů, krajkářky, perleťářky, síťkařky (výroba vlasových sítěk) ad.

Také z jejich řad psaly do Listů dělnic a naříkaly na svou bídu a práci. Domácké spravovačky pleteného zboží (lepasírky)²⁷⁶ za tucet ponožek dostaly 45 hal. Za tu práci do byly neskutečně nízké peníze. Pokud si chtěly vydělat 45 Kč za týden, musely spravit 100 tuctů, tj. 2400 ponožek. To znamenalo 14-16 hodin práce.

---

²⁷⁵ PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, c.d. Procentuální propočty pocházejí od historika L. Vejnara.

²⁷⁶ Rozsevačka 22. září 1927

Spravujeme krásné hedvábné punčochy, které my si nikdy pořídít nebude moci, psaly. Za obšívání rukavic²⁷⁷ se platilo za 1 pár 25-30 hal, když dostaly 40, měl faktor pocit, že je přeplácí. Rukavice si musely přinést, narazit podšívky, prošíť prsty, obšít spodek. Jestliže si chtěly vydělat 60 Kč za týden, musely časně vstávat a šít do 10-11 hod. Samy si kupovaly jehly a nitě. V krámu se jedny rukavice prodávaly za 50-60 Kč, ony jich za ty peníze musely udělat 150.

Nezáviděníhodné bylo také postavení služebných.²⁷⁸ Služky, které bydlely rodině zaměstnavatele, za byt, stravu a plat (80 – 200 Kč měsíčně) pro rodinu nakupovaly, vařily, praly, uklízely, obstarávaly pochůzky ad. Jejich pracovní doba byla téměř neomezená (vstávaly třeba v 5 ráno a spát šly v 11 večer), ač podle zákona měly nárok jen na 12hodinovou pracovní dobu a volnou neděli (v praxi to bylo spíše jen odpoledne). Služky si také nejčastěji stěžovaly na obtěžování ze strany pánů (např. sliboval jim 50 Kč měsíčně navíc, cukroví, lístek do biografu), i když se o tom zmiňují i tovární a zemědělské dělnice.

Také zde panovala hierarchie, byly tu - panské, chůvy, kuchařky, číšnice, myčky, uklízečky, pradleny. Do kategorie služebných spadaly také ženy, které do domácnosti jen docházely a vykonávaly určité práce, např. pradleny a posluhovačky. Také ony doufaly, že hospodářské poměry jejich rodin se zlepší zaměstnáním muže a ony přestanou tuto práci dělat.

Před válkou byl silný Spolek žen a dívek v domáckém průmyslu a domácké práci zaměstnaných, který měl přes 600 členek a v jeho čele stála Anna Křenová. Jednou z předchozích předsedkyň byla Marie Strnadová, která vzpomínala, že 2 roky se spolku vedlo velmi dobře, ale pak z něj začaly ženy mizet. Tancování jim bylo přednější, zapomínaly na svůj osud, před osvobozením dávaly přednost dření a sekýrování paničkami. Komunistky, které se marně snažily získat služby do svých řad, si stěžovaly na jejich neuvědomělost, kterou si přinášely z rodiny (často z venkova). V tom málu volného času, který měly, dávaly přednost tancovačkám a doufaly, že ze současné svízelné situace je zachrání sňatek. Většinou se ale vdávaly za dělníky a jejich postavení se tím nezlepšilo.

Za nejubožejší byly považovány zemědělské dělnice. To proto, že byly početné a v zemědělství byly nejnižší mzdy (nižší než podpora v nezaměstnanosti).²⁷⁹ Starý rakouský čelední řád byl jenom upraven a poměry se výrazně nezlepšily. Organizovanost zemědělských žen v odborech byla mizivá. Ženy zemědělských dělníků nikdy nezůstávaly doma jako

---

²⁷⁷ Rosevačka 10. května 1928

²⁷⁸ Např. Tři kategorie ženské práce, Rozsevačka 4. června 1928

²⁷⁹ Původ tohoto stavu je viděn v přelidnění venkova a platnosti čeledního řádu, který dával hospodáři nad čeledí téměř neomezenou moc.

manželky některých kvalifikovanějších dělníků. Také ženy v zemědělství byly placeny méně než muži, i když dělaly stejnou práci – nosily pytle s obilím, nakládaly obilí a píci na vozy atd.

Podle údajů z roku 1924²⁸⁰ byly platy zemědělských dělnic o čtvrtinu nižší než zemědělských dělníků. Vydělaly si 60, nejvýše 100 Kč měsíčně, za hodinu nejvíce 80-90 haléřů. Podle článku v Listech dělnic z roku 1927,²⁸¹ se mzdy zemědělských dělnic pohybovaly mezi 5 až 10 Kč denně, v létě se pracovalo 10 hodin. V krajích řepářských, kde odborové organizace, nejvyšší denní mzda žen 12 Kč, v krajích horských, kde málo odborově organizovaných, pouze 8 Kč. Příležitost vydělat si větší obnos se naskýkala při jarních a podzimních pracích na řepě a žních (práce akordem). Takový akordní den měl 16 hodin a pomáhala při něm celá rodina. Za den udělaly 3x tolik práce než obvykle, ale za tuto úmornou práci si také naráz vydělaly větší obnos peněz, za který bylo možné zapravít větší položky jako šatstvo a obuv. Zemědělství dělníci si obvykle drželi kozy, slepice, králíky nebo husy. Pokud neměli vlastní pozemek, museli obstarávat krmení jinde, proto bylo ženy obvykle vidět s nůši na zádech a proto zprávy, jak ta a ta odsouzena za polní pých k pokutě ...

Zemědělství dělníci byli buď námezdní (mohli nebo nemuseli bydlet u hospodáře), nebo deputátní. Deputátníci vykonávali pro hospodáře určité práce a za to dostávali částečně plat a částečně naturálie. Protože Listy dělnic měly jednu aktivní dopisovatelku z Přední Kopaniny, máme zprávy od ní: Mladá dívka u agrárníka vstává ve 4 hodiny, do půl šesté ranní musí poklidit 8 i více krav, dát do pořádku prasata, za to má k snídani trochu hořké kávy a kousek suchého chleba (pro chasu se u agrární šlechty vaří zvlášť), za denní práci plat 3 Kč 50 hal. Když si vezme kočího, jdou pod deputát.²⁸² Jiný příklad – žena-deputátnice musí dojit najednou 8-10 krav, za dojení má plat 1 l mléka denně a 15 Kč za 14 dní.²⁸³ Ani ženy domkářů a maloročníků na tom nebyly lépe. Měly svůj domek a kousek pole, tak 5 strychů, přitom polovic svého, polovic najmutého. Drželi si 2 kousky dobytka (2 ½ strychu připadlo na osení krmiva), 10 slepic, 1 prase, 9 hus. Muž pracoval v továrně nebo ve dvoře, takže starost o hospodářství ležela na ženě. Při odečtení toho, co zaplatila za krmivo, půjčení potahu a pronájem, na tom nebyla o moc lépe než zemědělská dělnice.²⁸⁴ Na příkladu domkářek a maloročníků je vidět, že i když tyto ženy měly relativně blíže k potravinám, bylo to právě jen relativní. Část úrody musely na podzim prodat, aby měly na jiné výdaje, a na jaře

---

²⁸⁰ Komunistka 29. května 1924

²⁸¹ Hospodářské postavení zemědělských dělnic v Československu, Rozsevačka 24. února 1927

²⁸² Rozsevačka 19. května 1927

²⁸³ Rozsevačka 14. července 1927

²⁸⁴ Rozsevačka 23. února 1928

musely zase kupovat. Ve výsledku na tom nebyly lépe než dělnice, které musely všechny potraviny kupovat.

Jak vycházelo srovnání práce v továrně a v zemědělství a která byla mezi ženami žádanější? Mzdy v zemědělství byly zoufale nízké a z tohoto hlediska byla práce v továrně žádanější. Proto se také říkalo „podařilo se získat práci v továrně“. Podmínkou ovšem bylo, aby nějaká byla nablízku. Práce v továrně byla ale těžká, ve špatném prostředí, což mělo vliv na zdraví. Na venku ač také fyzicky těžká práce, přece jen se pracovalo na čerstvém vzduchu, proto se do továrny některé ženy nehrnuly. Jednoznačná byla volba u těch, které nutně potřebovaly vyšší výdělek – svobodné matky, vdovy s malými dětmi. Svobodné matky na tom byly zle i z hlediska společenského statutu, přijmout je nechtěly ani rodiče, nemanželské děti považovaly za potupu. Dělnické ženy byly často i mezi prostitutkami, další kategorií, která žila na okraji společnosti. Důvodem, proč provozovaly toto zaměstnání, byla právě chudoba. Nejen svobodné, ale i matky a manželky, které neviděly, jak jinak uživit své děti. Komunistky měly zájem o jednotu žen z měst a venkova. Vzorem jim byl Sovětský svaz, země dělníků a rolníků. Tento záměr se jim nedařil se. Mezi zemědělskými ženami neměly silnou základnu, lépe se podchycovaly průmyslové dělnice. Zájmy měst a venkova byly odlišné, konkurenční a 20. léta byla příliš krátkou dobou, aby se komunistkám podařilo vybudovat třídní uvědomělost a solidaritu.

6.8 Životní úroveň

Z uváděných platů je zřejmé, že byly opravdu nízké. Vyžít z nich bylo těžké, některé rodiny žily na hranici chudoby. Obzvlášť ty s více dětmi, neboť více dětí pro ně nebylo požehnáním, ale neštěstím. Např. otec Anežky Hodinové byl domkář a ještě si přivydělával jako bednář. Byla nejstarší ze 17 dětí, 12 jich zemřelo před dosažením dospělosti. Právě ona jako nejstarší musela převzít roli matky. Karla Pfeiferová měla 6 sourozenců (ale jedno dítě zemřelo na spálu). Otec i matka pracovali v továrně, přesto výdělek nestačil. Otec kromě 12hodinové práce ve sklárnách měl ještě vedlejší výdělek. Z přepracování, podvýživy a zničených nervů duševně onemocněl a skončil v ústavu pro duševně choré, kde spáchal sebevraždu. Starost o rodinu zůstala na matce, občas jim přilepšil dědeček. Děti musely pomáhat, v tomto kraji navlékali korálky. Také chodily do lesa na chrástí, borůvky i brusinky, za které taky utržily pár krejcarů.

Pfeiferová vzpomínala, že k obědu měly věčně brambory a zelí. Teprve když ona a další sourozenci dorostli a začali vydělávat, začalo se rodině dařit lépe. V sobotu si mohly dovolit

uzenku k večeři a v neděli lepší oběd. Brambory a zelí, brambory a chleba byly nejčastější potraviny, ale některé rodiny neměly ani na brambory a v poledne dělaly jen trochu vodové polévky. K snídani a v některých rodinách i k večeři byla jen káva, silně slazená, aby byla výživná. Káva byla z náhražek – cikorky nebo žita. (vzácné maso, vejce, mléko, máslo, ovoce a zelenina).

Co se týká oblečení chodilo se v přešíváných věcech, boty byly cenností. Kvalita bydlení byla nízká, ženy si stěžovaly, že bydlí v malých nehygienických bytech, kde se jich musí tísnit několik. „Pražskou ukázkou proletářského doupěte“ líčí v sérii článků jeden lékař - kumbál je 2 kroky široký a 6 kroků dlouhý, přesto se zde spí, vaří se zde, pere se zde. Vzduch je v něm k zalknutí, prosycen směsí nejodpornějších zápachů. Stálé přítmí pokrývá milosrdným pláštěm lidskou bídu, sporé světlo vniká jen dveřním okénkem vedoucím na pavlač. Zácloň netřeba, před zvědavými zraky z venčí chrání obyvatelé tlustý povlak navrstveného prachu, ...²⁸⁵ Nejhorší životní úroveň panovala po válce.

Komunistky programově viděly život z této horší stránky a život proletářské ženy podle jejich líčení byl jen nekonečné utrpení. Stěžovaly si, že ženy svůj těžký život považují za osud a jsou s ním smířené. Vůbec když dělnice vzpomínaly na těžkou práci, kterou vykonávaly, bylo to slovy „co zbývalo..., nebylo zbytí..., musela, aby uživila, ...“ Komunistky brojily proti otupělosti, rezignaci.

8hodinová pracovní doba a volné sobotní odpoledne spolu s celkově vyšší životní úrovní přinesly konečně i dělnicím trochu volného času. Už neměly jen nedělní dopoledne, kdy chodily do kostela. Nejlépe na tom byly svobodné dívky. Po práci mohly chodit např. cvičit do jednoty. Některé rády četly nebo chodily do divadla (třeba ochotnického nebo kočovného. Oblíbené byly tancovačky, biograf. Zejména v neděli se třeba v Praze chodilo na procházky do Stromovky. Návštěva kamenného divadla nebo výstavy byly pro dělnice mimořádné, např. Zápotocké o svatebním dnu ve Stromovce na výstavě květin a večer v Národním divadle na Carmen. První republika byla obdobím úžasného rozmachu kultury, ale dělnických žen se to týkalo jen okrajově.

Již bylo řečeno, že komunistky svou propagandu zaměřovaly zejména na tovární dělnice a nejchudší ženy. I mezi nižší vrstvou panovalo rozvrstvení. Dáno bylo jednak rodinnými poměry, z kterých žena vycházela, tj. jestli měl otec relativně dobře placené zaměstnání, nebo jestli musela pracovat i matka a kolik bylo v rodině dětí, protože to zvyšovalo chudobu. Zásadní bylo také regionální určení, zda se jednalo o zemědělský kraj nebo na blízku byla

---

²⁸⁵ Půl roku práce v dělnické čtvrti MUDr. František Kaněra, Ženské noviny 14. srpna 1919

továrna. Továrna skýtala možnost vyššího výděлку, ale třeba v textilních krajích byla bída, mzdy v textilním průmyslu byly nízké a v rodině musel pracovat muž i žena. Pro ženy bylo důležité, za koho se provdaly, dobrou partii byl kvalifikovaný dělník. Svobodným dívkám se z materiálního hlediska vedle relativně nejlépe, pokud nebyly nejstarší a neležela na nich starost o rodinu. Ale nebylo zvykem zůstávat dlouho svobodná, manželství přinášelo sociální status a také osamostatňovalo dívku od rodiny, po čem obvykle toužila. Zároveň ale podle tehdejšího zákonodárství ženy i muži dosahovali zletilosti až ve 24 letech a k dřívějšímu sňatku musel otec na úřadě zařídit povolení. Soudě podle komunistických funkcionářek, o kterých je tato práce, vdávaly se dívky po 20. roce (zhruba v rozpětí 20. – 27. let). Pokud měly děti (často jen jedno), narodilo se do roka po svatbě (výjimkou byla emancipovaná Majerová, která se provdala až 3 roky po narození dítěte).

6.9 Shrnutí

Republika oproti Rakousku přinesla mnohá zlepšení, pro dělnické ženy byly důležité zejména ty v oblasti pracovního a sociálního práva. V platnosti zůstával, byť s úpravami starý čelední řád. ČSR byl stát se sociální politikou, komunistky vyžadovaly a propagovaly sociální stát. Válka přispěla k tomu, že výdělečná práce mimo domov přestala být pro ženy považována za dehonestující, ostatně pro dělnice byla už dlouhou dobu realitou. Žena ale byla zatížena třikrát – prací mimo domov, v domácnosti a o děti. Ideálem dělnické ženy bylo, aby její muž vydělával dost na to, aby mohla být jen domácí hospodyní.

V první republice panovalo silné rozvrstvení společnosti (v tomto byla kontinuita s Rakouskem). Dělnice se nacházely na spodní příčce společenského žebříčku a nikdo by s nimi měnit nechtěl. Realitou bylo, že vlivem vysokého pracovního zatížení a nezdravých poměrů mnohé umíraly v mladém věku, výrazně k tomu přispívaly četné porody a potraty. Ale i mezi proletářskými ženami existovaly různé kategorie, některé živořily na hranici chudoby a některé na tom byly lépe. Konec 20. let s konjunkturou a nízkou nezaměstnaností přinesl i vyšší životní úroveň také mezi ně. Pro část obyvatelstva, a ne malou, představovali komunisté se svou vizí nové spravedlivé společnosti alternativu. Jejich návrhy v rámci stávajícího řádu byly maximalistické, z většiny nereálné, jen propagační.

Podle v této kapitole již jednou citovaného profesora Vondráčka, má každý člověk 3 základní psychické potřeby – potřebu bezpečí, potřebu uplatnění a potřebu příznivé odezvy u ostatních. Bezpečí dělnice ztrácely, pokud ztráta práce a rodina přišla o příjem. Pokud nebyly pojištěné, následovalo období naprosté existenční nejistoty. Potřebu uznání dostávaly

od komunistek – vštěpovaly jim, že ony svou prací vytváří hodnoty, které jsou důležité, dodávaly jim sebevědomí. Využívaly a podněcovaly jejich nespokojenost, třídně vychovávaly (vedly je k aktivitě a hrdosti na proletářský původ), cílem bylo nastolit změnu řádu. Mezi ženami nižších vrstev si vybudovaly silné pozice, ale jejich agitace nebyla tak úspěšná, jak si představovaly a jak úspěšná být mohla. Vinily z toho netečnost dělnic a jejich smíření s osudem. Proti nim pracovala pasivita a dalším důvodem (který ale nepřiznávaly a možná si ho ani neuvědomovaly) bylo, že první republika poskytovala snesitelné prostředí, poté co se válkou zničená ekonomika vzpamatovala.

7 SOVĚTSKÉ RUSKO

7.1 První zprávy

Zprávy o ruských revolucích (březnové a říjnové) přicházely do českých zemí spíše sporadicky. Pád carského režimu, všeobecně považovaného za zpátečnický a konzervativní, byl přivítán. Říjnová revoluce vzbudila více rozpaků a výhrad, u některých rovnou odsouzení. Pro mnohé byla nepřijatelná diktatura proletariátu. Vůdce zahraničního odboje profesor Masaryk přivítal březnovou revoluci a novou vládu, mj. ministr zahraničí prof. Miljukov byl jeho přítel, a spojoval s ní očekávání demokratického vývoje. Domácí vůdčí představitel Karel Kramář byl příznivcem konstituční monarchie, v pobřeznové vládě se vyjádřil příznivě o některých lidech, ale byl zapřisáhlým nepřítelem bolševiků.²⁸⁶

Zprávy z Ruska nacházely ohlas u radikalizujícího se dělnictva. Karla Pfeiferová, tehdy textilní dělnice severočeském Tanvaldu, vzpomínala, že dělnice, které ani nevěděly, kdo je Lenin, měly pocit, že konečně se někdo bije za jejich práva a dělníci říkali stále hlasitěji „uděláme to jako v Rusku.“²⁸⁷ V dělnickém hnutí vzbuzovaly revoluce zájem i na intelektuální rovině. V prosinci 1919 byl založen Klub přátel sovětového Ruska v rámci Dělnické akademie. Události v Rusku byly zajímavé jako případná alternativa v budoucím vývoji doma. Sociální demokracie je přivítala, byly pro ni přinejmenším inspirací, k říjnové revoluci však byla zdrženlivější. Vadila jí násilnost převratu, jako etablovaná západoevropská strana považovala už před válkou ruskou sociální demokracii za zaostalou. Do popředí se dostávaly prvky vidící ji jako krvavou a bořivou. Tehdy se mluvilo o sovětovém, později sovětském Rusku. Oficiální název Ruská socialistická federativní sovětská republika (RSFSR) nebyl příliš rozšířený. V roce 1922 vznikl Svaz sovětských socialistických republik (SSSR).

Problémem bylo, že hlavně zpočátku nikdo přesně nevěděl, co se v Rusku děje. Jen, že něco nového, velkého. O informace byla velká nouze. První informace přinášeli bolševičtí emisáři, kteří byli už od listopadu 1918 vysílání do ČSR. Bolševici počítali s rozšířením revoluce do Evropy a vyškolení komisaři měli za úkol založit komunistickou stranu a posléze provést

---

²⁸⁶ Čeští komunisté je pak označovali jako hlavní nepřátele. Masaryk si to zasloužil zejména vyhlášením neutrality legií a jejich následného konfliktu s bolševiky. Kramář prosazováním intervence spojenců proti bolševikům na mírové konferenci. Navíc jeho manželka byla Ruska z bohaté velkopodnikatelské rodiny. Kramářovi měli vilu na Krymu, která jim byla bez náhrady zabavena. Manželé Kramářovi se pak v ČSR stali útočištěm bílé emigrace.

²⁸⁷ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti, c.d.

revoluci. Měl tak být aplikován bolševický model komunistické strany jako avantgardy, která vyvolá revoluci a pak na svou stranu získá většinu. V odhadu revolučnosti situace se Lenin a další bolševici zmýlili. Českoslovenští komisaři byli většinou váleční zajatci, kteří byli získáni bolševickými agitátory, mnozí vstoupili do Rudé armády (jako političtí komisaři). V květnu 1918 byla založena Československá komunistická strana na Rusi, která byla národnostní sekci při VKS(b). Členové se rekrutovali ze zmíněných bývalých zajatců a z krajanů usazených v Rusku už před první světovou válkou. Jejich vůdcem byl Alois Muna, dalšími byli např. Jaroslav Salát-Petrlík, František Koza-Permský, Julius Volek-Choráz, Jaroslav Handlír a další. Buržoazní tisk je obviňoval, že byli podplaceni a že na svou rozvratnickou činnost dostávali peníze od bolševiků.

Marie Zápotocká se ohrazovala proti tomu, že buržoazní tisk o jejím manželovi psal, že se vrací z Moskvy naložen zlatem, šperky, diamanty.²⁸⁸ Obecně to ale byla pravda. V roce 1921 vzniklo oddělení mezinárodní komunikace KI, vedené Osipem Pjatnickým, které se v oficiálních dokumentech téměř nevyskytovalo. Toto tajemné oddělení, o kterém Švábová za svého pobytu v KI psala jako o pst oddělení, mělo na starosti právě rozdělování zprvu carských pokladů, pak financí v různých měnách. Distribuovalo také tajné pokyny, propagační materiály, zařizovalo falešné pasy, spadala pod něj i špionáž. Co se týká carských pokladů zmiňovány byly drahokamy, diamanty, safíry, perly, prsteny, náramky, brože, náušnice a další.²⁸⁹

Už první komisaři určitě dostávali peníze na rozvinutí činnosti doma (např. založení časopisu). Muna prý před odjezdem měl rozhovor s Leninem a odjížděl s penězi a 33 svazky literatury. Bechyně zase uvádí rozhovor, který s ním měl Muna na Kladně, když se ho snažil získat pro bolševismus. Bechyně vědom si těžké hospodářské situace se údajně Muna otázal, zda může Rusko poskytnout potraviny a Muna odpověděl, že ne, že může poskytnout peníze a zbraně, těch prý je po Němcích dost.²⁹⁰ Důvěrná zpráva pro československé policejní ředitelství z roku 1921 mluví o tom, že Salát, český zástupce ve výboru III. internacionály, přesvědčuje v Moskvě o možnosti blízkého převratu v ČSR a úspěšně vymáhá podpory na agitaci.²⁹¹ Na druhou stranu domácí činitel Bohumír Šmeral byl proti finanční podpoře, právě proto, aby československá strana nebyla obviňována, že se ke komunismu (bolševického

---

²⁸⁸ ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, c.d.

²⁸⁹ S odvoláním na výzkum ruského historika Fridricha Firsova uvedeno v McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern, c.d., str. 21

²⁹⁰ BECHYNĚ, Rudolf: Pero mi zůstalo, Dělnické nakladatelství v Praze 1947

²⁹¹ NA, fond 19/5, fotokopie policejních zpráv o činnosti KSC, karton 87, sign. 1208, zpráva z 2. 3. 1921

typu) nepřidala z ideových důvodů a je závislá na Rusku. Bolševičtí agitátoři typu Muna a Saláta se ale nezdráhali.

Příznivce radikální změny nacházeli zejména na Kladně. Tamější organizace mj. poskytla azyl Munovi. Rudolf Bechyně líčil příhodu, jak jeden nezkušený důstojník zatkl Muna a odvedl ho na stanici, načež v továrnách dělníci zastavili práci a táhli ozbrojeni železnými tyčemi, kladivy a jinými nástroji, všichni solidárně – sociální demokraté, centralisté, národní sociálové, křesťanští sociálové, indiferentní – a vynutili si propuštění Muna. Odvedli do dělnického domu, kde promluvil, a obzvláště pasáže o vládě dělníků a rolníků byly přijímány s nadšením.²⁹² Mluvčím kladenských sršatců se stal Antonín Zápotocký, kterého Muna získal pro komunismus. Právě na Kladensku byl pak také uplatňován koncept dělnických rad a Muna a Zápotocký patřili k hlavním obviněným ve velezrádném procesu kladenském. Kromě emisarů byli šířiteli komunistických idejí vracející se rudí legionáři, ti, kteří se v Rusku připojili k bolševikům.

Československo zasedalo na mírové konferenci mezi vítěznými státy. Část dělníků nadšeně přivítala novou republiku a vkládala do ní očekávání, že bude republikou socialistickou. Panovala také únava a vyčerpanost z války a především strašná bída. Část dělníků se o politiku nezajímala, jejich hlavní starostí bylo sehnat jídlo, topivo a základní potřeby. Agitátoři v čele s Munou poznali, že v ČSR nejsou zatím pro revoluci příhodné podmínky. Šmeral získal Muna pro svou variantu přeměny sociálně demokratické strany, Muna a jeho přívrženci do ní vstoupili a tvořili v ní levé křídlo.

I. kongres III. (komunistické) internacionály byl svolán narychlo (měl být v prosinci, ale konal se až v březnu 1919). V zemi ještě probíhala občanská válka, ale cílem bylo předběhnout II. internacionálu, která chystala svůj obnovující kongres na únor 1919 do Bernu. Záměr se bolševikům vydařil. Reprezentativnost ustavujícího kongresu III. internacionály byla sice pochybná (zúčastnilo se ho 51 delegátů, jediným českým zástupcem byl Jaroslav Handlříř), ale deklamace působily a Bern neměl úspěch. „Proklamace o založení KI působila v poválečném chaosu jako magnet na mnohé, které válka radikalizovala a které zklamala II. internacionála. I když se pak řada z nich – někteří dříve, jiní později – rozhodli svoji volbu změnit, v dané chvíli byli přesvědčeni, že našli pevný bod, kolem kterého se začali brzy seskupovat.“²⁹³ Častým příměrem bylo „světlo z východu“.

---

²⁹² BECHYNĚ, Rudolf: *Pero mi zůstalo*, c.d.

²⁹³ MEJDROVÁ, Hana, HÁJEK, Miloš: *Vznik Třetí internacionály*, c.d., str. 114

Do země mířili i zahraniční novináři a dobrodruzi. V ČSR si získala popularitu kniha Johna Reeda²⁹⁴ Deset dnů, které otřásly světem. Výjimečná byla v tom, že Reed, americký novinář a dobrodruh, byl u toho, když v říjnu 1917 vypukla v Petrohradu bolševická revoluce a jeho knížka je vlastně jejími dějinami. Reed byl propagátorem bolševické revoluce, agitoval pro ni po návratu do USA a vydal zmíněnou knihu. Buržoazní tisk v odpověď litoval nadaného mladého Američana, ze kterého ruská revoluce udělala svého fanatického stoupence. V roce 1919 se Reed vydal do Ruska podruhé, nakazil se tyfem a v říjnu 1920 zemřel. Dostalo se mu té pocty, že byl pohřben u zdi Kremle.

Reed se ve své knize soustředil na podrobné vylíčení událostí v rudém Petrohradě během deseti dnů - od 7. do 18. 12. 1917 neboli od vypuknutí revoluce po rolnický sjezd. Dle jeho slov v předmluvě to bylo období, kdy bolševici v čele dělníků a rolníků uchopili státní moc a vložili ji do rukou sovětů. Vinu na rozvratu přičítal předchozí vládě. Podle něj hospodářství a armáda byly dezorganizovány již v roce 1915 a zkorumpovaní reakcionáři ovládající carský dvůr záměrně prováděli sabotáže s cílem zničit Rusko a uzavřít separátní mír s Německem. Březnová revoluce tomu na poslední chvíli zabránila a zachránila Rusko. Zcela se ztotožnil se s bolševickým nazíráním a události líčil v tomto duchu: Majetné třídy chtěly jen politickou revoluci a také menševici a sociální revolucionáři zastávali tento názor, protože si mysleli, že Rusko není zralé pro sociální revoluci a pokus o ni by vyvolal reakci a návrat k starému režimu. Báli se použít moc, kterou získali, postupně se vzdávali svého programu a nakonec je to přivedlo na stranu majetných. Naproti tomu masy toužily po opravdové demokracii. Mnozí lidé ze západu představovali revoluci jako boj slušných proti hrubým, ale byli to právě majetní, kteří ve snaze zadržet bolševiky prováděli rozsáhlou sabotáž. To přililo olej do ohně a bolševici odpověděli vyhlášením třídní války a prosazováním nadřazenosti sovětů. Jejich činnost však Reed neviděl jako destruktivní, naopak podle něj byli jedinou konstruktivní silou, která měla program a cíl. Kdyby se tehdy nechopili vlády, byla by brzy německá vojska v Rusku a car znovu na svém místě. Reed říkal: Bývá zvykem považovat ruskou revoluci za dobrodružství, ano, ale jedno z nejzáračnějších.

---

²⁹⁴ John Reed byl americký novinář, narodil se roku 1887. Vystudoval univerzitu v Harvardu, organizoval Socialistický klub a byl redaktorem satirického listu. Stal se spisovatelem a do novin psal o mezinárodních událostech. Jako reportér se účastnil se stávek a vzpour, mj. i v Mexiku. Za světové války cestoval po Evropě a sbíral materiál, a byl při tom zatčen. Protože mu byla odebrána ledvina, nebyl schopen vojenské služby. V létě 1917 odjel do Ruska. Po návratu do Ameriky napsal Deset dnů, které otřásly světem, ale noviny mu neotiskovaly jeho články. Propagoval bolševickou revoluci, mluvil na shromážděních lidu a založil vlastní časopis. Založil také komunistickou dělnickou stranu. Opakovaně byl zatčen.

Lenin a Krupská v předmluvě k jeho knize vyzdvihovali pravdivé a živé vylíčení událostí. Reed zpracoval dějiny prvních dnů revoluce novinářsky atraktivní formou. Nelze mu upřít, že se pohyboval v centru dění, chodil na zasedání Rady Ruské republiky do Marijinského paláce a měl přístup i do Smolného, centra bolševiků, dělal rozhovor s Trockým a o mnoha jednáních se dozvěděl od jejich účastníků. Na tajných jednáních ale nebyl, beletristická forma mu však dovolila popisovat je a používat přímé řeči hlavních aktérů. Vtáhl tak čtenáře do svého světa revoluce tak, že se pohyboval ve světě kadetů, menševiků, eserů a dalších, s hrdiny jako Lenin, Trockij, Kameněv, padala i jména později známá v ČSR, jako např. Antonov-Ovsejenko. Reedovi se podařilo nadchnout své čtenáře pro patos nového řádu, nového světa, ideálu. Proto byl tak nadšeně přijat mezi komunisticky naladěnými čtenáři v Československu, kteří chtěli vidět takový obraz – revoluce přinášející násilnosti, ale i pozitiva, řízené schopnými lidmi s ušlechtilými cíli a podporované širokými masami lidu. Dozvídali se také podrobnosti, které jim chyběly a seznamovali se s terminologií. Reedova knížka udělala velkou uvědomovací práci mezi komunistickými intelektuály. Reed je nerozlučně spjat s první fází revoluce. Další naplánovaná díla nedokončil, protože zemřel, a také nemohl sledovat další vývoj.

7.2 První delegáti

Na II. kongres III. internacionály v létě 1920, který byl na rozdíl od prvního skutečně reprezentativní (zúčastnilo se ho přes 200 účastníků z 37 zemí), jela z Československa delegace za levici Miloš Vaněk, Břetislav Hůla a Antonín Zápotocký. V Moskvě už pobýval Bohumír Šmeral a ještě tam byli Ivan Olbracht a Emanuel Vajtauer, novináři a také zástupci strany. S poradním hlasem se za Svaz komunistických skupin účastnili Hugo Sonnenschein, zvaný Sonka, a Helena Malířová. Komunistické skupiny byly radikální, ale početně (i vlivem) okrajovou skupinou. Neumannovi se nepodařilo získat ani většinu předválečných anarchokomunistů. Na II. kongresu začalo třídění, vyjmenovávání těch, kteří mohou v internacionále zůstat, a stanovení podmínek pro ty, kteří k ní chtěli přistoupit. Snaha byla získat co nejvíce dělníků, ale bez jejich starých vůdců. Přístup byl otevřen anarchistům a syndikalistům, které ruští bolševici považovali za skutečné revolucionáře, z centristů měli být přijímáni jen ti nejradikálnější.²⁹⁵

---

²⁹⁵ MEJDROVÁ, Hana, HÁJEK, Miloš: Vznik Třetí internacionály, c.d.

Šmeral už z Ruska posílal domů k otištění články o svém pobytu a pozorováních, pak vyšly knižně jako Pravda o sovětském Rusku.²⁹⁶ Byl nadšen. U něj bylo zaujetí bolševickou revolucí dáno jeho osobní situací, kdy po období rakouské loajality až téměř do konce války byl zkompromitován, na čas jej strana poslala pro uklidnění situace do Švýcarska a po návratu se pro něj objevila nová šance právě v souvislosti s hnutím III. internacionály. Pro ideový příklon hrál u něj důležitou roli fatalismus, v tomto případě spojený s vírou ve vědecký socialismus.²⁹⁷ Po návratu pořádal přednášky, které měly velkou návštěvnost a mnohé ženy ještě po letech vzpomínaly, jakým pro ně byly zážitkem a nadchly je pro sovětskou věc.

Další uveřejnil své Obrazy z Rus Ivan Olbracht, který je taktéž posílal po kurýrech už z Ruska. Také on se nadchl pro bolševickou revoluci a jeho reportáže byly silně agitační.

V nekomunistickém táboře se objevily polemiky s těmito svědectvími. Jejich pisatelé většinou v Rusku nebyli, vycházeli z rozboru zpráv komunistů i jejich oponentů a svých úvah. V polemikách se snažili komunisty usvědčit ze zaujatosti a zkreslování poměrů v Rusku pomocí logických protikladů. Tak např. Olbracht ujišťoval, že jel do Ruska s úmyslem referovat objektivně, jeho svědectví bylo rozhodně zaujaté, připouštěl pouze dílčí, nevýznamné nedostatky. Ferdinand Peroutka se proto podívoval, jak mohl Olbracht podávat tak sebevědomá tvrzení, když podle vlastních slov v Rusku celý měsíc studoval pilně marxistické spisy a téměř nevyšel z pokoje. Jiný kritik srovnal úryvek z Obrazů z Rus „Ulice v Moskvě je plná lidí. Ne hladem zmučených mátoch, ale zdravě vyhlížejících soudruhů a soudružek ...“ s jiným úryvkem trochu dál - „Pochytaní keťáskové vyklizovali letos sněh. K čemu také lidi zbytečně držet ve vězení a zbůhdarma je krmit chlebem, jehož není nadbytek ani pro řádné soudruhy.“²⁹⁸

Brzy po Olbrachtovi se do sovětského Ruska vydala i jeho družka Helena Malířová. Jak už zmíněno, byla nominována jako delegátka s hlasem poradním za severočeské komunistické skupiny. Měla z toho velkou radost, její agitační činnost mezi horníky na severu tak byla korunována úspěchem. Těšila se, že pozná tu tajemnou a hrdinnou zemi, a byla pyšná, že se vyrovná svému partnerovi, který tam již pobýval. Po setkání s ním ale zjistila, že ho neohromilo, že přijela jako zástupkyně komunistických skupin, protože hlavní pozornost byla věnována sociálnědemokratické levici, která mohla internacionálně přivést nejvíce členů. Na kongresu Malířová prožívala pocit uspokojení z vítězství dějinné spravedlnosti. Byli by car

---

²⁹⁶ ŠMERAL, Bohumír: Pravda o sovětském Rusku. Denní záznamy z cesty do proletářské říše., Ústřední dělnické nakladatelství, Praha 1920

²⁹⁷ GALANDAUER, Jan: Bohumír Šmeral, Horizont, Praha 1978

²⁹⁸ ŠTERN, Evžen: Prorok české revoluce Ivan Olbracht, in: Právo lidu 2. 10. 1920

a carevna a šlechtici, kteří hýřivali v těchto sálech, uvěřili, že se zde budou scházet lidé, kterými tak hluboce pohrdali a kterých se štítili? V sjezdových diskusích o programu a taktice se příliš neorientovala, nejvíce na ni zapůsobil projev V. I. Lenina o tom, že kázeň je hybnou silou strany a docílit jí lze pouze podřízením všeho osobního myšlenky komunismu.

Po skončení kongresu se Olbracht a Malířová nevrátili hned do republiky, ale jeli ještě do tulské gubernie, kde dostali možnost poznat poměry i na venkově, zaostalém a zdecimovaném válkou. Zde se také snadněji než v Moskvě setkali s projevy nesouhlasu. Měli porozumění pro argument jejich průvodců – to je ještě carské Rusko, přes noc je nezměníš, všechno potřebuje čas. Malířová byla již zkušená cestovatelka, měla zkušenosti z Balkánu.²⁹⁹ Splnila si také své přání a zajela do Jasně Poljany, sídla L. N. Tolstého. Tolstovci byli odpůrci vlády bolševiků. V duchu názorů svého učitele hlásali sice rovnost lidí a společné vlastnictví, ale odmítali cestu násilím, bývali označováni jako křesťanští komunisté. V klidu a míru tamní zahrady duše Jeleny Osipovny (tak nazývala po rusku sebe) pocítila pokušení žít jen sobě, své duši. Ale vzpamatovala se a uvědomila si, že takovýto pokorný, svatý život může žít jen několik výjimečných lidí, ale většina touží po osvobození a jejím úkolem je pomáhat dosáhnout ho.³⁰⁰

Reportáže Malířové nebyly ve srovnání s Olbrachtovými tak oslavné, často z nich byl cítit smutek nad zmizelým světem, byť šlechtickým, který znala z ruských románů. Rozhodně ale byla uchváčena dynamikou nové doby a nejvíce oceňovala, jak byla dřívější soukromá vlastnictví dána do užívání všem potřebným. „V zámcích a velkostatech hospodaří komuny a sovchózy (sovětská hospodářství). ... V osobňanech (v městských domech, obývaných jednou rodinou) jsou úřady. ... Venkovské zámky a dači (villy) patří dětem; jsou přeměněny na dětské útulny, na dětské komuny.“³⁰¹

Při zpáteční cestě Olbracht cestoval s bývalými zajatci v podpalubí vlakem přes pobaltské republiky, zatímco Malířová byla vyslána zdánlivě bezpečnější cestou přes Murmansk, Finsko, Norsko, Kodaň a Berlín. Loď, na které se do Finska přepravovali komunističtí delegáti z Norska den předtím, kvůli špatnému počasí ztroskotala a delegáti zahynuli. Kvůli zdržení s cestou dorazila do ČSR až po záříjovém sjezdu levice a její poselství ohledně 21 podmínek již nebylo tak aktuální.

---

²⁹⁹ Za balkánských válek 1912-3 působila na Balkáně jako dobrovolná ošetřovatelka a dopisovatelka.

³⁰⁰ MALÍŘOVÁ, Helena: Deset životů, MALÍŘOVÁ, Helena: Deset životů, Československý spisovatel, Praha 1954, s. 147

³⁰¹ MALÍŘOVÁ, Helena: Osudy panských sídel v Rusku, in: Rudé právo 27. 11. 1920

Doma se zapojila do agitace na straně levice. Kritizovala novou republiku, která nesplnila očekávání do ní vložená, a agitovala pro pokračování přeměny národní republiky v socialistickou. Útočila také na pravicové vůdce a sociálnědemokratické ministry, kteří spolupracovali s buržoazií. Spor mezi levicí a pravicí se vyostřoval. Příznivci pravice zase levicové agitátory obviňovali z rozbíječství jednotné dělnické strany, považovali je za svedené bolševickou propagandou. Situace vygradovala prosincovou stávkou. Konečně i v ČSR došlo k násilnému konfliktu a represím při následné rozsáhlé zatýkací akci. Dosud příslušníci levice trpěli určitým pocitem viny, že tíha revoluce spočívala jen na ruských bolševicích, a to, že se v této zemi naproti mnohým černým předpovědím udrželi u moci, z nich udělalo vzor a posílilo jejich autoritu. Porážka stávky urychlila vývoj k založení komunistické strany v ČSR. A tak paradoxně v době po opadu revoluční vlny (posledním velkým konfliktem byla polsko-sovětská válka) byla v polovině května 1921 založena Komunistická strana československá, která se na přelomu října a listopadu přeměnila na Komunistickou stranu Československa (v této tzv. druhé vlně byla založena ještě např. komunistická strana Itálie).

7.3 Nová socialistická společnost v Rusku

Moskva byla přirozenou autoritou a sovětský stát byl vzorem i v oblasti organizace společnosti na novém socialistickém základě. Uskutečnit se v něm měla socialisty dlouho propagovaná teorie, že po osvobození člověka dojde automaticky i k osvobození ženy, která byla dosud otrokem kapitalistické společnosti i otrokem muže. Žena se jako rovnocenná partnerka muže měla zapojit do práce. Ženský komunistický tisk informoval, jak v Rusku ženy pracují i na pozicích dosud považovaných za mužskou doménu. Jednak v dělnických profesích jako řidičky v dopravě, dělnice v těžkém průmyslu, pilotky atd., jednak ve vedoucích funkcích. Ženy také bojovaly v Rudé armádě. Návštěvníci Ruska se s těmito fakty skutečně setkávali – např. Šverma a Švábová: „Ohlásili nás u tajemníka. Jaké však bylo naše překvapení, když se otevřely dveře a od velkého psacího stolu vstala, aby nás přivítala – pěkná, mladá žena, s oduševnělou tváří, která se účastnila revolučního hnutí v Burjat-Mongolii. Byla to dcera někdejšího mongolského šlechtice, která studovala v Paříži, kde se seznámila s bolševiky, stala se členkou strany a nyní zastávala nejzodpovědnější funkci v zemi.“³⁰² Nový režim tato prvenství dokazující jeho pokrokovost náležitě zdůrazňoval,

---

³⁰² ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d., str. 78

dokonce o ně cíleně usiloval. Např. Alexandra Kollontajová se stala první velvyslankyní (v Norsku).

Samozřejmě zapojení žen bylo dáno též faktem, že do obnovy zničeného Ruska bylo zapotřebí zapojit všechny síly a mužů se někde nedostávalo. Pracovní zákonodárství³⁰³ bylo dle sovětské propagandy jedinou oblastí, kde ženy nebyly rovnoprávné, ale ve svůj prospěch (kvůli slabší tělesné konstrukci). Platil pro ně zákaz práce přes čas, noční práce a práce pod zemí. V dobách ohrožení byla práce přes čas a v noci povolena (1922 novelizací povoleno). Ženy 8 týdnů před a 8 týdnů po porodu neměly chodit do práce. Kojící ženy měly nárok na více přestávek v práci. Mezi inspektory práce byly ženy. A podle všeobecného nařízení o tarifech z června 1920 měli všichni (tedy ženy stejně jako muži) dostávat za stejnou práci stejnou mzdu.³⁰⁴ Některé zákony (např. 16týdenní mateřskou, stejné platové ohodnocení) mohly československé ženy jen závidět, jiné (např. zákaz noční práce) platily už v Rakousku. S pracovním vyčerpáním žen souviselo, že starost o děti a domácnost převezme z podstatné části stát, který vystaví jesle, školky, jídelny, prádelny a další hromadná zařízení. To reflektovalo bytostnou součást komunistické ideologie - společné vlastnictví, racionální dělbu práce a přerozdělování výrobků. V Rusku se tyto vymoženosti skutečně začaly zavádět a právě ty byly ukazovány zahraničním delegacím. Nutno říci, že návštěvy takových zařízení a prezentování nového sociálního zákonodárství zapůsobily na všechny československé komunistky velmi silně. Tohle bylo to, co dlouhá léta jako socialistky propagovaly. Byly nadšené racionálností takovýchto zařízení. Líčily čisté a příjemné prostředí, dobře živěné a spokojené děti a ženy, kvalifikovaný personál a s hrdostí zdůrazňovaly, jak honosné paláce, dříve sídla pro jednu šlechtickou rodinu, slouží nyní prostým lidem jako sociální zařízení nebo zotavovny dělníků. Přiznávaly rozklad jednorodiny. Kolektivnost ve výchově a v společenském životě prezentovaly jako pokrok. Např. pro dítě je výchova v dětském kolektivu pro život lepší než opičí mateřská láska.

Ženské návštěvnice nadšeně líčily domovy pro matky, tedy ústavy, kde podle nového mateřského zákonodárství měla žena právo pobývat 2 měsíce před a 2 měsíce po porodu (ženy duševně pracující 6 týdnů před a 6 týdnů po porodu). Kdo mohl, tak za mírný poplatek, chudé zdarma. Těhotné a kojící ženy po dobu dovolené pobíraly mzdu nebo plat, dále jednonásobnou podporu ve výši jednoměsíční mzdy a po dobu 9 měsíců příspěvek na výživu

---

³⁰³ Dle 1. kodexu z konce října 1918.

³⁰⁴ Rozséváčka (zvláštní číslo Komunistky) 28. 2. 1924

dítěte ve výši čtvrtiny měsíční mzdy.³⁰⁵ Stavěly to do protikladu se situací v ČSR, kde mateřská podpora byla stanovena na 6 týdnů před porodem a 6 týdnů po porodu. Dalším rozdílem oproti situaci v ČSR bylo umožnění potratů, a to po celou dobu těhotenství.³⁰⁶ I bolševici sice potrat považovali za nutné zlo, ale umožňovali ho vzhledem k tomu, že zatím stále žili v přechodné době, kdy některé matky nebyly schopné uživit dítě. Trestné zůstávaly tajné nebo neodborně provedené potraty. V československém parlamentu levicové poslankyně (i muži) opakovaně podávaly různé návrhy na legalizaci potratu, ale zákon nikdy schválen nebyl.

Revoluční změny byly nejpatrnější na pohlavní otázce a s tím souvisejícím manželském a rodinném právu.³⁰⁷ Tomuto tématu se hodně věnovala zmiňovaná revolucionářka Alexandra Kollontajová, která se jako lidová komisařka sociálních věcí³⁰⁸ účastnila přípravy zákonů o rozvodech, občanských sňatcích, zrovnoprávnění nelegitimních dětí, několika opatření na ochranu mateřství a dětí (její československou obdobou byla v tomto směru Louisa Landová-Štychová). Ve svém článku psala o možnosti změnit myšlení lidí a nastolit novou morálku. Lidské myšlení se podle ní přizpůsobuje podmínkám. Změny byly ve velkém zahájeny za války, kdy ženy nastupovaly do práce mimo domov, také přibýlo nemanželských dětí. Revoluce v Rusku pak ve změnách pokračovala, především odstranila církevní sňatek a nemanželské děti postavila na roveň manželským (příčinu, proč dosud byly svobodné matky vylučovány ze společnosti, viděla v duchu materialistické teorie v obavách státu, že svobodné matky a jejich děti bude muset živit). Cílem bylo, aby v proletářské republice zmizely uzavřené domácnosti a rozvíjela se síť sociální výchovy. Díky tomu sňatek už neměl být uzavírán z důvodů hospodářských, ale jen kvůli vzájemné náklonnosti. Partneři také dostali možnost rozejít se bez jakýkoliv potíží.³⁰⁹ Pro buržoazní tisk bylo téma volné lásky vhodným námětem k zesměšnění (a pro katolický k tvrdé kritice). Komunisté se bránili, že v jejich pojetí neznamena promiskuitu, ale po dobu trvání manželství přísné jednoženství a jednomužství.

---

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Dle zákona z 18. 11. 1920.

³⁰⁷ Shrnuto v 1. zákoníku Kodex zákonů o matrikách, manželském, rodinném a poručenském právu z 16. 9. 1918, ale pak novelizace.

³⁰⁸ Byla jí od 8. 11. 1917 do 19. 3. 1918.

³⁰⁹ Komunistka 15. listopadu 1923

Bolševici přijali v tomto směru naprosto revoluční zákony. Sledovali tím několik cílů – chtěli si naklonit obyvatelstvo tím, že povolili to, co bylo dříve zakazováno a kritizováno, a dostat své pověsti pokrokových revolucionářů, zdůrazňujících rovnost lidí a „přirozené“ chování.³¹⁰ Především bylo vyhlášováno, že vydávané zákony jsou přechodné, v budoucnu nebudou zapotřebí vůbec. Protože ale prozatím se nacházeli v přechodné době, byly stanoveny i tresty za nedodržování zákonů. K uzavření manželství byla povinná pouze registrace. Ti, kdo chtěli, mohli si nechat manželství církevně posvětit. Minimální věk pro ženu bylo 16 let, pro muže 18. Překážku tvořilo příbuzenství, ne různost vyznání či kněžský stav. Každý mohl žít pouze v jednom manželství (platilo pro muže i ženy). Revolucionáři se silně vymezovali oproti předchozímu stavu, kdy z důvodů příslušnosti k různým třídám bylo pro zamilované nemožné prosadit svůj sňatek, nebo naopak kvůli majetku byly uzavírány sňatky bez lásky. V komunismu bylo setrvávání ve svazku bez lásky považováno za nemravné, pokud se láska vytratila, bylo snadné ho do 3 dnů rozloučit. Stačilo přání jednoho manžela, druhý ho ale mohl žalovat a vést proces.

Manželé se mohli nazývat buď jménem mužovým, nebo ženiným, nebo jmény spojenými. Sňatkem v Rusku nikdo automaticky nepozbýval svého státního občanství, získával ho pouze na své výslovné přání. Změna obydlí jednoho z manželů, nezavazovala druhého, aby ho následoval. Zespolečnění majetku sňatkem neexistovalo. Pokud se jeden z manželů ocitl v existenční nouzi a byl práce neschopen, měl právo na vydržování se strany druhého, jestliže ten toho byl schopen. Manželské a nemanželské děti byly postaveny na roveň. Svobodné matky měly být mužem, jehož prohlásily za otce, podporovány, když přicházelo v úvahu více mužů, měly být náklady mezi ně rozděleny. Falešné výpovědi a křivá svědectví při stanovení původu dítěte byly trestné. Záležitosti týkající se dětí – jejich jména, náboženského vyznání, s kterým z rodičů bydlí apod. - se měly řešit dohodou rodičů, v případě sporu měl rozhodnout soud. Děti neměly práva na jmění rodičů (až na výjimku v malých maloměst'ských poměrech, přesně definovanou) a rodiče na majetek dětí. Děti byly povinny vydržovat práce neschopné rodiče, jestliže jim chybělo státní starobní zajištění.³¹¹

Pro československé ženy zněla tato nařízení jako rajska hudba. Byly zvyklé na rakouské právo (které kritizovaly), podle kterého byl hlavou rodiny muž, žena ho musela následovat, sňatkem přebírala jeho občanství, muž vládl jejím věnem, nad dětmi panovala otcovská moc,

---

³¹⁰ O jednom takovém novém zvyku zanechal vzpomínku Jan Slavík, který byl pobouřen, že v Moskvě uprostřed města se koupali pohromadě nazí muži, ženy i děti. Argumentovali mu právě tím, že je to naprosto přirozené, ale nepřesvědčili a byl zaškatulkován jako šosák.

³¹¹ Komunistka 10. 1. 1924 a Rozsevačka (zvláštní číslo Komunistky) 28. 2. 1924

muž měl poručenská práva atd. V nové republice se toho mnoho (kromě volebního práva pro ženy a možnosti rozluky) nezměnilo. To, že ruští bolševici zákony zrovnoprávňující ženy skutečně uzákonili, jim bylo dokladem opravdovosti jejich revolučního smýšlení. Jejich uplatňování zejména mimo dosah velkých měst ale vážlo, venkovské obyvatelstvo se chovalo v tomto ohledu stále postaru.

Sovětští lidé ve městech byli pod vlivem bolševické propagandy na tyto odvážné změny hrdí a zahraničním návštěvníkům ochotně podali argumenty pro (všichni stejné). Volná sexualita, volné svazky a snadné rozluky brzy přinesly problémy, např. svobodné matky zneužívaly zákonů o alimentech, následkem byly neúplné rodiny, opuštěné děti. Postupně se tyto zákony začaly zase zpříšňovat. Pro československé komunistky musely být takové zprávy velkým zklamáním. Dlouho si budovaly obraz sovětské ženy, která pro ně byla vzorem. Začalo to už před válkou, kdy se vědělo o ruských studentkách, které studovaly v zahraničí (doma v carském Rusku nemohly), chtěly se vzdělat a prospět své zemi. Byly proslulé tím, že tomu obětovaly vše. Ve vzpomínkách na ně bylo zmiňováno, jak nedbaly o svůj zevnějšek, o biografy a zábavy, ale věnovaly se pilně studiu. Měly charakter revolucionářek a emancipovaných žen. Obraz sovětské ženy byl budován v beletrii. Podle vytvořených představ byla sovětská žena (ovšem ne selka) socialisticky uvědomělá, bojovnice, zaměstnaná na výstavbě socialismu, na muži nezávislá, sebevědomá, vždy ochotná k agitaci. Co se týká vzhledu, mívala krátké vlasy (stále ještě znak modernosti), styl oblékání byl spíše chlapecký (aby bylo demonstrováno, že důležitý není vzhled, který bývá spojován s ženskou marnivostí), působila energicky. Nezajímala se o tancovačky a biografy, ale chodila na schůze, vzdělávala se a bavila se v kolektivních parcích kultury.³¹² Děti a rodinného života se první revolucionářky dobrovolně vzdávaly, protože nebyly slučitelné s jejich činností.

7.4 Další návštěvnice v zemi sovětů

Samozřejmě, že i československé komunistky chtěly na vlastní oči vidět tu zemi, ve které se budoval socialismus. Nelekaly se přitom nepohodlí a nebezpečí spojených s cestou. Toužily vidět „rození budoucna“, být u toho, v zemi, kde „utopie přechází ve skutečnost.“³¹³

---

³¹² Gide popisuje park kultury, kam dělníci pro práci přichází trénovat, odpočinout, pobavit se, poučit se, Jsou tu organizovány různé hry, sportovní aktivity, zábava, jsou tam čítárny, biografy, přednáškové sály ad. Není tam žádný kravál, flirt, každý trpělivě čeká, až na něj přijde řada, vše je slušné. GIDE, André: *Návrat ze Sovětského svazu*, c.d.

³¹³ GIDE, André: *Návrat ze Sovětského svazu*, c.d., str.. 9

Příležitost k tomu dostaly delegátky. Zřejmě první ženou, která se do Ruska dostala jako delegátka na sjezd, byla již zmíněná Helena Malířová. S různými delegacemi tam postupně odcestovala řada dalších. Jednou z nich byla Barbora Švarcová-Rezlerová, dcera sociálnědemokratického předáka Josefa Rezlera. Původně textilačka, zdatná organizátorka a nadaná novinářka. Její manžel Ladislav Švarc byl legionář, který vstoupil do Čeky, v Slovenské republice rad byl jedním z lidových komisařů. Švarcová-Rezlerová odjela do Ruska v polovině září 1920 s delegací Odborového sdružení československého za svaz zemědělců a zároveň jela za manželem. V prosinci 1920 se zúčastnila III. všeruského zasedání žen v Moskvě.³¹⁴ V Ženském listu vycházely na pokračování její reportáže Od Moskvy k Uralu (Po stopách bojů i práce proletářské revoluce).³¹⁵ Na cestu do gubernií se vydala začátkem prosince 1921 s delegací, jíž byla členkou a také tlumočnicí a úřednicí KI. Napsala, že ne všude jim byli lidé přátelsky nakloněni, ale i přes těžké zásobovací poměry se vždy setkali s pohostinností. Švarcová-Rezlerová nepatřila k těm, které ruské poměry jen vychvalovaly. Viděla mnohé problémy – ruské ženy nestály o učení, povinnosti v továrnách nechápaly, v továrnách přetrvávaly primitivní způsoby práce, konaly se disciplinární soudy. Viděla, jak mužici týrali ženy i po revoluci. Byla výjimkou, když nesouhlasila s povolením potratů, které v Rusku nebyly trestány.

V červnu 1921 se v Moskvě před III. kongresem Kominterny konala mezinárodní konference žen, kde opět zastupovala československé komunistky. Dalšími zástupkyněmi byly Anna Křenová, říšská sekretářka žen, a Marie Knytlová z Brna. Také Křenová o svých dojmech a průběhu jednání referovala na stránkách Ženského listu. Popsat a podělit se o zkušenosti bylo téměř povinností každé, která dostala příležitost se do Ruska podívat. O Moskvě Křenová napsala, že zprvu vyvolává dojem hospodářsky rozvráceného města, patrné jsou zbytky carské Moskvy, ale na druhou stranu upoutá heroická práce sovětských žen. „A na těchto troskách staví komunisté s odvahou a nadlidskou energií nový svět.“ Staví ho proti všem – zahraničnímu kapitálu i vnitřnímu nepříteli, kterým jsou jak reakční živly, tak i nevědomost těch, pro které se staví. Všude se horečně opravuje a staví. Nikde ale nejsou kavárny, výklady apod.³¹⁶

Na IV. kongres KI, který se konal v listopadu a na začátku prosince 1922, jela z ČSR 20členná delegace a v ní 3 ženy – Marie Vobecká, Anna Holánová a Marta Wünschová

---

³¹⁴Dle UHROVÁ, Eva: Česká novinářka Barbora Rezlerová-Švarcová. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V., c.d.

³¹⁵Ženský list 16. února 1922, Komunistka 20. července 1922, Komunistka 31. srpna 1922

³¹⁶Komunistka 8. července 1921

(zastupovaly českou, slovenskou a německou národnost). V roce 1924 jela do Ruska jako delegátka 2. mezinárodní konference žen a také V. kongresu KI Marie Majerová. O své cestě pak vydala knihu reportáží Den po revoluci s podtitulem Co jsem viděla v SSSR. Líčení jsou hodně popisná, je vidět, že knížka vznikla ve spěchu a že při psaní měla na mysli komunistické čtenářky, agitační tendence v ní zcela převážila. Na knížku reagoval Jan Slavík, svou knížku nazval Co jsem viděl v sovětském Rusku. Na Majerovou narážel i při popisování prohlídky Kremlu. Slavík jakožto historik byl běžnou turistickou prohlídkou zklamán. Napsal, že neviděl ani desetinu toho co paní Majerová. Neviděl např. postel Kateřiny Veliké, na které prý posedávali delegáti sjezdu. Jak ale ironicky poznamenal, jako nevěřícímu mu nemohlo být dáno k nahlédnutí vše. Slavík působil dojmem suchopárného profesora bazírujícího na detailech. Např. kritizoval průvodce, který přešel portrét od Ilji Rěpina (nejslavnějšího ruského realistického malíře 19. století) a na Slavíkovu otázku, kdo je na portrétu, neznal odpověď. Rozhodně však Slavíkovi nelze mu upřít hluboké znalosti a o Rusku a Leninovi věděl více než komunistka Majerová.

Kromě delegátek vysílaných za politické organizace, tj. celostranické nebo ženské, které se zúčastňovaly kongresů KI a mezinárodních konferencí žen, přijížděly i delegátky Rudé odborové internacionály, tělovýchovy a dalších přidružených organizací, nebo kulturní delegace (organizované Společností přátel SSSR). Delegátky byly také vypravovány na jednorázové akce, např. Karla Pfeiferová jela v roce 1929 do Moskvy na oslavu 1. máje. Cesta pro ni byla odměnou za to, že se účastnila stávký v severních Čechách. Pobyt byl samozřejmě spojen s exkurzemi v závodech a poradami o odborovém hnutí, které zastupovala. V Rusku byla dokonce i stará a slepá Emilie Suchardová.

Do Ruska nejezdily jen funkcionářky, ale i dělnice v dělnických delegacích. Vzpomenuta už byla Barbora Švarcová-Rezlerová, z dalších např. v roce 1926 Růža Doležalová. Víme o ní, protože o tom napsala do Komunistky.³¹⁷ V delegacích bývala místa i pro indiferentní ženy či dělnické ženy z jiných stran. Doležalová byla jednou z nich. Píše, že odborová organizace (sociálnědemokratická) ji za tuto cestu vyloučila. Cesta trvala 6 týdnů, součástí byla prohlídka závodů, školy, nemocnice ad. Podle ní není pravda, že delegáti nemohli jít, kam chtěli. Ruská řeč je příbuzná české a brzy se domluvili. Dostalo se jim vřelého přivítání. Psala se o vzorném sociálním pojištění a nemocenské podpoře ve výši 100% výdělku. Detailně se rozepsala o tom, že žena 2 měsíce před porodem a 2 po porodu dostává podporu, plus jednorázově dostane 50% průměrného výdělku dělníků v obvodě a 9 měsíců pobírá prémii na kojení,

---

³¹⁷ Komunistka 21. ledna 1926

přičemž z práce může jít 2x denně krmít bez srážky mzdy, pracuje 7 hodin denně (to bylo delegátkám řečeno při exkurzích). Dále popisovala, že při každém závodě a úřadě existuje odborová i politická organizace, která je rozdělena na kroužky, každý kroužek má svou delegátku, která učí ostatní číst a psát. Delegátka také vede ženy k organizovanosti a píše články.

Členové dělnických delegací, kteří v Rusku navštěvovali továrny, kladně hodnotili činnost tamního odborového hnutí. Líbilo se jim, že vedení továrny se rekrutuje z řad dělnictva a v případě pochybností může být vyměněno. Dotazy návštěvníků se týkaly výše platů (ty byly zprvu shodné pro všechny), kvality života oproti předchozímu carskému období, možností dalšího vzdělávání a pracovního postupu (bylo možno dosáhnout vsutku závratného postupu). Sovětští dělníci byli na svůj nový režim povětšinou hrdí a sebevědomě prezentovali jeho výhody zahraničním návštěvníkům. O situaci na Západě měli zkreslené informace a z toho vyplývalo určité nepochopení a pocit nadřazenosti.

Na VI. kongres v roce 1928 byly v 7členné československé delegaci 2 ženy - Marie Vobecká a Marie Čížinská. Jako host s doporučením strany se na kongres dostala i Marie Zápotocká. Stejně jako Malířová byla pyšná na to, že se vyrovná svému muži a návštěvou Ruska se jí splnil sen. Pro ni to byla první cesta, zatímco Zápotocký byl v Moskvě jako doma. Na cestu si našetřila a v Moskvě pak žila z diet manžela. Před cestou se učila rusky. V jejím případě se jednalo o polosoukromou cestu, která byla výjimkou. Bez podpory strany se jednak nebylo možné do země dostat, jednak bylo pro cizince téměř nemožné se po ní pohybovat, nehledě k problémům se sháněním různých životních potřeb. První dojem z Moskvy měla, že je špinavá. Podle jejích pozorování závody ještě nebyly modernizované, ale už existovaly jídelny, jesle apod. a ženy pracovaly za stejnou mzdu jako muži. Po skončení kongresu jeli zahraniční delegáti ještě na Kavkaz. Navštívili mj. převýchovní bezprizorních dětí (které ztratily rodiče v občanské válce) a zlodějíčků. Byla nadšená z toho, co už bylo vybudováno a co brzy bude.

Byli ale i dělníci, kteří byli navrženi do dělnické delegace, což bylo prezentováno jako velká čest (a pro většinu skutečně byla), ale odmítli. Důvody byly praktické. Cesta do SSSR byla spojena s mnoha obtížemi. ČSR neměla se Sovětským svazem navázány diplomatické vztahy. Po janovské konferenci měla od roku 1923 uzavřenu pouze prozatímní smlouvu, která znamenala uznání de facto a na jejímž základě fungovala v Praze obchodní mise (Antonov-Ovsejenko). K uznání de iure a navázání diplomatických vztahů došlo až v roce 1934. Žádosti o vydání pasu k cestě do Ruska byly komunistům zhusta zamítány, a proto se cestovalo

ilegálně. Zpočátku se využívalo repatriace ruských válečných zajatců, komunisté se vydávali za ně a cestovali s nimi (viz Olbracht). Potom se falšovaly pasy a ilegálně překračovaly hranice. Cestu nehlásili a v případě zjištění, že byli v Rusku, mohli být stíháni za nedovolené překročení hranic. Hlavním problémem bylo, že nepřítomností mohli přijít o místo. Podle platného zákona pokud dělník bez omluvy nepřišel 4 týdny do práce, mohl být propuštěn. Na druhou stranu byla cesta do Ruska pro některé (hlavně funkcionáře) řešením situace, kdy doma na ně byl vydán zatykač a hrozilo jim odsouzení.

Na cestovné pro delegáty se vyhlašovaly sbírky. Cesta vedla přes Berlín, kde měl sídlo sekretariát pro západní Evropu a kde delegáti obdrželi falešné doklady. Do Ruska se jezdilo vlakem přes Polsko a při hraniční kontrole měli obavy, aby nebyli odhaleni. Když se blížili k ruským hranicím, kde je vítal nápis „Proletáři všech zemí, spojte se!“, zmocňovalo se cestujících vzrušení a společně zpívali Internacionálu. Cesta trvala cca 3 dny.

Na nádraží byli delegáti očekáváni sovětskými soudruhy a vřelé přivítání s kyticí a někdy i hudbou zahájilo jejich dobré vnímání hostitelské země. Následovala cesta připraveným autem na ubytování. Moskva připadala návštěvníkům na první pohled šedá, nudná, ale všimli si, že se staví a vykládali si to, že se pracuje na zlepšení. Ubytování byli v Luxu, bývalém luxusním hotelu na Tverské třídě, která bývala jedinou dlážděnou ulicí v Moskvě. Lux se stal sídlem zahraničních pracovníků KI a návštěv. Vstup do něj byl na propustku a jeho obyvatelé byli zahrnuti do zvláštního privilegovaného režimu. Projevoval se např. poukázkami do speciálních obchodů, kde se daly koupit věci jinde nesehnatelné (až do poloviny 30. let panoval na některé věci přidělový systém), později také měli speciální zdravotnické zařízení a další.

Sjezdová jednání se konala v přepychových komnatách carských a šlechtických sídel, jak už zmiňováno v popisu delegátky Marie Majerové. Pokud se v Moskvě zrovna konal nějaký průvod nebo manifestace, měli zahraniční delegáti zajištěna místa.³¹⁸ Přípravena pro ně byla prohlídka města, návštěva divadla a další program. Návštěvy přirozeně zajímalo, jak se buduje socialismus a sovětští hostitelé pro ně měli připravené exkurze. V případě žen to byly exkurze do domovů matek (porodnic), jeslí, dětských sadů (školek), dětských čítáren, továren, zájmových kroužků dělnic, přizvány byly i na schůze důvěrnice a kontrolorek apod.

---

³¹⁸ Např. Slavík popisuje, jak se v roce 1926 zúčastnil pohřbu Dzeržinského. Jemu vstupenku zajistila společnost pro kulturní styky. Kolem tribuny, na které se střídali řečníci, byl kordon vojáků, potom pozvaní zástupci různých organizací a lid byl zadržován v odlehlejších ulicích. Opatření byla udělána, protože se bolševičtí vůdci báli atentátů (několik jich už bylo).

To, co bylo komunistkám, které pak o nich psaly pochvalné reportáže, jejich odpůrci vytykáno, bylo, že návštěvy byly ohlášeny. Jinak to ani nešlo, situace v Rusku byla taková, že do mnoha takových objektů byly potřeba propustky nebo doprovod sovětské průvodkyně. Ta také delegátkám ochotně vysvětlovala, jak tato zařízení vznikla a jak fungují, seznamovala je příslušným sovětským zákonodárstvím. Byla v tom zase ona hrdost, vzbuzená bolševickou propagandou, že ruský národ buduje novou lepší společnost. Nutno podotknout, že pokud se zahraniční návštěvníci dostali i do neohlášených škol apod., byli z nich mnohdy nadšenější (např. André Gide). Nebyly to tudíž Potměkinovy vesnice, problém byl jinde – takováto sociální zařízení byla budována jen ve městech a ve srovnání s obrovskou ruskou rozlohou jich bylo jen pár.

Při pohybu po Moskvě přibýly další dojmy a pozorování. Popisovaly např. trhy, kde „bývalí“ lidé prodávali své věci, ale i ostatní trhovce a nedostatečné zásobení. Všímaly si, jak chodili lidé na ulicích oblečení. Každý navštívil Leninovo mauzoleum. Jednání se téměř vždy konala v Moskvě, návštěvníci často jeli ještě do Leningradu, většinou poznali tato dvě města. Petrohrad byl hlavním městem od časů Petra Velikého, bolševici v roce 1919 prvenství vrátili Moskvě (přesídlil do ní Vsesvazový centrální výkonný komitét a Sovět lidových komisařů) a Petrohrad od té doby stagnoval (po smrti Lenina byl přejmenován na Leningrad). Návštěvníci měli zájem podívat se i jinam a s podporou strany jim byla nějaká cesta umožněn). Tak např. Malířová a Olbracht jeli do tulské gubernie, Majerová na Krym, Zápotocká na Kavkaz.

7.5 Mezinárodní leninské školy

Bolševici by nedostáli své pověsti mistrů propagandy, kdyby si neškolili své funkcionáře. Pro ženy bylo první školení uspořádáno v Berlíně. V polovině 20. let v Moskvě vznikla mezinárodní leninská škola. Byla to politická škola pro komunisty z různých zemí. Poprvé se konala v roce 1926. Původně byla zamýšlena jako 2letá, ale spíše se žáci vraceli dříve, např. po roce, protože je strana potřebovala k práci doma. Do školy měli být vysíláni ti nejschopnější funkcionáři, aby se vzdělali v politické a hospodářské marxistické teorii a po návratu domů měli působit ve významných funkcích.

První běh se konal od dubna 1926 do léta 1928. Z ČSR odjeli Bubeníček, Burian, Šverma, Švábová, Köhler, Ehrlich. Podle vzpomínek Marie Švábové byli vybráni hlavně mladí komunisté, kteří nesouhlasili s tím, jak stranu vedl sekretář Jílek, který se jich chtěl zbavit, a proto je odeslal do Moskvy. Pro ně to ale byla pocta a navíc straně se neodporovalo, i když

to znamenalo opustit na dlouhou dobu rodinu. Původním záměrem organizátorů bylo, aby na první školu přijeli významní předáci komunistického hnutí, ale i ostatní strany stejně jako československá vyslali sice aktivní, ale mladé funkcionáře. Začátek vyučování se zpozdil, protože se musely předělávat učební osnovy.

Škola byla v bývalém paláci hraběte Orlova. Byla internátní, tj. měli zajištěno i bydlení a stravování. Nejdříve museli dělat testy a projít individuální prověrkou před zkušební komisí, která rozdělovala účastníky do skupin. Skupiny byly vytvořeny podle jazyků - ruská (většinou ji tvořili soudruzi z Polska, Bulharska, Jugoslávie), německá (z Německa, Maďarska, Rumunska, Finska, Švédska, Dánska a Československa), francouzská (z Francie, Itálie, Španělska, Jižní Ameriky) a anglická (z Anglie, USA, někteří ze severských zemí). Později přibyla i čeština, polština a další jazyky. Ač se s mnohými spolužáky spřátelili, neznali jejich pravá jména, neboť hned od začátku musel každý vystupovat pod jiným jménem.

Hlavními předměty byly politická ekonomie, dialektický a historický materialismus, dějiny dělnického hnutí a dějiny VKS(b). Vedlejšími předměty např. problematika práce v odborech nebo otázky strategie a taktiky třídních bojů a revolucí. Dopoledne bývaly přednášky, odpoledne studovali a večery mohli trávit podle svého. Českoslovenští studenti často chodili do hotelu Lux za Šmeralem, kterého měli rádi, imponoval jim svými znalostmi, širokým rozhledem, svou velkorysostí, ač v letech 1919-20 proti němu vystupovali. Chodili také hodně do divadel. Mohli by i do biografů, ale filmy byli promítány ve škole.

Prvním rektorem školy byl Nikolaj Bucharin, jeho zástupcem soudružka Kirsanovová, významná členka VKS(b), manželka Jemeljana Jaroslavského. Učiteli pak přední pracovníci komunistického hnutí. Na přednášky a besedy přicházeli např. Béla Kún, Wilhelm Pick, Maurice Thorez, Oto Kuusinen i Bohumír Šmeral.

„Studijní metoda byla velmi účinná. Učitel uvedl v kroužku, čítajícím asi 15-20 lidí, krátkou přednáškou příslušné téma, určil studijní literaturu a stanovil ze studentů referenty, kteří měli dílčí otázky studovaného předmětu podrobně probrat. Podle rozsahu látky byl stanoven termín semináře k závěrečnému projednání určeného tématu – zpravidla 10 až 20 dní. A pak nastalo vlastní studium literatury, konzultace s asistenty katedry a práce v dílčích kroužcích. Nakonec se znovu sešel celý kroužek k semináři a v zevrubné diskusi se všichni přítomní vyjadřovali svými doplňky a kritickými připomínkami k předneseným referátům. Závěr učinil pak učitel tím, že vyzvedl klady i nedostatky studia daného předmětu.

Byla to tedy metoda kombinující formu přednášek se samostatným studiem, na něž se kladl hlavní důraz. Oznámkované vysvědčení se nedávalo. Na závěr studia byly s každým jeho

účastníkem vedeny kolektivní pohovory, jejichž výsledkem byla charakteristika každého jednotlivce, ověření jeho schopnosti, jak zvládl studovanou látku, i jeho osobitého přístupu a přínosu k projednávanému tématu. Zanedbávat studium, flákat se – to bylo v Leninské škole zcela nemožné. Bránil tomu sám studentský kolektiv a jeho vynikající morálka a disciplína. Ředitelství školy a učitelé s tím zpravidla neměli žádné starosti.³¹⁹

V létě jeli studenti na praxi do průmyslových závodů a zemědělských komun. Marie Švábová: „Když jsme nastoupili do práce, došlo velmi rychle k rozporům, názorovým různicím z nepochopení ruské skutečnosti, takže jsme často měli diskuse až do noci, někdy až do svítání. A ráno v sedm jsme museli do práce. Snad tím, že jsme znali z ruské literatury staré Rusko, že jsme měli k ruskému národu bližší vztahy, chápali jsme lépe, odkud pramení obtíže a kde jsou příčiny těžkostí. Ovšem soudruzi z tak průmyslově rozvinutých zemí jako Německo nebo Švédsko, těm ta Kolomenská skutečnost byla nepochopitelná. Nesrovnávala se s tím, co slyšeli vyprávět o Rusku. Bylo to snad i tím, že se nedovedli dorozumívat s ruskými lidmi, aby je blíže poznali. Nemohli pochopit, že to, co vidí na vlastní oči, má být socialismus; jejich představy byly docela jiné. Rusko jim líčili div ne jako zemi splněných socialistických tužeb a teď měli najednou před sebou jinou skutečnost. Nepochopili to a odmítali. ...

Pro mnohé z žáků bylo velké rozčarování, když viděli, že existují lidé, kteří se vyhýbají práci jak jen mohou, že si v pracovní době klidně leží na trávě a opalují se, nebo že odejdou od stroje, když se jim chce si zakouřit. Jsou lhostejní k výsledkům své práce a stačí jim vydělat si na to nejpotřebnější. Živobyť jim zajišťovala jejich malá hospodářství. Zahraniční soudruzi nedovedli pochopit takový způsob života. Byli ve svých továrnách doma zvyklí na pořádek, pevnou organizaci a disciplínu. Každý musel přesně nastoupit a pracovat, starat se o to, aby byl stroj v pořádku. Provoz továrny byli zvyklí vidět sladěný, „jako na šňůrce“ a tady ten nepořádek byl s tím v kontrastu. Rozčilovalo je to. Říkávali ruským soudruhům: „Jak to, že nedokážete donutit lidi, aby pracovali? Jak můžete trpět takové lajdáctví? Vždyť tím se vlastně okrádá i vlastní socialistický stát!“

A místní staří bolševici jim jako dětem otcovsky laskavě vysvětlovali: „Máme snad brát na lidi bič? Máme je snad násilím donucovat k práci? Půjde to pomaleji. Dokonce i číst a psát je musíme učit, přesvědčovat, názorně ukazovat, co znamená budovat průmysl, rozšiřovat výrobu; jiné prostředky nemáme.“³²⁰

---

³¹⁹ NOVÝ, Vilém: Život a revoluce, Orbis, Praha, 1974, str. 68

³²⁰ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d., str. 72-3

V červenci měli prázdniny, které využili k cestování – na Krym, Kavkaz, do Leningradu, ... Když prvnímu běhu nastávaly druhé prázdniny, byly pro ně přichystány cesty podle zvolené tematiky - výstavba průmyslu, zemědělská problematika, národnostní otázka. Švermu lákalo řešení národnostní otázky, Marie Švábová se k němu přidala a oba odjeli do Burjat-Mongolské republiky a k bajkalskému jezeru. Největší radost ale měli ze shledání s malou dcerou Jurkou, kterou při odjezdu do Moskvy museli nechat doma a teď ji s sebou přivezla tělovýchovná delegace, které se ji podařilo propašovat přes hranice.

Škola skončila v létě 1928 a všichni českoslovenští studenti (kromě Buriana) dostali dobré posudky. Ty dva roky byly pro ně šťastná doba. Nehrozilo politické pronásledování, byli mezi svými, bylo o ně postaráno a připraven pestrý program. Pro mnohé z nich to bylo jediné vzdělání (kromě základního), které jim bylo poskytnuto, po kterém toužili a vážili si ho. Mezinárodní výměna zkušeností byla také velkým přínosem. Pobyt v SSSR pro ně byl odměnou a motivací.

Při pobytu v SSSR, ač hodně izolování, přece jen k nim doléhaly ozvěny dobových problémů a konfliktů. Nejblíže byly ty, které se řešily v SSSR, ale které byly nutně i celosvětové. Za běhu první leninské školy byly na pořadu dne spory, zda pokračovat v cestě k světové revoluci, nebo se zaměřit na budování socialismu v jedné zemi, tj. SSSR. Marie Švábová měla pocit a kladně hodnotila, že jim nebyly zatajovány ani problémy sovětského hospodářství (viz praxe v lokomotivce Kolomě), ani se učitelé nevyhýbali diskuzím se žáky o tehdy ožehavém tématu, kterým byla výstavba socialismu v jedné zemi. O tom, co se děje doma, věděli trochu z Rudého práva. Ještě než se vrátili do Československa, zúčastnili se VII. kongresu KI. Z Československa přijela delegace v čele Jílkem. Studenti leninské školy byli přizváni na sjezd a svými hlasy podpořili Gottwaldovu skupinu.

Kromě zmiňované Marie Švábové, která se účastnila hned prvního běhu, se v následujících letech zúčastnily i další ženy – např. Anežka Hodinová (1929 – 1930, vrátila se předčasně, aby převzala poslanecký mandát), Blanka Friedová (říjen 1932 – březen 1933/4?), Julie Prokopová (březen – září 1930, v jejím běhu přednášel ve škole Pavel Reiman). Byly i jiné školy podle oblastí působení, např. Jožka Jabůrková byla nejdřív 1926-7/8? posluchačkou Mezinárodního tělovýchovného institutu v Moskvě, pak ve 30. letech na mezinárodní leninské škole.³²¹ Karla Pfeiferová absolvovala v Moskvě kurz odborářské práce (od května 1929 na půl roku). Barbora Švarcová-Rezlerová vystudovala novinářský institut. Po návratu

---

³²¹ 1932 vyšla její knížka pro děti Evička v zemi divů (pod pseudonymem Ida Ostravská). Marie Švermová píše, že předobrazem byly příhody její dcery Jurky.

byly považovány za „poučené“ a byly jim svěřovány vedoucí funkce. Prokopová se stala vedoucí ústředí Rudé pomoci, Friedová byla poslána do Bratislavy jako sekretářka Rudé pomoci, Jabůrková se stala šéfredaktorkou Rozsevačky, Karla Pfeiferová sekretářkou rudého svazu textiláků při krajském sekretariátu KSČ v Brně.

7.6 Udržování spojení a dlouhodobé pobyty

V každé sekci působil instruktor či poradce KI, který byl vyslán z Moskvy. Instruktory se stávali i někteří z absolventů mezinárodní leninské školy. V ČSR se jim říkalo astracháni. Zásadně byli vysíláni do jiných zemí než mateřské či příbuzné, aby se s ní nesblížili. Měli být přímými vykonavateli nařízení KI. Žili na falešné doklady ilegálně (např. v ČSR byli oficiálně zaměstnání jako pomocné síly u obchodní mise) a ani vedoucí funkcionáři často neznali jejich pravá jména. Stýkali se pouze s nejvyšším vedením strany, běžní členové o jejich existenci nevěděli. Ač to bylo tak tajné, pravidla konspirace se ne vždy dodržovala a tak se např. vědělo, že v ČSR dělá astrachána Němec Anton. Z absolventů leninské školy byli astracháni vybíráni snad proto, že vůdci KI si mohli být jisti, že mladí vyškolení bolševici, bez širších vlastních zkušeností, budou jejich poslušnými vykonavateli. I někteří českoslovenští komunisté se stali astrachány.³²²

Tito poradci měli velkou moc a hlavně si velkou moc osobovali. Byly stížnosti na jejich aroganci. Zcela samozřejmě zasahovali do dění ve straně. Viz např. zásah Manuilského na sjezdech 1924 a 1929, kdy právě s jeho pomocí bylo dosazeno levé vedení. Gorovský ve své brožuře z roku 1927 psal, že donedávna v pražském ústředí moskevský instruktor otevíral poštu, podroboval venkovské sekretáře své inspekci, suverénně rozhodoval každou maličkost. Vedle něj ještě každý týden do Prahy zajížděl berlínský naddozorce, který byl někdy telegraficky volán i v týdnu, pokud bylo třeba rozhodnout i takovou malichernost jako obsazení venkovského sekretariátu. Tyto mise ale zanikly. Československé vedení se stalo poslušným. Gorovský jako příklad uvádí Šmerala (který si mj. ještě v roce 1925 stěžoval v Moskvě na chování Manuilského na sjezdu 1924). Gorovský býval stoupencem jeho politiky, ale Šmeral se zbolševizoval. Před odjezdem do Moskvy prý napsal řeč, v Moskvě si ji nechal schválit, pak ji přečetl v Lucerně, nechal otisknout a potom ji se servilními dopisy poslal do Moskvy.

Opačným směrem spojení s Moskvou zajišťovali českoslovenští zástupci v aparátu KI, kteří měli sekretariátu dodávat zprávy o činnosti v domovské zemi. Vyslat takového zástupce byla

---

³²² Ve 20. letech to byl např. Bedřich Geminder v Argentině, ve 30. letech Evžen Fried ve Francii.

povinnost strany. Z žen fungovala jako zástupkyně KSČ Marie Švábová. V létě 1931 vystřídala v této pozici Guttmana. Rozhodlo o tom vedení strany, opět tedy musela opustit svoji rodinu. Původně měla jet jen na půl roku, ale protože Guttman zpět nechtěl (později mu tato okolnost přitížila), tak zůstala déle. Příjezd nástupce Köhlera se také prodlužoval, takže odjížděla až v lednu 1933. Jejím úkolem bylo sledovat poměry doma, zpracovávala domácí tisk a dělala z něho výtahy, získávala informace od přijíždějících československých delegací. Zúčastňovala se pléna KI i porad na sekretariátu EKI.

Kromě tohoto stálého zastoupení byli někteří komunisté pověřeni funkcemi v KI. Takové pověření funkcí v KI bylo nástrojem ovlivňování, mohlo znamenat stažení z domácího politického pole, jako v případě Šmerala a Kreibicha, Reimana, nebo naopak poctu a povýšení, např. kooptování Gottwalda do EKI. Zaměstnány v rozsáhlém aparátu KI byly i manželky funkcionářů, samy komunistky, např. Slánská v nakladatelství zahraniční literatury, další v českém vysílání zahraničního rozhlasu.

Kromě delegátů jezdili do SSSR poměrně často funkcionáři na porady, pro instrukce, někdy vysvětlovat situaci v KSČ, hodně např. Šmeral, Zápotocký, později Gottwald. Ne každému se do Moskvy chtělo (viz Guttman), některým proto ne, že očekávali kritiku a nátlak (např. 1929 nechtěli přijet představitelé opozice).

Vedle osobního spojení fungovaly pro předávání i jiné kanály – dopisy s pokyny funkcionářům (telegramy, kurýři, využívaly se cesty funkcionářů), otevřené dopisy EKI, které byly uveřejňovány či rozšiřovány, a tiskoviny vůbec. KI vydávala Inprekorr a Die Kommunistische Internationala.³²³ Při KSČ fungovala Česká komunistická korespondence, protože na zprávy buržoazního tisku „nebylo možno se spolehnout“. Mezinárodní ženský sekretariát v Berlíně vydával také vlastní bulletin.

Založeno bylo několik mezinárodních organizací podle oblastí, které chtěli komunisté podchytit - internacionála žen, mládeže, tělovýchovy, Rudá odborová internacionála, Rudá pomoc ad. Pocit soudržnosti se utužoval celosvětově vyhlášenými akcemi jako MDŽ, 1. máj, oslavy výročí 7. listopadu, sbírky na pomoc hladovějícím v Rusku (ruská pomocná akce) ad.

Někteří z československých funkcionářů, kteří v Moskvě pobývali dlouhodobě, zde našli i ruské manželky. Např. Šmeral Soňu, Reiman Šuru, i spisovatel Jaroslav Hašek. Po Praze pak

---

³²³ Vycházela německy a rusky v letech 1919-41 a vydávala materiály KI.

o nich kolovaly pověsti, že jsou to ruské kněžny, ale takových pověstí o Rusku kolovalo více.³²⁴ Že by si nějaká komunistka našla v Rusku muže, mi není známo.

Do SSSR někteří komunisté odcházeli i za prací. Zejména průmysloví dělníci. Specifikem byla výrobní družstva nebo komuny, tvořily je i rodiny s dětmi. Sovětský svaz měl zájem o zahraniční odborníky a zval je do země. Hodně jich odešlo kolem poloviny 20. let, kdy se ukázalo, že v ČSR revoluce jen tak brzy nebude a budování socialismu nezačne. Z družstev se nejnámější stalo Interhelpo (esperantem, které se mezi dělníky v rámci myšlenky internacionalismu pěstovalo), které působilo v neúrodné krajině poblíže hlavního města Kirgizstánu. Vzniklo z popudu Rezoluce o proletářské pomoci IV. kongresu KI 1922, do SSSR přišlo 1925, bylo v něm hodně Slováků, ne všichni byli komunisté. Začátky byly velmi krušné, kromě zmiňované neúrodné krajiny a postupně vznikajícím sporům mezi komunisty a nekomunisty byly hlavním kamenem úrazu neočekávané politické a kulturní odlišnosti. Jejich představa, se kterou přicházeli, se tvrdě srážela s realitou. Družstvo zachránil příliv nových členů z 2. transportu v roce 1926³²⁵. Pracovat do SSSR odcházeli také ti, kteří se doma dostali do neutěšené situace a odchod za hranice byl pro ně řešením. A protože byli komunisté, tak Sovětský svaz byl jejich přirozeným cílem – viz např. manželé Švarcovi nebo poslankyně Elvíra Kuhn.

KSČ dostávala z Moskvy velké finanční obnosy, ale finanční pomoc proudila i opačným směrem. KSČ platila Kominterně roční příspěvek na pokrytí jejích nákladů. Toto nařízení platilo od ledna 1922 a roční příspěvek činil průměrný měsíční příspěvek sekce. Byla vyhlášena sbírka na pomoc postiženým hladomorem 1921-2 (účastnily se i nekomunistické strany, ale zvláště, protože komunisté chtěli strhnout na sebe vedení), dělnické půjčky sovětské vládě,³²⁶ do Ruska migrovali za prací dělníci a odborníci.

---

³²⁴ Sběratel drbů Václav Kopecký napsal: Bohumír se 1928 v Moskvě oženil se Sofií Alexandrovnou Argutinskou, říkalo se o ní, že je z knížecí rodiny v Armenii. Její fotografii přinesl Pražský ilustrovaný zpravodaj a šířili se o ní zvěsti, že v mládí jezdila na koni a střílela, za občanské války bojovala v Rudé armádě.

KOPECKÝ, Václav: ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo. Praha, SNPL 1960

O Soně Šmeralové se také objevuje informace, že byla jako agentka nasazena na Šmerala.

³²⁵ LOMÍČEK, Jan: Vnější faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu (Odras sovětské propagandy v čs. reportážích a cestopisech o SSSR ve 20. a 30. letech 20. století), FF UK, Praha 2008 (diplomová práce)

³²⁶ Např. dle Komunistky 2. listopadu 1922 vypsala sovětská vláda dělnickou půjčku, kdy 1 úpis činil 1 dolar, úročení bylo 5% a za 10 let se měl celý kapitál splatit zase v dolarech. Půjčky shromažďovala a administrovala Mezinárodní dělnická pomoc.

7.7 Srovnání dojmů a zkušeností

Když shrneme pozorování, dojmy a zkušenosti československých komunistek, které pobývaly v sovětském Rusku (kromě Švábové máme k dispozici záznamy pouze o kratších a jednorázových návštěvách), nacházíme mnohé shodné prvky. Porovnat je můžeme s dojmy a zkušenostmi těch cestovatelů, kteří přijeli ne sice jako komunisté, ale jako levicově orientovaní. K bolševickému režimu měli výhrady, ale přijížděli spíše jako příznivci a snažili se o objektivní pozorování. Po návratu byli ale kvůli tomu, jak o svých zkušenostech referovali, komunisty považováni za odpůrce. Z českých to byl na prvním místě Jan Slavík.³²⁷ Cílem jeho návštěv byl nákup knih pro Slovanskou knihovnu. Poprvé byl v Rusku v roce 1926, podruhé 1927, potřetí 1932, k další cestě již nedostal vízum (jeho poslední knížka byla považována za příliš kritickou). Pobýval převážně v Moskvě a Petrohradu, ale byl i ve městech na Ukrajině a v Novgorodu. Črty ze svých cest otiskoval v *Národním osvobození* a poté byly vydány knižně.³²⁸ Je u něj patrný posun v nazírání. Ze zahraničních svědectví kritických k vývoji v sovětském Rusku zůstala nejznámější knížka francouzského novináře a spisovatele André Gida *Návrat ze Sovětského svazu*. Časově je tedy pozdější, ale vyjádřil mnohem výstižněji mnohé postřehy a úvahy, které zachytili i návštěvníci (včetně československých komunistek) ve 20. letech.

Anna Křenová v červenci 1921 ze svého pobytu v Moskvě napsala: „Vše, co vidíme, je nové a nezvyklé. Mám jedno jasné a pevné přesvědčení: „Ten, kdo z československé republiky přichází do Moskvy a do Ruska vůbec jako vnitřně založený socialista, kdo se dívá na zdejší život s tohoto hlediska, půjde odtud jako zocelený, odhodlaný komunista. Ten, kdo jsa založen na maloměšťácké morálce, si namlouvá, že je socialista, půjde odtud jako zásadní nepřítel komunismu, a bude třeba skrytě a pod různými varovnými hesly pracovat proti komunismu a říkati, že nelze napodobovati Ruska, a nelze ruské poměry přenášeti k nám.“³²⁹

330

---

³²⁷ Středoškolský profesor a za první republiky považován za největšího znalce ruských dějin. Od roku 1925 do 1939 byl ředitelem Ruského zahraničního archivu při Ministerstvu zahraničních věcí. Od konce 20. let byl členem Slovanského ústavu.

³²⁸ SLAVÍK, Jan: *Co jsem viděl v sovětském Rusku*, Svaz národního osvobození, Praha 1926

SLAVÍK, Jan: *Po druhé v sovětském Rusku*, Svaz národního osvobození, Praha 1927

SLAVÍK, Jan: *Po třetí v sovětském Rusku*, Svaz národního osvobození, Praha 1932

³²⁹ *Komunistka* 8. července 1921

³³⁰ Obdobně píše André Gide: „Často se stává, že cestovatel podle svých předjatých názorů je s to vnímat jen tu, či onu stránku. Často se stává, že přátelé Sovětského svazu odmítají to špatné vidět, nebo aspoň je uznat; takže velmi často je pravda o Sovětském svazu říkana s nenávisí a lež s láskou.“
GIDE, André: *Návrat ze Sovětského svazu*, c.d., str. 8-9

Všem rozumným lidem bylo jasné, že budování nové socialistické společnosti bude těžké, něco se bude dařit, něco ne. Viděli vzmach nové doby a viděli i zaostalost a negativní jevy. Rozdílly byly v tom, jak se svými pozorování naložili. U některých agitační využití zcela převážilo (Olbracht, Majerová). Buržoazní tisk se svým štvavým psaním proti měl podíl na tom, že byli tlačeni do obhajování. V rámci objektivitu uváděly pouze některé nedostatky, že vše není hotovo či nefunguje, jak by mělo.

Odkud se daly získat zpráv o Rusku? Prvními informátory byli bolševičtí agitátoři, navracející se legionáři a příslušníci bílé emigrace. Potom první delegáti a novináři, o jejich přednášky a knížky byl v letech 1919-20 velký zájem. Už z Ruska posílali cestopisy k otiskování do novin, potom vyšly v knižní podobě. Již během 1. poloviny 20. let jich ale byla taková záplava, že bylo těžké zorientovat se ve zmeti různých názorů a protichůdných popisů.³³¹ Dále to byly dokumenty – výtisky prohlášení, nových zákonů, statistiky – přiváželi je ti, kteří tam byli, nebo byly části otiskovány v ruských novinách a interních komunistických tiskovinách. Do Prahy bylo možno objednat ruské listy *Izvěstija*, *Pravda*, *Ekonomičeskaja Žizň* ad. (zmiňuje např. Slavík)

První pobyty byly kratší, cca měsíc až dva – komunisté přijížděli jako delegáti, příp. novináři. Několik let zde mohli strávit funkcionáři zvolení do orgánů KI, účastníci leninských škol a ti, kteří odešli do Ruska pracovat. Komunisté se pohybovali převážně ve stranickém prostředí (po práci se setkávali s ostatními komunisty, často debatovali, bavili se a dovolenou trávili ve stejném kruhu). Na navazování kontaktů mimo tuto komunitu jednak neměli čas, jednak se stávalo obtížné např. navazovat rozhovory s lidmi na ulici, protože lidé měli obavu mluvit.

---

³³¹ Bohumír Šmeral, Ivan Olbracht, Emanuel Vajtauer: *Revoluce a diktatura proletariátu* (1920)
Jaromír Nečas: *Skutečná pravda o sovětském Rusku, s kritikou Šmeralových a Olbrachtových článků* (1920)
Bohuš Ausobský: *Současné Rusko* (1920)
V. Dunder: *Delegace Odborového sdružení československého v Rusku* (1921)
Co viděla dělnická delegace v sovětském Rusku (1926)
Bohumil Mathesius: *SSSR, úvahy, kritiky, poznámky* (1926)
Josef Kopta: *Cesta do Moskvy* (1928)
Jaroslav Kratochvíl: *Cesta revoluce* (1928)
Naděžda Melniková-Papoušková: *Rusko zblízka i z dálky* (1929)
E. E. Kisch: *Caři, popi, bolševici* (1929)
J. E. Šrom: *V říši Stalinově* (1929)
Karel Velemínský: *Rusko včera a dnes* (1929)
zahraniční:
John Reed: *Deset dnů, které otřásly světem* (1920)
H. G. Wells: *Soumrak Ruska* (1920)
P. Snowdenová: *Bolševickým Ruskem*
Henri Béraud: *Co jsem viděl v Moskvě* (1926)

Návštěvníci jako např. Reed, který se v počátcích revoluce stýkal s vedoucími představiteli bolševické revoluční gardy, se s nimi domluvil francouzsky. Zahraniční delegace měly někdy svoje překladatele. Jinak ale byla nutná ruština, protože i když se později v ruských školách vyučovaly cizí jazyky, nepřikládali jim takovou důležitost a patrně v nich nedosahovali dobrých výsledků. Návštěvníci z Československa měli výhodu, že ruština byl příbuzný slovanský jazyk a bylo pro ně lehčí do něho proniknout.

Zajímavé je líčení Gida, který ruský jazyk neznal (cestoval ve skupině cca 8 novinářů, z nichž jeden ruštinu ovládal), ale přesto cítil, že mezi novými soudruhy vzniká pocit bratrství, proto se podle jeho vlastních slov na fotkách z Ruska usmívá více než ve Francii. „Nikde se kontakt se všemi a s kýmkoliv nerozvíjí snáz než v Sovětském svazu, kontakt bezprostřední, hluboký, vroucí. Okamžitě se spřádají – často k tomu stačí pohled – svazky náhlé sympatie. Ano, myslím, že člověk nemůže nikde, než v Sovětském svazu, cítit tak hluboce a silně pocit lidskosti. Přes různost jazykovou jsem se ještě nikdy necítil tak silně kamarádem a bratrem a dal bych za to nekrásnější kraje světa.“³³² Sám ale podotýká, že roli hrálo, že byl všude představován jako přítel. Tento pocit vřelého bratrství popisovaly i československé komunistky.

Opakují se i některé další předměty pozorování, např. popis manifestačních průvodů a přehlídek. Karla Pfeiferová, která se zúčastnila 1. máje v Moskvě v roce 1929: „Říkala jsem si, leccos by se dalo nadiktovat, jak roztrušovali nepřátele o Sovětském svazu, ale takové nadšení a láska, které září z tváří těchto statisíců, to nikdo nikomu poručit nemůže. A tak jsme stáli od osmi ráno do půl šesté večer a dívali se na nepřetržité proudy pracujících z moskevských závodů.“ Zatímco Slavík pozoruje zevšednělost věčného demonstrování, revoluční fluidum vyprchá, nedostatek živelnosti nahrazen mistrovskou organizací. A Gide komentuje slavnost mládeže na Rudém náměstí jako velkolepou podívanou - „Tyto dokonalé bytosti byly samozřejmě vytrénovány, připraveny, vybrány mezi všemi, ale jak neobdivovat zemi a režim, který je umí produkovat?“³³³

O městech již byla řeč. I komunističtí návštěvníci přiznávali, že první dojem z Moskvy byl spíše nepříznivý, psali o ní, že je šedivá, vyvolávala dojem rozvráceného města. Všichni ale také byli nadšení tím, že je to město, které žije, pulzuje. Rozkopané ulice vyvolávaly dojem, že se horečně staví a opravuje. Že tomu tak nebylo, poznali až při opakovaných návštěvách. Komunisté kladně hodnotili, že na moskevských ulicích není vidět kavárny, bohaté výklady

---

³³² GIDE, André: Návrat ze Sovětského svazu, c.d., str. 15

³³³ Tamtéž, str. 14-5

obchodů. Bylo jim to dokladem, že sovětští lidé neholdují buržoazním požitkům, ale věnují se opravdu důležitým věcem.

Návštěvníci si také povšimli, že lidé ve velkých městech chodí oblečení jednotvárně. Někteří oblečení viděli jako uniformní a nudné. Majerová psala, že oděv je pracovní, působí jeho prostota a účelnost, nikdy chudoba. Gide mluví o nivelizaci oblečení, a i myslí, kdyby byla vidět.

Setkávali se také s „bývalými“ lidmi, zejména na tržištích, kde rozprodávali zbytky svých věcí. Komunisté s nimi soucit neměli a i Slavík psal, že se jedná o menšinu, zatímco většina žije líp a jako pozitivní uznával, že bolševici pozvedli jejich sebevědomí. Ve městech upoutávaly i negativní jevy, nejvíce opilství a bezprizorní sirotci (často utečenci z útulků) – pozůstatek carského Ruska a války. Na venkově nejdříve zastaralé metody obhospodařování půdy, pak zase překotná kolektivizace a mechanizace. Naproti tomu vysoko byla hodnocena snaha o gramotnost obyvatelstva.

Komunisté vnímali pozitivně odluku církve od státu, která se v ČSR naproti počátečním proklamacím neuskutečnila. Kostely byly útočištěm starého světa. Bolševici minulosti žádnou úctu neměli a kostely často bouraly nebo přeměnily na skladitě. Slavík přitom vystihl, že bolševiků se podařilo (ač by to popřeli) mistrovsky nahradit jednoho boha druhým, jako příklad uvádí, že Leninova balzamovaná mrtvola vyrůstá z modlářského pravoslaví, ne z marxismu. Slavík také zastával názor, že carismus v Rusku nemohl být vystřídán demokracií, protože k tomu nebyly podmínky, diktatura byla přirozená.

Mnozí z československých návštěvníků znali romány ruských klasiků a v nich vylíčený svět barinů a mužiků. Měli větší pochopení pro mentalitu ruských lidí než západní komunisté, kteří se podívovali nad ruskou pomalostí, šokovala je a rozčilovala nevykonnost dělníků. Viz líčení Švábové z praxe v továrně v Kolomě. Gide psal o pokusu, kdy francouzští horníci na chvíli zastoupili ruské kolegy a hned docílili bez velké námahy stachanovských výkonů. Psal, že je div, že se vše udělá, a je to jen úsilím vedoucích lidí. Přiznával ale, že mládež je horlivá. Slavík zase pozoroval bukinisty a zcela jednoznačně nejaktivnější byli soukromníci, pak kolchozní a poslední státní zaměstnanci. Gide také psal, že zboží je odpuzující, ale ruští lidé zvyklí, že tak dlouho byl nedostatek všeho, jsou spokojeni s málem. Oba viděli nebezpečí, že si zvykají na nižší kulturní úroveň. Oba také psali o problematických jevech, které československé komunistky nezmiňovaly, ač se vědělo o rudém teroru, násilné kolektivizaci na vesnicích, antisemitismu, cenzuře sovětského tisku. Kritizovali falšování informací, že dělníci na západě trpí větším hladem než v Rusku, úroveň jejich bydlení je horší a komunisty

na Západě střílí na setkání. Gide psal, že cílem bylo přesvědčit sovětské lidi, že všude jinde jsou lidé méně šťastní, a zároveň v nich pěstovat komplex superiority. Gida se pak např. ptali, zda mají ve Francii metro, školy, velice se divili, když jim řekl, že se tam promítají sovětské filmy, jim bylo řečeno, že jsou tam zakázány. „Nedbají-li ostatně o to, co se v cizině děje, starají se mnohem víc o to, co si cizina o nich myslí. Hlavně jim záleží na tom, aby věděli, zda se jim dostatečně obdivujeme. Hlavě se bojí, že nejsme dostatečně informováni o jejich úspěších. Nepřejí si ani tak, abychom je informovali, jako abychom je chválili.“³³⁴ A to, že jsou bolševici mistři propagandy, bylo známo.

Všichni návštěvníci sovětského Ruska byli ale unešení dynamikou nové doby. Slavík napsal, že žádný výsměch nad nesnázemi sovětského režimu nemůže zahladit fakt, že s nedostatečnými prostředky a v nevhodném prostředí bylo provedeno dílo gigantické.

Pro československé komunisty byl ideálem, povzbuzením. Vynikl rozdíl mezi situací zde a doma, kde ještě komunisté nezískali vládu, aby mohli uskutečňovat socialismus, opět tu platil jistý pocit viny i závisti, toužili pracovat na budování nové společnosti tak jako sovětský lidé. Křenová vyzdvihovala heroickou práci sovětských žen, „učte se od ruských soudružek obětavosti, trpělivosti a snášenlivosti!“

Komunistky obdivovali oběti, které ruský lid přináší v zájmu celého lidstva. Slavík naproti tomu píše, že ochota dávat osobní svobodu i život za utkvělou ideu není výsledkem závratné mravní výše, ale malé úcty k lidskému životu vůbec. Bolševici jsou podle něj sektáři, kteří otročí úzké myšlence, což jim dává sílu k překonávání překážek.

Byl velký rozdíl mezi počátkem a koncem 20. let. V počáteční divoké době byla snaha získat obyvatelstvo na svou stranu, přijímalo se revoluční zákonodárství a revoluční změny se na některých místech (především v městech) skutečně uskutečňovaly. Mnohé z těchto překotných změn se ukázaly jako netrvalé a zákony byly postupně zmírňovány nebo odvolávány. Příkladem je např. návrat k státnímu monopolu na výrobu vody, přistoupení na placení carských dluhů, v platnost se vrátil starší zákon proti homosexualitě, který trestal deportacemi až na 5 let, 1936 byl zrušen potratový zákon (v plebiscitu většina proti jeho zrušení). Vždy byly nějak odůvodňovány, např. výtěžky z povolených heren věnovány na bezprizorní děti.

Přechodné období nekončilo, stále tu byla cenzura tisku, teror a další jevy. Zatímco na začátku i např. Slavík obhajoval teror jako obvyklý nástroj, kterým si nový ještě nestabilní režim pomáhá k upevnění pozice, při druhé návštěvě už kritizuje, že bolševici se chtějí udržet

---

³³⁴ GIDE, André: Návrat ze Sovětského svazu, c.d., str. 28

u moci za každou cenu a likvidují své nepřátele (kulaky). Ke konci 20. let se začal projevovat vliv Stalina – přecházelo se ke koncepci budování socialismu v jedné zemi, upevňovala se diktatura strany. Slavík a Gide postřehli a znepokojovalo je, že vznikala nová privilegovaná vrstva – zasloužilí revolucionáři, ale musí být konformní, začíná opět bujet materialistický egoismus (hromadění majetku pro sebe a rodinu) a rozdíly mezi lidmi se zvětšují. Docházelo k restauraci rodiny a soukromého majetku, které stály nad potřebou bratrství, společného majetku a společného života. Nedostatek vědomí povinnosti k společným všedním věcem je pro socialismus větším nebezpečím než kapitalističtí imperialisté a emigrantští bělogvardějci (Slavík). Opožděně tento trend přiznávala i Marie Švermová – viz zvýhodňování Gottwalda jako vůdce.

Nevím o tom, že by někoho z těch komunistů, kteří do Ruska jeli, tamní pobyt změnil. Alespoň ne hned, pochyby a kritiku přiznali až později – např. Josef Hora (po vyloučení 1929), Jiří Weil³³⁵, Marie Švermová. Proč např. Gide, zarytý antikapitalista, nezůstal nadšeným stoupencem, jakým byl, když přijížděl? Sám to vysvětluje tím, že už měl bohaté cestovatelské zkušenosti, už v koloniích se odnaučil věřit informacím, které mu dány, a naopak se snažil dostat do styku s místními lidmi. V SSSR činil podobně a nenechal se zaslepit. Také o sobě říká, že je zvyklý přistupovat k věcem kriticky. Necítil se kompetentní k posuzování nových továren, které mu s hrдостí ukazovali, jeho parketou byla psychologie, záleželo mu na „na lidech a na tom, co se z nich může udělat, a co z nich udělali.“³³⁶

Pro československé komunistky bylo těžší dívat se na dění v Sovětském svazu s nadhledem, pokud možno objektivně. Pevně patřili do komunistického společenství, byly svázány s představou vítězství revoluce proletariátu a o úspěchu budování socialismu v Rusku nepochybovali, krach byl pro ně nepřípustný. Také vnímaly změny 2. poloviny 20. let, ale přijímali vysvětlení, že se jedná jen o změnu taktiky, i když někteří řešili pochybnosti, zda nejde o změnu základních idejí a zda tyto byly správné (zejména v souvislosti s odstraněním Trockého a opuštění linie světové revoluce).

Jak napsal André Gide, Rusko bylo zemí protikladů, děly se tam věci znamenité i nejhorší (někdy důsledkem znamenitých). Dokázalo, že je schopno nenadálých obrátů a to mu dávalo naději věřit, že ve 2. polovině (čím později, tím více spojováno s osobou Stalina) nastoupený kurz se mohl změnit.

---

³³⁵ V období čistek po zavraždění S. M. Kirova, kdy dlouhodobě žil v Moskvě jako překladatel klasiků marxismu-leninismu (1933-5), se dostal do konfliktu se stranou, byl vyloučen a za trest poslán jako člen Interhelpa do Střední Asie (půl roku). O konfliktu jedinice se stranou napsal výborný částečně autobiografický román Moskva-hranice.

³³⁶ GIDE, André: Návrat ze Sovětského svazu, c.d., str. 18

7.8 Shrnutí

Sovětské Rusko byl fenomén. A zvláštnost, která komunisty odlišovala od ostatních stran v nové republice - komunistická strana nebyla samostatnou stranou, ale jen sekci III. internacionály, její centrála byla v Moskvě. Samostatnosti se vzdala proto, aby mohla být její součástí. Stalo se tak přijetím 21 podmínek pro vstup. Ačkoliv někteří přijali podmínky spíše formálně a nechyběly snahy o samostatné rozhodování, Kominternu (neboli Moskva) se stala rozhodující autoritou. Oficiálně bylo propojení Kominterny a VKS(b) popíráno, ale všichni o něm věděli.

Co českým komunistům toto postavení dávalo a co jim bralo? Na jedné straně jim byl nový režim v Rusku vzorem a oporou, hlavně ideovou. Na stranu druhou to komunisty zkompromitovalo, odtrhlo od zbytku společnosti (v některých obdobích docházelo pod vlivem hospodářské a politické situace k pokusům o spolupráci). KSČ dostávala finanční dotace z Moskvy. Finance putovaly i opačným směrem, ale spíše význam solidarity – dělnické půjčky, odborníci.

Zpočátku panoval hlad po informacích, ale od roku 1920 začala narůstat řada literatury o Rusku (od příznivců i odpůrců), až bylo těžké se v ní zorientovat. Pro československé komunistky sovětské Rusku přirozenou autoritou. Přesto byla ještě prosazována organizačně (přejímání sovětských metod práce a organizace) a výchovou (k disciplíně). Spojení bylo zajištěno osobním kontaktem (vysílání sovětských poradců, do Moskvy naopak zástupci KSČ na práci do KI, sjezdy, školy) a písemně (pokyny, tiskoviny). Vzhledem k nenavázaným diplomatickým stykům mezi ČSR a Ruskem a opozici komunistů vůči ČSR, byly tyto kontakty pro československé komunisty spojeny s mnoha obtížemi.

Autorita Ruska byla založena na faktu, že zůstalo jedinou zemí, kde byla provedena revoluce a přikročeno k budování socialistické společnosti. To bylo snem československých komunistek, a proto se sovětská žena (přesněji představa o ní) stala jejich vzorem. Přirozeně se zajímaly hlavně o ženská témata – nové zákonodárství týkající se zabezpečení matek a dětí, manželského a rodinného práva a pracovního života. Hledaly zde alternativu pro to, co nenalézaly doma. Při návštěvách v Rusku byli cizinci s hrdostí voděni na exkurze do nových sociálních zařízení a továren. Československé komunistky o nich nadšeně referovaly ve svých reportážích. Neměly pocit, že by před nimi bylo něco zatajováno. Viděly i negativa, měly porozumění pro argumenty, že pozůstatky starého Ruska nelze odstranit ihned. Problémem bylo, že jejich pohyb po Rusku byl značně omezený a neznaly situaci především na venkově. Snad se dá říci (a týkalo se to i ostatních návštěvníků), že na základě malé části, kterou viděly,

usuzovaly na celek a neuvažovaly o širších souvislostech (historických, o přerozdělování financí) V 2. polovině 20. let docházelo ke změnám v sovětské společnosti, rušení některých revolučních zákonů, uzavřenosti sovětských lidí, posilování diktatury bolševické strany a vzniku nové kasty privilegovaných lidí. Československé komunistky změnu částečně postřehly, ale vážněji to jejich vztah k sovětskému stát a KI nezměnilo.

8 ŽIVOTNÍ STYL

8.1 Revolucionářky

Pojem životní styl je svázán především s představou života hmotného, to znamená třeba jak lidé bydlí, jak se oblékají, stravují, jaké jsou jejich zvyky či co dělají ve svém volném čase. Ale je spojen i s životem duchovním, s názorovým světem jednotlivce, patří sem pojmy jako tempo, rytmus života a další. Dotýká se života soukromého, tj. kdo je životním partnerem, jaká je rodina apod., i pracovního, jak vypadá pracovní prostředí, jaká je samotná práce, kolegové atd.³³⁷

U komunistek byl životní styl dán (pokud byly důsledné) jejich jasným cílem – revolucí a nastolením nového spravedlivého řádu. Komunistka-revolucionářka se měla zcela oddat tomuto cíli a jít za ním přes všechny překážky. Nedůležitý byl vzhled, nedbala o zábavu, pro první agitátorky byly překážkou i děti. Musela se obrnit se proti útokům nepřátel, byla přesvědčena, že pravdu má on a o svém vítězství nepochybovala. V tomto byla fanatička. Odhodit měla zábrany dané dosavadní výchovou a nebát se násilností, rozejít se s přáteli i rodinou, pokud zůstávali neosvícení a nepodařilo se je přesvědčit. Neměla se bát vyvržení ze společnosti, sama se z ní vylučoval. Přitom byly komunistky přesvědčeny, že pro většinu lidí bude revoluce přínosem, jen je nutné otevřít jim oči, aby to pochopili, a potom se k ní přidají (role strany jako avantgardy).

Představa revolucionáře byla na počátku 19. století některým obyvatelstvem spojována především s individuálním anarchistickým terorem. Helena Malířová (budoucí komunistka), dcera z dobré (středostavovské rodiny), jej líčila takto: „Anarchista ... Dýka. Pumy. Dynamit. Krev. Na hlavě zmačkaný širák, na krku vlající vázanku, na tváři divoký smích ... Jen starý klášterní čert se mohl ještě postavit po bok tomuto strašidlu. Ale toto strašidlo mělo uhrančivé oči hadí a přitahovalo třesoucí se ptáčátka.“³³⁸ Přitom již dlouho existovalo organizované dělnické hnutí. V pojetí Karla Marxe byl prototypem revolucionáře dělník v průmyslově vyspělé zemi (nejlépe Německu), organizovaný v sociálnědemokratické straně, která až přijde čas spořádaně převezme moc na základě toho, že dělníci tvoří v národě většinu. V sociální

---

³³⁷ Velký sociologický slovník, II. svazek, Praha, Karolinum 1996, 1. vyd., část definice: „Styl životní je strukturovaný souhrn životních zvyků, obyčejů, resp. akceptovaných norem, nalézajících svůj výraz v interakci, v hmotném, věcném prostředí, v prostorovém chování a v celkové stylizaci. Předpokládá se, že s. ž. nějakým způsobem vyjadřuje i hodnoty a zájmy jedince, skupiny či společnosti vůbec. Styly krystalizují kolem životních rolí a samy role a jejich interpretace jsou významným projevem stylu životního. Podle Seneky „styl je výrazem duše a ve stylu poznáváme život člověka“

³³⁸ MALÍŘOVÁ, Helena: Dědictví, Blatná, Bratří Římsové 1947, str. 63

demokracii v Rakousku (i v jiných zemích) se v 80. letech 19. století utvořily dva navzájem soupeřící proudy - umírnění a radikálové. Podle vzpomínek Gustava Habrmana radikálové ve Vídni (mezi které patřil) opatřovali zbraně pro povstání, vyvolávali násilné demonstrace, prováděli loupené přepady jednotlivců, připravovali i větší akce typu útoku na věznici a osvobození zajatých soudruhů ad.³³⁹ Revoluce byla nakonec provedena (v rozporu s Marxovou předpovědí) bolševiky v zaostalém Rusku, kde dělníci tvořili jen malé procento obyvatel. A protože pouze v této zemi se revoluce také udržela, stali se bolševici příkladem úspěšných revolucionářů.

V českém prostředí k revolučním krvavým událostem (tak jako např. v sousedním Německu) nedošlo, ač zde propukaly hladové nepokoje nebo protičeskoslovenské bouře, při kterých byli mrtví. Až do prosincové stávký v roce 1920 bylo úsilím československých levých sociálních demokratů získat na svou stranu většinu a pokojně převzít moc. Jejich hlavním úkolem byla proto agitace. Pro československé komunisty byl revolucionářem ten, který pochopil, že je nutno neustat v boji (ač po válce bylo obyvatelstvo vyčerpané a panovala nechuť k dalšímu vojenskému konfliktu), nenechat se uchlácholit slibováním pravicových sociálnědemokratických vůdců a vlády a vybojovat vítězství proletariátu, ke kterému je vhodná doba a proletariát je k tomu historickým vývojem předurčen. V rétorice ovšem s násilím počítali - kapitalisté se svých pozic nikdy nevzdají dobrovolně, prolévání krve a diktatura proletariátu jsou proto nutné, ale jedná se jen o přechodné jevy a ku prospěchu většiny.

Být komunistkou jim značilo oddání se věci na úkor osobního života. Ženy na své březnové konferenci v roce 1920, kde se přihlásily, ke KI, prohlásily, že ví, že budou muset snášet perzekuci a odsuzování. Obtíže ale československé komunistky nelekaly, rozhodly se sloužit myšlence. Věděly, že jejich práce a námaha přinese výsledky až budoucím pokolením, ony se naplnění svých ideálů nedožijí, ale budou šťastny, pokud jak psaly „uvidí alespoň červánky“. S nadšením a elánem se vrhly do práce - agitovaly po domech, v továrnách, rozdávaly letáky, kolportovaly tisk, svolávaly veřejné schůze, organizovaly demonstrace, stávký, ...

Velkou roli hrálo vymezování vůči sociálnědemokratickým vůdcům a ministerialismu. Komunisté zásadně odmítali spolupráci s buržoazními stranami a účast ve vládě. Chtěli pokračovat v přeměně národní republiky v socialistickou a vláda podle nich nedělala dost. Sociálnědemokratičtí ministři se jejich očích báli převzít moc a začali uzavírat kompromisy.

---

³³⁹ ŠLEHOFER, Lukáš: Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“, FF UK, Praha 2007 (diplomová práce)

Považovali to za zradu na dělnické třídě a vnímali jako rezignaci na ideál revoluce, a to z důvodu pohodlnosti a osobních výhod. Hlavní snahou komunistů proto bylo nezbahnět, tak jako se to stalo sociálním demokratům. Heslo nezbahnět znamenalo právě nerezignovat, nepřizpůsobit se.

Prosincová stávka dokonala rozkol v sociální demokracii. Rozdělení na dva tábory bylo dokončeno, o jednotu už se nikdo nepokoušel, pravice a levice se navzájem obviňovaly z rozbíjení strany. Končil boj o organizace a majetek. Završeno bylo také rozdělení v některých rodinách a mezi bývalými přáteli. Tak např. Helena Malířová omezila kontakty se sestrou Růženou, přerušeno bylo její přátelství s Karlem a Emmou Horkými. To, že v československých poměrech tento rozchod, ač doprovázen vznikem mnoha osobních animozit, nebyl tak příkrý (jako např. ve Finsku³⁴⁰), se ukázalo později. Státní aparát v prosinci zorganizoval rozsáhlou represí proti účastníkům stávky a levici vůbec, kdy bylo uvězněno na 3.000 osob, ale strana zakázána nebyla. Navíc represe v ČSR nenabýly takového rázu jako v jiných zemích. Většina vězňů z prosincové stávky 1920 byla propuštěna prezidentskou amnestií v únoru 1922.³⁴¹

Komunistická strana se postavila do úplné opozice vůči stávající republice. Např. komunističtí poslanci sice zasedali v parlamentu, ale využívali ho jen jako tribunu pro kritiku republiky a hlásání svých názorů. Přitom však poslanecké a senátorské platy byly důležitým zdrojem příjmů a využívali také imunity svých zástupců, intervence, otiskování řečí. Komunistická strana zakazovala svým členům jakoukoli spolupráci s ostatními stranami (obsaženo v 21 podmínkách), komunistky proto nevstupovaly ani do ženských spolků, ač některé požadavky prosazující ženská práva měly společné.³⁴² Výjimku v zákazu tvořila částečně spolupráce v rámci jednotné dělnické fronty (její taktika se ale měnila) a frakční činnost např. v odborech.

Komunisté se z československé společnosti sami vydělili a společnost je vydělila, tvořili uzavřenou komunitu. Možné to bylo zejména ve velkých městech, kde byli dostatečně početní a prakticky nepotřebovali příliš se stýkat s ostatními lidmi. Samozřejmě jinde, např. na venkově, kde bylo členů komunistické strany jen pár, bylo zapojení větší a bylo nutností.

---

³⁴⁰ Obě strany byly kruté, teror vítězných bílých nakonec předčil teror rudých. Občanská válka znamenala rozdělení mnoha rodin, dlouhodobé a hluboké trauma finské společnosti, které částečně překlenulo vypuknutí zimní války, které bylo ránou i pro finské komunisty a přineslo znovusjednocení společnosti.

³⁴¹ Vláda už v červenci 1921 projevila ochotu propustit ty, kteří si podají žádost o milost, ale to komunisté z prestižních důvodů odmítli.

PĚROUTKA, Ferdinand: Budování státu I, c.d., str. 467

³⁴² Např. odmítly např. vstoup do Ženské národní rady (vznikla 1923).

Na nově přichozího muselo komunistické prostředí působit jako jiný, zvláštní svět. Padala zde slova jako krize kapitalismu, diktatura proletariátu, světová revoluce, internacionála, levice a pravice, politbyro, indiferentní atd. Ženy přiznávaly, že zprvu nechápaly, o co těm komunistům jde, ale některá hesla na ně zapůsobila (mír, sociální požadavky, ženská práva) a postupně četbou tisku a literatury do tohoto světa pronikly.

8.2 Konflikt se státní mocí

Komunisté neuznávali republiku, přáli si (a pracovali pro) její pád a nahrazení svým režimem. Přirozeně se tak dostávali do častého střetu s jejími orgány – politickými správními orgány (hejtmanství, zemské úřady), policií a četnictvem. Ke konfliktu s vojskem docházelo při stávkách a velkých demonstracích, kdy bylo povoláno jako posila. Policie (ve městech) a četnictvo (na venkově) byly vojensky organizovanými ozbrojenými složkami, které měly za úkol zajišťovat veřejný pořádek a bezpečnost. Spadaly pod orgány politické správy, tj. v konečné instanci pod ministerstvo vnitra. V další fázi přicházeli komunisté přestupující zákon do styku se státními zastupitelstvími a soudy.³⁴³

Komunističtí aktivisté byli častými návštěvníky věznic. Zatýkáni byli na veřejných schůzích, při demonstracích, ... Obvykle za výroky proti republice, někdy se k tomu přidalo i napadení veřejného činitele, nebo za přečin shlukování, neuposlechnutí strážce, rušení obecného míru veřejným pobuřováním proti republikánské formě státu, rozšiřování nepravdivých zpráv atd. Proti komunistům byl hojně používán zákon na ochranu republiky přijatý v roce 1923. Oprávněné byly výtky odpůrců, že je „gumový“, tj. umožňuje vágní výklad a účelové zneužívání. Zákon pramenil z nejistoty mladé republiky, která se obávala ohrožení své existence. Komunisté jej kritizovali jako důkaz, že je stejná jako staré Rakousko (nebo horší). Svolali kvůli němu i mimořádný demonstrační sjezd. Podle komunistů někdy prý stačilo vyslovit slovo „vláda“ nebo „Sovětský svaz“ a dotyčný mohl být zatčen. Zikmund Stein, komunistický advokát, se prý s odsouzením za heslo „Ať žije Sovětský svaz!“ setkal poprvé v roce 1925. Státní zastupitelství z toho vyvozovalo, že dotyčný tím zároveň volal „Ať zhyne její protiklad, tj. demokraticko-republikánská forma československého státu!“ Podle Steina pražský soud tento argument neuznal, ale Nejvyšší soud jeho rozhodnutí zrušil.³⁴⁴ Fritz Beer byl za výkřik „Ať žije Sovětský svaz!“ zatčen 1929. Podle jeho vyprávění za tento výrok

---

³⁴³ Okresní soud řešil přestupky, krajský soud přečiny a přestupky, porota tiskové delikty, politické delikty, těžké zločiny.

³⁴⁴ STEIN, Zikmund Stein: Třicet let obhájcem dělníků, Grafika, DTP-Presto, Praha 2004, str. 26

oficiálně zatčen být nemohl, tak bylo v protokolu uvedeno, že se „vzpouzel“ policii, čemuž on jako Němec nerozuměl, zaměnil za slovo „vzbouzet“ a protokol podepsal.³⁴⁵

Veřejné schůze a shromáždění musela být hlášena orgánu politické správy a ten měl právo vyslat na ni dohlížejícího činitele. Někdy komisař už na začátku upozorňoval, o čem se smí a nesmí mluvit. Při opakovaném porušování zákona měl právo schůzi rozpustit. Komunisté rádi vzpomínali na příhody, kdy se podařilo vyslaného komisaře ošálit a zesměšnit – např. komisař zabavil jejich komunistický tisk a seděl na něm, často však vztekle vyskakoval a napomínal řečníky, hbitá ruka Barušky Krapkové mu přitom pokaždé nějaké noviny odebrala a nakonec seděl na prázdné židli.³⁴⁶

Zhusta byli komunisté zatýkáni při demonstracích. Někteří už od zkušenějších věděli, jak bude probíhat výslech. Josefa Haškovcová (později Slánská) vzpomínala, že když ji na policejním komisařství v Bartolomějské vedli k výslechu (byla zatčena na demonstraci jako komunistka poprvé), stáli proti ní ve tmě tajní a prohlíželi si ji, aby ji příště poznali. Při výslechu komunisté policistům/četníkům samozřejmě lhali (někteří se chovali zpupně) a ti jim zase ze zkušenosti nevěřili a apriori je považovali za darebáky. Fritz Beer vzpomínal, že zatčení pro něj bylo nepříjemným překvapením, nemohl uvěřit, že se to stalo jemu. Vykřikovat na demonstraci hesla „Ať žije Sovětský svaz!“ bylo snadné, ale když mu vyslýchající policista vyhrožoval, že bude vyloučen ze školy (měl před maturitou), propadl strachu. Trest pak chtěl spořádaně nastoupit, na což policisté u komunistů nebyli příliš zvyklí – „V sobotu před Svatodušními svátky jsem se hlásil na policejním ředitelství, že si odsedím ty dva dny. Úředníky jsem tím uvrhl to ohromného zmatku: neměl jsem ani předvolání, ani číslo spisu. Zřejmě se v kriminálních dějinách Československa ještě nestalo, že by se někdo dobrovolně, bez předvolání a bez čísla hlásil do policejního vězení. „To by mohl přijít kdejaký vagabund a přes svátky se u nás nažrat a vyspat.“³⁴⁷

Odsouzení komunisté se skutečně k nástupu trestu často nedostavili, protože se jim zrovna nehodilo být vyřazen z práce, a skrývali se. Někdy byli zatčeni, někdy trest (nebo nashromážděné tresty) nastoupili později, když se jim to hodilo více, např. před očekávanou milostí byly prý věznice plné komunistů. Výjimečně byla situace řešena odchodem do SSSR. To byl případ Barbory Švarcové-Rezlerové. Pro dělníky uvěznění na delší dobu znamenalo ztrátu zaměstnání. Podle údajů podpor v nezaměstnanosti je ale pravda, že dělníci si našli práci rychleji než třeba úředníci. Byla i varianta podmíněného odsouzení, která ale měla tu

---

³⁴⁵ BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, c.d.

³⁴⁶ UHROVÁ, Eva: Po nevyšlapaných stezkách, Praha, Mona 1984

³⁴⁷ BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, str. 64

nevýhodu, že odsouzený sice nešel „sedět“, ale jeho prohřešek byl zaznamenán a nedostal pak výpis od policie, který byl vyžadován v některých zaměstnáních.

K odvrácení vazby byly komunisty používány různé finty. Např. když byla zatčena Josefa Haškovcová, telefonoval na stanici Slánský, který se vydával za senátora Svobodu a intervenoval za její propuštění, ke kterému také došlo. Slánský podle jejích vzpomínek telefonoval proto, protože komunističtí poslanci a senátoři, kteří měli právo intervence, jimi byli velmi vytížení a nezvládali všechny vyřizovat sami.

Své imunity využívali i jinak. Tak např. 1. srpna 1930 při demonstraci komunistů u příležitosti tzv. Rudého dne na Václavském náměstí, která byla předem zakázána, se Anežka Hodinová pokusila uspořádat projev. Vykřikovala různá komunistická hesla jako např. „Ať žije sovětské Rusko!“ a shromáždil se kolem ní zástup komunistů. Policejní stráž byla zadržena a odvedena na komisařství. Po cestě strážníkům spílala, kousala a škrábala. Teprve na komisařství se prokázala poslanceckou legitimací a byla propuštěna. To byl obvyklý postup komunistek. Hodinová navíc strážníky obvinila z hrubého zacházení, proto s ní byl sepsán protokol a na vlastní žádost byla prohlédnuta lékařem, který konstatoval, že zranění jsou pouze lehká.³⁴⁸ I poslanec mohl být vydán trestnímu stíhání, ale musel to projednat imunitní výbor.

Využívaly se také imunizované řeči poslanců, které bylo možné otisknout. Jak jinak by bylo možné vydat tiskem slova Gizely Kollárikové „Máte plné huby humanity a kultury a neposkytnete občanům tohoto státu ani tolik možnosti, aby si udrželi svůj holý život!“³⁴⁹ Takovým chováním si komunistky získaly pověst divokých, útočných žen. Ba až fanatiček, každopádně byly považovány za problémové, nepřizpůsobivé a rozkladné živly. Pro ně byla taková pověst dokladem, že stojí skutečně v opozici, chtěly získávat nespokojené. Jednou nohou v kriminálu byli odpovědní redaktoři novin. Na komunistický tisk byla zhusta používána cenzura. Komunisté se obávali zastavení nebo zakázání jejich tisku a proto měli připravené druhořadé listy, které v případě potřeby měly převzít funkce zakázaných. V případě ženského tisku došlo k zastavení Rozsevačka až v roce 1929 (na půl roku). Už předtím ale byly časté výtisky, které v hlavičce nesly „po konfiskaci 2., opravené vydání“ a byly v nich vybílené plochy. Odpovědným redaktorům hrozila pokuta a vězení. Stalo se to Marii Majerové, která štvance na svou osobu a vyčerpanost uvedla jako důvod odchodu z místa hlavní redaktorky Komunistky. Na začátku roku 1926 strávila 8 dní ve vězení za

---

³⁴⁸ Studijní ústav Archiv bezpečnostních složek v Praze, Anežka Hodinová-Spurná, S-2-28

³⁴⁹ Řeč soudružky Kollarikové proti daňové reformě z 5. května 1927, Rozsevačka 2. června 1927

zanedbanou péčí o nezávadnost Komunistky. Proti mravopočestnosti se provinila tím, že v roce 1925 nechala otiskovat novelu Franta Zlín od Ernesta Weisse Franta Zlín.³⁵⁰

Odsouzení byli trestáni vězením (mohlo být zostřeno několika posty) a peněžitou pokutou. Délka pobytu ve věznici se pohybovala od několika dnů po několik měsíců (zejména pokud se tresty nashromáždily). Funkcionářky se do vězení dostávaly opakovaně. Schválně prý je, politické vězenkyně, dávali do cel s prostitutkami a kriminálnicemi.

Pfeiferová, když se z textilačky stala komunistickou funkcionářkou, byla též zatčena. Poprvé za výroky na schůzi na 14 dní. O pobytu ve vězení napsala, že cela byla čistá, mohla si číst, dozorkyně byla hodná. Pfeiferovou naštvalo až to, když ji po propuštění tajný odvedl rovnou na nádraží a posadil do vlaku, takže předtím nemohla jít do dělnického domu. Při dalším zatčení na demonstraci očekávala, že budou biti, ale nebyli. Odsouzena byla na 48 hodin, k tvrdému lůžku a jen ráno dostávala polévku. Ale Rudá pomoc posílala v poledne dva teplé vuřty a chleba.³⁵¹

Věznění komunistek bylo využito k propagaci v tisku – byly představovány jako mučednice a očerňována kapitalistická republika. Např. v roce 1927 se na titulní stránce časopisu Reflektor (číslo 21) objevila fotografie Heleny Malířové. Zasloužila si to tím, že na jedné politické schůzi mluvila proti republice tak útočně, že byla odsouzena na 3 měsíce do vězení a k výkonu trestu nastoupila tak, že v kriminálu strávila i své padesáté narozeniny, a tím získala zvláštní prvenství. V tisku byly také ženy vyzývány, aby při nástupu nebo ukončení výkonu trestu přišly před věznicí a manifestovaly proti republice.

8.3 Ilegální činnost

Vězení hrozilo také za nelegální překročení hranic, kterého se komunistky dopouštěly při cestách do sovětského Ruska. ČSR po celá dvacátá léta sovětský stát neuznávala de iure a neměla s ním navázány diplomatické styky (v pasu bylo razítko „do všech evropských států mimo S.S.S.R. a zpět“). Žádosti o pas do této země byly komunistům obvykle zamítány (ne vždy). Pasy se falšovaly.³⁵² Že obstarání pasů byl problém, dokazuje aféra z roku 1926, kdy bylo odhaleno, že pracovníci sovětské mise se snažili získat z pražského pasového oddělení

---

³⁵⁰ Novela pojednávala o dělníkovi, který bojoval ve světové válce a výbuch granátu mu roztrhal pohlavní úd. Franta Zlín se uzdravil, vrátil domů, ale za své zranění se styděl a nikomu o něm neřekl. Následkem toho se mu rozpadlo manželství, způsobil neštěstí své ženy a lavinovitě i dalších lidí, sám trpěl depresemi a došlo i k úmrtím.

³⁵¹ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti, c.d.

³⁵² Např. Šverma, kterému pas byl vydán, z něho měl vytržen zrovna část s podpisem úředníka. To oprávněně vzbuzovalo podezření z použití pro jiné účely, přičemž Švermovo vysvětlení bylo shledáno nepravděpodobné NA, fond Jan Šverma, sign. 32

prázdné formuláře a data o řádně vydaných pasech, která se zřejmě chystali zneužít k vytvoření falešných pasů.³⁵³

Pro ilegální přechody hranic si komunistická strana vybudovala zvláštní aparát. V letech 1923-4 byl podle zjištění státních orgánů organizován následovně. Byl řízen tzv. ústředním správcem, který podléhal ústřednímu sekretáři KSČ. Využíval systému opěrných pohraničních bodů (blízko hranic) a hraničních bodů (na hranicích). O dopravení osoby do ciziny rozhodovalo ústředí strany, aparát zajišťoval pouze technickou stránku věci. Osoba, která měla odejít do ciziny, dostala od ústředního správce výkaz – zpravidla ústřížek papíru, přičemž polovinu měl ústřední správce, druhou správce opěrného hraničního bodu. Obě části byly opatřeny číslem a razítkem představující předek klusajícího koně a velkými písmeny E M v šesticípé hvězdě, přičemž na každé polovině ústřížku byla jen část razítka a teprve obě části dohromady dávaly celek. Osoba se měla sama dopravit k udanému správci opěrného hraničního bodu a prokázat se výkazem. Kurýři se museli prokázat platnou kurýrskou legitimací. Správce dal osobu dopravit na hraniční bod, kde ji správce hraničního bodu dal přepravit přes hranice svým důvěrníkem, tam jej převzal místní komunista. Obě půlky výkazu byly zaslány ústřednímu správci na důkaz, že se přechod zdařil. Při korespondenci se používalo krycích adres, uvnitř dopisu byla další obálka se smluveným křestním jménem, aby se vědělo komu ji předat.³⁵⁴

System se měnil. V roce 1927 se už nepoužívalo zmíněné razítko, ale podle pravidel exekutivy Mezinárodní rudé pomoci byl před přechodem zaslán na příslušné místo dopis a fotografie osoby, které sloužily jako avízo. Používaly se krycí adresy, které se často měnily. Hlavními přechody byly Rumburk a Mikulov. Pro osoby přecházející do Československa se dala využít i Bratislava a jeden přechod na Podkarpatské Rusi. Přecházelo se také v Těšíně na fingoovaný přechodný list. Často byly také používány výletní legitimace. Přechody často obstarávali místní tajemníci (v Bratislavě to byla Anna Holánová). Metody pro přechod hranic byly různé. V policejní zprávě se zmiňuje, že převaděči s úspěchem využívali toho, že byli místním pohraničním orgánům známí a s danou osobou přecházeli hranice zabráněním v rozhovoru, aby vyvolali dojem, že jdou s nějakým známým. Jiní volili přechod v noci.³⁵⁵

Ženy se na organizování přechodů přes hranice aktivně účastnily. Při práci v Rudé pomoci, jako správkyně opěrných pohraničních bodů či důvěrnice převádějící přes hranice – např. žena šla napřed s malým dítětem, aby odvedla pozornost. Týkalo se jich také ubytování

---

³⁵³ NA, PP, presidium MV, přísně důvěrné, k výnosu z ledna 1927

³⁵⁴ NA, PP, presidium MV, přísně důvěrné, 15. dubna 1927,

³⁵⁵ NA, PP, 19. 5. 1927

osob přecházejících hranice v obou směrech, neboť jak se vyjádřil policejní orgán³⁵⁶ – ubytování poskytuje velké množství komunistů, v podstatě lze podezřívát každého, kdo u sebe může někoho ubytovat.

Již bylo řečeno, že komunističtí funkcionáři se nástupu do vězení vyhýbali, protože to pro ně znamenalo vyřazení z práce. Když byl na ně vydán zatykač, přecházeli do ilegality. Příprava na práci v ilegalitě byla jednou z 21 podmínek vstupu do KI. Mnozí ji odmítali, považovali ji za nečestnou. V prvních letech zřejmě ilegální práci řídilo legální vedení, občas byli někteří označováni jako členové ilegálního výboru, ale patrně se spíše než o propracovaný systém jednalo o důvěryhodné kontaktní osoby, mající určitý vliv, z ženských jmen se vyskytuje Míla Grimmichová a spolu s Václavem Houserem Anna Houserová. V roce 1925, kdy se ve straně očekávalo její rozpuštění,³⁵⁷ se zřejmě prosadil model zcela samostatného vedení ilegální činnosti (prosazovaný z Moskvy). Měla být prováděna paralelně s oficiální činností a v případě revoluce mělo ilegální vedení vystoupit na veřejnost a převzít moc. Jeho činiteli měli být spolehliví komunisté, kteří měli pozice v nekomunistických organizacích, orgánech veřejné správy a důležitých podnicích. Do akcí strany kvůli utajení a hrozícímu zatčení nebyli zapojováni. Jejich jména a schůze byly tajné. Úplně podle tohoto plánu se zřejmě ilegální organizaci vybudovat nepodařilo. Každopádně oproti počátkům byla ilegální práce rozpracována a zdokonalena, prostým členům strany zůstávala utajena a infiltrace komunistů v různých oblastech je také pravděpodobná.

Popis toho, jak probíhal kurz ilegální práce, zanechal Stanislav Budín.³⁵⁸ Týká se počátku roku 1929. Kurz se konal v soukromých bytech, účastnilo se ho asi deset lidí, většinou se znali jen pod pseudonymy. Kurz vedl instruktor Kominterny pro KSČ. „Přednášelo se o tom, jak unikat policejnímu pronásledování, jak se chovat při zatčení, abychom nikoho neprozradili, jak zajišťovat ilegální byty a adresy, jak zjišťovat spolehlivost důvěrníků. Učili jsme se výrobě primitivních rozmnožovacích prostředků a technice existujících rozmnožovacích strojů. Učili jsme se také různým šifram, jak užívat neviditelného inkoustu, a také Morseovu abecedu, která se používala v kriminálech při klepání na zeď. Bylo to velmi zajímavé, občas to připomínalo detektivky a naplňovalo nás to vědomím důležitosti revoluční práce.“³⁵⁹

Nemám zprávy a nepovažuji za pravděpodobné, že by ženy řídily jako organizátorky ilegální

---

³⁵⁶ NA, PP, 19. 5. 1927

³⁵⁷ V období před volbami, viz aféra s údajnou přípravou atentátu na Masaryka.

³⁵⁸ Po absolvování kurzu vedl technickou službu Komsomolu.

³⁵⁹ BUDÍN, Stanislav: Jak to vlastně bylo, Torst, Praha 2007

činnosti na vyšší úrovni, ale na nižší úrovni ano – také se jich týkaly výslechy na policii, skrývání před zatčením, ilegální cesty do Ruska, některé fungovaly jako spojky při předávání informací a dokumentů atd. Navíc se dotýkaly manželek funkcionářů v ilegalitě, s manžely se stýkaly v konspiračních bytech apod.

V ČSR, kde komunistická strana působila legálně, nebyla ilegální činnost masově provozována. Týkala se převážně komunistických funkcionářů a aktivistů. Znamenala používat ilegálních bytů, falešných dokladů, výjimečně změny zevnějšku (např. Manuilský, nebo Vilém Nový po návratu ze SSSR do ČSR, kde na něj byl vydán zatykač). Dále do pravidel konspirace patřilo používání krycích adres, smluvených jmen a znamení, pravidla pro stýkání s určitými osobami, pokyny pro chování při výslechu na policii, jednání u soudu atd. Důležité bylo, aby jednotlivec neznal fungování celého ilegálního aparátu, ale jen svoji úlohu v něm. Jelikož ilegalita za první republiky nebyla hluboká, konspirační pravidla ne všichni dodržovali. Tak leckteré informace kolovaly i mezi nezasvěcenými komunisty a také policie měla poměrně dobré informace.

Komunisté považovali porušování zákonů republiky, která byla kapitalistická a nepřátelská, za morálně oprávněné. Zveličovali zásahy proti nim, aby znemožnili „demokratickou“ republiku u dělníků. Je pravda, že někdy docházelo k zneužívání moci proti nim, k přehmatům jako např. obvinění z atentátu na Masaryka. Ale celkově žili v právním státě, soudy fungovaly (někdy dávaly komunistům za pravdu³⁶⁰). Československá republika nechávala komunistickou stranu působit legálně, ač ji ohrožovala (zejména nebezpečné bylo budování ilegální organizace). Chtěla dostát své demokratičnosti a snad i počítala, že proti legální straně půjde případně zasahovat snáze a mít ji pod kontrolou.

8.4 Komunistky vs. policisté a četníci

Komunisté a muži zákona spolu vedli boj kdo s koho, přičemž každá strana se na tu druhou snažila vyzrát. Výhodou komunistů v boji s policií byly nesmírná agilnost komunistů, kteří práci pro stranu obětovali i svůj osobní čas. Jakožto členové uzavřené společnosti se navzájem znali, mohli si rychle předávat informace a kamarádsky si pomáhali. Nevýhodou bylo, že odkázáni byli jen sami na sebe (většina společnosti byla proti nim) a na Moskvu (která ale byla daleko) a stále zápasili s nedostatkem finančních prostředků. Policie měla v boji s komunisty k dispozici rozsáhlý aparát, placený státem. Složky státní moci si na vyžádání předávaly nashromážděné informace. A samozřejmě zde byla možnost restrikce

---

³⁶⁰ Např. Rozsevačka 5. května 1927, spor o hodinovou výpověď, který propuštěné ženy u soudu vyhrály.

v mezích zákona, tj. např. zakázat nějakou akci, zatknout podezřelého, nevydat pas, censurovat tisk. Nevýhodou byla určitá těžkopádnost, kterou s sebou přináší byrokracie.

I když komunisté neuznávali republiku, domáhali se naplňování jejích zákonů. Hledali skuliny v zákonech a stali se mistry v obcházení různých nařízení. Měli své stoupence i mezi právníky, kteří je hájili, např. Zikmunda Steina či Ivana Sekaninu. Majerovou v roce 1926 hájil Theodor Šmeral. Rady příslušníkům strany jak obcházet zákony a jak postupovat proti policii, se šířily formou interních oběžníků (ty méně důvěrné) nebo ústně, příp. byla organizována speciální školení. Určité rady zejména týkající se práce v ilegalitě dostávali z KI.

Naproti tomu četníci a policisté se v době první republiky obecně těšili velké vážnosti. O státní službu pod penzí byl zájem a uchazeči o tuto práci procházeli výběrovým řízením. Uchazeč musel být zdravý, fyzicky zdatný, kladně se hodnotilo, když měl klidný krok atd. A jaké byly jejich metody práce? Např. při pátrání po nějakém komunistovi bylo základem kontaktovat místní úřady pro získání základních osobních údajů. V terénu se pak na něj vyptávali sousedů. Se souhlasem soudce bylo možno provést domovní prohlídku a zabavit věci, které mohly sloužit jako důkazní materiál. V určitých případech byli nasazováni i agenti (policisté v civilu určení ke sledování). Samozřejmě také sledovali komunistický tisk, ze kterého se např. dozvídali o plánovaných akcích (v 2. polovině 20. let informace organizačního rázu z tisku zmizely). Podpláceli majitele hostinců, kteří umožňovali odposlech komunistických schůzí. Některé informace označené „z důvěrných zdrojů“ pocházely od konfidentů. Při fyzickém zásahu měli členové ozbrojených složek postupovat podle pokynů, které všichni museli nastudovat a byli z nich zkoušeni.

Komunisté považovali četníky a policisty za tupce, ale když se po letech (když komunistická strana získala moc ve státě) dostali do archivů k jejich materiálům, museli sami přiznat, že často měli dobré informace. Příkladem může být citace z četnického hlášení o pobytu Reimana a Bosákové v Úvalech³⁶¹, které Reiman označil za „ukázkou byrokratické tuposti“: „Reimann Pavel, posluchač filosofické fakulty německé univerzity v Praze, nar. 12. 10. 1902 v Brně, bytem v Praze 1, Uhelný trh č. 423, a jeho konkubína Magdalena Bosáková, posledně písarka v Klubu komunistickým poslanců, nar. 23. 5. 1901 v Kutné Hoře, tam příslušná, usadili se začátkem září 1924 v hotelu U českého lva v Úvalech.

---

³⁶¹ REIMAN, Pavel: Ve dvacátých letech, c.d..

Policejní ředitelství v Praze sdělilo, že oba jsou komunistickým ideám oddáni bezmezně a neopomenou žádné příležitosti, aby pro stranu svoji a její zásady nepracovali, neagitovali a neučinili jak a kde jest možno.

Jmenovitě Bosáková jest ve své činnosti agitační přímo neúnavná, zejména ve veřejných projevech komunistické strany v Praze riskuje i osobní bezpečnost a ztrátu osobní svobody. Tedy věci fanaticky oddána.

Reimann, napovrch nevzhledný a do sebe uzavřený, převyšuje svoje okolí důkladným teoretickým vzděláním politickým a má jmenovitě v komunistické mládeži velmi důležité slovo a také ve straně jsou jeho názory respektovány – má zahraniční praxi.

V Úvalech dosud činnými nebyli a jezdí oba každodenně do Prahy.

V úctě

strážmistr Krupka“

Hlášení bylo psáno z pohledu člověka, pro kterého byli komunisté cizorodým a rozkladným živlem neuznávajícím hodnoty, které uznávala většina společnosti. Charakteristické také bylo, že policisté mnohdy nemohli pochopit, proč i např. studenti z dobrých rodin, kterým dle nich nic nescházelo, se dali ke komunistům. Co jim angažovanost ve straně dávala? Kamarádský kolektiv, někteří v něm našli i lásku. Příslušnost k velkému soudružskému kolektivu byla pro mnohé velmi důležitá, např. obecně pro židy. Mezi ženskými funkcionářkami ale převažovaly ženy české národnosti, výrazněji než u mužů, židovské národnosti byla Blanka Friedová. Hlavní síla byla v ideovém působení, v ideálech, které dávaly životu smysl.

8.5 Osobní život a rovnoprávnost ženy

Už výše citované hlášení ukazuje, že práce komunistky-revolucionářky nepřála rodinnému životu. Zaprvé tu byl nedostatek volného času, protože většinu spolkla práce pro stranu. Zadruhé obtíže spojené s perzekucí a ilegalitou. Týkalo se to jak komunistických funkcionářek a aktivistek, tak manželek komunistických funkcionářů, které musely být opravdu obětavé, aby takový život snesly.

Taková byla např. Marie Zápotocká. Její příklad ukazuje, proč bylo pro komunistickou stranu tak těžké získat aktivní funkcionářky. Starala se o děti a domácnost a ještě přivydělávala posluhou. Peněz bylo stejně málo a bylo třeba velké hospodárnosti, aby s nimi vyšla. Zápotocký moc času doma netrávil. Od každého člena strany, a funkcionáře zvlášť, byla vyžadována velká aktivita – měl agitovat při každé příležitosti. Zápotocká vzpomínala, že její muž „pomáhal také v kladenském dělnickém konzumu a dělal ve všech možných spolcích.

Jako sportovec, mezi ochotníky, a pamatuji se, že byl i u králíkářů a holubářů, ačkoli jsme králíky ani holuby nikdy neměli. Říkal: „Tam všude jsou dělníci a všude se na ně musí působit.“³⁶² A i do toho mála soukromého času zasahovali soudruzi, kteří přicházeli poradit se, povečeřet, přespat, a máma Zápotocká se o ně musela vždy postarat (zejména, když Zápotočí bydleli ve stranickém domě v Karlíně). Navíc politická aktivita jejího muže s sebou nesla časté konflikty s policií např. ve formě nepříjemných domovních prohlídek. V případě zatčení zůstala veškerá starost na ní (v kladenském procesu Zápotocký dostal 18 měsíců, i když na amnestii propuštěn dříve). Přesto, aby byla muži dobrou partnerkou, zastávala ještě různé funkce ve straně a přidružených organizacích. Zápotocká přiznávala, že mu občas vytykala, že rodinu zanedbává, nicméně pro něj byla ideální partnerkou a roli, která od ní byla požadována, zvládla úspěšně.

Jiný byl případ matky Marie Švábové Kristýny. Také její manžel Martin Šváb byl aktivní sociálnědemokratický, později komunistický funkcionář. Kristýna zpočátku chodila na politické schůze s ním a také do DTJ, což bylo tehdy pro ženu výjimečné (pokrokové). Ale perzekuce, starost o 6 dětí a velmi těžké finanční poměry za světové války byly nad její síly, onemocněla, propadala depresím a utíkala se k duchařství.³⁶³ O manželových politických aktivitách se v té souvislosti vyjadřovala, že kdyby se o rodinu staral tak jako o druhé, bylo by jim dobře.

Příklad Marie Zápotocké i Kristýny Švábové představuje ještě klasickou rodinu tak, jak ji známe z 19. století, kdy žena se stará o děti a domácnost, muži vytváří zázemí a je mu oporou. „Revolučním“ činem pro Marii Zápotockou bylo, že svatba se konala na okresním hejtmanství a ne v kostele. Před svatbou také vystoupila z církve, ženich už byl samozřejmě bez vyznání. Kristýna Švábová zase „revolučně“ nenechala pokřtít své dítě, když farář odmítl dát jméno Vlasta s odůvodněním, že to není žádné jméno světice (pokřtít ho ostatně chtěla hlavně z ohledu k jejím rodičům).

Již v 19. století se vyskytly ženy, které měly odvahu žít jinak, než jim bylo nadiktováno. Chtěly mít stejné příležitosti jako muži. Tento rozpor je nejlépe vidět na ženách z dobrých středostavovských rodin, jako byla např. Helena Malířová. Rodiče jí poskytli vzdělání, jaké podle tehdejších názorů bylo pro takovou dívku potřeba – trochu francouzštiny (samozřejmě také němčiny), hudby, tj. hrát na klavír, popř. zpívat, také trochu kreslení, absolvovala taneční hodiny. Šťastnou budoucnost jí mělo zabezpečit provdání. Pokud by se chtěla veřejně

---

³⁶² ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, str. 17

³⁶³ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d.

angažovat, zbývala by ji charita nebo by si mohla zřídit literární salon. Spisovatelství, po kterém toužila, bylo považováno za velmi nejisté zaměstnání. Malířová se přesto spisovatelkou stala (ovšem až po smrti otce). Dostala se také mezi anarchisty a socialisty, tedy do prostředí zcela protichůdných. Přitahovala ji právě svou volností, možností svobodně diskutovat, necítila se tam svázána konvencemi. Zde také potkala Marii Majerovou. Ta v 15 letech odjela jako služka k příbuzným do Budapešti. Po roce se vrátila do Prahy, kde pracovala jako písáčka a vzdělávala se ve večerních kurzech. Také ona se chtěla stát spisovatelkou. Majerová byla velmi krásná žena, nadaná spisovatelka a pro mnohé muže femme fatale. Vyčítali jí racionální povahu, prý z vypočítavosti dala přednost typografovi a novináři Josefu Stivínovi před bohémským básníkem Františkem Gellnerem, jehož jedinou láskou prý byla.

Obě ženy byly mimořádné svou touhou po samostatnosti. Patřily do toho proudu žen, které se už v 19. století bouřily proti zvýhodňování mužů a chtěly stejné podmínky v oblasti pracovní i osobní. Kritizovaly dvojí morálku, tj. jinou pro muže, kterým se např. tolerovaly milenky a návštěvy nevěstinců, a jinou pro ženy, kdy milenec znamenal veřejné zostuzení. Jejich vyznáním byl výrok Švédky Ellen Keyové, že „Láska je mravná i bez zákonného manželství, ale manželství bez lásky je nemravné.“ Malířová byla mimořádná v tom, že se odpoutala od prostředí, ze kterého vzešla, a dokázala překročit společenské konvence. Se svým přítelem, později manželem, básníkem Janem Malířem, vedla bohémský život. Chodila do kaváren, vináren, pro její matku naprosto nepředstavitelné. Majerová zase hájila volné manželství a svobodné mateřství. S Josefem Stivínem se jí narodil syn, za Stivína se provdala až za 3 roky, mezitím ještě prožila vztah s Františkem Gellnerem.

Citovou rovnoprávnost ženy, volnou lásku hlásali i anarchisté, ale ukázalo se, že svobodomyšlní byli jen v teorii, v praxi to bylo jiné. Přesvědčila se o tom Helena Malířová. Po smrti svého muže (zemřel 1909) nad jeho skolem upřímně truchlila, ale nevydržela být dlouho sama a začala hledat nový vztah. A v tom se střetla nejen s konvencemi měšťanské společnosti, ale i svých dosavadních kamarádů. Po smrti Malíře si v dopise přítelkyni stěžovala: „Po celých deset let, kdy žila jsem jen pro něho, byla jsem v očích lidí hlupáčkem, chudákem, ubohou dobračkou, která se obětovala, která je nešťastna, litovali mne, obdivovali se mi. ... Ale muž umřel, já tu zůstala – já nezemřela, ač jsem si to v prvních strašlivých dnech přála. A teď se rázem lidský soud změnil. Že jsem nezemřela bolestí, to by mi ještě odpustili, ale že jsem nešla do kláštera, že jsem přestala plakat, že jsem nezhubla, nezbledla – to mi nemohou odpustit. Jsem veselá vdova, jsem špatná, zkažená, flámuju, namlouvám si –

ubohý muž!“³⁶⁴ Po Praze se o ní šířily klepy, trpěla jimi a nakonec odjela na delší dobu do Paříže. Podobnou zkušenost udělala i Božena Hodačová (později Neumannová), která život s S. K. Neumannem neměla lehký. Bouřlivák (jak ho ve svých vzpomínkách nazývá) byl velký básník, inspirující teoretik, ale domů chodil opilý a svou družku bil. Měl několik milenek a svoji partnerku nakazil syfilidou. Když si ale milence našla ona, bylo zle.³⁶⁵

Po válce, v republice se situace začala měnit, rovnoprávnosti žen byla příznivější. Zcela jiný byl pohled nejmladší generace komunistů (narozené kolem roku 1900), která důsledně vyznávala socialistické zásady i v otázce soukromého života. Pavel Reiman napsal: „Ve skupinách mládeže byli chlapci a děvčata naprosto rovnocenní. Buržoazní a maloměšťácký názor o ženách a manželství byl dělnickým chlapcům cizí. Mezi mládeží je děvče kamarádkou, soudružkou. Když jsou děvčata a chlapci pohromadě, vznikají samozřejmě osobní přátelství, která někdy vedou k trvalejšímu svazku. Engels nám výborně vysvětlil zásadní poměr socialistů k otázce individuální lásky, k otázce rodiny.

V Brně jsem často poznal, jak přímo cynický poměr k těmto otázkám mají buržoazní synkové. Převážná většina sňatků v brněnské tzv. lepší společnosti měla velmi prozaické pozadí – peníze. „Sňatek z rozumu“, jak se tomu říkalo. Nebránil manželům najít si „štěstí“ i mimo manželství. Když to nebylo příliš nápadné, aby se o tom nešířily klepy, nikomu to nevadilo.

... V dělnické mládeži se takové názory projevovaly mnohem méně; byl jsem udiven, jak vážný je poměr uvědomělé dělnické mládeže k otázce lásky a manželství.“³⁶⁶

V duchu teorie o nezastavitelném, přirozeném pokroku považovali socialistické myšlenky za pokrokové. Obecně to znamenalo usilovat o lepší životní podmínky pro všechny lidi a nové vztahy mezi lidmi vystavěné na „přirozeném“ základě, včetně zmíněného rovnocenného postavení žen. Ale bylo nutné je probjovat proti těm stávajícím, konzervativním (viz Reimannovo „buržoazní, maloměšťácké“). Slovo moderní se v tomto smyslu nepoužívalo, mohlo mít hanlivý příznak značící úpadkové mravy (tak je používali právě maloměšťáci).

Hlavním cílem komunistů byla revoluce a soukromý či rodinný život od ní jen odváděl. Proto propagovali volné soužití (uskutečněné v sovětském Rusku), které každému partnerovi dávalo prostor pro angažovanost ve straně. Oficiální sňatek neuznávali, představoval pro ně jen přetvářku. Děti byli pro první revolucionáře nežádoucí, založit rodinu rovnalo se rezignovat na poslání revolucionáře, zařadit se mezi průměrné občany. Síla ideologie byla taková, že

---

³⁶⁴ LA PNP, fond Helena Malířová, dopis Růženě Svobodové 9. 7. 1910

³⁶⁵ NEUMANNOVÁ, Božena: Byla jsem ženou slavného muže, Brno, Host 1998

³⁶⁶ REIMAN, Pavel: Ve dvacátých letech, c.d., str. 42

podle těchto zásad opravdu žili, či se pokoušeli žít. Opět Pavel Reiman: „S návštěvami v poslaneckém klubu byl také spojen můj první vlet do oblasti manželství. Líbila se mi plavovlasá Magda, která pracovala jako sekretářka v poslaneckém klubu s Jaromírem Dolanským. Po několika návštěvách jsme si vzájemně svěřili, že se jeden druhému líbíme, a začali jsme spolu chodit. Byla sice hodně zaměstnaná, neboť po večerech většinou chodila jako referentka na schůze komunistických žen, ale přesto jsme čas pro sebe našli. Po krátké době jsme se dohodli, že se vezmeme. Dlouho jsme se radili o tom, jak to provést, protože jsme buržoazní úřady neuznávali ani jako místo, kde by se dal uzavřít sňatek. Rozhodli jsme se tedy, že svůj sňatek s „obejitím buržoazních institucí“ oznámíme soudružské veřejnosti v „Rudém právu“. Byl z toho velký poprask; klerikální „Pražský večerník“, který se cítil mravně pohoršen, věnoval tomuto oznámení dokonce úvodník „Šli do heku“. Společnou domácnost jsme si prozatím nemohli založit, neboť starost o byt a potřebné zařízení překračovala naše finanční možnosti, a také proto, že by nás to odvádělo od politické práce. Magda našla řešení. Najala pro nás v Úvalech u Prahy laciný hotelový pokoj, a protože do Úval bylo možné jezdit ještě po skončení schůzí posledním vlakem zvaným „flamendr“, nezdálo se nám to příliš obtížné. Při takovémto způsobu manželského soužití jsme dostatečně nepočítali se skutečností – že manželství dvou mladých lidí, kteří každý den schůzují a tráví spolu v nejlepším případě jenom dobu od příjezdu posledního nočního vlaku do odjezdu prvního ranního vlaku, žádným manželstvím není a ani být nemůže. Proto se také naše manželství po prvním nadšení během 2-3 měsíců rozpadlo.“³⁶⁷

Stejný názor byl rozšířen i mezi mladými ženami (příčemž ale aktivních mladých funkcionářek bylo pomálu). Marie Švábová: „Ale vraťme se do běžných dní roku 1922. I když jsme se s Janem velmi sblížili, o svatbě jsme neuvažovali. Manželství se mi zdálo měšťácké. Romanticky jsem se domnívala, že opravdový revolucionář se nesmí ničím vázat, ani láskou a už vůbec ne rodinou. Žili jsme tehdy v zajetí představ o revoluci, která je na pořadu dne. Život revolucionáře, který v sobě skrývá tolik nebezpečí, ten není stvořen pro klidný rodinný život. Měla jsem v tomto směru zkušenosti z vlastního domova. Otec zasvětil svůj život dělnickému hnutí, ale matka a děti byli vystaveni tolika zlým chvílím, takové bídě, že mamince bylo někdy nad síly unést břímě, které na ni bylo naloženo. Chtěla jsem zůstat svobodná. Věřila jsem, že člověk se nesmí ničím nechat odpoutat od revoluční činnosti. Myslela jsem, že silný osobní vztah člověka odvádí od toho, v čem vidí své poslání. A já to viděla v revoluci. Četla jsem tehdy knihu bratří Margaretových „Kamarádské manželství“

---

³⁶⁷ Tamtéž, str. 123 - 4

a toto pojetí se mi zdálo ideální.³⁶⁸ Podobně na beletristické úrovni lze uvést např. román Julie Prokopové (vydaný pod mužským pseudonymem) *Přervaná pouta*,³⁶⁹ jehož hlavní hrdinka v závěru opustí své dítě a odchází bojovat se slovy, že „chudí musí zůstat svobodní“. S vítězstvím bolševické revoluce v Rusku získala otázka vztahu ženy a muže nový rozměr (o tom v kapitole *Sovětské Rusko*). Pro buržoazní tisk byla např. volná láska lákavým tématem k zesměšnění politických soupeřů, prezentoval ji jako prostituční nevázanost a nekonečné páření. Komunisté ji naopak představovali jako přísné jednoženství a když mluvili o svých partnerech, používali označení můj muž nebo moje žena, ač nebyli oddáni. Zákon o rozluce přivítali, když láska vyprchá, mají mít oba partneři možnost se svobodně rozejít, setrvávat v manželství bez lásky by bylo nemravné.

8.6 Manželství, děti, domácnost

Novátorský a občanskou společnost pobuřující způsob života se u komunistů projevoval převážně v počátcích hnutí. Celkově byly partnerské a rodinné vztahy volnější než u příslušníků jiných politických stran (komunističtí funkcionáři spolu často žili jen jako druh a družka a bez dětí), ale i radikálové jako zmiňovaný Pavel Reiman a Marie Švábové později založili rodiny. Pro většinu společnosti zůstávalo základem tradiční manželství (uznávala ho i sociální demokracie) a že volné soužití u komunistů bylo pokládáno za nepatřičné, dokazují mj. policejní hlášení, kde se uvádí „žije v konkubinátě s ...“. A to přesto, že po převratu došlo k uvolnění „starosvětské“ morálky a v rámci trendu demokratizace ke změnám v zákonech *Občanský zákoník z 1811* podřizující ženu muži ale zůstával v platnosti, ač s úpravami. Nadále panovala především otcovská moc nad dětmi, ženy byly stále znevýhodněny v oblasti poručnictví a dědění.

Ženy, o kterých je řeč, tj. narozené před první světovou válkou, byly většinou ještě pokřtěné, některé chodily do klášterních škol (např. Malířová, Landová-Štychová), ale v dospělosti se vyznání vzdaly. To bylo u socialistů časté už před válkou. Tyto socialistky církev kritizovaly, k rozchodu s ní podle vlastních slov dospěly prostým porovnáním teorie a praxe, některé pod vlivem svých již „osvícených“ mužů. Mnohé ženy se od katolické církve odvrátily během války, kdy církev zůstávala důsledným obhájcem režimu a války. Karla Pfeiferová vzpomínala, jak zpočátku chodily do kostela, modlily se za mrtvé, ale jak ženy rozhořčilo, když je kněží vybízeli, aby snubní prsteny vyměnily za železné, a tak jako zvony se tavily na

---

³⁶⁸ ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*, c.d.

³⁶⁹ G. Z. Petr (pseudonym J. Prokopové): *Přervaná pouta*, nakl. K. Borecký, Karlín, Královská 13, 1930, románová knihovna Rozséváčky

střelivo.³⁷⁰ V prvních letech po vzniku republiky socialistky patřily k předním zastáncům odluky církve od státu, horovaly pro odstranění dohledu církve nad školstvím, ale zároveň říkaly „náboženství je věcí soukromou“, nikomu se kvůli tomu posmívat nechceme, jsme jen proti nadvládě jedné církve (katolické) a proti jejímu zasahování do věcí politických (to nazývaly klerikalismem). Tato tolerantnost postupem doby vymizela. Paradoxně byly mezi komunistkami věřící ženy, zejména na Slovensku.

Manželství socialistky uzavíraly na radnici. Zápotocká vzpomínala, že její svatba v roce 1910 byla na kladenském hejtmánství teprve druhá. Kancelář komisaře, kde proběhla, popsala jako špinavou neútlunou místnost, ve které se zvláště vyjímal její kytice rudých karafiátů. Obřad byl velice krátký, přítomni byli kromě nich jen její sestra, dva svědkové a dva úředníci. Pak jeli do kanceláře muže, kde pro ně soudruzi připravili malou svačinu - kousek salámu, okurku a sklenku vína. Potom odjeli vlakem do Prahy, kde navštívili výstavu květin na výstavišti ve Stromovce, zašli do Lidového domu na večeři a večer do Národního divadla na Carmen. Nočním vlakem se vrátili domů a ještě zašli do dělnického domu, kde jim soudruzi blahopřáli. V roce 1919 byla zákonem umožněna rozluka manželství (na rozdíl od rozvodu od stolu a lože, kdy manželé už spolu nežili, ale manželský svazek trval, byla rozluka definitivním rozloučením manželství). Zákon ustanovoval fakultativní civilní nebo církevní sňatek (neschválil tudíž původní návrh obligatorního občanského sňatku). K občanskému sňatku bylo požadováno, aby snoubenci předložili své rodné listy, domovské listy, potvrzení od obce, že snoubenci bydlí víc než 6 neděl ve svých bydlištích, od ženicha byl vyžadován doklad o splnění vojenské povinnosti. Sňatek pak byl možný 11 dní po podané žádosti. Narození dítěte (pokud se nekonaly křtiny) bylo nutné oznámit do 8 dnů okresní správě politické, kterýžto úřad vedl evidenci obyvatelstva, a to tam, kam náležela rodná obec dítěte. Pokud byli oba rodiče bez vyznání, byly děti také. Jestliže byl bez vyznání jen jeden z rodičů, určovalo se podle pohlaví dítěte – hoch podle otce, děvče podle matky.

Jak už zmíněno, životní styl komunistických funkcionářek byl dosti neuspořádaný. Poměrně časté bylo stěhování (podle toho, kam byly přikázány na práci, příp. kvůli ilegalitě), při projevech na veřejnosti musely počítat se zatčením. To znamenalo mj. delší odloučení od partnera nebo rodiny, stejně jako dlouhé pobyty v Rusku (např. do leninské školy se jezdilo na 2 roky), funkcionářky byly také vysílány na schůze na Slovensko a Podkarpatskou Rus atd. U komunistických funkcionářek je nápadné vysoké procento rozvodovosti. Mnohé se vdaly ještě před válkou, často za dělníky, členy strany. Např. Hodina byl mistr v továrně, sociální

---

³⁷⁰ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti, c.d.

demokrat, Škrabálek textilní mistr, anarchista. Také Grimmichová se vdala jako poměrně mladá před válkou. Sňatek byl tehdy pro ženu způsobem, jak se osamostatnit. Důvody rozvodu můžeme jen dohadovat - došlo k odcizení manželů, k názorovému rozchodu, snad mělo vliv i ovzduší v komunistické straně, která netrvala na nerozlučitelnosti manželství, naopak se spíše hlásila k volnosti manželství a hlásala rovnost žen.

Rozluka byla největší (revoluční) novinkou v manželském právu, mezi dělnicemi zřejmě ale nebyla využívána tak často, (budoucí) komunistické funkcionářky byly v tomto směru avantgardou. Rozvedla se Majerová se Stivínem, Prokopová se Škrabálkem, Grimmichová s Grimmichem, Hodinová s Hodinou, Jabůrková s Jabůrkem. Do nového manželství vstupovaly spíše zřídka, např. Anežka Hodinová s Jindřichem Gríšou Spurným, Marie Majerová se Slavobojem Tusarem. Spíše s dalším partnerem žily jen ve společné domácnosti, to byl případ Prokopové, Friedové, Grimmichové, Malířové (po smrti manžela žila přes 20 let s Ivanem Olbrachtem), Jabůrkové, Pfeiferové, Čížinské. Jelikož komunisté tvořili v rámci společnosti vlastní uzavřenou komunitu, bylo přirozené, že partneři se rekrutovali ze stejné strany. Pokud ovšem příběh nebyl takový (zejména u starší generace, která dospívala před první světovou válkou), že muž-socialista přivedl ženu do socialistické strany (např. Zápotocká, Dražilová).

Vliv na rozvodovost a volný způsob soužití měla zcela určitě vytíženost prací pro stranu a neuspořádanost soukromého života. Jak strana ovlivňovala osobní život, se ukazuje např. na partnerských vztazích komunistické funkcionářky Blanky Friedové (sestry Evžena Frieda). V roce 1927 se provdala za Pavola Munelese, akademického malíře a tajemníka komunistické strany v Lučenci. V roce 1949, kdy žádala o rozluku, uvedla, že se s manželem po 3 měsících rozešla, stýkala se s ním jen občas a poté, co byl vyloučen ze strany, se rozešli úplně. Protože byli oba židovského původu, museli se za války skrývat. Muneles byl odvečen do Ilavy, od té doby byl nezvěstný. Uvedla také, že v manželství byla nespokojená a tím, že neměli děti, došlo k úplnému odcizení. 1929-31 žila s Evženem Klingerem, tehdy tajemníkem KSČ v Bratislavě, pak redaktorem v Praze (později byl partnerem Mileny Jesenské). Jak sama uvedla, na rozpadu jejich vztahu měla podíl strana, která na rodinný život nebrala ohledy. Nejdřív byla zatčena ona, po jejím návratu zatčen zase on, pak ona vyslána do SSSR, ... Je samozřejmě možné uvést i ženy, které v manželství s prvním partnerem setrvaly a vychovaly více dětí – např. Zápotocká, Landová-Štychová, Křenová, Švábová.

Zajímavé je, jak zacházely se svými příjmeními. Po sňatku si ponechávaly svoje příjmení, nebo naopak po rozvodu se k němu vracely. Pro návrat k dívčímu příjmení mohla hrát roli

jednak snaha oprostít se od manžela, odpor k němu, ale bylo využíváno i k matení policie. Při ponechání původního příjmení zase působila okolnost, že už pod ním byly známé. Snad tím také dokazovaly svou samostatnost, žily se svým příjmením už tak dlouho, proč by se ho tedy vzdávaly. Např. Majerová si ho ponechala, protože už byla známá spisovatelka (Majer bylo příjmení jejího otčima, které zvolila jako umělecký pseudonym, rozená byla Bartošová). Někdy jen bylo v souladu s právním stavem – Malířová a Grimmichová si nechávaly jméno po prvním manželovi, byly pod ním známé a znovu se nevdaly, ač navázaly nové vztahy. Ponechala si jej i Jabůrková, při psaní používala pseudonym Ida Ostravská podle rodiště. Švábová si ponechal příjmení i po svatbě, její otec byl dlouholetý stranický funkcionář, ona byla jeho prvorozená, do které vkládal své naděje, navíc sama se také stala známou.³⁷¹ Pak tu byla možnost kombinovaného příjmení – Švarcová-Rezlerová, Hodinová-Spurná. Zajímavým případem byla Louisa Landová-Štychová, rozená Aloisie Vorlíčková. Štychová se jmenovala po manželovi, Landová bylo dívčí jméno její matky. K matce měla blízko a snad tím i vyjadřovala vděčnost, že jí matka vedla domácnost a starala se o děti, bez ní by se nemohla věnovat veřejné činnosti. Jméno Louisa vychází z jejího křestního jména, možná jej zvolila proto, aby nebyla nazývána Lojzkou, k dívce chtějící zbořit svět (jak ji nazval Seifert) se Louisa hodilo víc, upomínalo na francouzské revolucionářky.

V souvislosti s vytížením a neuspořádaným životem komunistické funkcionářky je příznačné, že řada vyšších funkcionářek byla bezdětná (u některých to ovšem bylo ze zdravotních důvodů) – např. Malířová, Pfeiferová, Hodinová-Spurná, Jabůrková, Friedová, nebo měly jen 1 dítě – Švermová, Grimmichová, Prokopová, Majerová. Protože komunistické funkcionářky byly velmi zaneprázdňené prací pro stranu a schůzováním a neměly na děti dostatek času, vypomáhali často příbuzní či jiné soudružky. Např. když byli Švábová a Šverma 2 roky na leninské škole v Rusku, staraly se o jejich malou dceru Jurku střídavě babičky. Ale ani po návratu nezačali žít klasickým rodinným životem, oba byli po sjezdu v roce 1929 členy nejužšího vedení a pracovně zapřažení, tak Jurka žila 2 roky u manželů Koťátkových. Často vypomáhala hlídáním kamarádka Jožka Jabůrková, o které bylo známo, že měla děti velmi ráda. Matka ji také brala s sebou na stranické akce. Další odloučení znamenalo, když byla Švábová vyslána jako zástupce strany do KI, ale jak napsala, přešlo jim už do krve, že usnesení strany bylo závazné a podřizovali mu svůj osobní život.³⁷²

Jak reagovaly děti na nedostatek péče? Nezazlívaly později rodičům, že dávali přednost

---

³⁷¹ Příjmení Švermová začala používat až po 2. světové válce

³⁷² ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d.

straně? Např. Jurka rodičům nic nevyčítala, sama byla aktivní ve straně. Také Václav Křen byl sám aktivním novinářem. Znáám je problematický vztah Marie Majerové a syna Pravoslava. Dítě bylo neplánované, Majerová jej chtěla dát na vychování, aby se mohla věnovat spisovatelské práci. Nakonec žil v dětském věku střídavě u ní a matky, pak Majerová odjela na rok do Paříže, její manželství se Stivínem se rozpadlo. Ve 20. letech už byl syn dospělý, matku ani nepozval na svatbu. Jak byly v komunistických rodinách vychovávány děti? Samozřejmě v duchu komunistických zásad - „Tak jako křesťan vychovává své děti křesťansky, jako boháč vštěpuje svým dětem lásku k penězům, tak socialista ať vychovává své děti socialisticky!“ Jak už řečeno, soudruzi často suplovali rodinu. Strana také měla svoje organizace pro děti – dětské družiny, skauty, pak rudé průkopníky, tělovýchovné jednoty. Komunističtí rodiče byli vyzýváni, aby využívali možnost danou nově zákonem a ve školách nahlásili, že nechťejí, aby jejich děti chodily na hodiny náboženství. Někde nebyli spokojeni ani s učiteli, kteří podle nich byli zaujati proti komunistům a děti vychovávali v duchu kapitalistických zásad. Na Kladně si založili vlastní Volnou socialistickou školu práce. Fungovala v letech 1919 – 1933, byla to státní pokusná škola, obecná (1. – 5. třída). Na rozdíl od běžných škol zde bylo více občanské nauky, děti chodily na práci na zahradu a do závodů.³⁷³

Jak vypadala komunistická domácnost? S tím souvisí i otázka, zda se muži hlásající socialistickou teorii o rovnocennosti ženy tak chovali i ve skutečnosti. Např. Helena Malířová, která na veřejnosti mluvila o emancipaci ženy, v soukromí doslova sloužila svému druhovi Ivanu Olbrachtovi, který po ní péči o domácnost a svou osobu pedantsky vyžadoval. Olbracht byl známý tím, že rád chodil do společnosti, Malířová ho vydržovala i finančně. Ideál domácnosti, který propagovaly už socialistické ženy, byl – pokud žena tak jako muž pracuje mimo domov, starost o děti a domácnost musí do velké míry přebrat stát, který za tímto účelem zřídí jesle, školky, jídelny, prádelny, správkárny atd. V době první republiky existovaly, ale byly stále spíše ojedinělé. Z komunistického pohledu usilujícího o kolektivizaci života byla soudobá malá domácnost úžasně neehospodárná. Lenin psal o otupující práci ženy v domácnosti.

Ženský tisk prezentoval svým čtenářkám uvedené vymoženosti, horovaly pro ně také komunistické řečnice. O to více, že v sovětském státě podle nich docházely naplnění (viz kapitola sovětské Rusko). Ale existovaly i plány na vyšší intelektuální rovině. Např. levicově

---

³⁷³ ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, c.d.

orientované architektka Augusta Machoňová-Müllerová³⁷⁴ se účastnila projektu tzv. koldomů (kolektivizované bydlení) v Praze na Pankrácké pláni, který ale nebyl realizován.³⁷⁵ Ve svém teoretickém článku o standardizaci bydlení napsala: „... otázka standardizace bydlení vystupuje nejostřeji teprve v letech poválečných. Je to zajisté v souvislosti se vzestupem vlny socialismu ve všech zemích v této době.

Standardisací bydlení rozumí se uvedení na jakýsi obecný průměr, vyhovující s jedné strany výši techniky té doby, s druhé strany požadavkům sociálním a hygienicko-zdravotním se zřetelem na ekonomický koeficient. Problém této standardizace závisí pak na správném vyvážení a využití dvou prvních momentů. ...

Předobrazem jakéhosi kolektivního bydlení, s funkcí však především jinou než pouhé bydlení, jsou sociální a zdravotní ústavy. .... (např. Masarykovy domovy) ...

Fakt, že jedině v těchto velkých komplexech lze využití plně nákladných zařízení moderní techniky, měl zajisté velký vliv na moderní architektky, ...

To byl vliv čistě technický. Největší vliv na standardisaci bydlení měl ovšem vývoj společnosti a postupná přeměna její struktury. Zařazování se ženy, jako rovnoprávného lidského tvora, do výroby vyžádalo si zjednodušení domácnosti, eliminování různých prací, zhospodárnění její práce v domácnosti. A tu setkáváme se s jakousi přechodnou fází bydlení, směřující k bydlení kolektivnímu, s velikými komplexy budov, v nichž základní jednotkou je byt pro rodinu, avšak určité úkony jsou buď vůbec eliminovány neb zredukovány na minimum (topení, vaření). Se stanoviska sociálního nelze ovšem toto bydlení zvát kolektivním, protože po této stránce je tu byt vlastně zmenšením velkého rodinného bytu do měřítka někdy absurdního ... Nejvyšší formu tohoto bydlení, zdůrazňuji, individuálního ve své podstatě, vidíme v severských státech, jmenovitě Švédsku a Holandsku. Hospodářsky je toto podnikání dílem družstevnictví ...

Pokusem o skutečnou formu kolektivního bydlení na základě teoretického zkoumání byly u nás jen některé projekty, jichž uskutečnění ovšem nedovolil stávající systém společenský

---

³⁷⁴ Augusta Machoňová-Müllerová (1906–1984) - architektka, návrhářka bytového zařízení, publicistka.

V letech 1926-31 studovala na škole architektury a pozemního stavitelství na ČVUT v Praze. Do roku 1948 pracovala jako samostatná architektka v Praze. Od roku 1945 vedla např. výbor pro obnovu území bývalých voj. cvičišť v Čechách. Roku 1948 zakládala Stavoprojekt. Byla členkou Levé fronty a dalších organizací. Provdala se za architekta Ladislava Machoně, na jehož obranu statečně vystoupila v době jeho zatčení v 50. letech. Specializovala se na řešení interiérů, později na projekty výstavních expozic. Její dílo zůstalo z velké části v nerealizovaných návrzích. Z těch uskutečněných uveďme např. návrh zahrady při Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.

POVOLÁNÍ: ARCHITEKT[KA] PROFESSION: WOMAN [ARCHITECT], pořádá občanské sdružení Kruh ve spolupráci se Školou architektury Akademie výtvarných umění v Praze a Archivem architektury Národního technického muzea v Praze, Kruh, 2003

³⁷⁵ tzv. L-projekt (1930, spolu s J. Gillarem, J. Špalkem, P. Bückingem)

ani hospodářsky ani ideově. To jsou projekty kondomů, které se vyskytly po prvé v soutěži města Prahy (Havlíček-Honzík, Gillar-Špalek), některé projekty na „Včelu“, a konečně „L“ projekt pro území pankrácké v soutěži ÚSP. Tu jediné byl domyšlen celý komplex domů, vybavený technicky (teplárna, ústřední kuchyně, lázně) i hygienicko-zdravotně (léčebný dům) i společensko-kulturně (společenský dům s čítárnami, biografem, sálem, kavárnou etc.) Zde jediné šlo o důsledné kolektivizování a zespolečnění všech úkolů životních, kde každý dospělý člověk soukromě měl svou buňku ke spaní a k nejsoukromějšímu životu. Výchově dětí dala se v dětských domech naprosto kolektivně. To byl tedy jediný projekt důsledného kolektivního bydlení, u něhož ovšem již charakteristické bylo jeho podání v soutěži jako projektu demonstrativního. ...

Realisaci podobných komplexů vidíme v Sovětském svazu ...

Ostatní státy mohou se vykázati jen realizací okleštěných rudimentů tohoto bydlení, jako jsou hotely, pensiony a svobodárny různého typu, které svou výškou nájemného jsou přístupny jen malé hrstce lidí. ... V Praze samotné bylo by možno vypočítati několik pensionů tohoto druhu, jež se blíží značně typu kolektivního bydlení, ovšem jsou omezeny na lidi stejného postavení neb zaměstnání (učitelky, ženský domov, etc.) ...

Závěrem třeba tudíž konstatovat: k pokroku bydlení je standardizace naprosto nutná. ...

A architekt, domýšlející přesně své teoretické studium, uchyluje se nutně stále více od reality. I když vychází z přesné konstatace a hlubokého sociologického studia dnešní společnosti, vytvoří vždy utopické půdorysy (jimiž bezmála všechny pokusy v projektech kolektivního bydlení jsou), dokud nebude půda schopná realizace těchto projektů a možnost zatěžkávací zkoušky praxí. Dokud prakse bydlení, v kterékoliv navržené formě kolektivního bydlení, neukáže jeho užitečnost a upotřebitelnost, nelze skutečně určití správnost jakéhokoliv plánu a povýšiti jej na standard.“³⁷⁶

Kolektivizace bydlení byla spojena s kolektivností života, byty byly navrhovány malé, prakticky jen na přespání, veškerý společenský život se předpokládal na veřejnosti, viz stravování ve společných jídelnách, zábava ve společných domech kultury atd. Kolektivizace v sobě nesla nebezpečí odosobnění života, osamocení. V Sovětském svazu k němu došlo, v československých poměrech tato otázka ještě nebyla aktuální.

---

³⁷⁶ Augusta Müllerová: Standardizace v kolektivním bydlení, Stavba XII, 1934-5, s. 172-4 (referát Klubu architektů po Mezinárodní kongres architektů v Římě).

POVOLÁNÍ: ARCHITEKT[KA] PROFESSION: WOMAN [ARCHITECT], c.d.

8.7 Životní úroveň

Při formování komunistického hnutí hrálo důležitou roli kritizování sociálnědemokratických vůdců a ministrů za jejich politiku přizpůsobující se buržoazním stranám, považovanou za zradu na dělnické třídě. Tento trend během let pokračoval a dokladem jim byl i změněný životní styl sociálnědemokratických předáků ve smyslu zvýšení životní úrovně, vzdálení se životnímu stylu dělnické třídy a přiblížení standardu představitelů buržoazních stran. Jako příklad lze uvést Gustava Habrmana.³⁷⁷ Původní profesí dělník, nadšený propagátor socialismu anarchistického směru. Za svou činnost byl vězněn, poté žil dlouhou dobu v zahraničí včetně USA. Před válkou se stal poslancem vídeňského parlamentu, za války se přidal na stranu Masarykova odboje a patřil k vůdcům národního směru v sociální demokracii, což bylo v republice oceněno různými ministerskými funkcemi a nakonec místem v senátu. Vznik republiky a účast sociální demokracie na jejím budování považoval za vyvrcholení své dlouholeté činnosti. K onomu vyššímu životnímu stylu – komunisté kritizovali, že Habrman jako ministr měl velkou kancelář, služební auto se šoférem, pořídil si vilu v luxusní pražské čtvrti Ořechovka, dovolenou trávil v Itálii u moře, dcera studovala na penzionátní škole ve Švýcarsku apod. Nutno poznamenat, že u sociálnědemokratických předáků jejich styl života zdaleka nedosahoval úrovně jejich buržoazních partnerů, přece jen byli zvyklí na nižší životní úroveň.

Komunisté měli obavy, aby také takto „nezbahněli“ a neztratili revolučnost. Chudoba jim implikovala opravdovost jejich snažení a byla též důvodem pro uskutečnění revoluce. Obavy byly v tomto směru celkem neoprávněné, protože komunistická strana neustále zápasila s nedostatkem peněz a až na výjimky si komunističtí činovníci takový život dovolit ani nemohli.

Zdrojem stranických financí byly členské příspěvky, které ale nebyly vysoké a jejich vymáhání navíc vážlo. Na slučovacím sjezdu byly stanoveny ve výši 3 Kč, 1 Kč a 50 hal. měsíčně. Nejnižší příspěvek platili nezaměstnaní a členové rodiny, kteří nebyli výdělečně činní, tedy zejména ženy. 1 Kč platilo zpravidla zemědělské dělnictvo. Výkonnému výboru mělo z vybraných příspěvků připadnout 20%, ústřednímu volebnímu fondu 5%, ústřednímu právnímu a vězeňskému fondu 5%, krajským a místním organizacím 70%. Příspěvky se odváděly kraji, který je účtoval. Sjezd v roce 1924 zrušil 50halířové příspěvky (ženy a nezaměstnaní se tak přesunuli do kategorie 1 Kč) a také nově stanovil, že ústředí bude

---

³⁷⁷ ŠLEHOFER, Lukáš: Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“, FF UK, Praha 2007 (diplomová práce)

dostávat 30%, zbývajících 70% se mělo rozdělit mezi nižší výbory podle stanovení ústředí. Sjezd v roce 1927 určil, že ústředí rozhodne o rozdělování příspěvků mezi ústředí a kraje a další rozdělení provede kraj v dohodě s ústředím. S vybíráním příspěvků byly problémy. Jednak členové se snažili platit v co nejnižší kategorii příspěvků, jednak kraje příspěvky řádně neodváděly ústředí. Na sjezdu 1927 pole zprávy sekretáře Jílek přednesl pouze 30% členů platilo 3 Kč, a to zejména německé kraje. Jako důvody uváděl, že v českých a slovenských krajích je více zemědělského dělnictva a také, že v německé sociální demokracii bylo zvykem platit vyšší příspěvky (kdežto v československé to bylo před válkou pouze 20 hal.). V. sjezd vyhlášoval, že mimořádně nedostatečná příspěvková disciplína má i politický význam (ukazuje nezralost strany a znemožňuje její akceschopnost) a musí skončit. Příspěvky pak byly zvýšeny.

Významným příjmem byly platy komunistických poslanců a senátorů, kteří plat odváděli straně a zpět dostávali jen menší část.³⁷⁸ Přesto si poslanci a senátoři po zvolení obvykle polepšili, např. Anežka Hodinová se přestěhovala z vyřazeného vagónu do bytu. Poslancům a senátorům náležel po dobu výkonu mandátu nezdaněný plat. Jeho výše činila v roce 1920 2 000 Kč plus drahotní příplatek 1 000 Kč měsíčně. Od 1. ledna 1921 pobírali poslanci a senátoři nezdaněný plat 5 000 Kč měsíčně. Zákonomárci mohli bezplatně využívat vlaky státních a soukromých drah a dopravní lodě ve vlastnictví státu.

Při čtvrté volbě Masaryka prezidentem, která se konala ve Vladislavském sále Pražského hradu v roce 1934, rušili komunističtí poslanci a senátoři její slavnostní průběh provoláváním různých hesel jako „Pryč s měšťáckou demokracií!“, „Ať žije diktatura proletariátu!“, „Ne Masaryk, ale Lenin!“ apod. K vykřikování hesel dával pokyn poslanec Štětka, který seděl v první lavici. Ve chvíli, kdy bylo oznamováno, že Masaryk dostal většinu hlasů a byl zvolen, přestal náhle Štětka dávat pokyny. Když mu to pak ostatní komunisté vyčítali, vysvětlil jim, že agrární poslanec Staněk, který předsedal Národnímu shromáždění, mu vzkázal, že „jestliže ještě jednou zvedne svou pracku, tak budou všem komunistickým poslancům a senátorům na dva měsíce odebrány diety“. Štětka po poradě s vedle sedícím Zápotockým a „majíc před sebou lítostivé oči staré pokladnice soudružky Křenové“ se rozhodl od vydávání dalších signálů upustit, ač ho ruka ke zdvižení sváděla.³⁷⁹

Za účelem získání financí byly také pořádány zábavy, k různým příležitostem byly vyhlášovány sbírky. A byly tu finance z Moskvy. Práce pro stranu se obvykle dělala (a zcela

---

³⁷⁸ Zpočátku prý jako mzda kvalifikovaného (např. typografického) dělníka, později 3.500 (odevzdávali 1.500) + příplatky.

³⁷⁹ KOPECKÝ, Václav: ČSR a KSČ, c.d.

samozřejmě byla vyžadována) zdarma. Placených míst bylo málo a získat je bylo považováno za úspěch. Plat byl v stranickém zaměstnání malý, ale byl to alespoň pravidelný příjem. Marie Švábová v polovině 20. let pracovala ve straně a pražské mládeži za plat po 50 a 100 Kč.

Komunističtí činovníci žili většinou dost nuzně. Strana vyžadovala velké pracovní nasazení za málo peněz (pokud vůbec), po práci chodili ještě na schůze, povinností bylo účastnit se všech akcí strany. I funkcionářky bydlely v dělnických čtvrtích na pražské periferii, např. Křenová v Nuslích, Prokopová na Smíchově, Hodinová na Žižkově, Jabůrková v Košířích, Zápotočtí se později z Karlína přestěhovali do Holešovic ad. Bydleli obvykle v malých podnájmech, které přesto sloužily jako místo debat s ostatními soudruhy a v domácím prostředí se někdy konaly i schůze. Většinou se ale schůzovalo v zadních místnostech hospod – v Praze to byly např. hospody U Černých ve Vojtěšské, U Zábranských v Karlíně nebo U Beránka na Žižkově. Centry stranického života byly samozřejmě také dělnické domy. Hospody a zejména kavárny byly zároveň místy, kde redaktoři psali své články, poslanci projevy apod. Ustálilo se, že např. do kavárny Derby (Praha 7) a Opera (dnešní Těšnov) chodili pracovníci strany, do Imperialu (na Poříčí) pracovníci rudých odborů, mezi intelektuály a umělci byla oblíbená kavárna Metro na Národní třídě a Mánes.

Samotné pracovní prostory strany byly zpočátku velmi neutěšené. V období založení strany sídlila redakce a administrace Rudého práva v hostinci U Černých. Sekretariát získal prostory v sekretariátě židovské sociální demokracie na Perštýně. Podle Marie Zápotocké, která sem jednou týdně přicházela na porady VV, to byla jedna dlouhá místnost, vzadu byl sekretariát, dále tam byl natěsnán ženodděl, komunální, zemědělské a odborové oddělení, mládež a vepředu nakladatelství. V roce 1921 získala strana prostory v domě U Bubeníčků (v přízemí byl hostinec). Podle Zápotocké strana dům pořídila za peníze z výnosu maninské spartakiády. Dle jejího popisu: „V rohové, největší místnosti, protože tu bývaly pravidelně schůze polbyra i orgbyra, pracovali i sekretáři Zápotocký a Jílek. Každý v jednom koutě, vedle sebe stolek s psacím strojem a písáčkou. Po celou tu dobu, než jsme se konečně mohli nastěhovat do Prahy, byla tato místnost i bytem, ale hlavně ložnicí Zápotockého. Spával na lavici u zdi, na níž obvykle k večeru sedávali členové polbyra a orgbyra při schůzích. Bylo to opravdu spartánské, s jednou dekou pod sebe a druhou na sebe, pod hlavou malý polštářek. Ale co dělat, když každý den byl nabit prací, schůzováním a soudruhy přicházejícími si pro pokyny z venkova. A tak se domů do Kladna dostával Zápotocký sotva jednou za týden, přijel se trochu najíst, převléci, vykoupat a přiznávám, že jsem mu někdy i trochu vyčítala, že nás

hrozně zanedbává.“³⁸⁰ Kvůli tomu, že dům byl postupně zabrán nájemníky, musela strana hledat nový objekt a v roce 1923 zakoupila dům v Karlíně na Královské třídě 13, který se stal centrem strany. Zápotočí v něm získali byt v 1. patře, ale soukromí zde neměli. Už proto, že v přízemí byla vinárna, které nebylo možno dát výpověď. K domu byla později přistavěna ještě 2 patra – v 2. sídlil sekretariát a ve 3. FDTJ a mládež. Na dvoře byla tiskárna, která se sem přestěhovala z Grafie v Myslíkově, kde byla od počátku strany.

Cestování dráhou bylo pro komunisty drahé, takže např. Zápotocká chodila z Kladna na schůze do Prahy pěšky. Komunisté šetřili i tak, že nahlásili krajské nebo okresní sekretáře či jiné funkcionáře jako redaktory časopisů, aby mohli využívat zlevněných novinářských jízdenek na železnicích a v tramvajích. Osobní automobil mělo pouze Rudé právo, a to ještě dlouho jenom půjčované JUDr. Ivanem Sekaninou.

Strana byla chudá, její členové se rekrutovali z nižších vrstev, jak ukázáno výše i její funkcionáři na tom byli nevalně. Strana také na image chudé stavěla. Chudoba měla dokazovat její opravdovost, zainteresování na zlepšení, a to, že funkcionáři jsou s dělníky na jedné lodi. Ale nebylo všechno, jak se zdálo. Někde peníze byly. Jeden takový případ uvádí Fritz Beer. Jako redaktor ČKK byl automaticky korespondentem Inprekorru a jednou měsíčně mu přicházel z Berlína doporučený dopis s šekem v dolarech, které měl rozdělit mezi spolupracovníky. Významní komunističtí představitelé, mezi nimiž byli poslanci a přední funkcionáři strany, proto jemu, tehdy mladému a bezvýznamnému redaktorovi, nadbíhali, aby právě jejich příspěvek byl zveřejněn a oni obdrželi odměnu a finančně si přilepšili.³⁸¹ O penězích z Moskvy se vědělo, nebyly ale známy přesné informace. Samozřejmě to přinášelo posilování závislosti na Moskvě. Peníze nebyly používány jen k účelům budování hnutí, ale i k obohacování hrstky vedoucích činitelů. Obvinění z korupce se zhruba od poloviny 20. let množí a při krizích vyplouvaly na povrch zprávy financování ruským zlatem. Konkrétní informace o financování strany zveřejnil Goliath ve své brožuře v roce 1927.³⁸² Dle jeho údajů³⁸³ hospodařilo ústředí s rozpočtem 3.048.000 Kč ročně, přičemž zdroje příjmů byly rozloženy následovně:

- 1) 1.700.000 (56%) tvořila ruská subvence

---

³⁸⁰ ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, c.d.

³⁸¹ BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, c.d., str. 74

³⁸² GOROVSKÝ, Karel: Dnešní stav Komunistické strany Československa, nákladem Marxistické opozice, Praha 1927

³⁸³ Dle policejní zprávy informovaní straníci přiznávali, že je na nich hodně pravdy.

NA, fond 19/5, materiály opozice, karton 86, sign. 1195, 6, policejní ředitelství v Praze presidiu zemské správy politické, 6. 10. 1927

2) 1.098.000 (36%) příjmy z platů poslanců a senátorů

3) 250.000 (8%) příjmy z členských příspěvků

K ruské subvenci poznamenává, že to byl roční paušál. Strana dostávala ještě zvláštní příspěvek na volby, tiskárny, zájezdy apod. Co se týká poslanců a senátorů, těch bylo 61 a každý straně odevzdával 1.500 Kč měsíčně. K číslu za členské příspěvky dospěl odhadem, že strana má max. 70.000 členů, přičemž 20.000 jich platí 3 Kč měsíčně, z toho jde 1 Kč ústředí, ročně tedy 240.000. Zbýlých 50.000 členů platí nižší příspěvky po 1 Kč, ústředí z nich má dostat 30 hal., tedy 180.000. Celkem by to tedy mělo být 420.000, ale podle něj je to v praxi jen oněch 250.000, protože kraje neodvádí stanovené příspěvky a navíc ještě z ústředí lákají subvence. Mezi funkcionáři, kteří dostávali neadekvátně vysoké finanční částky, zmiňuje i poslankyni Louisu Landovou-Štychovou. Jako poslankyně pobírala plat 3.500 Kč měsíčně, krom toho přídavek 2.000 a ještě jí Rudá pomoc vyplácela 500 Kč na služku. Přitom její manžel měl jako hlavní městský inženýr dostatečný plat.

Pro komunistky měla být revoluce vším a s tím bylo spojováno, že vzhled byl nedůležitý. U některých tomu tak skutečně bylo. Např. Marie Švábová v době svých začátků v mládeži chodila v kabátu, který byl přešit z pánského, na hlavě měla chlapeckou čepici s kšiltem, šedou šálu kolem krku a na klopě odznak s hlavou Karla Marxe (někteří spolužáci z univerzity to prý považovali za pózu, levičáctví, domnívali se, že pochází z městského prostředí jako oni).³⁸⁴ Marie Majerová ve své knize reportáží ze Sovětského svazu psala, že sovětští lidé chodí běžně v pracovním oděvu, který neznamena chudobu, vychvalovala, že je prostý a účelný. Přitom sama Majerová si na módu potrpěla a chodila vždy upravená. Měla pověst nejkrásnější komunistky. Druhou byla Marie Švábová.

Módní ženská silueta se oproti předválečné době radikálně změnila. Podle mnohých už nebyla tak krásná, ale rozhodně praktičtější a zdravější. Už před válkou některé ženy přestaly nosit šněrovačky a ty nejodvážnější se dokonce objevily v kalhotové sukni, to ale vzbudilo odsouzení.³⁸⁵ Za války se sukně zkrátila do půlky lýtek a po válce ke kolenům. Převládal rovný střih, nosily se košilové šaty, nejdříve volně přepásané mírně nad pasem, počátkem 20. let se pas přesunul na boky. Kolem roku 1926 se začala rozšiřovat sukně, vloženými záhyby, plizováním nebo zvonovými díly, a byla se snaha vrátit pas na jeho přirozené místo formou širokých pasů. 1927 se objevily šikmé sukně, nepravidelné, nestejně délky, asymetrické výstřihy. Roku 1928 začal návrat k ženskému stylu odívání, opět se objevily

---

³⁸⁴ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky

³⁸⁵ Vondráček, Vladimír: Lékař vzpomíná, c.d.

dlouhé sukně, považované za elegantní. Předchozí léta přála hlavně ženě s chlapeckou postavou, štíhlé, bez výrazných prsou, pasu a boků. Praktický oděv vyjadřoval nové postavení ženy ve společnosti, její zapojení do práce a dokázání rovnoprávnosti.³⁸⁶

Módní střih si mohly dovolit i dělnice, pokud si potrpěly na módu. Samozřejmě v jednodušší a levnější podobě. Příloha Komunistky/Rozsevačky Popelka přinášela střihy. Symbolem elegance první republiky byly klobouky. Nosily je i některé dělnice, i když šátek byl typičtější. Moderní byly krátké účesy. I v tom bylo něco chlapeckého. Krátké vlasy nosily ruské revolucionářky. Bylo to vnímáno jako protest proti měšťáctví. Helena Malířová, když v roce 1912 odjížděla jako dobrovolná ošetřovatelka na Balkán, se nechala ostříhat nakrátko a vzbudila tím pozdvižení. Pro většinu starosvětské společnosti to mělo hanlivý nádech, žena tak podle nich dávala najevo přílišnou samostatnost. Krátký účel působil energicky. Ve 20. letech měl zmíněný nádech světáckosti.

Učení komunistické strany bylo založeno na teorii spravedlivého přerozdělování každému dle jeho potřeb. Ve fázi, kdy byl tento nový řád teprve budován a realita byla ideálu vzdálená, byla chudoba prezentována jako ctnost a touha po penězích a pohodlí implikovala rozmařilost. Mezi ženami byla za rozmařilou považována Míla Grimmichová. Řadové členky ji kritizovaly (a záviděly), že touží po buržoazních požitcích, a měly pravdu. Na dovolenou jezdila k moři, chodila do lepších restaurací, oblékala se podle nejnovější módy atd. Pavel Reimann své rozčarování z ní popsal takto: „V zimních měsících nastoupila do ČČK (Česká komunistická korespondence – pozn. aut.) jako třetí redaktorka Míla Grimmichová, do té doby redaktorka brněnské „Rovnosti“. Pracovala zároveň i v ústřední komisi žen. Měl jsem o ní přehnané představy, protože se v roce 1920 aktivně zúčastnila oslavanských událostí – byla se svým tehdejším mužem redaktorem Karlem Votavou dokonce souzena a na základě vlastních zkušeností napsala brožuru o Oslavanech. Proto jsem v ní zpočátku viděl skutečnou revolucionářku, ovšem denní práce mi tuto představu nepotvrdila. Vidím ji jako dnes. Přicházela vždy elegantně oblečena jakoby na návštěvu na hodinu nebo na dvě do „Čekanky“, četla noviny, někdy také diktovala nějaký komentář do stroje, potom se před zrcátkem pečlivě upravila a zase zmizela.“³⁸⁷ Míla Grimmichová byla ženou, která vzbuzovala emoce a ještě o ní bude několikrát řeč. Co se týká jejího „buržoazního“ stylu života, nebyla v komunistické straně sama, zejména takových mužů bylo více.

---

³⁸⁶ UCHALOVÁ, Eva: Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky., Olympia, Praha 1996

³⁸⁷ REIMAN, Pavel: Ve dvacátých letech, c.d., str. 114

Komunistické časopisy pro ženy propagovaly prostý, účelný životní styl. Kritizovaly a posmívaly se buržoazním a sociálnědemokratickým časopisům pro ženy. Sociální demokratky obviňovaly, že se přizpůsobují buržoaznímu stylu. Uveřejňují recepty na fajnové cukroví, doporučují domácnost vyzdobit krajkovými dečkami, vychvalují domácnost jako svatyni, kde žena je královnou. K odbourání dřiny v domácnosti doporučují zjednodušit zvyky, odpoutat se od maličností, není třeba stále uklízet a každý den vařit složitá jídla, nehromadit tolik věcí, šatů.³⁸⁸ Komunistky to považovali za urážku dělnické ženy - kde má vzít peníze na krajky?, na cukrovinky?, dělnická žena pomalu nemá co uvařit a co hromadit. V Rozsevačce byl např. otištěn dopis, označený za dopis dělnické dopisovatelky. Citoval článek v sociálnědemokratických Ženských novinách – „Moderní letní kožišinou je korsická liška, která je velmi malá a má tu výhodu, že ji snadno uložíme do zavazadel, když jedeme do lázní nebo na letní byt, a nemusíme ji mít stále na krku, neboť pak se stává obtížnou, Dnes, kdy nemocenské pojištění skýtá každé churavé dělnici možnost, aby se léčila v lázních, musí tato pamatovat i na takové zdánlivé zbytečnosti.“³⁸⁹ Pisatelka kritizovala, že v praxi je to tak, že nemocenská pokladna šetří a do nemocnice lékař nemocnou dělnici pošle, až když má duši na jazyku, natož do lázní.

Komunistky samy se ale svému ideálu za čas zpronevěřily, či dá se říci některé rozumné ženy si byly vědomy, že jimi nastolovaný ideál byl nepřírozený. Dokladem bylo, že jejich časopis na plné čáře prohrával s konkurencí. Byly proto pokusit zatraktivnit časopis za účelem získání indiferentních žen. Vrcholu tyto snahy dosáhly v první čtvrtině roku 1928, kdy se Rozsevačka v některých částech značně přiblížila konkurenci. Např. otiskovala fotografie plesových šatů (viz příloha). Tento stav netrval dlouho. Důvodem, proč od něho bylo upuštěno, mohlo být napadání ortodoxními komunisty za zpronevěření se dělnickému stylu, mohl to být i příkaz shora, možná jen nebyly peníze na obrázky.

Představit nový ideál se snažily i romány z pera komunistických spisovatelů. Mezi hlavní charakterové rysy hrdinů patřila smělost, odvaha, umění argumentovat, dělnická vizáž, prosté přirozené chování, hrdost na dělnický původ a třídní uvědomělost. Základem výchovných socialistických románů bylo vždy apelování na rozum. Buď zobrazovaly už hotového hrdinu, který ke komunistickému přesvědčení dospěl dříve, nebo hrdinu, který k němu teprve dospívá. Prvním příkladem je povídka Blesk od Heleny Malířové. Nevlastní syn, komunist, který pobýval v Rusku, si přichází k maceše, měšťanské paničce, pro svůj podíl po otci.

---

³⁸⁸ Komunistka 28. 5. 1925

³⁸⁹ Rozsevačka 4. srpna 1927

Přichází za bouřky a když vchází, je jeho postava ozářena bleskem. Je vylíčen jako bojovník neúprosný, nemilosrdný, který přišel, aby soudil, mstil, bičoval – krásný, prostý, samozřejmý, zosobněná volnost a přímot. Na lakomé maceše si peníze vydobude.³⁹⁰ Příkladem druhým je román Ivana Olbrachta *Anna rudá proletářka*. Je to příběh chudé dívky z venkova, která pracuje v Praze jako služka, vykořisťována svou paní. Potkává uvědomělého dělníka Toníka, od své paní odchází a zakládá s ním rodinu. Přesto pořád zůstává ustrašenou a pokornou, teprve v závěru, za bojů o Lidový dům, se mění v sebevědomou revoluční bojovnici.

Zajímavé je i prezentování vzhledu. Někde jako např. u Malířové je mužský hrdina představen jako statný krásný hrdina, jinde např. u Hory je jím intelektuál, u kterého není důležitý vzhled, ale jeho vnitřní hodnoty (např. v *Socialistické naději*, nese i určité autobiografické rysy). U ženských hrdinek zejména ženské spisovatelky (ale i někteří komunističtí spisovatelé) vyzdvihovali samostatnost, nezávislost na mužích, úplné oproštění od staromódní morálky (postavené na katolickém základě), např. Majerová.

Jaké chtěly komunistky být? To bylo prezentováno na stránkách Rozsevačky – komunistka měla být politicky uvědomělá žena, sebevědomá, která komunisticky vychovává své děti, muži je spolubojovníci, netouží se vyrovnat ženám vyšších vrstev, je hrdá na to, že je proletářka. Komunisté také rádi zdůrazňovali, že stát se komunistou je volba, zodpovědný akt po zralém uvážení. Komunista není pasivní. Jeho podstatou je působit aktivně, pracovat pro revoluci, přesvědčovat a získávat lidi. Správný komunista měl každou vhodnou příležitost využít k propagaci, pracovitostí a způsobem života měl být vzorem ostatním. Ženské noviny přinášely vzorové ukázky rozhovorů, kterými měly komunistky přesvědčovat své sousedky, spolupracovnice v továrnách a další ženy. Ani komunističtí intelektuální či administrativní pracovníci nemohli jen sedět v redakcích a kancelářích, museli jako řečníci objíždět schůze a akce strany. Každý funkcionář měl mít zkušenost s kolportáží komunistického tisku, které byl přikládán velký význam. V mnohém, co nebylo zas tak specifické, byli komunisté důslednější než jejich političtí rivalové, např. v kampaních před volbami (viz kapitola *Činnost komunistek*) a v oblasti agitace vůbec, což byl i vliv z Moskvy. Současníci vnímali agilnost komunistů, komunisté jí byli proslulí. Pro některé byli (tak jak být chtěli) důslednými obhájci práv nižších vrstev, pro jiné byli křiklouny a demagogy, lháři, výtržníky.

---

³⁹⁰ MALÍŘOVÁ, Helena: *Stříbrný racek a jiné povídky*, Praha, Československý spisovatel 1951

8.8 Shrnutí

V ČSR v divoké poválečné době ani později během 20. let nedocházelo k tak velkým násilným střetům jako v jiných zemích. Sociálnědemokratická levice usilovala o získání většiny a hlavním úkolem československého revolucionáře byla agitace. Ani zde ale nechyběly pokusy o radikální vojenské řešení a rétorika agitátorů se silných slov také nebála.

Hlavní starostí komunistů bylo udržet si revolučnost, nepřizpůsobit se, a to se jim podařilo. Stáli mimo společnost a spolupráci s ostatními odmítali (ani v ženských politických či sociálních spolecích). Revoluční byli i např. v otázce volného partnerského soužití.

Na republiku útočili, a ta proti nim podnikala represe, což komunisté označovali za slabošské, ale tím by naopak bylo, kdyby se nebránila. Nutno říci, že ač politické a vojenské orgány využívaly proti komunistům svou převahu, dělo se tak až na výjimky v mezích zákona a represe nebyly drakonické (a postihovaly hlavně funkcionáře a aktivisty, tedy malé procento). Počítat je třeba s tím, že komunisté ve své propagandě demagogicky nadsazovali.

Jejich život však byl naplněn politickou činností. Obětavost mnohých komunistek byla obdivuhodná. Strana přímo i nepřímo určovala soukromý život. Na druhou stranu přinášela kamarádský kolektiv, lásku, smysl života. Některým i materiální výhody, korupce ve straně byla zejména v nejvyšším vedení. Celkově ale ve 20. letech byla strana chudá.

V novinách a románech se komunističtí pisatelé snažili nastolit nový ideál dělnice, hrdé na svůj původ, strohý, bojovný životní styl, avšak neúspěšně. Některé funkcionářky tak ale opravdu žily, byly skutečným předvojem komunistické společnosti. V československé společnosti byly výrazné svou aktivitou, fanatičností a divokým chováním. Jejich cílem bylo probouzet netečné pracující ženy. Chtěly revoluci a změnu naráz a od základů, ne postupná zlepšení. Byly považovány za poslušné vykonavatelky příkazů bolševiků, a proto vnímány jako cizí prvek. To byl pohled jejich odpůrců, ale ve 20. letech, zejména 1. polovině, to nebyla zcela pravda.

9 KRIZE A OPOZICE

9.1 Opozice v levici 1920-1921

Už v marxistické levici existoval proud radikální a umírněný. Na zářijovém sjezdu 1920 byli radikálové, kteří očekávali přistoupení ke III. internacionále, zklamáni. Sjezd „jen“ vyzval k diskutování o 21 podmínkách. Diskuse se táhly, radikálové byli netrpěliví, netrpělivá byla i Moskva, která už s československou sekcí počítala a jednala s jejími příznivci (včetně tajných porad v zahraničí). Umírnění ale nakonec byli zklamáni více. Neúspěch v prosincové stávce 1920 urychlil směřování ke komunistické straně. Zastupitelstvo v lednu 1921 doporučilo přijetí 21 podmínek a v březnu prohlásilo, že levice bud přeměněna na komunistickou stranu. Mnozí, kteří se zářijového sjezdu zúčastnili proto, že ho považovali za oprávněný, a rozešli se přitom se sociální demokracií, se teď ocitli v proudu mířícím do III. internacionály, s jejímiž 21 podmínkami nesouhlasili. Vadila jim hlavně ztráta samostatnosti a naprosté podřízení Moskvě, také nucení k ilegální práci, což kritizovali jako násilné přenášení ruských metod do československých poměrů, a další.

Ženy z většiny patřily mezi radikály. Očekávaly brzkou revoluci, byly ochotné vzdát se samostatnosti a stát se vojáky v mezinárodní armádě proletariátu. Do III. internacionály směřovaly mílovými kroky a ničím se nechtěly nechat zdržovat. Odpůrci tohoto směřování pro ně byli brzdou nebo přímo rozvraceči. Anna Křenová počátkem března 1921 na stránkách Ženských novin agitovala pro ustavení komunistické strany. Psala, že pravice se těší, že bude rozkol v levici a ti, kdo nechtějí do III. internacionály, se vrátí do sociální demokracie. Takovými byli centristé, kteří před sjezdem šířili letáky proti Třetí internacionále a byli vyloučeni.³⁹¹

O připojení ke Třetí internacionále se na sjezdu hlasovalo po referátu Bohumíra Šmerala pozvednutím stranických legitimací. Zvedl se les rukou značící naprostou většinu. Pak byli vyzváni hlasovat ti, kteří byli proti – 7 hlasů (oproti 569). Následující den vyslechly delegátky krátký projev, se kterým vystoupil sekretář strany Josef Teska.³⁹² Varoval před dalekosáhlými důsledky, které delegáti svým rozhodnutím pro III. internacionálu učinili. Podle něj bylo

---

³⁹¹ Ženský list 3. března 1921

³⁹² Podle plánu opozice měl Josef Teska vystoupit na sjezdu s projevem proti 21 podmínkám astrhnout na svou stranu co nejvíce delegátů. Organizátoři se ale s tímto záměrem neprozřetelně svěřili Václavu Bolenovi, který jej zveřejnil v Rudém právu, takže na sjezdu už nemohl být překvapením a mít zamýšlený účinek.

MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 I. Díl: období 1861-1938. Brno, 2005

chybou a mnozí z nich to časem poznají. Kritizoval nové nátlakové metody, které byly před sjezdem používány. Na závěr řekl, že je měl rád, pracoval mezi nimi půlku svého života, ale nyní odchází. A vyzval: „V zájmu dělnické třídy v československé republice prosím vás, abyste pečlivě kontrolovali činnost svých vůdců, zdali ona vždy a ve všem je zařízena snahou svobodné třídy pracujícího lidu.“³⁹³ Do myslí žen ale žádnou pochybnost nezasel. Nelekaly se obtíží a pustily se do budování svých organizací a agitační činnosti.

Opozice (ti, kteří byli vyloučeni nebo ze strany vystoupili) se prezentovali jako pokračující levice a obnovili vydávání časopisu Sociální demokrat jako svého orgánu.³⁹⁴ Prohlašovali, že nejsou jako ti, jimž tradice, jméno a zásady nejsou ničím. Jsou stále revolučními, marxistickými sociálními demokraty. Jejich programem zůstává přeměna kapitalistického řádu v socialistický, jsou proti koalici, proti pravicové sociální demokracii a velké socialistické Rusko je pro ně záštitou pokroku. Ale chtějí si uchovat svobodu svých názorů. Nesouhlasí s novými metodami, přednášejí stížnosti, že VV neoprávněně některé soudruhy vyloučilo a nepřipustilo na sjezd, Rudé právo odmítalo otiskovat jejich články, Jílek na sjezdu předložil falešnou statistiku ohledně hlasování pro podmínky v organizacích atd. Delegátům bylo slibováno, že se nic nezmění, že nadále budou samostatní (přesně tyto argumenty uváděla Anna Křenová³⁹⁵). To byli vědomě klamáni, protože bylo třeba prosadit závazky dané Moskvě na tajných poradách v cizině (zmiňují berlínskou poradou). Debata o podmínkách připuštěna nebyla, koreferent také ne. Delegátům, kteří měli vázané mandáty hlasovat proti, bylo vyhrožováno a byli vyhazováni. Mj. uvádí, že proti hlasovalo 9 delegátů, ne 7.³⁹⁶ Dále komunisty kritizovali, že nepřiznávají chyby, které se v Rusku dějí při výstavbě socialistického státu a že usilují zmocnit se státu, ale nemají připraveno, jak ho budou řídit. Podle levice je dělnictvo zakořeněno v současném systému a změnu nelze provést naráz. Komunisté nemohou připustit zmýlení, protože to by znamenalo krach hnutí, a proto raději vedou stranu směrem, který je vzdálený od skutečnosti..³⁹⁷

Členkami levice byly také ženy. Ženská jména se objevují např. na manifestu, který vydala levice koncem května 1921³⁹⁸ (podepsaní potom byli vyloučeni z komunistické strany, pokud

---

³⁹³ Sociální demokrat 20. května 1921 (Ve vydaném protokolu z 1981 trochu jiné formulace.)

³⁹⁴ Týdeník levice československé sociálnědemokratické strany dělnické. První číslo vyšlo 20. května 1921.

Redakce sídlila na Žižkově, v Roháčově 4. Jednotlivé číslo stálo 70 hal. (formát A3, 2-3 listy).

V roce 1923 při sloučení v Socialistické sjednocení přestal vycházet.

³⁹⁵ Ženský list 3. března 1921

³⁹⁶ Články Československá sociálně demokratická levice nezemřela – ona žije dále!, Výkřik umlčených a znásilněných, Prohlášení poslance soudruha Tesky na sjezdu strany, in: Sociální demokrat 20. května 1921.

³⁹⁷ Poznámky k sluchovacímu sjezdu komunistické strany, in: Sociální demokrat 11. listopadu 1921.

³⁹⁸ Sociální demokrat 27. května 1921

v ní ještě byli), mezi účastníky konference, jedna žena byla ve VV. Často to byly manželky mužů, kteří zůstávali v levici, nebo rozhodovala regionální příslušnost. Levice měla oporu v některých organizacích, např. v Praze na Žižkově. Určité pozice držela v odborech a měla také několik poslanců. Vyvíjela vlastní organizační činnost, po roce přijala na konferenci³⁹⁹ změnu názvu na Nezávislá sociálnědemokratická strana dělnická v Československu a zároveň se vyslovila pro vstup do Mezinárodní pracovní pospolitosti⁴⁰⁰. V roce 1923 se sloučila s Vrbenského anarchokomunisty, vyloučenými z Československé socialistické strany, v Socialistické sjednocení. Část vedená Teskou přitom přešla do KSČ. Socialistické sjednocení se na podzim 1923 zúčastnilo obecních voleb, ale ukázalo se, že je pouze okrajovým uskupením. Nezávislí se na podzim 1924 vrátili do sociální demokracie.⁴⁰¹

9.2 Jílkova levá skupina 1922

V komunistické straně vznikla kolem generálního tajemníka Bohumila Jílka skupina, do které patřili např. Václav Bolen, Václav Šturc a Václav Houser. Tito radikálové útočili zejména na Bohumíra Šmerala (jako oportunistu ho napadali už na III. kongresu KI v létě 1921). Kritizovali ho za jeho tvrzení, že na revoluci bude možno pomýšlet za 2, 3 až 5 let. Oni chtěli revoluci provést hned, podle nich doba byla zralá. Vytýkali mu, že naprosto mylně postupuje při získávání pro jednotnou frontu a prostor nechává protivníkům (zejména národním socialistům), zatímco vedení mají mít komunisté. Také mu vyčítali odstup k moskevské internacionále a neplnění všech jejích příkazů.

VV, kde většina stála za Šmeralem, proto odstranil z časopisu Komunistů Šturce a také provedl novou volbu užšího VV, kde byl za opozici zastoupen jen Šturc. Konflikt vyvrcholil v září 1922, kdy leví vydali leták,⁴⁰² který měl být čten na plenárních schůzích a opozice se v něm obracela k členstvu o podporu (protože sjezd se měl konat až v únoru 1923). Činila tak formou otázek jako Má být strana bojeschopnou?, Má být VV složen z dělníků?, Může být proti opozici postupováno diktátorsky jako nyní?, Má být znemožněno hromadění placených funkcí na čelní jednotlivce? atd. Podepsáni byli členové menšiny ve VV, mezi nimi Růžena Udržalová. VV následně těchto 7 členů vyloučil za porušení stranické disciplíny.

S EKI tento krok nebyl konzultován, proto rozhodnutí anulovala a pozvala zástupce obou

---

³⁹⁹ Konference 28. května 1922, zpráva o ní v Sociálním demokratovi z 1. června 1922

⁴⁰⁰ Tzv. Dvaapůltá internacionála, založena v únoru 1921 ve Vídni.

⁴⁰¹ MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. Politické strany, c.d.

⁴⁰² NA, fond 19/5 – materiály opozice, karton 86, sign. 1192, leták z 14. září 1922

Rozklad komunistické strany, Sociální demokrat 29. září 1922

stran do Moskvy na IV. kongres, který se konal koncem roku 1922. Za levici vystoupil Emanuel Vajtauer, který byl jejím hlavním teoretikem a přednesl její program. Vedení KI ho označilo za nereálný a Vajtauerovi se vysmálo.⁴⁰³ Vyjádřilo souhlas s politickou linií československého vedení, ale zároveň vyloučení označilo za kvapné, definitivně ho zrušilo a nakázalo oběma směrům pracovat společně.⁴⁰⁴

Opozice zřejmě měla větší podporu pouze v Praze, kde za ní stála cca třetina organizací. Ženám nebyla úplně neznámá jména z opozice, Jílek byl generálním sekretářem, Šturc předsedou strany a oficiálním vydavatelem jejich listu, Houser v listu několikrát publikoval a jeho manželka Anna byla známá funkcionářka. Spor ale vnímaly spíše jen jako záležitost vedení a šířeji je nezasáhl, v ženském tisku vůbec reflektován nebyl. Ženy se v té době intenzivně zabývaly budování svých organizací, pozornost také věnovaly ženským zákonům projednávaným v parlamentu.

9.3 Bolševizace

Tato krize ve straně v roce 1922 odrážela jednu velmi důležitou věc, a to, že předpokládaná revoluce nepřicházela. Už koncem roku 1920 Lenin a někteří další došli k přesvědčení, které Trocký prezentoval na III. kongresu KI v létě 1921, že revoluce není otázkou měsíců, ale let (viz Lenin se na tomto kongresu zastal Šmerala, který byl radikálně kritizován jako pravicový oportunist). Teorie o krizi kapitalismu a historickém vítězství proletariátu nadále platila, tu komunisté nemohli odvolat, znamenalo by to popření oprávněnosti jejich existence. Pouze se oddalovalo provedení revoluce a do té doby se k tomuto cíli mělo pracovat, aby byli připraveni. Výsledkem změny byla i taktika jednotné fronty. Její výklady se různily a měnily a zůstávala zdrojem zmatků do roku 1928, kdy byla odvolána. Základem byl společný postup s dělníky jiných stran, ovšem bez jejich vůdců, což se v praxi moc nedařilo. Upuštění od plánu okamžité revoluce vzbudilo protesty levicových radikálů, přičemž v ČSR, kde masová strana pod vedením Šmerala inklinovala k umírněnosti, nebyly tak silné jako v jiných zemích (např. Francii a Itálii).

Co dělaly ženy, které se tak nadšeně vrhly do práce, když poznaly, že revoluce hned tak nepřijde? Nezbyvalo jim, než se přizpůsobit změněné taktice, uvědomovat, vychovávat

---

⁴⁰³ Narážka na Vajtauerovo obviňování Šmerala, že se chce stát ministrem. Karel Radek řekl, že Vajtauer pouze vykládá sny dr. Šmerala, což vyvolalo posměch, protože o Vajtauerovi se vědělo, že se zabýval duševněpraktickou vědou.

⁴⁰⁴ Např. NA, fond 19/5 - fotokopie policejní zpráv o činnosti KSČ, karton 87, sign. 1209/1, důvěrná zpráva z 27. listopadu 1922 o opozici československé strany na IV. kongresu dle moskevské Pravdy, a sign. 1209/1, zpráva z 9. října 1922.

a udržovat revolučnost, aby komunisté nezbahněli tak, jako se to stalo sociálním demokratům. A jaký vliv to mělo na psychiku dělnic, kterým byla slibována revoluce a stále nic? Hnutí to poznamenalo odchody a pasivitou členstva, ale pevný kádr tu už byl a prvotní myšlenka byla tak silná, že z ní žily nadále.

Jestliže politika KI a ruské strany byla dosud stejná - rozšířit revoluci do dalších zemích, tak nyní se jejich zájmy rozešly. Sovětský stát potřeboval obnovit válkou zničenou zemi a měl zájem o obchod s kapitalistickými zeměmi. KI měla být stále revoluční, ale zároveň přesvědčit sekce, aby ve svých zemích působily ve prospěch sovětských zájmů (mnohými komunisty byla spolupráce s kapitalisty považována za zradu). V ČSR vznikla po janovské konferenci obchodní mise, která tak jako v jiných zemích kryla činnost bolševických agentů. Rozdíl zájmů se markantně projevil při neúspěšném komunistickém povstání v Německu v říjnu 1923, kdy do německých dělníků bylo stříleno sovětskými zbraněmi, které vláda získala na základě rapallské smlouvy.

Německý říjen byl událostí, která zásadně ovlivnila mezinárodní komunistické hnutí. Také v československé straně se mohutně debatovalo o příčinách porážky a oprávněnosti taktiky dělnické vlády. Ve vedení ruské strany to vedlo k utvrzení v názoru, že dělnictvo v Evropě není schopné provést revoluci. Byla tu též souvislost s vnitrostranickými boji v ruské straně. V lednu 1924 na zasedání prezidia EKI Zinověv (spolu s Kameněvem a Stalinem tvořili triumvirát) prohlásil, že neúspěch v Německu nebyl dán objektivními podmínkami, ale oportunistem Radka (který měl blízko k Trockému), Brandlera a Thalheimera, kteří vkládali moc důvěry v sociální demokracii a jednotnou frontu shora. Aby byly pravicové chyby překonány, vyhlásil obrát doleva a bolševický model organizace a metod závazný pro všechny (ač vzorem byl od začátku).

V. kongres KI v létě 1924 poprvé použil heslo „bolševizace“ a nařídil přebudování strany na závodní buňky. Pod pojmem bolševizace bylo míněno vytvoření extrémně centralizované a disciplinované strany po vzoru ruských bolševiků. V této fázi to bylo spjato s loajalitou k většině ve VKS(b) v boji proti Trockého opozici. Ve straně nemělo být místo pro sociálnědemokratické přežitky. Kongres také vyhlásil - žádné frakce, tendence nebo skupiny. Sekcím bylo nařízeno plnit rozhodnutí EKI bez zpoždění a EKI byla zmocněna použít i extrémní opatření k jejich dodržování. Na 2. řádném sjezdu KSČ na podzim 1924 získala levice za výrazného zasahování zástupce KI Dmitrije Manuilského většinu ve VV. Do širšího VV byla zvolena i Anna Křenová, dosud poslušně vykonávající rozhodnutí vedení.

9.4 Postavení žen ve straně

Politika se tvořila v Moskvě, přičemž rozhodující byl vliv ruské strany. KI byla převodní pákou směrem k sekcím, přičemž ženské organizace byly podřízeny stranickým, takže rozhodnutí se k nim tak dostávalo přes dvě úrovně. Nabízí se otázka, zda tím nesly i menší zodpovědnost. Jejich zodpovědnost za provádění správné politiky byla ale stejná, proto si stěžovaly na nedostatečné informace. K podchycení žen byl navíc zřízen mezinárodní sekretariát žen při sekretariátu EKI, který se měl zabývat také ženskými specifiky a požadavky. Jeho hlavním úkolem bylo aplikovat rozhodnutí EKI v ženském komunistickém hnutí. Tím, že ženy nebyly zastoupeny ve vedení (respektive jejich zastoupení bylo jen symbolické) a neúčastnily se rozhodování, stávaly jen objektem politického působení. Jejich úkolem bylo nařízení poslušně plnit. Jelikož linii z Moskvy nemohly ovlivnit, měly jen tři možnosti, jak na ni reagovat – schválit ji, pasivně rezistovat, nebo oponovat. Příkladem bylo nařízení o přebudování organizací na buňky, které mezi ženami vyvolalo zděšení. Znamenalo to přestat v započaté práci, která byla úspěšná. Byla jim vnucována nová metoda, která neodpovídala československým zvyklostem. Ani ženám v ústředí nebyla blízká (aktivně ho propagovaly jen jednotlivkyně jako Švábová a Prokopová), ale snažily se přizpůsobit a přimět k ní podřízené organizace. Ty nařízení většinou ignorovaly. Ženy ale nepřijímaly všechna nařízení bezvýhradně, k nadřízeným (mužským) organizacím vznášely námitky a návrhy na zlepšení, ale valnou většinou byly zamítnuty.

„Politika“ v komunistické straně obnášela správně pochopit a aplikovat linii z Moskvy, vyznat se v jejích různých výkladech a složitém přeskupování různých soupeřících skupin. To znamenalo mít informace, být u jednání, a to ženy neměly a nebyly (nebyly členkami užšího ÚV či politbyra), do Moskvy jezdily jako delegátky, ale u důležitých jednání nebyly. Právě pro zorientování se byly tak důležité diskuze. Marie Švábová byla členkou diskuzního kroužku mladých (patřili sem Šverma, Slánský, Guttman, Kopecký ad.) a popsala,⁴⁰⁵ že právě při diskuzích se promýšlela rozhodnutí KI, vyjasňovala se stanoviska, tříbily myšlenky. Ambice vyjadřovat se k politickým otázkám měly ženy výjimečně. Příkladem může být článek Míly Grimmichové v Komunistické revue 1924,⁴⁰⁶ ve kterém se vyjadřovala k obratu nalevo. Na příkladu duryňských voleb dokazovala, že situace zatím nebyla příliš optimistická. Ve volbách komunisté sice posílili, ale na úkor sociální demokracie, a navíc stále nedosáhli většiny. Dělníci raději více pracovali, než aby šli a vybojovali si lepší podmínky, německý

---

⁴⁰⁵ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d.

⁴⁰⁶ Komunistická revue 1. března 1924

dělník byl na rozdíl od ruského vychován k (možná až příliš) střízlivému uvažování. Její závěr byl, že komunisté by raději měli počítat s pomalejším vývojem k revoluci. Nutno říci, že Grimmichová se ohradila proti redakčnímu zkrácení článku a prohlásila, že takto neodpovídal zcela jejím názorům. Přesto vzbudil polemiky, které kritizovaly opatrnictví. V Rusku byl prý úspěch dán existencí slabší buržoazie a na druhou stranu vyškolené bolševické gardy, odhadovat tempo je věc nejistá (i Marx a Lenin se mýlili), nelze jen pasivně čekat, to je likvidátorské atd. Grimmichová byla zařazena do skupiny hájící „statistickou většinu“.⁴⁰⁷ Zatímco komunistická strana obecně dávala prostor k rozvíjení teorií, většině žen teorie nebyla vlastní. Např. Josef Haken při vzpomínkách na Malířovou zmiňuje, že teoretická politická školení pro ni byla těžká, nerozuměla jim, ale snažila se.⁴⁰⁸ Její přednosti byly ostatně v něčem jiném.

Bolševizace přinášela utužení centralizace a vztahu k Moskvě. Dosud byly obvyklými potížemi KI ve vztahu k sekcím slabá komunikace, nezavádění „zavazujících“ rezolucí do praxe, neukázněnost vůdců a rivalita mezi soupeřícími skupinami. Jako hlavní konflikt, který se táhl po celá 20. léta, je viděn konflikt mezi univerzálním bolševismem a národními specifiky.⁴⁰⁹ Československé straně bylo vytýkáno, že jako strana masová (což ale bylo žádoucí) s sebou nese prvky sociálnědemokratické. To mělo být změněno. Dalším jevem, který začal vznikat, byla atmosféra nejistoty, obavy z vylučování. V lednu 1925 se v Komunistce objevila zpráva, že VV ruské komunistické strany se zabýval rezolucemi obviňujícími Trockého, že chce revidovat leninismus, přečten byl i Trockého přípis, že to nebylo jeho úmyslem. VV zbavil Trockého úřadu velitele armády. Trocký prohlásil, že je ochoten vykonávat jakoukoli práci při jakékoli kontrole strany. Otázka jeho práce ve VV byla ponechána příštímu sjezdu strany. Tím diskuze skončila. „Tak se jedná v ruské komunistické straně. Zpříma, disciplinovaně, pevně. Měšťácká Evropa netají svůj úžas, neboť si nedovede srovnati své demokratické pletichaření s metodami ruských komunistů. Soudruh Trocký je churav a bude se nyní asi léčiti: jeho choroba se vleče již od loňského léta.“⁴¹⁰ Styl této zprávy byl v Komunistce nový, byl to styl zpráv z Inprekorru či jiného oficiálního materiálu Kominterny, každopádně plně pod kontrolou stranického vedení.

---

⁴⁰⁷ Komunistická revue 1. dubna a 1. září 1924

⁴⁰⁸ Jeden život, Praha, Svoboda 1948

⁴⁰⁹ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern, c.d.

⁴¹⁰ Komunistka 22. 1. 1925

9.5 Bubníkovci 1925

Počátkem března 1925 se objevila další zpráva stejného stylu - „Politické oddělení strany se usneslo na vyloučení poslance Bubníka ze strany. Rozhodnutí přišlo náhle a neočekávaně. Místní organizace poslance Bubníka projevila s jeho vyloučením souhlas, jiné organizace se proti němu staví. Některé kraje přijímají resoluce pro, jiné proti. Poslanec Warmbrunn vystoupil ze strany ze solidarity s Bubníkem. Věci musí být řešeny tak, aby byla zachována jednota strany a její bojeschopnost. Zachováti disciplínu jest přední podmínkou a příkazem dne. Zastaviti polemiky, pevně semknout organizační řady! Do závěrky listu přichází radostné sdělení o usnesení širšího výkonného výboru strany, které schvaluje vyloučení poslance Bubníka a vylučuje ze strany členy výkonného výboru a sekretariátu Verčíka, Horna, Hortlíka, Breuera a Vitoně. Do dvou měsíců bude svolán mimořádný sjezd strany, který skoncuje nadobro se všemi nedorozuměními a rozpory. Všechna dělnická srdce, zneklidněná o jednotu strany, zaplesala úlevou, všechny myšlenky se spojují v jediné heslo: Vše pro Komunistickou internacionálu!“⁴¹¹

Josef Bubník, poslanec a tajemník pražského kraje, vystoupil předtím s kritikou vměšování KI do vnitřních záležitostí strany, byrokratických a materiálních výsad vedoucích činitelů strany a potlačování demokratické diskuze. Na konci února byl náhle, prakticky do 24 hodin vyloučen ze strany. Podle oficiálního zdůvodnění za podporu akcí vedoucích k rozbití strany a maření protidrahotních demonstrací. Bubníka podpořilo 7 poslanců (poslanecký klub vůbec až na Hakena, Housera a Malou⁴¹² byl považován za pravicový) a protestovaly mnohé organizace, zejména ty největší Praha, Kladno, Brno. Vylučování pokračovalo. Vyvolaná krize byla velká a dotkla se celé strany, ženy vystupovaly na obou stranách. Vyloučení začali vydávat jako svůj tiskový orgán Hlas pravdy.⁴¹³ Kritizovali vedení (souvězdí Haken - Neurath - Stern), které je podle nich neschopné, zkorumpované a stranu vede do záhuby. Bubník podle svých slov dospěl na V. kongresu k názoru, že ruští členové EKI posuzují poměry v západní a střední Evropě ze svého zorného úhlu a na základě mylných informací. Tvrdí, že se blíží rozhodující krize, ale podle něj pro ni objektivní podmínky nejsou a subjektivní jsou samy o sobě nedostatečné. Bubníkovci byli označeni jako pravicový

---

⁴¹¹ Komunistka 5. 3. 1925

⁴¹² O poslankyni Anně Malé se uvažovalo jako o nové předsedkyni říšské agitační komise žen, když se toto místo uprázdnilo. Polbyro by prý sice nejraději Boženu Kalachovou, pravou ruku Hakenovu a Neurathovu, ale ta byla mezi členkami příliš neoblíbená. (Kalachová byla z Loun, družka Jílka.) Právo lidu 3. 5. 1925 Hakenův pakt se Šmeralem. (Právo lidu mělo v této době dobré zprávy o dění uvnitř KSČ, v samotné KSČ se řešilo, kdo vynáší informace.)

⁴¹³ Hlas pravdy, neodvislý týdeník komunistický, 1. číslo 21. 3. 1925, rediguje poslanec Josef Bubník, sídlo na Smíchově, Holečkova 58, jednotlivé číslo 50 hal.

oportunisté a byla proti nim rozpoutána kampaň. Bylo kritizováno jejich přeceňování parlamentarismu a jednotné fronty jako projevy sociáldemokratismu a byli obviňováni, že pro své vystoupení využili nesouhlas s přebudováním strany.⁴¹⁴

Rozruch vyvolalo také tzv. brněnské memorandum, které podpořilo Bubníkův postoj.^{415 416} Předně prohlašuje, že stojí na půdě usnesení V. kongresu a 2. sjezdu (nekritizuje tudíž bolševizaci a přestavbu strany). Ale staví se proti zbytečnému vhánění dělníků do boje a strana podle nich nebezpečně zabředává do levičáctví. Velkou součástí tvořila kritika VV, který je nejednotný, bojuje proti sobě navzájem a frakční boje zanáší i do organizací. Je v něm rozšířena korupce. Vystupují zejména proti té části (jmenují Doležala, Verčíka, Seidlera, Neuratha), která se v jejich kraji snaží získat vliv obcházením oficiálních orgánů strany, organizováním tajných schůzek, slídičstvím, šířením lživých informací a vyhrožováním vyloučením ze strany. Požadovali též přímý styk s EKI a odmítli bez dostatečných informací vydat požadované odsouzení Trockého.

9.6 Případ Grimmichová

Spory v brněnské organizaci se táhly již delší dobu a týkaly se i předsedkyně říšské agitační komise žen Míly Grimmichové, která byla v Brně přední funkcionářkou a redaktorkou Rovnosti. Žila s Karlem Votavou, krajským tajemníkem a hrdinou oslavanských událostí. Koncem roku 1923 zjistila revize zpronevěru stranických peněz, do které byl zatažen i Votava. To zavdalo podnět k boji mezi jeho příznivci a odpůrci. Šlo o spory politické (Votava patřil k stoupencům „reálnější“ politiky) a boj vůdců o místa.⁴¹⁷

Podle hlášení policejní zprávy byl Votava politicky a organizačně velmi schopný a oblíbený zejména na venkově, ale vedl nepořádný soukromý život, čímž byl napadnutelný. Opíjel se, hýřil po barech, opustil vlastní ženu a žil s konkubínou. Tou byla právě Grimmichová. Hlášení zmiňuje, že poměr ke Grimmichové Votavovu pozici ve straně ztěžuje, protože je ve straně málo oblíbena.

Votava byl zbaven funkce krajského důvěrníka. Na protest proti chování vůči němu odešla ze svých brněnských funkcí i Grimmichová. Pražskému VV se konflikt nedařilo urovnat. Nakonec bylo Votavovi zajištěno jiné místo a podepsal reverz, že do politických poměrů

---

⁴¹⁴ Komunistická revue 1. dubna 1925

⁴¹⁵ Zpráva vypracovaná VV kraje. Do delegace do Ruska byli připuštěni jenom dělníci, a tato zpráva jim měla sloužit jako teoretický podklad pro jednání rozšířeného pléna EKI.

⁴¹⁶ Otištěno např. v Komunistické revue 15. května 1925.

⁴¹⁷ Dle šetření a hlášení zemské správy politické presidiu ministerstva vnitra a presidiu ministerské rady.

NA, Na Struze, karta 93, sign. 225-93-5 (PMV – AMV 225)

nebude zasahovat. Z Brna odejít nechtěl, protože byl přesvědčen, že vývoj poměrů mu dá v brzké době za pravdu. Grimmichová byla na jaře 1924 převedena do Prahy do redakce Rudého práva. V zimních měsících pak nastoupila do Československé komunistické korespondence.

Proč byla ve straně neoblíbená, jak píše zpráva? Řadové členky ji kritizovaly, že žila s Votavou „nad poměry“ a o jeho finančních machinacích musela vědět. Vytýkaly jí inklinaci k maloměšťáckému způsobu života a že své zájmy staví nad zájmy strany.⁴¹⁸ Z jejího chování vůči nim vycitřovaly povýšenost. Grimmichová se hájila tím, že nelze dobře pracovat zároveň v nejvyšších i nejnižších funkcích. Spory pokračovaly v Praze. V létě 1924 zaslal obvodní výbor v Praze VII, kde měla funkci vedoucí žen, VV dopis, ve kterém žádal její odvolání ze všech funkcí. Vedení se jí zastalo, proti návrhu na její suspendování se postavil Šmeral.⁴¹⁹ Znali se a zřejmě mu byla blízká svým „pravicovým“ zaměřením. Snad také ještě působila pověst schopné agitátorky a novinářky, kterou si vydobyla v počátcích. Na druhou stranu Grimmichová byla opravdu vzdělaná, měla politický rozhled a jako jedna z mála žen i sebevědomí a ambice zasahovat do politiky.

V květnu 1925 se v Komunistce objevil článek, který informoval, že ÚV se na konci dubna usnesl zavést disciplinární řízení proti Grimmichové a Votavovi pro podezření z přispívání do mimostranických časopisů. Až do vyšetření byla Grimmichová zbavena funkce předsedkyně říšské agitační komise žen. Ale nečekala na výsledek a pravdivost podezření potvrdila tím, že ze strany vystoupila. Článek se tuto změnu na špici ženské organizace snažil překonat tím, že vyzýval – „jména těch, které zradily, škrtneme a jdeme přes ně dál. Soudružky, máte právo nedůvěřovat, ale nesmíte se za žádnou cenu odvracet od strany.“ Podle něj ze strany odcházela jen hrstka lidí, zatímco mnozí osvědčení pracovníci zůstávali.⁴²⁰ Grimmichová nebyla typem ženy, která by se vzdala bez boje, ale když viděla, kam strana spěje (rok 1924 byl viditelným zlomem) a po nakupení stranických i jiných rozporů se rozhodla přejít do sociální demokracie. Možná roli hrálo i zneuznání, které pocítovala. Odchodem zřejmě předešla svému vyloučení. Dle tvrzení Zikmunda Steina ji místní organizace v Karlíně vyloučila. Výslech s ní vedl Stein a Grimiška se prý vykrucovala a zapírala, co se zapřít dalo. Nejvíce překvapena byla, že věděli o jejím dopisu Šmeralovi, kde psala „Vždyť víš, že visím na straně jen jedním vláskem.“⁴²¹ O přechodu uvažovala už delší

---

⁴¹⁸ NA, fond Miroslava Grimichová, sign. 39

⁴¹⁹ NA, fond 19/5, karton 10, a.j. 94, zasedání polbyra z 30. 1. 1925

⁴²⁰ Komunistka 7. května 1925

⁴²¹ STEIN, Zikmund Stein: Třicet let obhájcem dělníků, c.d., str. 114

dobu a strana ji podezřívala, že pracuje jako zvěd pro sociální demokracii a donáščí informace. Každopádně hned po odchodu vstoupila do sociální demokracie a vystupovala kriticky proti své bývalé straně.

V dalším čísle Rozsevačky byl otištěn ještě jeden článek reagující na Grimmichové „pravicové“ názory, že vývoj k revoluci se zpomalil a v dohledné době k ní nedojde. Za takové situace jsou nařízené srážky s policií při demonstracích zločinem a zbytečným proléváním dělnické krve. Pisatelka článku naopak hájí radikální linii. V narážce na protidrahotní demonstrace v únoru píše – nemůžeme mlčet, když ceny životních potřeb jsou razantně zvyšovány, že do nás střílí, jsme si zvykli, to bychom v budoucnu nesměly dělat žádné demonstrace.⁴²² Vnitrostranická krize v roce 1925 byla první, kdy se vylučovalo ve velkém, ale napříště se vylučování, denunce protivníků a kampaně proti nim staly obvyklými. Za jedinou důležitou byla v takových chvílích vyhlašována „strana“, věrnost straně a zachování její jednoty. Na jednotlivcích nezáleželo, opozičníci byli prohlašováni za odhalené „zrádce“ a budován kult nových vůdců.

V dubnu 1925 zasedalo v Moskvě plénum EKI a výsledkem byla rezoluce o československé otázce. Schválila vyloučení Bubníka, odsoudila brněnské memorandum, vyzvala k diskusi a svolání sjezdu. Po návratu delegace podlehl opozice v Brně. Část krajského výboru přistoupila na požadavky ústředí, část přešla do strany neodvislých komunistů,⁴²³ kterou Bubník a jeho stoupenci založili v červnu (Neodvislá strana komunistická v Československu).⁴²⁴ V ní vytvořili vlastní zemskou organizaci.⁴²⁵ Ženy v ní měly čtvrtinové zastoupení v širším i užším VV a v kontrolní komisi. Zemská agitační komise žen čítala 8 členek, jednou z nich byla Marie Pížová (její jméno se stalo známé po prosincové stávce 1920, kdy za svou účast na Rosicku byla tato matka 4 dětí odsouzena do vězení). Sjezd (III. řádný) byl svolán na 26. – 28. září 1925. Součástí příprav na něj byl i článek v Komunistce, který s typickou baziliščí dvojakostí prohlašoval - Krize ve straně byla zažehnána. Dělnictvo bylo nerozhodné a dalo se i klamat, ale jakmile rozbíječi ukázali pravou tvář, odvrátilo se od nich. Zároveň se článek přece jen obával Bubníkových přívrženců a zajímavý byl argument o politické nevypěstlosti žen - Bubník vzal si za záminkou prolhané

---

⁴²² Ema Branišová: Vítězné manifestace, Komunistka 14. května 1925

⁴²³ OBROVSKÝ, Jan: Počátky bolševizace a její projevy v brněnské KSČ: vnitrostranický rozkol ve světle zprávy policejního ředitele o činnosti brněnské KSČ v roce 1925, in: Brno v minulosti a dnes, Archiv města Brna, Brno 2006

⁴²⁴ MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. Politické strany, c.d.

⁴²⁵ NA, fond 19/5 – materiály opozice, karton 86, sign. 1194, zpráva předsednictví zemské správy politické v Brně z 19. 8. 1925 o moravském sjezdu neodvislé strany kom.

heslo očisty a heslo potíží při přebudování strany. Svým přívržencům nařídil, aby ve straně zůstali a získávali další. Ženy se svou citovostí jsou vděčným cílem takových agitátorů. Jakmile slyší spravedlnost, očista, mravnost, neptají se kdo a proč a ve své horlivosti se mohou přidat i na stranu špatnou. Diskuze je nutná, ale nesmí vést k neklidu a rozkladu.⁴²⁶ Sjezd byl pro Bubníka a jeho přívržence poslední možností, jak zvrátit vývoj. Bubník opravdu vyzýval své sympatizanty, kteří ještě ve straně zůstali, aby z ní nevystupovali, protože působit bylo neúčinnější zevnitř. Vědělo se, že rozhodující bude volba delegátů. Přípravy a sjezd ale ovládlo vedení. Bubník na sjezd vůbec připuštěn nebyl a pokud na sjezdu došlo k vystoupení některého jeho sympatizanta, byl jeho projev ihned paralyzován protiprojevem přívržence vedení. Tak skončila první velká krize. Vystoupení Bubníka a dalších sice mělo širší ohlas mezi členstvem, ale ne podporu Moskvy. Oproti roku 1922, kdy byl vyloučen, ale zase zpět přijat Jílek a jeho skupina, se atmosféra změnila. Nyní vládlo razantní vyžadování poslušnosti a nebyla ochota udržet vůdce a členstvo za cenu kompromisů. Neodvislí po neúspěchu v listopadových parlamentních volbách 1925 vstoupili do sociální demokracie, někteří se vrátili do KSČ.

Volby přinesly KSČ úspěch, který byl až nad očekávání velký. V Čechách se stala nejsilnější stranou a v celorepublikovém měřítku ji předstihla jen strana agrární (díky hlasům na Slovensku). Úspěch přinesla předchozí práce a opoziční činnost. Lidé volící stranu (nečlenové) byli získáni slibem, měli očekávání. Ta strana nesplnila. Na schůzi ústředního ženodělu⁴²⁷ po referátu Hakena o volbách vystoupila Švábová, tehdy sekretářka žen. Kritizovala vedení (řekla, že se domnívá, že jako funkcionářka na to má právo), že nevyužilo vítězství. Komunisté měli útočit, ne se bránit, měli nabídnout jednotnou frontu všeho pracujícího obyvatelstva, podporu vlády levého bloku za podmínek – socializace dolů, kontrola bank, zvýšení pravomoci závodních výborů, revize pozemkové reformy, daňová reforma, zastavení restriktce státních zaměstnanců a úprava jejich platů, revize sociálního pojištění, ochrana matek a dětí, ochrana pracující mládeže, rozlučka církve od státu, uznání sovětského Ruska ad. Socialistické strany by to odmítly, ale propagační výhoda by byla na straně komunistů. Takto naopak sociální patrioti v tisku rozvířili kampaň, ve které nabízeli vytvoření jednotné fronty, dělnicko-rolnické vlády a dělníci týden čekali na manifest komunistického vedení.⁴²⁸ Strana vstup do vlády s buržoazií neplánovala, dělníkům ale její vítězství žádná praktická zlepšení nepřineslo. Byla tu síla, která za ní stála ve volbách,

---

⁴²⁶ Komunistka 24. září 1925

⁴²⁷ NA, fond 19/5, sign. 1144, protokol ze schůze říšského ženodělu 19. 11. 1925

⁴²⁸ Tamtéž.

a kterou si strana představovala využít k nátlaku, ale byla jen neurčitá. V Komunistce po volbách vyšel úvodník od Jana Švermy, ve kterém oslavoval vítězství strany jako úspěch a jako program strany po volbách nabízel jednotnou frontu pracujících. Strana získala přes milion hlasů, jistě polovina byla od žen. Další práce žen měla spočívat ve zvýšení činnosti k získávání nových členek. Vnikajte do továren, do závodů, dílen a vyhledejte ženy, které volily s námi a získejte je pro práci v našich organizacích.⁴²⁹

9.7 Další opozice a počínající stalinizace

V ruské komunistické straně pokračovaly vnitrostranické boje. Ženám byla jména Trocký, Zinověv známá jako autority, jejichž výroky byly uváděny jako citáty, ale rozhodně nebyly nějakými jejich vyznavačkami. O sporech se vědělo málo (vytvořila se nová opozice Trocký, Zinověv, Kameněv), protože vedení ruské strany žádalo sekce, aby k tomu nezapojovaly diskuzi a nechaly ji vyřešit si své problémy. Dá se říci, že ženy boje o moc nezajímaly. Samy se sice dožadovaly volení žen do funkcí ve všech orgánech strany na všech úrovních, ale o to usilovaly, aby mohly prosazovat také své ženské požadavky a aby na ně byl brán ohled. Pokud se účastnily opozic, tak jejich nesouhlas s oficiální politikou vycházel spíše z praktických důvodů, např. když jim nařízení o přebudování strany znemožňovalo práci, která se jim dařila. Jejich přístup byl přístupem zdola, protože jak už řečeno ženy na nařízení mohly jen reagovat, s postupující centralizací toto bylo ještě utuženo. Ženy se ani tak nedělily na zastánkyně toho a toho, ale spíše buď na umírněné, řekněme vycházející ze sociálnědemokratických principů masové a legální strany, nebo na důsledně zachovávající linii vedení, řekněme levé. Ženy byly funkcionářkami, ne političkami (až na pár výjimek). Trockistické opozice se ženy neúčastnily, zřejmě pro ně byla zejména teoretickým problémem, Trockého spisy (jako ostatně většina ve straně) neznaly. V roce 1926 se na stránkách ženského tisku řešil především delegátský systém. Otištěna byla oficiální zpráva, že Trocký a Zinověv byli v prosinci 1927 vyloučeni ze strany a proti jejich přívržencům v ČSR je nutné vést bezohledný boj, neboť mírné prostředky už byly vyčerpány.⁴³⁰ Tuto atmosféru zažila v Moskvě Marie Švábová, která tam od jara 1926 pobývala na mezinárodní leninské škole. Zaznamenala, že „na jednom ze stranických shromáždění, kde byl odsuzován Trocký, udělal (Vláša Burian) poznámku: „Do mrtvého lva si každý kopne.“ Tento výrok vyvolal pobouření, útok proti němu, což ilustrovalo, jak se spory vyhrotily. Vláša Burián byl

---

⁴²⁹ Komunistka 26. 11. 1925

⁴³⁰ Rozsevačka 1. prosince 1927

rozhořčen ostrými výpady, uzavřel se do sebe; stále více se odpoutával od naší skupiny a dostával se do izolace, ve které tvrdošjně setrval. Nakonec byl ze školy vyloučen. Teď teprve se začal shánět po spisech Trockého, stále více mu dával za pravdu; když se vrátil do Československa, jednoznačně Trockého hájil a napsal dokonce předmluvu k jeho knize *Ztracená revoluce*.⁴³¹

Dalším jevem, se kterým se setkala přímo u zdroje, byla teorie dočasné a relativní stabilizace kapitalismu a budování socialismu v jedné zemi. Souvisela s nástupem Stalina, který dosud na mezinárodním poli nebyl moc známý. Jeho jméno bylo více povšimnuto, až když mluvil na Leninově pohřbu. Stalin spolu s Bucharinem (který nahradil Zinověva ve vedení KI) razili od roku 1925 teorii, že v západní Evropě a severní Americe došlo k dočasné stabilizaci kapitalismu a je nutné soustředit se na budování socialismu v jediné zemi, kde se revoluce udržela, tedy v Rusku. K tomu Rusko potřebuje klid a aby nebylo ohrožováno nebezpečím válek ze strany imperialistických států. Úkolem sekcí Kominterny bylo působit ve svých zemích v tomto duchu. Nová taktika vzbudila mezi komunisty nesouhlas a kritiku, byla považována za ústup od revoluce. Podle Švábové byla žákům v leninské škole tato problematika vysvětlována a „pochopili jsme záhy, že v SSSR nemohou přešlapovat na místě, že musí mít pro sebe jasnou perspektivu, když socialistická revoluce v dalších zemích, zejména v Evropě není v blízkém dohledu. ... Možnost výstavby socialismu v jedné zemi, obrovské svou rozlohou, s nesmírným přírodním bohatstvím i s nadaným lidem se nám zdála jediné možnou.“⁴³² Doma si mezitím ženy zvykaly na utužování centralismu, byrokratismu, bolševizaci, tj. naprostou podřízenost moskevskému vedení. V roce 1926 byli Šmeral a Kreibich zvoleni do EKI a tím vzdáleni od československé strany. Vedení převzal opět Jílek. Postupně se zformovalo několik opozic kolem Jana Skaláka, Aloise Neuratha, Bohuslava Ečera. Ženy se na nich téměř nepodílely.

V roce 1927 vyvolala rozruch brožura Karla Goliatha-Gorovského, původně nadšeného bolševika, ale již stojícího mimo stranu, ve které vynesl na veřejnost informace ze zákulisí komunistické strany, respektive jak to chodí v jejím vedení. Podle policejní zprávy⁴³³ zasvěcení ve straně přiznávali, že je na tom hodně pravdy. Zpráva dále uváděla, že Goliath vystupoval v dohodě s opozicí a jejím cílem bylo dosáhnout odchodu soudobého vedení strany. Jejich postup byl dalším typem vzpoury a pokusem o očistu strany. Goliath příčinu

---

⁴³¹ ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky, c.d.*, str. 81

⁴³² ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky, c.d.*, str. 77

⁴³³ NA, fond 19/5, materiály opozice, karton 86, sign. 1195, 6, zpráva policejního ředitelství v Praze presidiu zemské správy politické z 6. 10. 1927

kritického stavu KSČ viděl v metodách Stalinova byrokratismu a naprostému přizpůsobení československého vedení. Mechanickým přijímáním příkazů z Moskvy se strana odklonila od marxismu, který ke prospěchu věci se dokázal pružně přizpůsobovat poměrům. Kritizoval Jílkovo vedení a jeho metody, kdy velkou roli hrálo podplácení a závislost na penězích z Moskvy. Mj. už v roce 1925 Josef Teska, když vystupoval v opozici s Bubníkem, mluvil o ruském zlatu a že vůdci prodali svou čest ruským bolševikům a dnes nemohou odejít, ani kdyby chtěli.⁴³⁴

9.8 Obrat doleva

Koncem 1927 a v roce 1928 zahájila KI výrazný obrat doleva. Teoretici Kominterny (iniciátorem byl Bucharin) dospěli podle rozboru hospodářské a politické situace k názoru, že lidstvo ve svém poválečném vývoji vstupuje do tzv. třetí etapy. První období bylo po válce, kdy se očekávala revoluce a došlo k rozchodu se sociální demokracií. Druhé období bylo charakterizováno dočasnou stabilizací kapitalismu a taktikou jednotné fronty. Třetí období se projevuje zostřením rozporů v kapitalistické společnosti, které mají za důsledek radikalizaci dělnictva. Imperialisté připravují útok na Sovětský svaz, kapitalismus se blíží své finální krizi a historické vítězství socialismu je na dosah.

Jílkovo vedení bylo zpětně kritizováno, že v období stabilizace kapitalismu strana pod jeho vedením upadla do pasivity. Jílek se později hájil, že EKI jeho činnost schvalovala a dokládal to citacemi z jejích zpráv. Bylo to marné, KI měnila politiku často a tohle ji nezajímalo. Stránky ženského tisku v té době byly plné líčení sociálních nespravedlností, vyzývání k demonstracím a stávkám. Čtenář Rozsevačky musel nabýt dojmu, že ke stávkám dochází každou chvíli. Ve skutečnosti tomu tak ale nebylo. Zprávy v Rozsevačce byly spíše o vypjatých situacích v továrnách, kdy se stávka očekávala, ale často k ní nedošlo, protože se podařilo uzavřít kompromis nebo se dělníci zalekli rizik a do stávky nešli. V 2. polovině 20. let totiž přibýlo stávek, které končily neúspěchem. Nejméně stávek bylo v roce 1926. V následujících 2 letech se jejich počet zvýšil, dělníci a dělnice požadovali růst mezd, který by kompenzoval růst životních nákladů (nejvíce se vzestup cen projevil u základních potravin). Proti Jílkovi vystupovali kriticky zejména mladí. Kritizovali jeho politiku, ale i jeho osobnost – podle Švábové byl omezený, neschopný teoretického uvažování, ješitný a vztahovačný. Mladých kritiků se zbavil v roce 1926, když je vyslal na školu do Moskvy nebo přidělil na práci mimo Prahu.

---

⁴³⁴ NA, 19/5, materiály opozice, karton 86, sign. 1194, předsednictví zemské správy politické v Brně 19. 8. 1925

Nahromaděné problémy a neshody se projevíly po tzv. Rudém dnu. Na 6. července 1928 byly do Prahy svolány rozsáhlé demonstrace proti zakázané spartakiádě (chtěly přitom využít chystané hasičské slavnosti). Všichni se pak shodli na tom, že akce vzbuzovala velká očekávání, ale přitom nebyla připravena. Příprava spočívala jen ve vydávání revolučních hesel a plakátů. Protože rétorika strany v té době byla značně radikální a dostávala do konfliktu se státní moci a cenzurou, byla hesla otiskována v rámci imunizovaných řečí poslanců. Tak poslankyně Marie Vobecká volala:

Vy, všechny proletářky, které trpíte nouzí a bídou, přijďte dne 6. července do Prahy manifestovati:

Za ochranu práce pro ženy,
za sedmihodinový den pracovní,
za úplný sobotní a nedělní klid práce,
proti kapitalistické racionalisaci
a za zlepšení sociálního pojištění.

Vy, všechny proletářské ženy, které jste přinesly největší oběti ve světové válce, přijďte všechny protestovati:

Proti imperialistickému vraždění,
proti militarisaci žen,
proti zuřivé, bezmezné persekuci proletářských dětí, proletářských žen, které nejsou rovnocenné ani politicky, ani hospodářsky v Československu, ani v jiném státě kapitalistickém, ale zato zemí politické a hospodářské rovnosti žen jest SSSR.
Ať žije Sovětský svaz!
ať žije Rudý den proletariátu Československa!“⁴³⁵

Rudý den byl prezentován jako měření sil s buržoazií a státní orgány se podle toho na střetnutí připravily. Podle líčení ženského tisku po akci (ovšem opět kvůli cenzuře přetiskováním zpráv z měšťáckých novin) měly posádky v okolí Prahy pohotovost, četnictvo bylo staženo do Prahy, nádraží byla pod policejní kontrolou, na rampě Národního musea byly připraveny

---

⁴³⁵ Řeč Vobecké z 21. června 1928, Rozséváčka 28. června 1928.

vojenské oddíly, okolními ulicemi procházely zesílené hlídky a kolem Václavského náměstí byla soustředěna jízdní policie.

Jak vtípně popsal Stanislav Budín, byla hlavní pražská nádraží už od předchozího večera obsazena policií, takže vedení strany vydalo příkaz, aby venkovští soudruzi, kteří pojedou do Prahy na demonstraci, vystoupili už na předměstském nádraží a měli v klopě karafiát, podle kterých je poznají zvláštní spojky a odvedou je na seřadiště. Jenže tento pokyn se dostal do rukou policie, takže v ranních hodinách byl každý, kdo vystoupil na předměstském nádraží s květinou v klopě, odveden na nejbližší policejní komisařství. Když měla dopoledne začít demonstrace, bylo Václavské náměstí plné policie, zvědavců, kteří vítali bodré hasiče nebo se přišli podívat na začínající revoluci. A pak tam bylo několik set komunistů, většinou mládeže a studentů, a několik funkcionářů v čele s poslancem Bolenem, kteří se procházeli po chodnících, konspirativně se zdravili a čekali na signál k zahájení demonstrace. Ale protože její krach byl zřejmý, tento signál nepřišel. Bolen, který měl demonstraci zahájit, se pořád procházel a ukusoval kyselé okurky, které prodávaly báby. Policejních detektivů bylo více než komunistů a tu a tam odváděli nějakého revolucionáře, kterého znali.⁴³⁶ Jak byl neúspěch vysvětlován řadovým členkám? V článku Čím měl být Rudý den?⁴³⁷ se odpovídalo, že - velkou mezinárodní demonstrací za denní požadavky pracujícího lidu. Rozhodně neměl být pokusem o komunistický puč, jak ho líčili měšťáci a socialisté. Přípravy stály 2 miliony Kč! Indiferentní masy byly těmito přípravami zastrašeny, a proto se demonstraci nepodařilo provést v zamýšleném rozsahu. Je třeba říci si otevřeně - tentokrát jsme byli vůči nepřátelské přesile slabí, ale příště nebudeme!⁴³⁸ Krach Rudého dne rozebhl dalekosáhlé změny.

VI. kongres KI v létě 1928 dokonil obrat doleva. Zejména německá delegace na něm prosazovala tvrdou linii (Stalinovu), že největším nepřítelem je sociální demokracie. Bucharin se snažil teorii o sociálfašismu mírnit a závěrečné rezoluce byly bližší jeho formulacím. Kongres také položil důraz na železnou disciplínu a bezpodmínečnou podřízenost KI. Československá delegace přijela na kongres rozdělena na většinu stojící za Jílkem a menšinu, kterou tvořili jeho kritici z řad mladých, neznámých, kolem Gottwalda. Aby byla tato levá skupina posílena, bylo rozhodnuto, že jednání se zúčastní také žáci leninské školy, mezi nimi Marie Švábová. KI rozhodla, že v KSC se nejednalo jen o určité chyby, ale že celá linie byla nesprávná, oportunistická, ve straně jsou stále zbytku

---

⁴³⁶ BUDÍN, Stanislav: Jak to vlastně bylo, c.d., s. 71

⁴³⁷ Rozsevačka 19. července 1928

⁴³⁸ Předpokládala se účast 120.000, dostavilo se sotva 6.000.

sociáldemokratismu, a podpořilo gottwaldovskou skupinu. EKI vydala Otevřený list Komunistické straně Československa, který měl být platformou k diskusi před sjezdem a podle Švábové obsahoval hlavně Gottwaldovy formulace.

Mezi oběma skupinami se po návratu rozhořel boj a připravovaly se na sjezd. Mladí vyvíjeli mimořádnou aktivitu. Jezdili po celé republice a agitovali. Měli podporu moskevského vedení (Švábová vzpomínala, že zástupce KI Polák Henrikovski, zvaný Ziegler, přicházel na jejich schůze), ale nesetkávali se s plnou podporou mezi členstvem. Proto byl V. sjezd na doporučení KI odložen z prosince na únor, aby bylo na zpracování členstva více času. Na stranu mladých se přidala i např. Julie Prokopová, před V. sjezdem prý vystoupila na 65 schůzích.⁴³⁹

9.9 Vypuknutí krize 1929

V. sjezd se konal 18. – 23. února 1929 za dosud nezvyklých okolností. Termín a program nebyly náležitě ohlášeny předem, delegáti často nevěděli, kam se dostavit. Sjezd byl v režii Gottwaldovy skupiny, která opatření odůvodňovala nutnou ilegality. Opozice v tom viděla prostředek, jak je z účasti vyřadit. Sjezd probíhal pod dohledem Henrikovského-Zieglera a Manuilského. Bylo zvoleno nové vedení z mladých, sekretářem se stal Gottwald. Proti jeho novému kurzu se nejdříve postavila většina ve vedení MVS v čele s Josefem Haisem. Pak vystoupilo s prohlášením 26 poslanců a senátorů (někteří svůj podpis později odvolali, mezi nimi Gizela Kolláriková⁴⁴⁰). Značnou pozornost vzbudil Manifest sedmi spisovatelů, který vyšel Lidových novinách 25. března a byl také rozšiřován formou letáků. Podepsali ho Josef Hora, Marie Majerová, Helena Malířová, S. K. Neumann, Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert a Vladislav Vančura. V organizacích docházelo ke střetům obou táborů a formovala se široká opozice, která požadovala svolání mimořádného sjezdu. Rozkol se posléze přinesl i do přidružených organizací.

Ve straně byla proti opozičníkům rozpoutána štvavá kampaň. Na stránkách Rozsevačky, která zůstala v rukou stoupenkyň nového vedení, byli označováni za nesourodé živly, zbytky

---

⁴³⁹ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, c.d.

⁴⁴⁰ „Prehlasujem, že svoj podpis na prehlásení čiasti poslancov a senátorov v plnom rozsahu odvolávam, a to z toho dôvodu, že som poznala jeho strana nepriateľ'ský, rozbíjačský charakter, ktorého účelom je rozšírenie frontu livkidátorov, snažiacích se previesť revolučné robotníctvo na kontrarevolučné koľaje. V plnej miere odsuzujem kontrarevolučné vystúpenie Jílek-Bolen-Neurathovej skupiny, ktorá postupuje v jednotnom fronte s fašistickou skupinou Haisa a spol. a robí pokusy na rozbitie strany. Zaväzujem se podrobiť sa každému usneseniu ústretu strany, jako tiež krajského vedenia. Giza Kollariková, poslanec“

Rozsevačka 18. dubna 1929

Kolláriková byla přesto vyloučena, zasadil se o to Evžen Klinger, zemský tajemník pro Slovensku a Podkarpatskou Rus. V prosinci 1929 zahajovala konferenci opozice na Slovensku.

sociální demokracie. Živly, které se nyní projevují a odpadávají, protože svůj osobní význam staví nad zájem strany, bojí se perzekuce a jsou zklamány, že strana není klidným místem k odpočinku, jak si představovaly. Je příznačné, že zaútočily v době, kdy se chystá zhoršení životní úrovně dělnické třídy, provedení fašistického převratu a činí se přípravy k nové válce. Pro stranu je tento proces očistou, jejím úkolem je bolševické plnění usnesení VI. kongresu KI a V. sjezdu KSC. Tyto argumenty byly mezinárodní. Boj proti „pravé úchylce“ byl předznamenán na VI. kongresu, kdy se Stalin chtěl zbavit dosavadního spolupracovníka Bucharina, který byl jeho posledním protivníkem.

Při útočení na opozici ženy využívaly i dosavadní nespokojenosti z hlediska žen, viz např. titulek článku „Hais rozehnal sekretariát žen při MVS“.⁴⁴¹ Haisovo vedení kritizovaly za jeho předchozí sabotování práce mezi ženami v odborech. Dle usnesení Rudé odborové internacionály se měla provádět agitace a propagace mezi ženami, měly být zařazeny do všech zápasů dělnické třídy. Rudé odbory měly bojovat i za speciálně ženské požadavky, a tím k sobě ženy přitáhnout. Měly se věnovat se výchově funkcionářek, ustavit komise dělnic od skupin až po představenstvo. Ale Hais a další prací mezi ženami opovrhovali. Haisovo vedení práci mezi ženami zřejmě opravdu nepřikládalo takovou důležitost, ale tvrzení o sabotáži bylo přehnané. Vždyť právě Hais byl oficiálním vydavatelem odborového časopisu pro ženy Dělnice.

Útok musel být veden také proti Malířové, dosavadní redaktorce Rozsevačky. Velkými písmeny bylo otištěno v Rozsevačce i Rudém právu - Dělnice Petruše Stránská píše spisovatelce Heleně Malířové. Protestuje v něm proti zasílání kladenské Obrany svobody (listu opozice) na svou adresu. Mj. píše „nemáte práva obracet se na poctivé proletářské ženy, které Vám zdají se býti nedosti vědomé, než aby dovedly rozpoznati pravou podstatu rozvratné Vaší činnosti. Odsuzuji proto zákeřný výpad všech zjevných i skrytých dosud likvidátorů proti revolučnímu dělnickému hnutí, považuji tento výpad za nejhorší zločin, spáchaný na dělnické třídě, zločin, který krvavým písmem do historie dělnického hnutí bude zaznamenán“.⁴⁴² Malířová atmosféru výstižně shrnula: „Pravičák. Oportunista. Sociálpatriot. Sociálfašista. Jak se měnila situace ve straně, měnila se i stranická terminologie. ... Levá úchylka byla urážka, pravá úchylka byla urážka. Ale všechny potupy vyvrcholily roku 1929

---

⁴⁴¹ Rozsevačka 4. dubna 1929

⁴⁴² Rozsevačka 11. dubna 1929

v slovo ze všech nejpotupnější, a to slovo bylo: Likvidátor. Jedovatější slinou nemohl komunista komunistu postříknout.“⁴⁴³

Vedení přikročilo k vylučování opozičníků. Dělo se tak ne vždy podle pravidel, vylučovalo ústředí a místní organizace (či buňky) někdy nedostaly příležitost se vyjádřit. Zachoval se protokol z výslechu, který vedli zástupci polbyra s Helenou Malířovou (viz příloha). Zpočátku nechtěla vypovídat a požadovala otázky písemně. Jako důvod uvedla, že se obává překroucení své výpovědi. Postupně ji ale otázkami vtáhli do rozhovoru a začala odpovídat. Nejdříve kladli otázku disciplíny. Ptali se, zda uznává příkazy a závěry ústředí jako závazné. Kritizování mimo stranu je porušením disciplíny. Na to Malířová odpověděla, že má jiný názor, co znamená strana. Znovu jí opakovali, že když kritizuje mimo stranu, značí to, že už jí strana nestojí za to, aby o její zlepšení usilovala v rámci strany. To odmítla. Po zpočátku neurčitých odpovědích z jejích odpovědí posléze vyplynulo, že leták podepsala a s jeho šířením souhlasí. Na otázku, zda by podpis odvolala, odpověděla, že ne. Jejím základním opravňujícím argumentem bylo - „Neztotožňuji vedení se stranou. Pro mne je strana něco jiného.“ Výslech by pokračoval, ale Malířová sama pronesla „Soudruzi, nechte toho. Stačí přece, že jsem leták podepsala. Leták je jasnější. K čemu tedy otázky.“ Výslech byl poté ukončen.⁴⁴⁴

9.10 Cesta žen k opozici a její ustavení

Při vypuknutí krize vyplulo na povrch něco, co dlouho zůstávalo pod povrchem. V roce 1929 vystoupila generace zakladatelek. Žen, které se vrhly do budování strany s ideály a v očekávání brzké revoluce, ale vývoj se začal ubírat jiným směrem, se kterým nesouhlasily. Zatím ale jako disciplinované členky strany mlčely a snažily se přizpůsobit. Snad si tak jako Malířová říkaly, že základní myšlenka je dobrá, chybují jen lidé,⁴⁴⁵ nebo že se jedná jen o drobnosti, a doufaly ve změnu. 1925 si Majerová v dopise přítelkyni postěžovala, že to ve straně nemá lehké, nesouhlasí s mnoha rozhodnutími vedení, ale zůstává na svém místě, aby udržela úroveň ženského komunistického tisku. Je to ojedinělá zmínka, ale dokládá, že právě mlčení bylo někdy výmluvnější než mluvení.

---

⁴⁴³ MALÍŘOVÁ, Helena: Deset životů, Československý spisovatel, Praha 1954, str. 187

⁴⁴⁴ NA, fond 19/5, karton č. 17, a.j. 134, Verhör der Malířová, květen 1929

⁴⁴⁵ To bylo její heslo už z anarchistických dob (použito ve hře Bratrství). 1929 ho obměnila - Strana není ještě komunismus. Strana může na čas – věří, že velice krátký – zbloudit z cesty komunismu. Strana jsou lidé, kteří se mohou mýlit, neshodovat, škodit. Komunismus zůstává.

Dvě otázky a dvě odpovědi, Komunista 19. 9. 1929.

Tyto ženy teď v sobě našly sílu vystoupit ze stranické disciplíny a pokusit se o nápravu toho, co samy budovaly. O návrat k myšlenkám, které je ke komunistickému hnutí přivedly, a které se po cestě ztratily. Jinak by musely samy sobě přiznat, že co budovaly, bylo zlé. Po zkušenostech z předchozích krizí věděly, že v případě neúspěchu je čeká odsunutí na okraj a hlavně by to znamenalo vyřazení z práce pro stranu, se kterou už srostly. Jejich další osud se jim v takovém případě jevil jako vzduchoprázdno. Také věděly, že na ně bude dosavadními spolupracovnicemi útočeno jako na likvidátorky. Byla tu též existenční svázanost se stranou, která byla pro mnohé silným důvodem, proč zůstaly.

Že se k tomuto kroku přesto odhodlaly, svědčí, že mez toho, co byly schopné akceptovat, byla překročena. Šlo i o to zachovat si sebeúctu. Když už se rozhodly, tak to byl boj o všechno. Ženy splynuly s opozičním proudem, žádné speciálně ženské požadavky nastolovány nebyly, hlavní bylo uskutečnit obrodný proces. Nutno ale podotknout, že opozice nebyla jednotným tělesem, skládala se z několika volných skupin, např. Malířová při výslechu prohlásila, že nesouhlasí s Haisem. Jejich společným cílem bylo dobýt zpět stranu, kterou oni budovali a která je jen dočasně uzurpovaná skupinou mladíků podporovaných z Moskvy, kteří se musí brzy znemožnit sami. Proto opozice (snad i poučena z neúspěchu předchozích opozic) trvala na tom, že není samostatnou stranou a důsledně se označovala za opozici komunistické strany. Začala však budovat vlastní organizace, přičemž iniciativa přišla shora. Nejdříve vznikly krajské organizace, ale opozice velmi stála i o místní organizace, věděla, že jsou základem strany. Baštami opozice se stalo Kladno a Brno.

Zajímavým dokladem, že i opozice uvažovala v mezinárodních souvislostech, je hlášení policejní zprávy o tom,⁴⁴⁶ že koncem února 1929 opozice v Brně založila výbor pro záchranu Trockého. Brněnská opozice sice byla pravější, ale s Trockým ji spojoval boj proti tehdejšímu vedení. Od Trockého přívrženců v Německu získala informace, že byl vyhoštěn do Cařihradu a trpí zdravotními problémy. Chtěla pro něj u československých úřadů vymoci povolení k pobytu, aby se tu mohl léčit. Zpráva referuje, že brněnská opozice se bojí, aby se Trocký nedostal do Německa, kde opozice zašla příliš doleva a Trockého by využila k neuváženým krokům. Jeho pobytem v ČSR si slibovala posílení své pozice a oslabení oficiálního vedení. Výbor se rozhodl vyslat do Cařihradu Bertu Fridrichovou, manželku redaktora Rovnosti v Brně Václava Fridricha, která byla rozená Ruska a znala se s dcerou Trockého. Každopádně Trocký v ČSR nepobýval a do Německa se také nedostal.

---

⁴⁴⁶ NA, fond 19/5 – materiály opozice, karton 86, sign. 1197

Od počátku května vydávala opozice svůj list *Komunista*.⁴⁴⁷ V záhlaví měl tradiční marxistické motto „Proletáři všech zemí, spojte se!“ a také charakteristické heslo „K masám!“ To bylo heslo Leninovo, vytýčené na III. kongresu KI v roce 1921. Na Kladně byl v polovině května založen list *Obrana svobody*.⁴⁴⁸ V prvních číslech byl vyložen program opozice - záchrana masové strany, která v roce 1925 ve volbách získala milion hlasů a naháněla strach všem odpůrcům dělnické třídy. Dnes je v troskách, bezmocná. Nedovedla ji zničit nenávisť buržoazie a perzekuce státního aparátu, ale zničilo ji vlastní vedení. Příčiny krise jsou převážně mezinárodní povahy, ale byly vystupňovány neschopností vedení. Tvoří ho většinou studenti buržoazního původu, bez životních zkušeností, zato hlavy mají naplněné revolučním romantismem. Programem opozice je marxismus a leninismus, který byl oficiálním vedením KSČ v praxi dávno opuštěn a zaměněn anarchosyndikalismem a papírovým ultralevičáctvím. Zavedli diktaturu a stranu přeměnili v sektu. Podle opozice je nutné počítat se skutečným životem, vrátit se k politice, která dělnictvu přináší v jeho třídním boji prospěch a úspěchy a přibližuje ho k cíli, k vítězství socialismu.

9.11 Soubor opozice s oficiálním vedením strany

Hlavním zlem tedy podle opozice bylo, že stranu nyní vedou „Friedové, Guttmanové, Reimannové, Gottwaldové a Rennerové“. Patřila mezi ně i jedna žena - Marie Švábová. Bylo jí 27 let, tedy i věkem naprosto zapadala do této skupiny, jejíž členové byli většinou narozeni po roce 1900.⁴⁴⁹ Svoji oprávněnost k vedení viděli v tom, že staré vedení bylo zatíženo sociálnědemokratickým uvažováním a nebylo schopno prosazovat nové metody, které byly nutné k tomu, aby se strana posunula dál, dopředu. Je pravda, že i jiní straníci cítili, že strana se nachází v krizi a je potřeba změny. Prosadila se právě tato skupina. Marie Švábová se na V. sjezdu stala kandidátkou politbyra, byla tak první ženou v tomto orgánu, v dubnu pak byla kooptována jako řádná členka Karla Pfeiferová. V ÚV měla Švábová na starosti práci mezi ženami, mládež, tělovýchovu a komunální politiku. Stejně jako ostatní členové byla zahrnuta množstvím práce, kterou se snažila zvládnout, aby dokázala, že

---

⁴⁴⁷ 1. číslo 1. ročníku vyšlo v Praze 1. května 1929. Vycházel 1x týdně, měl 4 listy, jednotlivé číslo stálo 60 hal. Redakci řídil O. E. Berger, sídlila v Benediktinské 8, Praha I. Vydavatelem byl A. Muna. Poslední 27. číslo vyšlo 24. října 1929 s odůvodněním, že jednotným orgánem opozice bude *Obrana svobody*.

⁴⁴⁸ 1. číslo 1. ročníku vyšlo 23. května 1929. Vycházela 1x týdně, měla 3 listy velkého formátu, jednotlivé číslo stálo 60 hal. Vydavatelem byl A. Muna.

⁴⁴⁹ Na počátku 30. let, když Švábová pobývala v KI, řekl jednou Manuilevskij řekl Gottwaldovi: „To se vám to tady dělá, když tu máte takového zástupce jako Máňu, která to s lidmi umí a kterou mají rádi.“ Na to se Gottwald s podivem ozval: „Na Máňu jsme se nikdy nedívali jako na ženskou.“ Marii Švábovou tento výrok zřejmě potěšil, protože jí byla považována za naprosto rovnocennou spolubojovnici.

ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*, c.d.

nové vedení umí řídit stranu. Problémů bylo víc než dost a opozice měla pravdu v tom, že nové vedení zpočátku situaci nezvládalo. Vrhli se ale do práce s energií a obětavostí. Jako předchozí generace ani oni nelitovali obětovat soukromý čas, politika jim byla vším. Zpočátku měli podporu Moskvy, ale brzy přišla za neúspěchy i kritika. Navíc nové vedení nebylo jednotné, postupně se v něm vyhranily dva směry. Jeden vedl Evžen Fried, podle popisu Švábové výrazná vůdčí osobnost, osobně čestný a obětavý, ale sektář a dogmatik. Prosazoval např. setrvat ve stávce do posledního muže, odmítal parlamentní práci apod. Druhý tábor, realističtější, do kterého se sama počítala, se seskupil kolem Gottwalda. Někdy prý nebylo jasné, kdo je vůdce, a museli Gottwalda přesvědčovat, aby to byl on.⁴⁵⁰ Navenek byl nový kurz výrazně levicový a sektářský. Zatímco opozice vyzdvihovala drobný boj a organizační práci, nové vedení podle ní používalo jen revoluční fráze a vykřikovalo konečné cíle a hesla. Zcela v intencích Moskvy přikázalo opustit taktiku jednotné fronty, vystupovat jako jediná třída pracujících a zosřít útoky proti sociální demokracii, jejíž levé křídlo bylo považováno za největšího nepřítele (to byla Stalinova verze). Dále např. politbyro vyhlásilo, že zemská a okresní zastupitelstva jsou orgány fašizujícího se státu, a všichni komunisté mají z funkcí v nich vystoupit. Ani při dělnických akcích komunisté zásadně nespolupracovali s ostatními socialistickými stranami. Pořádali vlastní akce, které ale pro svou radikálnost byly často zakázány, nebo nebyly zvládnuty organizačně a měly malou podporu členstva. Např. Hais tvrdil, že když převzal vedení MVS, polbyro proti němu zorganizovalo demonstraci cca 50 studentů, přičemž část z nich tvořili bulharští emigranti.⁴⁵¹ Obě strany podléhaly hysterii obvyklé v komunistické straně. Vedení tvrdilo, že opozice uzavřela dohodu s Hradem. Opozice zase, že buržoazie se pokouší rozbít komunistické hnutí pomocí polbyra (tvoří ho převandrovalci z buržoazního tábora a buržoazní tisk jim dodává argumenty proti opozici).

Nové vedení se okamžitě dostalo do finančních potíží, které svádělo na předchozí vedení. Spory ve straně byla zanedbávána organizační práce, nevybíraly se členské příspěvky, velká část členstva odešla, poklesl odběr tisku. Dle informací opozice s finančními subvencemi z Moskvy nebylo možné počítat, protože ta je omezila i v mezinárodním měřítku. Finanční krizi se vedení snažilo řešit jednak snížením platů zaměstnanců strany, jednak vydalo heslo do 1. května sebrat milion korun! (Dle čísel opozice se sešlo pouhých 38.000 Kč.) Vedení také zvýšilo členské příspěvky. S opozicí svádělo boj o většinu ve vedení družstev Lidový dům

---

⁴⁵⁰ Tamtéž.

⁴⁵¹ Obrana svobody 23. května 1929

v Karlíně (s tiskárnou Svoboda) a záložnu Budoucnost. Opozice také své stoupence také vyzývala, aby jí posílali úpisy na II. spartakiádu, která se nakonec nekonala, a hodlala je využít jako nátlakový prostředek. Velkým problémem byly odbory, které z většiny zůstaly na straně opozice. Rudé odbory či trucesvazy, jak je nazývala opozice, nemohly vyplácet podpory v nezaměstnanosti (dokud nebyly uznány jejich stanovy a nestaly se partnery ministerstva sociální péče), což zpočátku značně zvýhodňovalo Haisův svaz.

Opozice, ač měla velkou podporu, musela přiznat, že zatím za sebou nemá většinu členstva. Bylo to přičítáno tomu, že členové byli oklamáni agitací oficiálního vedení. Malířová psala, že se nezlobí na soudružku Stránskou, jejíž dopis byl proti ní využit – Soudružka Stránská je poctivá dělnice a je přesvědčena, že co se v „Rudém právu“ napíše, je svatá pravda. Nepřemýšlí. Zavírá oči před fakty, které jí působí bolest. Nedovede odlišovat lidi od myšlenky, vedení od komunismu.⁴⁵² Vážná byla výtka z porušení disciplíny, protože tu oni sami v členstvu pěstovali. Nezbyvalo, než se ospravedlňovat tím, že polbyro není strana, stejně jako zástupce EKI není KI a někdy jsou chvíle, kdy je porušení disciplíny oprávněné. Jejich hlavním cílem bylo přesvědčit, že oni jsou ti opravdoví komunisté, kteří pokračují v Leninově odkazu. Kontinuitu dokazovali také tím, že nadále věnovali pozornost sociálním tématům, kritizovali stát, buržoazii i sociální demokracii. Vyzývali své stoupence - pracujte zase s bývalým nadšením a láskou, zakládejte organizační síť našich akčních výborů, pracovat je třeba neustále a všechno půjde! Většinu nevyburcovali. Masa má sklon k pasivitě a i když třeba někteří podporovali nesouhlas, zůstávali ze setrvačnosti ve straně, nebo z ní vystoupili, ale bez boje. Přicházely sice dopisy na jejich podporu, zprávy z míst, kde docházelo k opozičním vystoupením (a také perzekuci ze strany vedení), a to je utvrzovalo v tom, že jejich hnutí se rozvíjí. Na konci června 1929 se na Kladně sešla říšská konference opozice v KSČ. Byl na ní projednán akční program a další postup a zvolen říšský akční výbor opozice KSČ.⁴⁵³ V září 1929 se konala říšská konference opozice KSČ z německých obvodů v Aši a v prosinci 1929 konference na Slovensku.

Co opozici povzbuzovalo a zvyšovalo její naději na vítězství bylo, že v reakci na vývoj v SSSR a KI se utvořily opozice i v dalších komunistických stranách. Největší význam měla opozice v Německu. Její vůdce Heinrich Brandler v prosinci 1929 navštívil ČSR a mluvil na schůzích opozice. Výrazná byla opozice také ve straně americké, švédské a britské, vznikla i ve Francii, Itálii a dalších zemích. Z Německa vzešly snahy o společný postup, v Berlíně byl

---

⁴⁵² Dvě otázky a dvě odpovědi, Komunista, 19. 9. 1929.

⁴⁵³ Předseda Muna, místopředseda Neurath a Jílek, pokladník Skalák, zapisovatel Houser. Obrana svobody 25. července 1929

vydáván Mezinárodní věstník komunistické opozice a v říjnu 1930 se zde konala mezinárodní konference. Co se týká vývoje v SSSR, ten pro opozici příznivý nebyl. Vedení ovládal Stalin a jeho aparát, představitelé opozice byli zbavováni funkcí. Tisk opozice přinášel zprávy o odstranění Bucharina, Rykova a Tomského, posledních Leninových nejbližších spolupracovníků. Nepřijal přitom oficiální vysvětlení, že např. Rykov byl zbaven funkce předsedy Rady lidových komisařů RSFSR proto, že prý není praktické, aby jeden člověk byl předsedou rady SSSR i RSFSR. Podle nich šlo o to, že kritizoval Stalina a měl být výstrahou dalším z pravé opozice. Dále opoziční tisk informoval, že za Bucharina byl kooptován Gottwald (jak poznamenal „jistě rovnocenná náhrada“) a kandidátem se stal Reimann. O Stalinovi se vyjádřil, že ho k moci dostalo jeho manévrovací umění, bezohlednost, volnost v zásadách i taktice (což, jak píše, by dalo se nazvat i jinak, přílehlavěji). Za cíl si vytkl objektivně informovat o dění v Sovětském svazu, kterému více než zkreslováním skutečnosti prospěje přiznáním, že ani tam „nelétají pečení holubi do úst“.

Když byly na konec října 1929 překvapivě vypsány předčasné volby, čekalo se s napětím, zda opozice půjde do voleb. Většina ústředí opozice rozhodla nejít do voleb samostatně a své příznivce vyzvala volit oficiální stranu. Jako důvod uvedla ne, že by měli slabé pozice, ale protože nechtějí tříštit stranu. Vědí, že dělníci ji mají pořád rádi. Polbyro je pomlouvalo, že chtějí převést dělníky k sociální demokracii a že jsou zaprodanci buržoazie a Hradu. Nyní tedy dokazují činem, že tomu tak není. Rudé právo reagovalo prohlášením „nechceme hlasy likvidátorů.“ To přesto, že (jak opozice kriticky poznamenala) si říkali o širokou podporu, vyzývali zbídačené maloměšťáctvo, ať volí komunisty, a razili heslo „třída proti třídě“. Opozice však voleb hodlala využít k agitaci pro svoje požadavky – 1) zahájení diskuse a obnovení vnitrostranické demokracie, 2) svolání sjezdu strany, 3) zastavení vylučování a přijetí zpět vyloučených, 4) rozpuštění odborových trucsvazů a obnovení jednoty MVS. Ve volbách KSČ oproti těm předchozím v roce 1925 výrazně ztratila (z 2. místa klesla na 4., ztráta 200.000 hlasů). Ovšem při zohlednění krize, která stranu značně oslabil, propad nebyl tak velký. Polbyro neúspěch ve volbách nevidělo v nesprávné linii (jako opozice), ale v tom, že nebyla všude prosazena a v nedostatečné přípravě předvolební kampaně. V obecních volbách v listopadu 1929 postavila opozice v některých místech vlastní kandidátku a ve svých baštách měla úspěchy.

9.12 Konec opozice

Jakou měla opozice představu o dalším vývoji? Rozhodně nechtěla zůstat nějakou skupinou mezi reformismem a komunismem, dosud takové skupiny neměly dlouhého trvání. Účastníci opozice věřili, že tentokrát jim je vývoj nakloněn. Věděli také, že jsou součástí širšího celoevropského hnutí. Podporu nejdůležitější, tedy Kominterny a ruské strany neměli, ale to se mohlo změnit. KI už několikrát dokázala, že je obratů o 360° schopna. Opravdu očekávali (nebo doufali?), že ultralevá taktika nemůže mít úspěch a zhroutí se. Čekali, že členstvo si to uvědomí a dá popud k nějaké akci, kdy opozice převezme vedení strany. Vhodný okamžik se ale nedostavil a polbyro se stále drželo u moci. Poslední velký pokus o změnu a snaha o nápravu, tak jako předchozí, vyzněl do ztracena. 1930 MVS vstoupil do Odborového sdružení československého. V říjnu 1932 říšská konference opozice rozhodla o sloučení se sociální demokracií.

Ne všichni přešli, někteří zůstali nezávislí, stále se prezentovali jako komunisté. Malířová: „Co je to: Vyloučení ze strany? Moji představení mi strhli hvězdičku s kabátu – ale komunismus se se mnou a ve mně narodil, je vpálen do mé bytosti a nikdo jej nestrhne, ba ani já sama, i kdybych chtěla, se ho nezbavím. ... Stýská se mi, to je pravda, po styku s tělocvikáři. Býval mou radostí! Jásot dětí i dospělých, který mne po každé vítával tam u vinohradské vodárny – nepřestane mi znít do vzpomínek, a ty vzpomínky, k tomu se přiznávám, mne dojímají. ... Stýská se mi, děti, doroste i soudružky, po vás! Byli jsme, vid'te, tak pěkně „sehrané“. Jsou klavírní virtuosoové, kteří dovednou lépe hrát než já – ale nikdo by vám byl nedovedl lépe „vpadnout do kroku“, protože nikdo by vám byl nemohl přinést větší lásku.“ Děti na ni opravdu s láskou vzpomínaly i po letech, např. Švermových Jurka. Vyloučené funkcionářky musely řešit existenční zajištění. Ukázalo se, že propasti mezi nimi a ostatní společností nejsou tak hluboké. Marie Majerová byla zaměstnána jako redaktorka v legionářském družstvu Čin. Další z vyloučených spisovatelů našli zaměstnání v Melantrichu.⁴⁵⁴ Malířová si udržela více nezávislosti, i když to bylo těžké. Přivydělávala si např. hraním na klavír jako doprovod k němým filmům. Plusem bylo, že došlo obnovení kontaktů, které byly v období fanatického vyznávání komunismu přerušeny nebo utlumeny. V případě Malířové to bylo dáno i její osobně laskavou povahou, které si každý vážil, jen v dobách boje za komunismus ji v sobě musela zapřít.

---

⁴⁵⁴ Jaroslav Šalda už předtím novináře a spisovatele přepálcel a přetahoval, Heřman Tausik (bývalý komunistický poslanec) prý říkal: Musíme tam všichni. KOPECKÝ, Václav: ČSR a KSČ, c.d.

Takový byl případ funkcionářek. U členek byla situace jiná. Ty odcházely snáze, v podstatě přestaly platit příspěvky. Stavby členů kolísaly – kromě krizí bylo důvodem např. opadnutí prvního nadšení a zklamání z toho, že se nedostavila ohlašovaná revoluce, za hospodářských krizí to byla obava z propuštění z práce atd. Příliv členstva byl zase vysvětlován politickými úspěchy strany, nespokojeností lidí se situací a úspěšnou agitací komunistů. Uvádění čísel je ošidné. Už místní a krajští tajemníci se chtěli prokázat lepšími výsledky a čísla nadnášeli. Vylepšovat mohl i ústřední tajemník, obviňován z toho byl zejména Jílek. Navíc když bylo nejhůř, tak se jako členové započítávali všichni přihlášení, ne jen ti platící příspěvky, jak by správně mělo. Každopádně základní trend je zřetelný – nejvíce členů bylo ve straně na začátku po jejím vzniku, pak následoval odliv. Největší pokles nastal v roce 1925, další velký pokles a zároveň nejnižší počet byl v roce 1929.⁴⁵⁵ Počet ženských členek tvořil v roce 1923 zhruba 23% veškerého členstva strany (do té doby byla věnována pozornost organizační výstavbě), koncem 20. let poklesl na 19%.⁴⁵⁶

9.13 Společné prvky opozic

Všem účastníkům opozic bylo společné, že se považovali za ty pravé komunisty, zatímco oficiální vedení se odchýlilo od původního programu a správné taktiky. Opozice byla vždy obviňována, že tříští jednotu strany. To bylo vážné obvinění, protože po velkém rozkolu v sociální demokracii bylo zřejmé, že další štěpení obě případné komunistické strany oslabí. Navíc členem Kominterny mohla být jen jedna. Opozice se bránila tím, že jí jde o obrodu, většinou to znamenalo návrat k počátkům strany. „Pravicové“ opozice o sobě prohlašovaly, že vyrůstají z domácího prostředí a rozumí duši českého dělníka, zatímco levice si libuje v slovním radikalismu, vedení se zmocnila násilím a míra její napojenosti na Moskvu je nezdravá. Pro levici byla pravice pozůstatkem sociálnědemokratického opatrnictví a přizpůsobení. Opozice sama sebe nazývá marxisty, případně leninci (1929) a oficiální vedení „moskevskými komunisty“ (1925). V roce 1922 si levá opozice říká „proletářská opozice“, čímž naráží na jev, který se vyskytoval i v dalších opozicích – vzájemné obviňování vůdců, že nejsou dělníci, ale intelektuálové, nebo třeba původně dělníci, ale ze kterých se stali placení funkcionáři. Byrokracie byla novým prvkem všech moderních organizací.

---

⁴⁵⁵ Největší propad nastal v roce 1925 v souvislosti s tzv. „bubnickádou“, kdy počet spadl na 72 000 členů. Dle Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1984 Podle sekretariátu EKI v období 1927-30 v ČSR poklesl počet členstva ze 150.000 na 45.000, tj. o 70%. Pro srovnání v Anglii o 69% (na 2.800), ve Švédsku o 47% (na 8.000), ve Francii o 32% (na 38.247), v Německu o 6,2% (na 117.000).

McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern, c.d.

⁴⁵⁶ Protokoly II. a IV. sjezdu, c.d.

Opozice, i když se chtěla prezentovat jako jiná, lepší než její odpůrci, se také nevyhnula pomlouvání. Vynášela přitom informace a poodkrývala zákulisí fungování strany, tak např. 1929 o Gottwaldovi přinesla zprávu, že do strany se dostal na novinový inzerát jako administrativní úředník,⁴⁵⁷ otiskla Leninovu původní závěť, citovala kritické výroky Krupské na Stalinovu adresu atd.

Opozice se obracela k členstvu a doufala získat jeho podporu. Vele důležitým bylo mít vlastní tiskový orgán. Velké opozice 1925 a 1929 přikročily také k budování vlastních organizací, pořádaly konference, volily VV, vydávaly vlastní legitimace. Vždy o sobě tvrdily, že peníze získávají čestně – z členských známek, platů svých poslanců, sbírek, úvěrů. Proč nikdy neuspěly? Většina funkcionářů se instinktivně přidala na stranu většiny, protože nechtěla být vyřazena z práce pro stranu a taky přijít o existenční zajištění. Masa členstva byla většinou pasivní, buď zůstávala ze setrvačnosti, nebo byla pod vlivem argumentů vedení. Vlastní úsudek si mezi ženami tvořily jen jednotlivkyně. Velké krize měly vždy za následek ochabnutí zájmu o organizační práci a pokud se vlekly dlouho, tak i nechuť ke sporům. Ve straně od poloviny 20. let začala též vznikat atmosféra nejistoty, strachu. Funkcionářky i členky se mohly stát obětí manipulace, mohly být obviněny z pravé nebo levé úchyvky a ostatním to bylo vždy nějak zdůvodněno, vysvětleno. Tragédií opozice 1929 bylo, že obětavé ženy zakladatelské generace úspěšně vybudovaly vědomí, že „strana je vším“, které začínalo žít vlastním životem.

9.14 Specifika ženského hnutí a psychologické aspekty

Ženské komunistické hnutí kopírovalo vývoj strany, ale mělo svoje specifika, dána především tím, že ženy neměly takový podíl na stranickém životě a zejména rozhodování jako muži. V posledním desetiletí sice značně posílily, ale rozdíl ještě zdaleka nedohaly. Jejich těžiště práce bylo v praktické práci uvědomovací a organizační, aby ženy byly připraveny na přechod do nového socialistického řádu. O teorii moc zájem neměly. Tyto důvody způsobily, že ženy byly jen objektem politiky. Aktivně vystoupily pouze na začátku a ovlivnily příklon levice ke komunistické straně, pak už jen přijímaly příkazy nebo je ignorovaly nebo se jim bránily. To, že ženy nebyly na vrcholku hierarchie, mělo ale i plus, že se jim vyhýbaly mnohé neřesti jako např. korupce. I když některé ženy se v partajním systému výhod a odměňování naučily chodit.

Velké vnitrostranické krize 1925 a 1929 zasáhly silně i ženské členstvo. Pokud ženy

---

⁴⁵⁷ Obrana svobody 20. února 1929

přistoupily aktivně k opozici, vycházely zase hlavně z té praktické stránky – nechtěly opustit metody práce, které jim vyhovovaly, nesouhlasily se zaváděním atmosféry nejistoty a strachu. Ty, které zůstávaly na straně vedení, tak činily z pasivity či nekritické oddanosti oficiálnímu vedení. Na rozhodnutí, do kterého tábora se postaví, mělo u žen velký vliv působení jejich mužů a organizací, ke kterým příslušely. Týkalo se to i žen na vrcholu ženské hierarchie, např. Grimmichová a Votava, Malířová a Olbracht. Obě velké krize měly ambice změnit směřování strany a ovládnout ji – bubníkovci spoléhali na sjezd, působení opozice 1929 bylo ještě širší. Měly tudíž zájem získat i ženy. Snad se dá říci, že jim nabídly o trochu více než dosud strana, např. brněnští neodvislí čtvrtinové zastoupení ve vedoucích orgánech, list Komunistka v roce 1929 zřídil ženskou rubriku (ve stejném roce ji zavedlo i Rudé právo, ale ani v jednom listu se neudržela dlouho).

Jak se ukázalo naposledy v roce 1929, ne všechny ženy ztratily schopnost kritického myšlení. Proč nevystoupily s kritikou a snahou o změnu dříve? Doplatily na idealizaci zezáčátku, kdy vstoupily do strany dobrovolně, z přesvědčení, pak se hůř smiřovalo s myšlenkou, že je to ve straně jinak, než si představovaly. Navíc působil fakt, že byly zahlceny prací (přestaly kvůli ní např. studovat, zabírala i jejich volný čas) a neměly čas na reflexi. U intelektuálek možná působil i komplex ve stylu známého Olbrachtova výroku, že intelektuála je třeba ze strany dvakrát vyhodit a když se vrátí i potřetí, znamená to, že to se stranou myslí opravdu vážně. Rok 1929 znamenal pro část završení procesu, který začal velkým ideovým nadšením, pak začalo přicházet jedno zklamání za druhým. Komunistky se dostaly do pasti, neboť linii z Moskvy nemohly ovlivnit. Tady se projevil ony dalekosáhlé důsledky přijetí 21 podmínek. Zůstávaly, trochu bojovaly, více se přizpůsobovaly a doufaly na změnu, protože komunistická strana byla stranou, ve které byly změny časté. Ženy vzhledem k svému postavení ve straně nepatřily k iniciátorkám úsilí o změnu, ale mohly se k němu připojit. Na jednu stranu to pro ně mohlo být úlevou, vyjadřovaly své dlouhodobé pochybnosti, na druhou stranu to bylo nebezpečné, protože čím více krizemi strana prošla, tím více se vědělo, že nespokojeným hrozí vyloučení a denunciacce.

Ve vyloučení ale mohly nalézt úlevu, ztracenou sebeúctu, svoji identitu, kterou potlačovaly. André Gide, který také prošel pocity oddání se komunistickému ideálu a vystřízlivění, mluvil o tom, že „touha zůstat důsledný k sobě přináší nebezpečí neupřímnosti. A na upřímnosti záleží, když je ve hře s vírou vlastní i víra velkého počtu lidí. Jestliže jsem se zpočátku mýlil, je nejlépe svůj omyl co nejdříve poznati, neboť jsem odpověden za ty, které můj omyl svádí.

Jsou věci důležitější než já a SSSR, je to lidstvo, jeho osud.“⁴⁵⁸ Ženy, které vystoupily 1929, vystoupily pozdě. Jak popsáno dříve, osud strany a svedených žen nezachránily. Z jejich argumentace je patrné, že odcházely, aby si uchovaly právě tu upřímnost k sobě, vzpomínky na to hezké a víru v komunismus.⁴⁵⁹ Ale nenapadlo je, že tím, že se dál prohlašovaly komunistkami a straně nechtěly škodit, zase škodily lidstvu, jak o tom psal Gide. V rovině ideové zůstávaly idealistkami. Nedospěly k názoru, že by to, jak byla komunistická strana budována, bylo špatné od začátku. Pro Marii Švábovou byl rok 1929 počátkem nové, lepší éry.

9.15 Úvaha o typech žen

V čele ženského komunistického hnutí stály inteligentní a schopné ženy. Byly tu intelektuálky (vymezeno dle zaměstnání) – úřednice, redaktorky, spisovatelky (Grimmichová, Majerová, Malá, Malířová, Landová-Štychová). Některé pocházely z „buržoazního“ prostředí (Grimmichová, Malířová, Landová-Štychová). Pokud by se chtělo z tohoto faktu poukazovat na jejich finanční zabezpečení, tak to nebude zcela na místě, protože finanční situace rodiny všech tří se zhoršila po úmrtí jejich otce a hlavního živitele. Komunistická strana měla ale i členy z opravdu bohatých rodin, kteří se ke straně přiklonili z ideových důvodů, rozešli se s rodinou a majetek dali k dispozici straně. Takoví byli manželé Rotterovi. Oba pocházeli z Liberce, seznámili se při studiu ekonomie na vysoké škole. Helena (nebo Lenka) Rotterová byla dcera majitele textilky, otec Karla Rottera byl také bohatý podnikatel. Protože se s ním syn rozešel, změnil si jméno na Renner. Od 1928 pracoval v ústředním agitpropu a aktivně se účastnil levé opozice. Jelikož se opozičníci nemohli scházet v ústředním sekretariátu a pro důvěrné porady kavárny nebyly úplně vhodné, dali Rotterovi k dispozici svůj byt na Vinohradech. Po V. sjezdu byl Renner pověřen vedením hospodářských a finančních záležitostí ÚV, které se nacházely v katastrofálním stavu. Helena prý tehdy podstoupila své dědictví straně.⁴⁶⁰

Je ale pravda, že ženy z měšťanského prostředí si přinesly něco, co jim i přes materiální úpadek nikdo nemohl vzít, a to vzdělání. Malířová po vychození klášterní školy absolvovala

---

⁴⁵⁸ GIDE, André: *Návrat ze Sovětského svazu, Družstevní práce v Praze 1936*

⁴⁵⁹ Výstižně to vyjádřil Josef Hora, který mluvil o Sovětském svazu jako heroické zemi, jejíž oběť zůstává nedoceněna, o komunismu, jehož se zmocnili lidé malí a nepovolání, živý člověk zmizel, internacionála do boje vysílá pouhé nositele tezí. Komunismus jim dal mnoho, odchází, aby si to uchovali a doufají, že proletariát zvítězí nad „dnešním světem hospodářského a mravního násilí, jenž se nám hnusí“.

HORA, Josef: *Literatura a politika, Otto Girgal, Praha 1924*

⁴⁶⁰ ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky, c.d.*

REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech, c.d.*

Vyšší dívčí a k tomu soukromé hodiny. Landová-Štychová také chodila do klášterní školy a potom kvůli jazyku do německé měšťanky. Grimmichová, kdyby nebylo úmrtí otce, by určitě absolvovala více než jen pokračovací školu. Některé navštěvovaly přednášky na univerzitě – jako mimořádné posluchačky Majerová na Sorbonně, Grimmichová na brněnské univerzitě. Švábová byla na pražských právech zapsána jako řádná posluchačka, studia ale nedokončila.⁴⁶¹ Malířová a Majerová byly přítelkyně, obě velmi hezké, vzdělané, s širokým rozhledem, známé spisovatelky. Přesto byl mezi nimi rozdíl právě v tom, že pocházely z různého prostředí. Majerová se oproti Malířové cítila znevýhodněna tím, že zatímco Malířová si vzdělání přinesla z rodiny a kultivované jazykové vyjadřování pro ni bylo samozřejmostí, Majerová se k němu musela těžce dopracovat jako samouk. Druhým typem funkcionářek byly dělnice (Křenová, Hodinová, Jabůrková, Pfeiferová, Prokopová). Ve škole byly většinou výbornými žákyněmi, ale ve 14 letech musely nastoupit do továrny (Hodinová, Pfeiferová, Prokopová) nebo do služby. Nedostatek vzdělání, který pociťovaly, doháněly četbou, samostudiem, některé navštěvovaly kurzy, večerní školy (většinou obchodní). Hojně navštěvované kurzy pořádala Dělnická akademie - němčiny, pravopisu, stenografie, účetnictví, řečnictví ad. Komunisté poté, co založili vlastní stranu, pořádali hlavně politická školení, praktických kurzů bylo velice málo a vůbec kultura šla stranou, pozornost byla soustředěna na hospodářské a politické záležitosti. Domnívám se, že ač šablonovité, hodně odpovídá skutečnosti tvrzení, že příklon intelektuálek ke komunistickému hnutí byl výsledkem jejich ideového rozhodnutí, zatímco u dělnic byla rozhodující tvrdá životní zkušenost. Při rozhodnutí pro levice a komunistickou stranu i pak v krizích nechci podceňovat působení jejich partnera (či manžela), a to i u intelektuálek, ale ideové rozhodnutí tam bylo vždy. Na příklon Malířové k levici měl vliv Olbracht, ač do levicového, zejména anarchistického prostředí našla cestu sama už před ním a měla zde své kontakty (viz S.K.Neumann a hornický sever). Na druhou stranu Majerová šla nalevo, zatímco Stivín, ač byl dlouho považován za předního bolševika, se na jaře 1920 stočil napravo. Jech manželství se rozpadlo právě v letech 1919-20.

To, že zrovna uvedené ženy udělaly ve straně kariéru, bylo dáno jejich kvalitami a tím, že projevíly aktivitu. Intelektuálky strana potřebovala, bylo jí třeba schopných novinářek a řečnic. Takových žen z dělnického prostředí bylo hlavně zezáчатку málo. Postupně se

---

⁴⁶¹ Na univerzitu vlastně neměla být zapsaná, protože neabsolvovala gymnázium. Ale její spolužáci z vlastní aktivity jí vyrobili falešné vysvědčení a nabídli se, že ji látku doučí. Hendikep se ale ukázal příliš velký, kromě faktických znalostí nebyla zvyklá zpracovávat velké množství informací, třídit je, dělat si výpisky. Navíc byla zaneprázdněná prací pro stranu, tak studia zanechala.

k těmto schopnostem dopracovaly. Ženských aktivistek byl stálý nedostatek, a proto když některá projevila aktivitu, hned byla zvolena do funkce a brzy do dalších a vybíduta k dopisování, k projevům, zkrátka zatažena do hnutí. Tak např. Karla Pfeiferová byla zvolena do výboru odborové organizace, potom do závodní rady, pak se stala její předsedkyní. Když po několika účastech ve stávkách ztratila zaměstnání, byla povolána jako zaměstnankyně strany do textilních odborů. Julie Prokopová se účastnila přednášky Josefa Hakena, který jí doporučil další literaturu, Karla Máchová ji vybídla k psaní do ženských listů, na místní úrovni byla činná jako tajemnice, knihovnice, v DTJ, ochotnickém divadle. Také ona byla textilní dělnicí a po několika pracovních nesnázích byla Annou Křenovou, která si jí snad povšimla právě jako schopné místní funkcionářky a přispěvatelky do listů, povolána do ústředí do Prahy. U Pfeiferové hrálo roli i to, že byla svobodná a měla na práci pro hnutí čas. Prokopová byla naopak rozvedená a musela se starat o jedno dítě.

Na začátku se intelektuálky vrhly do práce a samy sebe označovaly jako dělnice ducha. Strana ale otevřenost a šíři záběru, kterou měla na začátku, postupně ztrácela. S tím se také upevňovalo vědomí, že vedení by mělo být v rukou dělnic. Jejich původní profese byla jejich kvalitou, předpokladem pro funkci. Bylo toho náležitě propagačně využíváno, zatímco na druhou stranu u intelektuálek (nedělnických) se předpokládalo, že nemohou zcela porozumět potřebám dělnic, na které se strana svou agitací zaměřovala. A navíc tím, že přicházely z jiného prostředí, nebyly na dělnickém prostředí tak závislé. Tento proces byl dán tím, že strana potřebovala intelektuálky zejména na začátku, postupně si vychovala svoje. Dále tu byla souvislost s homogenizací a centralizací strany. Autorita a postavení intelektuálů bylo podrýváno při každé krizi. Mezi dělníky se stále držela úcta k lidem vzdělaným, např. lékařům a právníkům, ale v komunistické straně bylo toto potlačováno.

Na Mílu Grimmichovou bylo útočeno, že je buržujka, mezi komunistky nepatří, přidala se k nim ne z přesvědčení, ale protože se domnívala, že ve straně, kde většinu tvoří nižší vrstvy, bude moci díky svému vzdělávání a řečnickým schopnostem vyniknout a zastávat vedoucí funkce.⁴⁶² Podle statistiky z roku 1927 většina členů KSČ absolvovala pouze obecnou školu - 80%, měšťanskou 17% a jen 2 % komunistů vystudovalo střední nebo vysokou školu.⁴⁶³

Míla Grimmichová pocházela z rodiny báňského inženýra a těžce nesla, že po jeho smrti nemohla jít studovat, ale musela nastoupit do práce. Pracovala jako kancelářská síla v několika podnicích, což pociťovala jako křivdu. Pro studium byla opravdu nadaná, při práci

---

⁴⁶² NA, fond Miroslava Grimmichová, karton 4, sign. 39

⁴⁶³ Protokol IV. sjezdu, c.d.

se dokázala naučit několik cizích jazyků a složit z nich zkoušky. Vystupovala sebevědomě, byla si vědoma svých schopností. Odmítala práci, která byla pod její úroveň, ohrazovala se, když byla pracovně přetěžovaná (což komunističtí pracovníci byli), a požadovala dostatečné platové ohodnocení (což komunističtí pracovníci neměli). Nutno podotknout, že Grimmichová se sama musela starat o syna, protože s manželem se rozvedla. S takovým přístupem byla v komunistické straně 1. poloviny 20. let bílou vránou. Strana zcela samozřejmě od svých členů, zejména funkcionářů, očekávala hodně práce za málo peněz, ostatně placených funkcí bylo málo. Na druhou stranu byli v komunistické straně na jejím vrcholu funkcionáři, kteří naopak za málo práce dostávali hodně peněz, proběhlo několik korupčních afér.

Grimmichové nelze upřít zájem o nejvyšší funkce, peníze a pohodlí, snad i na tvrzení, že se ke straně přidala z jisté vypočítavosti, je něco pravdy, ale nelze opomenout, že rozhodnout se pro komunistickou stranu v první fázi neznamenalo pohodlí, naopak existenční nejistotu. Domnívám se, že i u ní muselo být určité ideové nadšení. Zatímco její sestru si vzal k sobě bohatý strýc, ona byla považována za černou ovci rodiny. Je otázkou, nakolik byla založením opravdu levicová a nakolik se k této orientaci přiklonila jen vlivem okolností. V liberálních ženských spolcích by se možná uplatnila více, její prosazování emancipace ženy bylo silné. Také při krizi v roce 1929 bylo útočeno na vyloučené intelektuálky, že jejich příklon ke straně byl jen epizodou v jejich životě. Stranu prý opustily, jakmile zjistily, že další kariéru v ní již neudělají a další prospěch z ní mít nebudou. Např. jedna služebná napsala o Majerové do Rozsevačky,⁴⁶⁴ že na schůzích prodávala své knihy. Ženy, když slyšely, že byla v SSSR, je hodně kupovaly. Když byla žádána jako referentka na schůzi, kde už by víc knih neprodala, neměla moc chuti přijít a nechávala se hodně prosit. Byly to pomluvy, v naprosté většině se opravdu jednalo o jejich přesvědčení (přízpůsobivé kariéristky naopak ve straně zůstávaly). Svůj talent daly do služeb strany. Malířová vzpomínala, kolik vyrobila básní a scén, výstupů k prvním májům, k dětským besídkám, Leninovým tryznám, výročí pářížské komuny, ruské revoluce a tak dále.⁴⁶⁵ Na vlastní tvorbu neměla čas, vydávala sice, ale byly to právě pro potřebu strany psané výchovné povídky nebo pohádky pro děti.

Zrovna Malířová byla typem ženy, která se umenšovala ve prospěch strany. Sebevědomé ženy jako Grimmichová, Majerová, Landová-Štychová nezapomínaly myslet na sebe. Za svou práci chtěly také ocenění, měly zájem o funkce, cestování, požitky. To by ale nemělo zakrýt,

---

⁴⁶⁴ Rozsevačka 25. dubna 1929

⁴⁶⁵ Helena Malířová o sobě a o svých knihách, in: Rozpravy Aventina 1930, č. 15

že pro stranu tvrdě pracovaly (už jenom to, že redaktorka hlavního ženského listu ho musela dělat celý sama, byl mimořádný výkon). V kapitole Sociální postavení proletářských žen bylo napsáno, že komunistické aktivistky dodávaly proletářským ženám sebevědomí, v oblasti pracovní i soukromé. Měly ony samy sebevědomí? Na čem bylo založené? Když pomineme přesvědčení o správnosti jejich cesty, dodávalo jim sebevědomí už to, že se naučily vystupovat na veřejnosti, což pro ženy tehdy stále nebylo moc obvyklé. Vystupovaly z titulu svých funkcí (členka závodní rady, předsedkyně místní komise žen ad.). Na vlastní nohy se dokázaly postavit i v soukromém životě. Mnohé se rozvedly, to také ještě nebylo tak rozšířené, některé i jako samoživitelky vychovávaly dítě, nebo žily „na hromádce“, což většina společnosti odsuzovala.

9.16 Ženy v ústředních funkcích

Stranu zakládaly a v jejích počátcích v ústředí pracovaly ženy střední generace (převážně ve věku 30. – 40. let),⁴⁶⁶ které už měly životní zkušenosti. Ze starších tu byla jen Marie Strnadová (58 let), která se těšila velké autoritě, protože přes svůj těžký život⁴⁶⁷ obětavě pracovala v ženském socialistickém hnutí a stala se vůdčí osobou mezi ženami. Kvůli nemoci se ale stahovala do pozadí. Brzy se do ústředí dostaly Julie Prokopová (31 let) a Míla Grimmichová (30), které obě dosud působily v krajích. V průběhu 20. let některé ženy vystupovaly do popředí, některé zase zapadaly.

Louisa Landová-Štychová vyvíjela mimořádnou aktivitu koncem války. Patřila také mezi neaktivnější poslankyně. Koncem 20. let ji na určitou dobu vyřadila nemoc. Marie Zápotocká byla po válce činná v ženském dělnickém hnutí na Kladně. Vyvrcholení její činnosti přišlo po prosincové stávce, kdy jako zástupkyně Kladna a svého muže vystupovala veřejně a stala se členkou VV. Poté působila v mnoha funkcích na místní úrovni. Anna Křenová hrála důležitou roli při převedení žen do komunistické strany a odvedla nejvíce

---

⁴⁶⁶ V roce 1921 bylo Anně Křenové 47 let, Heleně Malířové 44, Anně Malé 41, Marii Majerové 39, Marii Vobecké 32, Marii Zápotocké a Barboře Rezlerové-Švarcové 31. Následující věkové údaje v závorkách se také vztahují k roku 1921.

⁴⁶⁷ Dle jejích vzpomínek Z mého života, které vycházely na pokračování v Komunistce v roce 1925, jí matka zemřela, když byla malá. Otec alkoholik nebyl schopen se o ni postarat a dal ji k strýci a tetě. Ti ji už v 7 letech poslali pracovat do cukrovaru a v 9 letech do služby. Když otec onemocněl, odvedli ji k němu, aby se o něj starala. Po smrti otce žila sama, pracovala na statku nejdřív jako mladší, pak starší. Narodilo se jí nemanželské dítě, které brzy zemřelo. V té době žila v Praze, kam původně odešla za svým milým, který byl odveden. Našla zaměstnání jako služebná, vypracovala se na panskou. Vdala se za Strnada a nastoupila do kloboučnické továrny. Narodily se jí další dvě děti, ale obě zemřely. S manželem se později rozešla. Při stávce se seznámila se sociálnědemokratickým hnutím, absolvovala řečnický kurz a přihlásila se jako referentka na schůze. Kolportovala tisk a účastnila se schůzí a demonstrací strany. Byla činná v Spolku služebných dívek a jeho nástupnických organizacích s napojením na stranu. Za svou politickou činnost byla ve vězení. Získala místo v expedici Práva lidu. Přidala se k levici.

práce se zakládáním agitačních komisí. Také zastupovala ženy v ústředních orgánech strany. V 2. polovině 20. let se už její jméno neobjevuje, možná se už v té době stala pokladní strany. Barbora Švarcová-Rezlerová byla radikálka na levici, nadšená stoupenkyně sovětského Ruska. Vykonalala hodně práce se zakládáním ženských organizací na Slovensku a byla schopnou novinářkou. V polovině 20. let kvůli perzekuci odešla s rodinou do Ruska. Marie Majerová byla v 1. polovině 20. let velmi důležitá jako redaktorky Komunistky. V 2. polovině 20. let pracovala jako novinářka, ale v ženském hnutí se její jméno již tak často neobjevuje.

Helena Malířová byla po válce aktivní ve straně a mezi anarchisty. Byla první ženou, která se dostala do sovětského Ruska jako delegátka na kongres. V 2. polovině 20. se dostala do nejvyšších funkcí – stala se redaktorkou Rozsevačky a vedoucí ústředního ženoddělu. Miloslava Grimmichová, levicová agitátorka, funkcionářka a redaktorka Rovnosti v Brně. 1923-5 předsedkyně říšské agitační komise žen.

Julie Prokopová byla povolána do Prahy v roce 1923. Byla to výkonná administrativní pracovnice, vedoucí žen pražského kraje a pomáhala v ženském ústředí. V krizích vystupovala vždy jako spolehlivá stoupenkyně vedení.

Marie Švábová, aktivní funkcionářka už v mládežnickém hnutí, krátce sekretářka ženoddělu. 1926-8 pobývala na škole v Moskvě. Po návratu patřila do skupiny mladých, která převzala vedení na V. sjezdu a stala se vedoucí žen.

Marie Vobecká, aktivní a spolehlivá funkcionářka z Ústí nad Labem. 1925 poslankyně a také sekretářka ženského ústředí.

V roce 1929 se do popředí dostaly odborové funkcionářky Karla Pfeiferová a Marie Čižinská, poslankyní se stala v pražském kraji aktivní Anežka Hodinová, redaktorkou Rozsevačky Jožka Jabůrková, která byla dosud činná v tělovýchově. Obměna byla částečně generační (Hodinové bylo v roce 1921 26 let, Jabůrkové 25, Švábové 19⁴⁶⁸). Kromě vyloučené Grimmichové ženské hnutí až do roku 1929 nezažilo větší násilné otřesy co se týká personálního obsazení.

Strana vyloučila schopné ženy, ale nutno přiznat, že nastoupily jiné schopné – např. Jabůrková do Rozsevačky (pokračovala i v trendu zvýšit čtivost listu pro dělnice). Přesto strana ztrácela kulturní rozměr. Vyloučeny nebo odsunuty stranou byly ženy, které (ať funkcionářky nebo původně dělnice) byly inteligentní, vzdělané, s širším rozhledem. Měly

---

⁴⁶⁸ V nejmladší generaci byla spíše výjimkou. Věkem jí nejbliže byla Blanka Friedová (17), která ale nepracovala v ústředí, a Božka Macháčová (18), která do strany vstoupila až v polovině 20. let, aktivní byla v Německém Brodě, 1935 se stala poslankyní.

svůj ideál socialistického člověka, ke kterému vychovávaly členky. Tento ideál si samy formovaly, v tisku vycházely články promýšlející nové postavení a nové úkoly žen. Např. Rezlerová psala o zatracované racionalizaci i kladně (zaujal ji efektivitou práce, která by se dala využít v socialistickém řádu) a naopak netradičně vystupovala proti potratům. Taktéž Grimmichová psala neortodoxní články (o toleranci náboženství, kritika žen do vlastních řad). Malířová a Majerová promýšlely, jaký by měl být nový socialistický člověk. Vysokou úroveň měly články Křenové, na rozdíl od stylu pozdější doby nenařizovaly, snažily se vysvětlit, přesvědčit, získat. Články z prvních let měly vlastního ducha, byly původní, promýšlely situaci z ženského hlediska. Je přirozené, že v začátcích, kdy se pokládají základy, se hodně hledá, zatímco později dojde k ustrnutí a šíře záběru je menší. Přesto komunistická strana byla extrémem v tom, jak zejména od poloviny 20. let naprosto převládla direktivnost témat a závaznost linie. Rozhodující byla politika, ostatní mělo být řešeno až potom, zatím to bylo pokládáno nedůležité. Hnutí přestalo vycházet z vnitřních popudů, také přestalo reflektovat soudobou situaci a nálady mezi ženami, převažovalo vnější, mechanické. To bylo jedním z faktorů, proč agitace mezi ženami nebyla tak úspěšná, jak se předpokládalo a jak být mohla. V roce 1929 strana přišla právě o tento širší společenský rozměr. Je pravda, že ženy samy tento samostatný přístup už předtím potlačovaly (a byly nuceny potlačovat), protože takový byl trend ve straně. Ale 1929 ho chtěly obnovit. Ženské komunistické hnutí pak vedly ženy šikovné, pracovitě, bez výhrad dodržující linii vedení, což právě omezovalo jejich činnost a snižovalo úroveň. 20. léta byla v komunistické straně dobou vření, četných krizí, odchodů, návratů. Alternativy, které existovaly, se neuskutečnily a strana, její směřování, náplň práce a atmosféra v ní se oproti začátkům změnily.

10 ŽENY JINÝCH STRAN

10.1 Vztah stran k ženám za Rakouska a v republice

Ženám byla účast v politických spolecích zakázána. Ženské aktivistky proti tomuto zákazu vystupovaly, ale neúspěšně, povolena byla až v roce 1912. Naproti tomu činnost žen v politických stranách, které právně neexistovaly, zakázána být nemohla. Muži ale o ženské členky příliš zájem nejevili (až na čestné výjimky), ten se zvýšil až s počátky organizace masových stran v 90. letech 19. století. Pouze strana realistická, strana pokroková a strany socialistické se před světovou válkou zabývaly ženskou otázkou, začlenily ji do svých programů a byly pro zavedení volebního práva pro ženy. Ale jak říkaly samy členky sociální demokracie, strana sice měla dlouhý odstavec o ženských právech ve svém programu, ale v praxi nic neprosadila. Česká sociální demokracie byla součástí rakouské strany, vycházela z Marxova učení a hlásila se k proletářskému internacionalismu. Byla největší dělnickou stranou a mnohé ženy do ní vstupovaly proto, že ji braly jako hlavní stranu hájící dělnické zájmy.

Do národně sociální strany vstupovaly ty ženy, pro které byla příslušnost k národu více než příslušnost k třídě. Sociální demokracie byla považována za německou (vycházející z německé teorie), cizorodou, byl v ní přítomný šovinismus a antisemitismus. Fráňa Zeminová psala, že když poprvé viděla prvomájový průvod sociálních demokratů, byla zaujata, ale připadali ji takoví studení. Strana národních sociálů byla naopak hlučná, využívala nálad ulice, chápala se každé příležitosti k uspořádání manifestace. To vyhovovalo temperamentu Zeminové. Sociální demokraté zase vykládali, že národně sociální strana byla založena s podporou mladočechů, aby je oslabil. Národní dělníci sváděli půtky se sociálnědemokratickými dělníky a účastnily se jich i ženy.

Z hlediska komunistické strany byl důležitý vývoj v sociální demokracii. Strana také o ženy valný zájem nejevila. Působil také názor, že neuvědomělé dělnice berou práci mužům, protože se nechávají zaměstnávat za nižší platy. Nutno říci, že dělnické ženy zájem o veřejné dění neměly, jejich hlavní starostí bylo jak uživit rodinu. První aktivistky byly nesmírně obětavé ženy, které kromě zaměstnání, starosti o děti a domácnosti si dokázaly najít čas i na politickou práci. Do této zakladatelské generace patřila Josefa Škaloudová, Tereza Toužilová, Božena Toužilová, Mína Hybešová, Barbora Krapková, Anna Steinerová, Marie Strnadová a další. Už podle jmen je vidět, že to byly převážně manželky sociálnědemokratických předáků.

Sociální demokraté ale jako jedni z prvních pochopili, že ženy mohou být pro stranu přínosem, začali je přijímat do odborů a do strany. Vystala otázka, jak je organizovat? Ženy měly tendenci organizovat se v čistě ženských organizacích. To souviselo s tím, že dosud nebyly zvyklé na veřejné vystupování a mezi sebou se cítily lépe a lépe se jim pracovalo. Strana ale ve vztahu k ženám vyznávala teorii Augusta Bebela, která říkala, že ve straně není pro zvláštní ženské požadavky místo. Muži i ženy měli usilovat o nastolení nového společenského řádu a v něm mělo dojít automaticky i k osvobození ženy. Praxe si zřízení zvláštních ženských organizací vynutila, ale své místo neměly jisté. Znovu se vynořovaly debaty o jejich oprávněnosti a byly i zrušeny, nebo bylo nařízeno převést je na odborovou bázi. Každopádně před první světovou válkou se jednalo o spíše volnější napojení na stranu.⁴⁶⁹ Dá se říci, že jejich hnutí mohutnělo, měly svůj tisk, pořádaly i svoje konference.

S Bebelovou teorií souviselo i to, že ženy byly při předkládání svých požadavků odkazovány na dobu po revoluci. Nebyla jim přikládána důležitost. Přitom ženy chtěly pracovat po boku mužů, ale potřebovaly jejich podporu. Muži jejich snažení moc nepodporovali, což bylo předmětem stížností žen. Také jim nepopřávali zastoupení v orgánech strany, to bylo pouze symbolické. 1905 se dostala do VV sociální demokracie Karla Máchová, v ostatních stranách se do vedení dostaly 1905 Františka Zeminová, 1908 Olga Stránská-Absolonová v pokrokové straně a Božena Viková-Kunětická v národně svobodomyšlné straně.

V republice byla zahájena nová éra. Ženy získaly volební právo a zcela samozřejmě očekávaly zrovnoprávnění, uplatnění. Vládlo mezi nimi nadšení, že se budou podílet na budování, že budou přínosem. Proto zcela samozřejmě rozpustily své spolky (např. Ženský klub český). Ženám byl příznivý demokratizační trend, kterým se nová republika chtěla odlišit od starého Rakouska. Někteří muži ženy vyloženě považovali za protěžované. Ale tato změna nebyla hluboká, stereotypy myšlení ani nebylo možné změnit naráz. Ostatně ani přijetí věty „Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“ v nové ústavě z února 1920 nebylo pro všechny samozřejmé. Národnědemokratický poslanec prof. JUDr. František Weyr navrhoval pouze „Výsady rodu a povolání se neuznávají.“ a argumentoval, že musí být v souladu s platným rakouským občanským zákoníkem.⁴⁷⁰ Právníké prostředí je konzervativní, ale

---

⁴⁶⁹ V českých spolecích tvořily ženy v 90. letech 19. století cca 10% členů, v odborech 5%.

WOHLGEMUTHOVÁ, Renáta: Účast žen v české sociální demokracii do roku 1914, in: Československý časopis historický 1965, č. 3

⁴⁷⁰ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939. Němec – Veduta, České Budějovice 2007

Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami (ed. Eduard Kubů, Jaroslav Pátek), Karolinum, Praha 2000

přetrvávající nedůvěra v schopnosti žen a hlavně neochota připustit je do funkcí a k rozhodování se projevovala ve všech oblastech. Navíc se ukázalo, že i když je něco na papíře, nezaručuje to uskutečňování v praxi. Např. ženám byl umožněn přístup do všech vysokých škol, ale absolventky těžce hledaly uplatnění, do svých služeb je nechtěly přijímat ani některé státní instituce (např. právničky). Na začátku silná demokratizační vlna postupně oslabila a naopak se objevovaly pokusy revidovat některá opatření, např. v dobách hospodářské krize se objevily návrhy propouštět ze zaměstnání vdané ženy. Znovu vznikly ženské spolky (např. 1923 Ženská národní rada, která měla zastřešující charakter).

Liberálně orientované ženy pokud měly zájem se veřejně angažovat, volily mezi ženskými spolky a politickými stranami. Možnosti spolků byly omezené na vypracovávání odborných stanovisek, podávání petic, lobování, články v tisku, vzdělávací přednášky, příp. demonstrace. Naproti tomu strany skýtaly možnost přímějšího ovlivnění, ale prosadit se v nich bylo pro ženy těžké a navíc zde byla nutnost podřídit se stranické disciplíně a vázanost programem strany. Proto dávaly přednost spíše práci ve spolcích, které nabízely více prostoru a činnost v nich se dala lépe skloubit s rodinou a zaměstnáním. Vysokoškolské ženy upřednostňovaly profesní kariéru.⁴⁷¹

Ženské spolky prosazovaly zrovnoprávnění žen v oblasti zákonů, stejné pracovní příležitosti, hodně se zabývaly vzděláváním. Jejich činnost měla i sociální rozměr, ale v ní nespočívalo těžiště jejich činnosti. To byla naopak prioritou socialistek. Zatímco úřednice měly zákonem zaručen stejný plat jako muži, dělnice pracovaly zhruba o čtvrtinu levněji než muži. Jedním z hlavních hesel socialistek se proto stalo stejný plat za stejnou práci. Proletářské ženy měly zájem hlavně na tom, jaké jim stát poskytne sociální zabezpečení (pojištění v nemoci, při úrazu, starobní, podpory v nezaměstnanosti). S liberálními ženami se nejvíce stýkaly v prosazování ochrany mateřství. Stát v ústavě sice deklaroval, že mateřství se nachází pod jeho zvláštní ochranou, ale mnohé ženy ani nemohly vyčerpat řádnou mateřskou dovolenou z obav před propuštěním, nedostatečný byl počet jeslí atd. Vznikl značný počet spolků sociálního zaměření jako např. Ochrana matek a kojenců. Uplatnění ženy našly také na ministerstvu sociální péče a v různých komisích sociálního zaměření. Ženské hnutí do republiky vstupovalo rozděleno na 3 proudy – liberální, katolický a socialistický. Ze socialistického se vydělily komunistky, které směřovaly za konečným cílem, kterým byla revoluce a nastolení nového společenského řádu. Proto odmítaly postupně drobné reformy, kompromisy a spolupráci s ostatními ženami (sociální demokratky

---

⁴⁷¹ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

spolupráci striktně neodmítaly a některé se účastnily práce v ženských liberálních spolcích). Katolický proud uznával stávající rozdělení společnosti, prosazoval život dle křesťanských zásad. Katolické ženy po světové válce přijaly za svůj úkol usilovat o povznesení mravnosti, která za války upadla. Jejich tématy a hodnotami byla mravnost, rodina, škola, charita. Jejich místo bylo v rodinném životě. Neusilovaly o emancipaci žen, chtěly být jen podporovatelkami mužů. Netoužily aktivně vstupovat do politiky, ale považovaly za svou povinnost vyvíjet aktivitu na veřejném poli a šířit křesťanské zásady. Vystupovaly proti odluce církve od státu, zrušení povinného náboženství, proti zaměstnávání vdaných žen, proti zrušení celibátu učitelek, byly proti občanskému sňatku, proti umožnění rozluky manželství, proti legalizaci potratů atd.⁴⁷²

Již za války se objevily sjednocující tendence, některé byly po válce završeny (např. centralisté se sloučili se sociální demokracií, bývalí anarchisté a část realistů se spojili s československými socialisty.) Hlavně se ale připravovalo sloučení sociální demokracie a československých socialistů. Podporu měl tento krok mezi vedením i členstvem, už za války se spolupráce osvědčila např. při stávkách. To, že bývalí nepřátelé, chystali spojení, bylo možné díky tomu, že sociální demokracie se stala nacionálnější (Božena Ecksteinová přiznala, že bylo chybou, že národní cítění podceňovali) a českoslovenští socialisté zase sociálně radikálnější. V sjednocovacím procesu se hodně angažovala Louisa Landová-Štychová, členka Socialistické rady.

Českoslovenští socialisté se vyslovili pro sjednocení, přípravou bylo, že uznali třídní boj, ohlásili vstup do Socialistické internacionály, vyslovili se pro socializaci výrobních prostředků. Sociální demokracie na sjezdu v prosinci 1918 zásadu sloučení přijala (přes nesouhlas levice, která socialisty považovala za stranu třídně nevyhraněnou, šovinistickou a obávala se, aby je nezatáhla do reformistické politiky). K realizaci ale nedošlo, sociální demokracie se začala dělit na pravici a levici a také zájem socialistů opadl. Nechtěli ztratit svoje nedělnické přívržence, vadila jim bolševizace levicového křídla, rehabilitace Bohumíra Šmerala a psaní Práva lidu pod Stivínovým vedením.

Rozdělení na politické strany vzniklo za Rakouska a v republice byl tento trend ještě zvýrazněn. Strany získávaly ženy především podle toho, kterých skupin a vrstev obyvatelstva zájmy zastupovaly. Ale byly i ženy, zejména intelektuálky, které volily dle programů. Např.

---

⁴⁷² BUREŠOVÁ, Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Univerzita Palackého v Olomouci 2001

BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století, in: Andros probabilis, Matice moravská v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, 2005

Františka Plamínková (která dosud nebyla členkou žádné strany, snad z obavy, že by tím byla omezena její aktivita pro ženskou věc) na jaře 1918 vstoupila do České strany socialistické. O své volbě napsala, že by ani nemohla zvolit jinou stranu. Program této strany v sobě nesl patos práce pro národ. Byla mu vytýkána myšlenková nepřesnost, ale zřejmě to bylo pro Plamínkovou přitažlivé, protože jí to umožňovalo vložit do programu svoje představy. Samozřejmě vzhledem k zmiňované zaostalosti žen na poli veřejného života, dané historickým vývojem, hrála v jejich případě důležitou roli politická příslušnost manžela, bratra, otce.

10.2 Srovnání postavení žen v politických stranách

Srovnání se bude zabývat ženami největších stran ve 20. letech - československé a německé sociální demokracie, národně socialistické strany, agrární strany, strany lidové (katolické ženy) a národní demokracie.⁴⁷³

Z hlediska poměru zastoupení žen ve straně měla největší organizovanost žen strana lidová, kde ženy tvořily zhruba polovinu členstva. V komunistické straně ženy tvořily cca čtvrtinu členstva. Socialistické strany měly mnohem více voliček než členek strany. Strany si v zaměření na skupiny obyvatelstva konkurovaly, např. na venkově usilovaly o stejnou skupinu agrárnice a lidovkyně i komunistky, o ženy středních vrstev se ucházely zejména národní socialistky a národní demokratky, o dělnické ženy bojovaly socialistky a komunistky. Strany fungovaly na podobné bázi – základem byly organizace dle místního principu. V komunistické straně byla silná snaha o centralizaci, proto bylo zrušeno rozdělení na země a vzhledem k cílové skupině dělníků byly stanoveny hranice kraje ne dle volebních obvodů, ale dle průmyslových oblastí. Nejvyšším orgánem strany byl sjezd, který volil VV, aktuální práci řídil užší VV nebo představenstvo. Komunisté po vzoru ruské komunistické strany změnili v roce 1924 strukturu nejvyšších orgánů a nejmocnějším orgánem se stalo politbyro. Snad více než jinde se u nich moc soustředila do rukou malé skupiny lidí. Ve všech stranách vzrůstal byrokratismus.

O vyšší zastoupení žen (které by poměrně odpovídalo počtu členek) bojovaly s výjimkou lidovkyň ženy všech stran, včetně komunistek. Oproti dřívějšímu stavu bylo zastoupení žen

---

⁴⁷³ Oficiální názvy: Československá sociálně demokratická strana dělnická.

Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik.

Československá strana socialistická, od září 1926 Československá strana národně socialistická.

Republikánská strana československého venkova, od 1922 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu.

Československá strana lidová..

Československá národní demokracie.

ve vedoucích orgánech strany vyšší (stalo se zvykem, že jedna žena jako zástupkyně svého pohlaví byla zvolena na sjezdu do předsednictva, do komise, do VV atp.), ale stále velmi nedostatečné a ženy nemohly prosadit své požadavky. Ženy spíše získaly místo v širším VV, v užším výjimečně. Františka Plamínková vstoupila do strany na jaře 1918 a brzy byla zvolena do předsednictva, což dosud žena v žádné straně nebyla. Místopředsedkyněmi svých stran se staly sociální demokratka Betty Karpíšková a socialistka Františka Zeminová. Jejich vliv byl samozřejmě větší, pokud patřily k blízkým spolupracovníkům vedoucích mužským představitelů, jako např. Zeminová a Václav Klofáč, v německé sociální demokracii Franziska Blatny a Ludwig Czech. Ve straně agrární a lidové žádnou takovou ženu nenalzáme, ani v národní demokracii (výraznou osobností byla Božena Viková-Kunětická, ale její hlas nebyl rozhodující a její vztah k předsedovi Karlu Kramářovi byl spíše jen vztahem nadšené stoupenkyně a obdivovatelky). Zástupkyně komunistických žen se do nejužšího vedení dostaly až na sklonku 20. let, kdy na sjezdu 1929 se kandidátkou politbyra stala Marie Šváblová a v dubnu byla do politbyra kooptována Karla Pfeiferová. Jiné funkce ve vedení vykonávaly např. sociální demokratka Božena Ecksteinová a komunistka Anna Křenová, obě jako pokladní strany.

Mimořádnou osobností z hlediska politického byla Františka Zeminová, pro kterou byla politika vášní a stala se i jejím povoláním. Byla klasickou političkou v tom smyslu, že kromě zmíněné pozice ve straně měla opravdový vliv na rozhodnutí strany. Typickou byla i v tom, že důsledně hájila stranickou disciplínu (byla např. pro vyloučení Louisy Landové-Štychové za hlasování proti zákonu na ochranu republiky, naopak proti hlasovala Františka Plamínková⁴⁷⁴), aktivně zasahovala do debat a vyjadřovala se ke všem problémům, i když odborně jim nerozuměla. V komunistické straně bychom jako ženu, pro niž byla politika vším, mohli označit Marii Šváblovou. Aktivně zasahovala do dění ve straně, ale její činnost se soustřeďovala právě jen na stranické prostředí.

Ve stranách panovala stabilní personální situace, docházelo ke kumulaci funkcí. Ženy, které byly ve vedení ženské sekce, často zastávaly též funkce ve vedení strany, v parlamentu, v různých spolcích a organizacích. Bylo to dáno i tím, že některé byly vybírány jen jako symbol, funkce byly spíše čestné. Strany byly obecně ovládnuty stejnou skupinou osob, působit mohly i praktické důvody (přístup k informacím, určitá vzdělanostní a schopnostní úroveň, i např. dojíždění). Uvažovat můžeme i o nedostatku jiných vhodných kandidátek.

---

⁴⁷⁴ Plamínková pak za to byla místní organizací vyloučena, ale vedení ji přijalo zpět.
MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

Výjimečné byly opět komunistky, protože ve straně vzhledem k častým vnitrostranickým krizím docházelo k obměnám ve vedoucích orgánech (i když oproti mužským spolustraníčkám ne tak velkým a razantním).

Při ústředí a někdy i na nižších úrovních vznikaly různé odbory, někdy zvané sekce, komise, oddělení. Jedním z odborů byl odbor pro práci mezi ženami. Stál tak po boku odboru třeba zemědělskému, pro komunální politiku, mládeži atd., ale i svazům učitelů, úředníků ad. (záleželo na uspořádání strany). Neodpovídal tudíž tomu, že ženy tvoří polovinu lidstva a měly by být zastoupeny ve všech složkách strany. Bylo ale nutné, aby ženy měly své zvláštní organizace, protože vzhledem k dlouhému předchozímu vývoji, kdy ženy nebyly připuštěny ke vzdělání, do zaměstnání a do veřejného života, nebyly ženy činnosti ve společných organizacích s muži schopny. Nepodařilo se to ani v sociálnědemokratické a komunistické straně, kde to vyžadovala ideologie a byl na to činěn tlak. Národní socialistky byly výjimečné v tom, že měly ženské odborné komise (administrativní, kulturní, vzdělávací, sociální a podpůrná),⁴⁷⁵ které vypracovávaly odborné posudky a návrhy dle příslušných oblastí. V ostatních stranách si většinou členky vedení mezi sebou rozdělily oblasti, které měly na starost (např. právo, sociální problematiku, odbory).

Míra zapojení ženských organizací do strany byla různá. Nejpevnější byla u komunistek. U socialistek obecně byla silnější než v občanských stranách. Nejvolnější byla u agrárních žen. Organizace žen byla vůbec zpočátku volnější. K podchycení žen postačovalo členství v některé z přidružených zájmových organizací (právě tento trend dlouho zůstával v agrární straně).

Stranický systém vyžadoval disciplínu a ženy se jí musely podřít. To platilo pro všechny strany, ale opět nejsilnější byla disciplína v komunistické straně (silnou disciplínu, ale jiného druhu měly také katoličky). Byla to jedna z podmínek vstupu do KI, po V. kongresu 1924 byla ještě utužena. Za neuposlechnutí hrozilo udělení důtky, zbavení funkce, přeložení, vyloučení. Nejvíce vyloučených bylo opět v KSČ.

Socialistky požadovaly co největší účast státu a směřovaly ke kolektivizaci života. Zapojení ženy do pracovního procesu chtěly řešit tím, že část starosti o domácnost a děti musí převzít stát. Lišily se mírou předpokládané kolektivizace. Zatímco komunistky ji po vzoru sovětského svazu dováděly dále, sociální demokratky a ještě více národní socialistky stále počítaly s představou rodinného života. Problémy chtěly řešit především sociálními reformami.

---

⁴⁷⁵ BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století, in: Andros probabilis, c.d.

Na druhém pólu stály ženy katolické, které úlohu ženy viděly v domácnosti a výchově dětí. Opovrhovaly „ženou moderní“, kterou jim byla ta, která „zahodila víru a mravy křesťanské“. Nesympaticky podle nich působila žena, kterou netěšil domácí život, ale drala se do popředí na veřejnosti. Taková žena nepochopila svůj úkol strážkyně rodinného krbu a svou povinnost vůči státu a působila ženskému pokolení jenom ostudu.⁴⁷⁶

Katoličkám se konzervativností myšlení nejvíce blížily agrárnice, ale jejich ženský program nebyl vyhraněný, byly zde i ženy „moderní“, které naopak katoličky kritizovaly. Aktivistky v agrární straně se soustředily zejména na osvětovou činnost mezi ženami (pořádaly vzdělávací a odborné kurzy pro ženy).⁴⁷⁷ Národní demokratky usilovaly o rovnoprávnost žen, byly mezi nimi mnohé vzdělané ženy, ale také vyzdvihovaly úlohu ženy jako matky, která dává národu nového občana.

Stále i v rámci jednotlivých stran existovaly různé pohledy na úlohu ženy a debata nebyla ukončena. Zapojení do pracovního života bylo snem mnohých žen (hlavně středních vrstev, pro ženy nižších vrstev bylo často nezbytnou realitou), ale zcela jistě mnohé ženy o něj nestály, a kdyby je manžel uživil, rády by zůstaly v domácnosti.

Ženy se pro program své strany snažily získat další ženy a přivést je do strany. Mocnou zbraní byl tisk, ženy v každé straně měly svůj tiskový orgán (odlišnosti byly v četnosti vydávání a rozsahu). Dále pořádání veřejných přednášek, schůzí či jiných akcí. Získávaly také osobní agitací. Kromě agitace pro stranu usilovaly o kulturní povznesení ženy prostřednictvím tisku, přednášek, kurzů. Věnovaly se mu národní demokratky, agrárnice, socialistky. Kulturní oblast zanedbávaly komunistky, které se zaměřovaly na oblast hospodářskou a politickou. U obou socialistických strana a strany komunistické víme, že se věnovaly výchově nových funkcionářek a pořádaly pro ně školení a kurzy. U ostatních stran šlo zřejmě spíše o individuální přípravu a vzdělávání. Ženy byly členkami přidružených organizací. Byla to vhodná forma připoutání ke straně pro ženy, které nebyly uvyklé na politickou činnost. Ženy se samozřejmě účastnily i akcí strany, zvýšená činnost nastávala ve stranách před volbami (nejagilnější byly komunistky a lidovkyně).

---

⁴⁷⁶ Moravská žena 7. 1. 1921. Dle ⁴⁷⁶ BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století, in: Andros probabilis, c.d.

⁴⁷⁷ Chtěly tak napravit to, že ač ženy svou prací vytvářejí většinu výrobků, nemají podíl na výsledcích, protože nerozumí a neúčastní se ekonomické stránky procesu. Pozornost věnovala kulturním otázkám a měla zásluhu na zvýšení kulturní úrovně života na venkově.

BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století, in: Andros probabilis, c.d.

10.3 Zastoupení žen v parlamentu

V RNS zasedalo 8 (10) žen (celkový počet míst byl 256, v březnu 1919 se zvýšil na 270): za sociální demokracii 2, za české socialistky 2, za agrární stranu 2, za státoprávní demokracii původně 1, 1920 přibyla další, za klub slovenských poslanců 1, 1919 se mandátu vzdala a byla vystřídána jinou ženou.

V období 1920-35 zasedalo v NS celkem 47 žen (10,4%) včetně náhradnic, z toho ve sněmovně 34 a v senátu 14 (příčemž Betty Karpíšková byla nejdříve poslankyní, pak senátorkou). Celkový počet míst ve sněmovně byl 300, v senátu 150. Zastoupení žen podle stran vypadalo následovně⁴⁷⁸:

komunistky – 13

československé/národní socialistky - 7

československé sociální demokratky - 6

německé sociální demokratky - 5

národní demokratky - 4

agrárnice - 3

Deutsche National-Partei - 2

lidovkyně - 1

Levicové strany tudíž dostaly své pověsti a v absolutních číslech kandidovaly nejvíce žen (nebylo to jen odrazem početnosti stran, viz agrární strana silnější než komunistická a socialistické). V roce 1929 ve volbách do senátu za I. volební kraj (Praha) kandidovala československá sociální demokracie 6 žen, což byl rekordní počet. Některé strany nekandidovaly ženy vůbec, např. Hlinkova slovenská ľudová strana a DNSAP. Šanci na přímou volbu v 1. kole dávalo umístění na 1. - 3. místě kandidátky. Další šance se nabízela ve 2. a 3. skrutiniu, které už ale bylo v režii stran. Ženy vedly kandidátku jen výjimečně.⁴⁷⁹ O umístění na kandidátních listinách se ve stranách vedly boje.⁴⁸⁰ Nezbytnými předpoklady pro kandidování žen byla stejná kritéria jako u mužů, tj. aktivní členství ve straně, loajalita k jejímu vedení, respektování pravidel vázaných kandidátek. Nikoliv tedy

---

⁴⁷⁸ Anna Malá, Františka Skaunicová a Louisa Landová-Štychová během výkonu mandátu změnily stranu.

⁴⁷⁹ Františka Zeminová, Josefa Chleborádová-Rosolová, Božena Ecksteinová, Růžena Reichstädterová, Josefina Weber.

MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

⁴⁸⁰ Např. 1925 muži odmítli kandidovat Františku Plamínkovou do senátu na 3. místě, Plamínková se na protest kandidatury vzdala, ale pak své rozhodnutí vzala zpět, kandidovala a uspěla. Při dalších volbách byla posunuta z 2. na 4. místo, na znamení nesouhlasu opustila jednání, nakonec ale opět kandidovala a byla zvolena. Tamtéž.

nějaké specifické ženské vlastnosti, které ale byly nadále pronášeny jako argument pro vstup žen do parlamentu⁴⁸¹.

Námítky žen, že jejich zastoupení neodpovídá počtu žen ve straně a už vůbec ne počtu voliček (žen byl o trochu vyšší počet než mužů), byl oprávněný. Ženy o zastoupení bojovaly, ale výrazněji se neprosadily. Vyskytly se i radikální názory, aby ženy navrhly vlastní kandidátku nezávislou na stranách či dokonce založily vlastní ženskou stranu. Naprostá většina ale byla pro spolupráci s muži. Pro komunistky byla taková otázka bezpředmětná. V komunistické straně snad více než jinde se ženy musely bezvýhradně podřídit rozhodnutí vedení, což obnášelo i to, že kandidovaly i ty, které o to nestály, např. Jožka Jabůrková (podle Švermové byla ráda, když si zlomila nohu a její kandidatura byla stažena).

Členkami Národního shromáždění byly většinou přední osobnosti. Obvykle byly vybírány ženy, které už měly zkušenost s veřejnou činností. Opět až na komunistickou stranu se tu objevují převážně stejná jména. 4x byla poslankyní Františka Zeminová, 3x Irene Kirpal (za německou sociální demokracii), 2x poslankyní a 1x senátorkou Betty Karpíšková. Trochu zvláštní byl případ Anny Chlebounové a Augusty Rozsypalové.

Chlebounová byla jedinou poslankyní za agrární stranu od roku 1918 do 1929. Strana agrární nebyla ženské otázce a zastoupení žen nijak nakloněna, ale její zkušený předseda Antonín Švehla věděl, že nemůže trend ženské emancipace opomenout a z taktických důvodů vybral Chlebounovou. Byla rolnicí z velké usedlosti, členkou strany a měla určité zkušenosti z veřejné činnosti (vedla agendu svému muži, který byl starostou). Ona sama takové ambice neměla, měla starost o hospodářství, ale Švehlovi odporovat nedokázala a kandidaturu přijala. V parlamentu proslula konzervativností svých názorů, např. jako přísná odpůrkyně alkoholismu. Když se jeden poslanec při projevu chtěl napít, zdůraznil, ať si paní Chlebounová povšimne, že je to jen sklenice čisté vody. Byla také proti legalizaci potratu (ač sama byla nemanželské dítě, ale evangelička) a také svoji neaktivitou – vznesla pouze dotaz, jak vláda nahradí zemědělcům škody způsobené polními hraboši. Strana ji určila jako svoji vrcholnou zástupkyni ženského rodu a byla zvolena i do výkonného výboru strany a za členku předsednictva. Stala se také místopředsedkyní Československého odboru pro zájmy venkovských žen.

Rozsypalová byla jedinou poslankyní lidové strany v celém meziválečném parlamentu. Vstupovala do něj již v důchodovém věku. V mládí byly členkou řádu voršilek, ze kterého vystoupila, ale nadále zůstávala silně věřící. Pracovala celý život jako učitelka. Psala také

---

⁴⁸¹ Tamtéž.

články do novin a přednášela. Věnovala se ženské problematice a jako lidovkyně trochu netradičně hájila zastoupení žen. Některé její názory byly v daném okruhu radikální, ale nedá se říci, že by byla průkopnicí ženské emancipace.⁴⁸²

Při kandidování žen byla důležitým kritériem jejich profese. Žádoucí bylo, aby kandidátky zastupovaly profese těch žen, které se strana snažila oslovit. Nejzářivějším je příklad Marie Tumlířové, která ač vrchní ředitelka na ministerstvu školství a národní osvěty, na kandidátce strany agrární se označila za ženu rolníka.⁴⁸³ Komunistky a sociální demokratky často uváděly u svých kandidátek jejich původní dělnické profese, ačkoliv již dlouho působily jako poslankyně či placené funkcionářky strany. Strany navzájem se přitom obviňovaly z klamání voliček. Např. komunistky se posmívaly Betty Karpíškové, že jako profesi uvedla manželka typografa, ač již předtím byla poslankyní. Nejdůslednější byly komunistky. Z 13 jejich poslankyň v národním shromáždění 1918-35 bylo 9 dělnic, z toho 4 textilní (právě v textilním průmyslu byly ženy zastoupené nejvíce).

I v komunistické straně bylo plusem, když byla žena známá na veřejnosti. Tak např. Anežka Hodinová se zviditelnila, když se chystal zákon zhoršující postavení nájemníků. Vystupovala jako obhájkyň nájemníků a speciálně obyvatel nouzových kolonií (sama v jedné takové bydlela, ve vyřazeném železničním voze na Červené skále na Žižkově). U Rozálie Hajníkové, zvolené jako náhradnice, bylo důležité, že byla vdovou po horníku (komunistická strana se snažila prosadit v hornických stávkách). Marie Vydrová, zvolená také jako náhradnice, zase během výkonu mandátu dosáhla 80 let. Přes svůj věk byla známá jako útočná řečnice, česká obdoba Kláry Zetkinové? Komunistická strana dbala na národnostní zastoupení – Gizela Kolláriková byla jedinou poslankyní maďarské národnosti, Irena Kaňová jediná zástupkyně slovenské národnosti a zároveň nejmladší žena v parlamentu (25 let). Jak je vidět, komunistická strana měla vůbec hodně prvenství a nelze se zbavit dojmu, že o ně cíleně usilovala, aby je mohla propagačně využít.

Preferování profese, národnosti a dalších faktorů na úkor osobních kvalit u komunistických kandidátek mělo i svou stinnou stránku. Mělo za následek, že takové poslankyně a senátorky nebyly schopné odborné práce a jejich vystupování v parlamentu neodpovídalo požadované úrovni. Poslanci ostatních stran se např. posmívali, že dělničtí komunističtí poslanci čtou své projevy z papírku (ale muselo to být jen poznámky, protože čtení projevů bylo zakázáno, bývalo zneužíváno zejména komunistickými poslanci k obstrukcím). Komunistům to bylo

---

⁴⁸² UHROVÁ, Eva: České ženy známé i neznámé, vlastním nákladem, 2008

⁴⁸³ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

jedno. Parlament byl v jejich pojetí chápán jen jako řečnická tribuna. Strana od svých žen (i některých mužů) samostatnou a iniciativní politiku nepožadovala, naopak bylo žádoucí, aby pouze hlasovaly podle rozhodnutí klubu a občas jménem žen vystoupily s radikálními projevy, které pak mohly být otisknuty.

Josef Macek, poslanec za sociální demokracii, rozdělil poslance a senátory do 3 skupin – na ty, kteří pracují ve výborech a v plénu, dále na ty, kteří se věnují získávání přívrženců, peněz a sinekur a potom na ty, o kterých přiznával, že sám netuší, co dělají.⁴⁸⁴ Ženy najdeme v první a poslední skupině (v druhé zřejmě jen výjimečně). Ženy měly největší početní zastoupení v sociálním, zdravotním a zásobovacím výboru, tedy v méně významných a považovaných za typicky ženskou agendu. V plénu vystupovaly jako referentky, podávaly návrhy, interpelace, účastnily se debat. Nejaktivnějšími byly Františka Zeminová a Louisa Landová-Štychová. Ženy vstupovaly v roce 1918 do parlamentu s očekáváním, že zde budou prosazovat ženské zájmy (platilo i pro socialistky). To se ale vzhledem k jejich malému počtu a neaktivitě některých z nich nepodařilo. Byla to zejména Františka Plamínková, která ostatní ženy přemlouvala, aby předně prosazovaly ženské zájmy, teprve potom zájmy strany. Ženy se soustředily na zákony zrovnoprávňující ženy, chránící matku a dítě a sociální témata, což se od nich očekávalo, ale neznamenal, že by aspoň na tomto poli měly rozhodující slovo. Největší pozornost věnovaly rodinnému zákonodárství a zákonu o interrupci. Byly přijaty některé průlomové zákony, např. zákon o rozluce, ale stále platil rakouský občanský zákoník, který ženu znevýhodňoval např. při dědění a poručnictví. Socialistky a komunistky požadovaly zrušení zákona o trestnosti interrupce. Argumentovaly, že postihuje zejména chudé ženy, které k němu i přes nebezpečí smrti přistupují, protože nemohou své děti uživit, což je selhání státu. Velkou zastánkyní právy ženy rozhodovat o svém těle byla Betty Karpíšková, ale pro jeho podporu nedokázala získat ani všechny muže ve své straně. Byly podávány různé varianty zákona, např. od Louisy Landové-Štychové, ale po celou dobu 1. republiky legalizace potratu schválena nebyla.⁴⁸⁵

Komunistky některé ženské zákony podpořily, ale některé pro ně byly malicherností, např. návrh, aby i svobodné ekonomicky činné ženy a neprovdané matky měly nárok na titul paní (návrh Zeminové). Jejich zrak se upíral ke konečnému cíli a parlament byl v jejich pojetí „žvanírna“. Na poli sociálním ženy požadovaly zejména ochranu mateřství. Koncem války a v 1. polovině 20. let, kdy byli ve vládě socialisté, byly přijaty významné sociální zákony,

---

⁴⁸⁴ MACEK, Josef: Parlament zevnitř, Jan Laichter v Praze, 1933

⁴⁸⁵ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

např. 8hodinová pracovní doba a pro ženy volné sobotní odpoledne, 12týdenní mateřská dovolená, zákon o sociálním pojištění. Stále ale ještě hodně chybělo a v praxi se ženy setkávaly s mnoha problémy při aplikování zákona a zejména sociální situace žen z nižších vrstev byla ubohá. Zatímco socialistky hrdě prezentovaly dosažené úspěchy, komunistky je kritizovaly jako nedostatečné. Jejich ideálem byl stát, který by se v ideální míře postaral o všechny.

Ženy v parlamentu, to byl nový jev a také se na ně soustředila pozornost. Bulvární tisk si všímal vnější stránky, např. komentoval jako nevhodné, že jedna sociálnědemokratická poslankyně přišla na první zasedání v bílých šatech jako družička. Nepřehlédnutelnou postavou a vděčným cílem karikaturistů byla se svým cvikem, mohutným poprsím a artělovskými korály Františka Zeminová. Proslulá byla také svými jadrnými výroky, které byly často citovány, a energickým, někdy až hrubým chováním. Pozornost přitahovaly také komunistky svými útočnými projevy, rušením schůzí výkřiky, obstrukcemi a vůbec divokým chováním. V tomto smyslu jim mohla konkurovat právě jen Zeminová.

Jak se ale naplnila očekávání a obavy, které panovaly při vstupu žen do parlamentu? Ženy musely vynaložit více úsilí než jejich kolegové, aby se zorientovaly v odborných problémech a osvojily si příslušnou terminologii, protože v tomto směru neměly moc zkušeností. Některé byly aktivní, některé pasivní, ale to muži také. Celkově měly ženy pocit, že se osvědčily. Očekávané „zušlechtění“ mužů a vnesení ženského ducha do politiky se nekonalo, na to jich ostatně bylo příliš málo. Proto také neprosadily tolik, jak si představovaly, také proto, že byly vázány politikou svých stran.

Ženy zastávaly funkce též v samosprávě. Výjimečně byly starostkami (např. za celou agrární stranu jen Ludmila Zatloukalová-Coufalová), častěji byly členkami zastupitelstev a rad (např. v Praze Plamínková, Hodinová, Jabůrková). Opět si stěžovaly na nedostatečné zastoupení. Na komunální úrovni mohla být spolupráce mnohdy plodnější než na vyšší, kde panovaly politické spory. V případě komunistek po nástupu nového vedení 1929 byla tato činnost zakázána z důvodu, že zemské a okresní výbory, jakož i obecní starostové jsou výkonnými orgány fašizujícího se státu.

10.4 Vnímání žen muži

Jak už mnohokrát řečeno, ženy si stěžovaly, že je mužští straníci v jejich snažení, až na čestné výjimky, nepodporují. Obecně muži v socialistických stranách a v komunistické straně byli ženské otázce více nakloněni, a i když k ní měli záporný vztah, tak ho aspoň veřejně

neprojevovali. Většinou byl problém v tom, že v projevech i dokumentech se o ženské rovnoprávnosti mluvilo, ale praxe pokulhávala. Muži občanských stran spíše než socialisté a komunisté i na veřejnosti pronášeli znevažující soudy o ženách, ba se aktivistkám posmívali jako bojovným feministkám, mužatkám. Stávaly se i čtým terčem karikaturistů, např. Zeminová a Viková-Kunětická.

Bylo paradoxem, že ženské hnutí budovaly a za ženská práva bojovaly hlavně ženy, které byly samy neprovdané a bezdětné. Jinak by ani na činnost v ženském hnutí neměly tolik času. Např. Plamínková zrušila zasnoubení, protože se chtěla věnovat ženskému hnutí a uvědomovala si, že s rodinným životem by to skloubit nešlo. Týkalo se to i socialistek a komunistek. Např. Majerová, která se chtěla věnovat spisovatelské práci, dala syna k matce. Švermových Jurka také dlouhá období (i roky) strávila u babiček nebo komunistických soudruhů.

Být feministkou se ale nutně nerovnal být ženou nedbající na svůj zevnějšek, nepřátelskou k muži. Františka Plamínková byla žena energická, nekompromisně šla za svým cílem a nenechávala se odradit neúspěchy, ale zároveň byla velmi kultivovaná a s muži spolupracovala. Dalším zářivým příkladem je komunistka Marie Majerová. Její názory na postavení ženy byly velmi radikální, důsledně prosazovala nezávislost, včetně svobodného mateřství. Byla ale ženou velmi pohlednou a o svůj vzhled také náležitě dbala. Žádný muž ji neoznačil jako mužatku, naopak vzpomínali, jak byli ohromeni její krásnou tváří.⁴⁸⁶ Majerová a Malířová (už před první světovou válkou) se obě bránily označení feministka. Zřejmě jim to implikovalo právě výše popsané nepřátelství k mužům a neženský vzhled. Ve svém soukromém životě však obě feministické zásady uplatňovaly v praxi, k čemuž bylo třeba odvahy. Obecně to znamenalo vystupovat samostatně, proti konvencím, např. volné partnerské soužití. Ve 20. letech, zejména jejich postupem, se zdůrazňování ženiny nezávislosti obě věnovaly méně. Být komunistkou vyžadovalo být méně feministkou a podřízení ženských zájmů.

Ženy obou směrů, liberálního i socialistického, vnímaly feminismus jako součást širšího proudu. Liberální tvrdily, že feminismus je implicitně obsažen ve skutečné demokracii a socialismu (masarykovské pojetí). Komunistky se domnívaly, že ony bojují za ženská práva více než liberální ženy. Úsilí o změnu celého řádu považovaly za jediný správný a možný postup. Anna Malá označila feminismus za „snahu reformovat potápějící se loď“. Např.

---

⁴⁸⁶ NÝVLTOVÁ, Dana: Marie Majerová – Femme fatale české avantgardy. Česká komunistka ve víru feminismu., Filip Tomáš – Akropolis, Praha 2011

komunistky byly taktéž proti propouštění vdaných žen, ale podle nich boj měl být veden na půdě třídní, feminismus tak mnohostranný problém nemohl vyřešit.⁴⁸⁷

Muži obvykle rádi a ochotně vystupovali jako řečníci na akcích žen, skýtalo jim to možnost vlivu na velké množství posluchaček. Uctivý přístup měli k ženám kněží, někteří to pojímali jako příležitost, jak skrze ženu proniknout od rodiny.⁴⁸⁸ Muži také psali do ženských listů (předpokládalo se, že některý člen vedení se toho ujme, v některých stranách byl určen).

Zejména v socialistických stranách se muži účastnili ženských akcí, a to nejen jako řečníci. Např. v průvodech k mezinárodnímu dni žen jich bývalo zpočátku více než žen. Byli politicky uvědomělejší, ale působil i fakt, že žena zůstávala doma, aby udělala nezbytné domácí práce.

10.5 Střetávání a spolupráce mezi ženami různých stran

Rozkol v sociální demokracii podávaly obě strany s velkou patetičností. Ani na jedné straně nechyběly ostré výpady proti soupeřům, pomlouvání, zprávy, jak je na tom druhá straně špatně a zaručeně spěje k rozpadu. Kdyby sociální demokratky neměly za zády komunistky, byly by patrně k situaci v republice kritičtější, ale takto byly tlačeny do obhajování. Snažily se uchovat myšlenky, na kterých vystavěly své hnutí, patřila sem sociální témata, kritika kapitalismu, Marxovo učení, i zprávy o Rusku. Zároveň je třeba přiznat, že sociální demokratky na změnu společenského řádu v praxi rezignovaly, usilovaly o postupné zlepšování. Měly zájem o postavení ženy, její emancipaci, oproti komunistkám měly blíže ke střední vrstvě. Byly jimi proto kritizovány, že jsou zpanštělé, ale zároveň tím prokazovaly úsilí o zvýšení kulturní úrovně a vycházely vstříc zálibám žen (viz snaha o zatraktivnění tisku). Komunistky za největší konkurentky považovaly právě ženy sociálnědemokratické, které se zaměřovaly na stejnou společenskou vrstvu (zejména po nastolení teorie sociálfašismu). Sociální demokratky po rozkolu své organizace konsolidovaly. Krize v komunistické straně v letech 1925 a 9 nevyužívaly, v jejich hlavním ženském listě o nich nebyla ani zmínka. Už hned po rozkolu psaly, že doufají v návrat spolupracovnic, až poznají, že se daly špatnou cestou.

Československé a německé sociální demokratky po vzniku ČSR stály v protilehlých táborech, v této fázi jim byli bližší partneři z občanských stran stejné národnosti. Československé sociální demokratky hájily právo na národní stát, zatímco německé se dožadovaly práva na

---

⁴⁸⁷ Komunistická revue 1. srpna 1924

⁴⁸⁸ BUREŠOVÁ, Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Univerzita Palackého v Olomouci 2001

sebeurčení (chtěly připojení k Rakousku).⁴⁸⁹ Také z německé sociální demokracie se oddělila komunistická skupina, ale tvořila menšinu (i když silnou). Působilo, že strana byla v opozici a to dávalo prostor radikálům. Ke sblížení a spolupráci obou sociálních demokracií začalo docházet od poloviny 20. let, kdy se německá strana začala zapojovat do politického systému. 1928 obě strany vykonaly společný sjezd a 1929 společně vstoupily do vlády.

Sociální demokratky a národní socialistky se po převratu přiblížily, k plánovanému sjednocení nedošlo, ale ženy stejně jako jejich strany spolu nadále spolupracovaly. Věnovaly se zejména sociálnímu zákonodárství a byly oporou republiky. 1926 jejich strany společně odešly do opozice a 1929 se vrátily do vlády.

Na katolické ženy útočily jak socialistky, tak ženy liberální. Považovaly je za zpátečnické, brzdící vývoj, strhávaly ženy zpět do podřízeného postavení. Lidovkyně ale omezení ženy na soukromou sféru považovaly za její přirozené poslání a v něm měla žena nalézt spokojenost. Ony také vystupovaly proti ženám všech ostatních stran. V prvních letech po převratu byla církev a strana velmi nepopulární. Katolická církev se za války zdiskreditovala podporou monarchie a docházelo k sekularizaci života. Z církve masově vystupovali věřící, oslabena byla také založením Československé církve husitské. Mezi ženami bylo silné hnutí za odcírkevnění škol. Politickému katolicismu se obratnou politikou podařilo odvrátit odluku církve od státu a začlenit stranu do politického systému republiky, jejíž oporou se stala (zasedala ve vládách).

Z žen všech ostatních stran byly lidovkyně nejblíží svým konzervativním smýšlením agrárnice. Bylo mezi nimi hodně věřících. Do konfliktů se dostávaly zejména se sociálními demokratkami. Nejsilnější averze mezi ženami obou táborů byla v počátcích republiky a vycházela ze situace za války, kdy se obrátilo tradiční paradigma bohaté město a chudý venkov. Za války byl blahobytnější venkov a sociální demokratky selky obviňovaly, že měly tvrdá srdce a vzpomínaly, že za pár vajíček byly ochotny svléknout z nich poslední košili. Také jim vyčítaly, že jim šlo jen o mamon a nerozpakovaly se tvrdě využívat práce dětí. Vadilo jim silné postavení agrárníků na venkově, říkaly, že zatímco dříve vládla na venkově šlechta, dnes je to agrární šlechta. Zájmy společenských vrstev, které ženy obou stran zastupovaly, byly protichůdné. Např. agrární strana požadovala celní ochranu pro zemědělské produkty, zatímco sociální demokracie hájila zájmy chudého městského obyvatelstva a žádala co nejlevnější zboží. Sociální demokratky těžce nesly, že jejich rozkoem oslabená strana

---

⁴⁸⁹ Jejich strana ještě v roce 1923 na sjezdu Socialistické internacionály v Hamburku si stěžovala na československou sociální demokracii, že zradila socialistické zásady.

ztratila postavení nejsilnější strany a musela ustupovat straně agrární, která zaujala její místo. Napadaly její úspěšnou tezi, že je stranou všeho venkovského lidu a že rolníci jsou živitelé národa a jeho nejdůležitější vrstvou, přitom v průmyslově vyspělé zemi!

Národní demokratky se do sporů dostávaly hlavně se socialistkami kvůli nacionalismu až šovinismu a zároveň mezi nimi byla propast kvůli vrstvám, které zastupovaly (národní demokratky střední a vyšší vrstvy, spíše movitější a vzdělané). Za ohrožení považovala národní demokracie socialistické strany, ostře vystupovala proti bolševikům (nazývala je německo-židovským švindlem). Národní demokratky těžce nesly úpadek vlivu své strany, která do republiky vstupovala s ambicí být nejsilnější stranou. Představovala se jako reprezentantka celého národa, mezi svými členy měla řadu známých osobností (takovou byla i spisovatelka Božena Viková-Kunětická). Vývoj v republice se ale ubíral jinou cestou. Nejsilnější stranou byla nejdříve sociální demokracie, potom agrární strana. Přesto si národní demokracie uchovala vliv, byla stranou dá se říci bohatou, zastupující velkopodnikatele a finanční kruhy.

Spolupráce mezi ženami různých stran byla dvojího druhu, buď ve spolcích či organizacích, nebo při určitých akcích. Činnosti ve spolcích, buď ženských, jako např. Ženské národní radě, nebo sociálně zaměřených, např. Ochrana matek a dětí, se účastnily některé členky strany národně socialistické, sociálně demokratické, národně demokratické a agrární. Mimo stály lidovkyně a komunistky, které měly svoje organizace. Příkladem jednorázových akcí, kdy docházelo ke spolupráci žen socialistických stran, byly stávky a demonstrace. Na nižších úrovních byl o spolupráci obvykle zájem, někdy k ní docházelo spontánně. K posvěcení shora záleželo na momentální politice stran, zejména komunistická strana v tomto trpěla výkyvy. Obecně platilo, že rozhodujícím kritériem bylo, aby komunistky měly při akci vedení. Jednotná fronta byla jen taktikou (jejíž pojetí se navíc měnilo), chtěly získat jen dělnice a odvést je od jejich vůdkyň. Sociální demokratky a socialistky toto věděly, proto na výzvy komunistek, které měly onu zmíněnou propagační funkci, v určitých obdobích vůbec nereagovaly.

Jinak se ženy různých stran nestýkaly (míněny zejména funkcionářky). Pohybovaly se ve svých prostředích, daných rozvrstvením společenského života dle stranické příslušnosti. Utvrzoval je v tom stranický tisk, který velmi tendenčně referoval o činnosti vlastní strany a kritizoval strany ostatní. Na nižší úrovni a zejména tam, kde neměly vlastní silné postavení, byl styk s ženami jiných stran běžný.

10.6 Shrnutí a hodnocení

Které ženy po sobě zanechaly ohnivou stopu? Domnívám se, že komunistky a národní socialistky.

Komunistky měly poměrně početné organizace, byly silné ve volbách, měly skutečně železnou disciplínu a řadu agilních propagátorek. Vidět je bylo v parlamentu i na ulicích jako hlasité kritičky republiky a kapitalistického řádu. Zároveň ale právě svou důslednou opozicí a nezapojeností do systému republiky a společnosti neměly šanci něco prosadit, jejich činnost měla povahu demagogickou. Pozitivně chtěly budovat až ve svém státu, zatím pracovaly k jeho zboření. Přesvědčovaly o svých cílech a snažily se získat vliv ve společnosti. Pro členy ostatních stran byly komunistky známými křiklounkami a potížístkami, tak jako celá strana cizorodým a destabilizujícím prvkem. Ony si zakládaly na tom, že jejich činnost představuje hrozbu, že umí dostat masy do ulic a do stávek. Byly také faktorem, který ukazoval (i přes zveličování na obou stranách, tj. kritizování a velebení republiky), že ne všechno je v republice ideální a ne všem se dobře nedaří.

Socialistky nebyly tak početné a volebně silné, ale měly vliv a také byly vidět na veřejnosti. Halasností a aktivitou právě ony mohly konkurovat komunistkám. Jejich výhodou bylo, že měly řadu vzdělaných odbornic, byly činné i v různých spolcích a organizacích. Při prosazování ženských zájmů byly omezovány jen vnějšími faktory, zatímco komunistky i vnitřními (neuznávání ženské otázky). Oproti komunistkám, které měly vedení v Moskvě, byly pevně zapojeny do systému první republiky. Tím měly šanci účastnit se budování. Byly hrdé, že některé jejich návrhy ve prospěch žen a v oblasti sociálního zákonodárství byly prosazeny. Ve straně měly ve srovnání s ženami jiných stran pevnější postavení, byly zastoupeny ve vedení, poměrně silné měly zastoupení v parlamentu. Zároveň u nich neplatila tak tuhá disciplína jako v komunistické straně. Důležité pro ně byly i osobnosti, individualita nebyla potlačována.

11 MEDAILONY KOMUNISTICKÝCH FUNKCIONÁŘEK

Marie Čížinská (Čížimská)

7. 8. 1891 Vraňany – 22. 6. 1982 Jeseník⁴⁹⁰

Původní profesí tkadlena. Byla činná v rudých odborech. 1927, 1931 a 1946 byla zvolena do ÚV KSČ. 1929 zvolena předsedkyní textilní sekce MVS. 1929-1935 byla poslankyní NS. Za svou politickou činnost byla opakovaně trestně stíhána. Žila s kladenským komunistickým funkcionářem Karlem Procházkou. Za okupace pro ilegální činnost vězněna v koncentračním táboře Ravensbrück. Po válce odešla do Jeseníku, byla členkou tamního OV KSČ.

Blanka Friedová, provdaná Munelesová

31. 12. 1904 Trnava – 12. 10. 1970 Praha⁴⁹¹

Pocházela z rodiny židovského obchodníka, měla 8 sourozenců, jedním z nich byl Evžen Fried. Učila se švadlenou, ale nedoučila, protože dostala otravu krve a jeden prst jí zůstal nehybný. 1924 vstoupila do komunistické strany, pomáhala na krajském sekretariátu strany.

1927 se vdala za Pavola Munelese, taktéž židovského původu, akademického malíře a tajemníka komunistické strany v Lučenci. Manželství se brzy rozpadlo, oficiálně rozloučené bylo až 1949. Od 1927 pracovala jako sekretářka Rudé pomoci v Bratislavě, později byla přidělena krajskému sekretariátu KSČ. Pracovala také ilegálně, dělala spojku mezi kasárnami a pracovníkem pro vojenskou práci. 1928-9 byla zapojena do ilegálního hnutí maďarské a rakouské strany jako spojka v Bratislavě. Kvůli prozrazení začátkem 1930 této činnosti zanechala.

Několikrát byla ve vězení, na Slovensku na ni bylo vydáno několik zatykačů, proto se 1930 přesunula do Prahy. Pracovala nejdříve v tiskárně, pak v nakladatelství Borecký. Zároveň byla činná v obvodním vedení strany na Žižkově. V březnu 1931 byla zatčena a eskortována na Slovensko, kde byla odsouzena a odpykala si 10 a půl měsíců ve vězení. Po návratu do Prahy pracovala v knihkupectví a potom ve Svazu přátel Sovětského svazu. 1929-31 žila s Evženem Klingerem, tajemníkem KSČ v Bratislavě (byl spolupracovníkem bratra Evžena). Uměla česky, slovensky, rusky, maďarsky, německy a částečně francouzsky.

---

⁴⁹⁰ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939. Němec – Veduta, České Budějovice 2007

⁴⁹¹ NA, fond Blanka Friedová

Od října 1932 do března 1934 pobývala na leninské škole v Moskvě. Po návratu byla ustavena sekretářkou Rudé pomoci v Bratislavě. Koncem 1934 poslána do Prahy do rudých odborů. Později pracovala ve Svazu proletářských bezvěrců a následnické organizaci, kterou 1938-9 s Gríšou Spurným vedla ilegálně. Byla jednatelkou obvodní organizace strany na Žižkově. Od 15. 3. 1939 až do konce války žila ilegálně, gestapo ji několikrát hledalo. Pracovala jako posluhovačka nejprve u pracovníka obchodního zastupitelství SSSR, potom u několika soudruhů, u kterých se skrývala. Kontakt se stranou ztratila, ale za květnového povstání byla v Praze. Rodiče a sourozenci zemřeli v koncentračních táborech nebo byli popraveni po slovenském národním povstání, bratr Evžen byl zabit při ilegální politické práci v Belgii.

1945-9 byla zaměstnána jako organizační tajemnice na OV KSČ v Praze 7. Za Února byla členkou akčního výboru Národní fronty. Pracovala pak ve straně postupně jako referentka disciplinární komise, vedoucí odboru propagandy, instruktorka a od 1958 byla vedoucí knihovny v Městské poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze. Od 1946 žila s komunistickým funkcionářem Josefem Šťastným (mj. byl členem tzv. Friedovy skupiny 1929).

Miloslava Grimmichová, rozená Pospíšilová

10. 6. 1891 Vídeň - 15. 10. 1957 Praha⁴⁹²

Narodila se jako dcera báňského inženýra ve Vídni, později se rodina přestěhovala do Příbrami. Měla jednu sestru. Absolvovala pokračovací školu pro dívky. Na pražské univerzitě pak složila zkoušky z francouzského a německého jazyka. Od 1910 pracovala jako administrativní síla v různých firmách. 1912 uzavřela sňatek s Jaroslavem Grimmichem, suplujícím učitelem na dívčím učitelském ústavě v Brně. Následujícího roku se narodil syn César. 1923 bylo manželství rozloučeno.

V prosinci 1918 vstoupila do sociálně demokratické strany. Přidala se k marxistické levici, na ustavujícím sjezdu KSČ v květnu 1921 byla zapisovatelkou. Byla přední řečnicí, novinářkou a funkcionářkou na Brněnsku. 1923 byla zvolena předsedkyní říšské agitační komise žen, 1924 znovu. 1920-23 byla zaměstnána jako redaktorka Rovnosti v Brně. V té době žila s krajským tajemníkem Karlem Votavou. Když byl v prosinci 1923 v souvislosti se zjištěním zpronevěry stranických peněz zbaven funkcí, opustila ze solidarity s ním všechny svoje

---

⁴⁹² NA, fond Miloslava Grimmichová
NA, Prezídium ministerstva vnitra – Archiv ministerstva vnitra 225
Studijní ústav Archiv bezpečnostních složek

funkce v Brně. Na jaře 1924 byla převedena do pražské redakce Rudého práva. V zimních měsících pak nastoupila do Československé komunistické korespondence. Byla též vedoucí žen na Praze 7. Mezi členstvem oblíbená nebyla, vytýkali jí povýšenost a buržoazní způsob života. V létě 1924 požadoval obvodní výbor v Praze 7 její odvolání ze všech funkcí, ústřední výbor to odmítl. Ze strany odešla sama na jaře 1925.

Znovu vstoupila do sociálně demokratické strany, jejíž členkou zůstala až do sloučení strany s KSČ 1948. Opět působila v ženském hnutí, např. jako lektorka ve školách pro ženy. Živila se jako redaktorka, vystřídala několik zaměstnání, při hledání práce jí pomáhalo, že ovládala 6 jazyků. Věnovala se také překládání. 1928-30 absolvovala Svobodnou školu politických nauk v Praze, oddělení novinářské. 1933-35 pracovala v redakci Práva lidu.

1939-42 byla zaměstnána v tiskové službě Národního souručenství, pak krátce v Národní odborové ústředně zaměstnanecké, odkud byla propuštěna. 1944 získala invalidní důchod. Po osvobození zastávala funkci politické redaktorky v Právu lidu až do jeho zrušení 1948. Jako zástupkyně sociálně demokratických žen byla činná v Národní frontě žen. Byla členkou Ústředního výboru Rady žen a členkou výboru Mezinárodní demokratické federace žen, 1949 navštívila v této funkci SSSR.

Po dobu působení v sociální demokracii vystupovala proti KSČ. V Únoru se ale stala členkou akčního výboru Práva lidu a akčního výboru Sdružení sociálně demokratických novinářů. 1949-50 pracovala na Úřadě předsednictva vlády jako tisková referentka, dokud nebyla nucena odejít do penze. Počátkem 50. let byla zřejmě ze strany vyloučena.

Anežka Hodinová-Spurná, rozená Zavadilová

12. 1. 1895 Doubravice (u Zábřeha na Moravě) - 1. 4. 1963 Praha⁴⁹³

Byla nejstarší ze 17 dětí. Otec byl domkář a bednář. Po vychození školy nastoupila ve 14 letech do továrny. Provdala se za socialistu, dělníka Josefa Hodinu (narozen 1890). 1918 vstoupila do sociálnědemokratické strany. Stála na straně levice a podílela se na založení komunistické strany. 1922 odešla s manželem do Prahy. Pracovala jako dělnice v muniční továrně. Bydleli ve vyřazeném vagonu na Žižkově.

1927 byla za KSČ zvolena do pražského zastupitelstva a městské rady. 1929-38 byla poslankyní za pražský kraj. Pro svou politickou činnost byla ve vězení. Pracovala ve straně,

---

⁴⁹³ NA, fond Anežka Hodinová-Spurná,

PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Brána, Praha 2006

Život a práce Anežky Hodinové-Spurné (Materiál pro schůze a besedy Českého svazu žen), Ústřední výbor Českého svazu žen, 1973

v hnutí žen a různých organizacích, např. Rudé pomoci a Svazu přátel demokratického Španělska. 1929-30 pobývala na mezinárodní leninské škole v Moskvě. 1934 doprovázela do Sovětského svazu výpravu dětí po zabitých rakouských dělnících a 1935 tam byla jako delegátka Rudé pomoci a na VII. kongresu KI. Později navštívila SSSR ještě několikrát. 1932 bylo její manželství rozloučeno a uzavřela nový sňatek s Jindřichem (Gríšou) Spurným (narozen 1906), komunistickým novinářem a funkcionářem. Vlastní děti neměla.

V březnu 1939 byla hledána gestapem. Do dubna žila v ilegality, pak se dostala přes Polsko do Londýna. Byla činná v Czech Refugee Trust Fund a v Radě československých žen. Na podzim 1941 se stala členkou Československé státní rady. V květnu 1945 se vrátila do vlasti. Působila v Národní frontě žen, byla předsedkyní Ústřední komise žen KSČ a do 1948 předsedkyní komise pro mobilizaci pracovní sil při předsednictvu vlády. V říjnu 1945 se stala poslankyní Prozatímního Národního shromáždění a jako první žena i jeho místopředsedkyní. 1945-54 byla členkou ÚV KSČ, 1954-8 kandidátkou, od 1958 opět členkou. 1945 byla spolu s Miladou Horákovou vyslána jako zástupkyně československých žen na mezinárodní kongres žen do Paříže. Ve vzniklé Mezinárodní demokratické federaci žen byla zvolena místopředsedkyní a tuto funkci zastávala do konce života.

V Únoru 1948 se stala předsedkyní akčního výboru v NS, předsedkyní společného akčního výboru Rady československých žen (RČŽ) a Národní fronty žen a členkou ústředního akčního výboru. Podílela se na odložení plenárního zasedání parlamentu a jeho hlasování pro novou vládu. Místopředsedkyní NS byla do roku 1960, do konce života zůstala členkou předsednictva. Byla předsedkyní nové RČŽ a zůstala jí i po přeměně na Československý svaz žen a pak na Výbor československých žen. Zastávala také funkci předsedkyně Československého výboru obránců míru a další. Zúčastnila se 1. světového mírového kongresu v Paříži 1949, kde byla zvolena místopředsedkyní stálého výboru. Po vytvoření Světové rady míru byla její místopředsedkyní. Z titulu svých funkcí často cestovala do zahraničí (např. do Číny).

Jožka Jabůrková, rozená Josefa Řehová

16. 4. 1896 Ostrava-Vítkovice - 31. 7. 1942 koncentrační tábor Ravensbrück⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁴ HOLEČKOVÁ-DOLEJŠÍ, Božena: Komunistická novinářka Jožka Jabůrková, Novinář, Praha 1978

Lexikon české literatury 2/I, Academia, Praha 1993

NA, neseříděný fond ÚML ÚV KSČ, nevydaný slovník z 80. let

NA, fond Anežka Hodinová-Spurná, články o Jožce Jabůrkové od manželů Spurných, Ilsy Dolanské, Louisy Landové-Štychové a Růženy Rollové

NA, fond Julie Prokopová, články o Jožce Jabůrkové od Julie Prokopové a Marie Vackové

Byla nemanželským dítětem. Žila s matkou, která se živila jako švadlena, v dělnické čtvrti. Matka zemřela za války na tuberkulózu. Před válkou absolvovala kurz pro učitelky v mateřských školách, poté pracovala jako soukromá vychovatelka dětí, od 1915 jako pomocná sestra v nemocnici Vítkovických železáren. Po válce odešla do Prahy, kde byla zaměstnána jako tovární dělnice.

Provdala se za Stanislava Jabůrka, funkcionáře DTJ. Byla činná v DTJ, později FDTJ a FPT. Působila též jako cvičitelka. Byla členkou náčelnické rady. 1926 byla poprvé v Sovětském svazu, 1926-7 podruhé jako posluchačka Mezinárodního tělovýchovného institutu v Moskvě (návrat 1928) a 1933-5 potřetí jako žákyně Mezinárodní leninské školy v Moskvě. Po rozpadu manželství žila s komunistickým funkcionářem Alexandrem Bubeníčkem.

1929 po vyloučení tzv. likvidátorů se stala redaktorkou Rozsevačky a byla také kandidována do poslanecké sněmovny, ale zlomila si nohu a kandidatura byla stažena. Rozsevačka byla několikrát zastavena a Jabůrková ve vězení. Kromě novinových článků napsala také dětskou knížku Evička v zemi divů (míněno Sovětském svazu), používala pseudonym Ida Ostravská. 1932-8 byla členkou ústředního zastupitelstva hl. m. Prahy a členkou městské rady, kde vystupovala velmi aktivně. Jejím druhým manželem byl Josef Paleček (po válce člen ÚV KSČ).

Po zastavení Rozsevačky v říjnu 1938 redigovala časopis Kytice. Pracovala v ilegálním aparátu strany. 16. března 1939 byla zatčena, internována na Pankráci a později v drážďanské věznici, odtud byla deportována do Ravensbrücku. Tam byla aktivní v ilegální komunistické organizaci. Později ale duševně onemocněla a podle vzpomínek spoluvězeňkyň ukončila její život smrtící injekce od nacistické lékařky.

Anna Křenová, roz. Navrátilová

19. 7. 1874 Praha-Michle – 1. 8. 1944 Praha⁴⁹⁵

Pracovala jako služebná, později dělnice. 1898 se vdala. Od 1900 pracovala v sociálnědemokratické straně, byla kolportérkou Práva lidu i jeho dopisovatelkou. 1913 se stala předsedkyní Spolku žen a dívek v domáckém průmyslu a práci zaměstnaných.

1918-9 byla jako vedoucí žen členkou zemského výboru sociální demokracie. Na sjezdu sociálnědemokratické levice v září 1920 byla zvolena do VV. Byla stoupenkyní marxistické

ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, FUTURA, Praha 2008

⁴⁹⁵ NA, neseříděný fond ÚML ÚV KSČ, nevydaný slovník z 80. let

Příruční slovník k dějinám KSČ, sv. 1., NPL, Praha 1964

UHROVÁ, Eva: Po nevyšlapaných stezkách, Praha, Mona 1984

levice a zakládající členkou KSČ. Jako sekretářka ženského ústředí 1923-7 budovala ženské agitační komise, později ženodděly. 1921 se jako delegátka KSČ zúčastnila III. kongresu KI v Moskvě. 1924-5 a 1931-4 byla lenkou ÚV. Byla dlouholetou pokladní strany. Za svou politickou činnost byla vězněna.

1. 9. 1939 byla zatčena a jako rukojmí vězněna na Pankráci, pak poslána do koncentračního tábora v Ravensbrücku. Začátkem března 1941 byla kvůli nemoci propuštěna a 1944 zemřela. Syn Václav, komunistický novinář, byl za ilegální činnost 1941 popraven.

Louisa (Luisa) Landová-Štychová, rozená Aloisie Vorlíčková

31. 1. 1885 Ratboř (u Kolína) – 31. 8. 1969 Praha⁴⁹⁶

Pocházela z rodiny obchodníka se smíšeným zbožím. Absolvovala klášterní školu v České Třebové a poslední třídu měšťanky kvůli němčině v Krásné Lípě. Následovala obchodní akademie v Praze. V té době se seznámila se skupinou mladých anarchistů. Poté pracovala jako korespondentka klenotnické firmy ve Vídni, ale o čase se vrátila domů. Navštěvovala dramatickou školu Karla Želenského v Praze a jako herečka se seznámila s Jaroslavem Štychem. Štych pracoval jako inženýr a byl amatérským hvězdářem. 1908 se za něj provdala, měli 2 dcery. Otec zemřel, matčin obchod zkrachoval, mladšího bratra se ujali příbuzní a matka se přestěhovala k dceři, kde převzala starost o domácnost a děti. Její rodné příjmení Landová přidala dcera ke svému jménu.

Manželé Štychovi pracovali společně, stýkali se s přáteli z anarchokomunistických kruhů, 1911 vstoupili do sociální demokracie. Věnovali se přednáškové činnosti jak v rámci sociální demokracie, tak v různých spolcích. Založili Svaz socialistických monistů (bezvěrců), byli aktivní v abstinentských spolcích. Štych přednášel o hvězdářství. Štychová se zaměřovala na boj proti alkoholismu, proti církevnímu klerikalismu a ženskou tematiku (vystupovala proti mužské nadvládě, propagovala volnou lásku ad.). Byla také činná v Spolku žen a dívek v domácnosti zaměstnaných.

Za první světové války se účastnila odbojové činnosti (v domě byl tajný tiskařský stroj, roznášela letáky). Byla členkou Ústřední dělnické rady (vznik 1916) a Ženského revolučního výboru při Ústředním spolku českých žen (vznik 1917), který mobilizoval ženy pro účast na demonstracích. Hájila ruskou revoluci. Koncem války se podílela na jednáních o chystaném spojení socialistických stran. Na jaře 1918 vstoupila do České strany socialistické a byla za

---

⁴⁹⁶ NA, fond Anežka Hodinová-Spurná, článek o Louise Landové-Štychové, 4. karton
NA, fond Julie Prokopová, článek o Louise Landové-Štychové 1. karton, sign. 7
MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

anarchokomunisty v jejím ústředním výboru. V létě jí bylo úředně nařízeno pobývat pouze v místě bydliště, předtím byla několikrát vyslýchána na policii. Na podzim byla vytvořena Socialistická rada a Ústřední hospodářská rada, v obou institucích byla ve výboru (za anarchokomunistickou složku ve straně a za ženy) a vystupovala velmi aktivně. Byla také členkou komitétu Socialistické rady pro přípravu generální stávky 14. října.

1918 se stala poslankyní RNS. 1919 byla ve Washingtonu na sjezdu ochrany práce a mezinárodním sjezdu pracujících žen. 1920 zvolena poslankyní a v parlamentu podala řadu návrhů. Udržovala kontakty se sociálnědemokratickou levicí a pak komunistickou stranou. 1923 byla spolu se 3 kolegy vyloučena ze strany za hlasování proti zákonu na ochranu republiky a zbavena mandátu. Za nově založenou stranu (Socialistické sjednocení) byla na podzim 1923 zvolena do zastupitelstva hlavního města Prahy.

1925 spolu s ostatními bývalými anarchokomunisty v Socialistickém sjednocení vstoupila do KSČ. 1925-9 byla poslankyní, byla také členkou ženského ústředí strany a přispěvatelkou do ženského komunistického tisku. Pracovala i v Dělnické pomoci a v Rudé pomoci, kde se stala předsedkyní. 1928 byla za Rudou pomoc v Moskvě. Manželé Štychovi také založili Sdružení socialistických skautů a skautek. 1928 ji těžká nemoc vyřadila na téměř 3 roky z činnosti. Ve 30. letech se angažovala v protifašistickém hnutí. Za války žila pod změněným jménem v jiném bytě, spolupracovala s odbojem. 1942 zemřel její manžel. Po válce pokračovala v propagaci astronomie a v činnosti v bezvěreckém hnutí, hodně přednášela a psala.

Marie Majerová, rozená Bartošová, provdaná Stivínová, podruhé provdaná Tusarová

1. 2. 1882 Úvaly (u Prahy) - 16. 1. 1967 Praha⁴⁹⁷

Její otec byl řezník, zemřel, když jí byly 3 roky. Matka se přestěhovala do Prahy a živila se šitím. Podruhé se provdala za vysloužilého poddůstojníka Aloise Majera. Po několika letech se rodina přestěhovala na Kladno, kde otcím získal práci v huti. Po absolvování měšťanské školy byla Majerová rok v německé klášterní škole v Horažďovicích a rok jako služebná u vzdálených příbuzných v Budapešti. Po návratu do Prahy pracovala jako písařka a prodavačka v obchodu s nábytkem a navštěvovala večerní obchodní školu. Chodila také do Dělnické akademie a mezi anarchisty do Neumannovy olšanské vily.

---

⁴⁹⁷ Lexikon české literatury 2/II, Academia, Praha 1993

NEJEDLÁ, Jaromíra: Marie Majerová, Praha, Melantrich 1986

NÝVLTOVÁ, Dana: Marie Majerová – Femme fatale české avantgardy. Česká komunistka ve víru feminizmu., Filip Tomáš – Akropolis, Praha 2011

VÍZDALOVÁ, Ivana: Novinářka Marie Majerová, Praha, Novinář 1988

1901 se jí s Josefem Stivínem, typografem a novinářem, narodil syn Pravoslav. Prožila také vztah s básníkem Františkem Gellnerem. 1904 se provdala za Stivína. 1904-6 s ním žila ve Vídni. Stivín byl redaktorem *Dělnických listů*, do kterých také přispívala. Psala povídky a za honorář za novelu *Panenství* odjela 1906-7 do Paříže, kde externě studovala na Sorbonně a pohybovala se v anarchistických kruzích. Po návratu do Prahy spolupracovala s *Právem lidu*, kde se Stivín stal redaktorem, a dalšími novinami. 1908 vstoupila do sociální demokracie. 1912 byla jako delegátka na kongresu socialistické internacionály v Basileji. 1919 delegátkou na sjezdu ochrany práce a mezinárodním sjezdu pracujících žen ve Washingtonu. 1919-20 redigovala ústřední list strany pro ženy *Ženské noviny*.

Přidala se k marxistické levici a byla zakládající členkou KSČ. Pokračovala jako redaktorka *Ženského listu*, 1922 přejmenovaného na *Komunistku*. 1920-2 byla členkou Zemského správního výboru, zdravotního referátu (musela odejít kvůli změně politické příslušnosti). 1920 bylo rozloučeno manželství se Stivínem. 1922 se vdala za grafika Slavoboje Tusara, rozluka 1931. 1924 byla jako delegátka na III. mezinárodní konferenci komunistek a na V. kongresu KI v Moskvě. 1926 pobyla za zanedbanou nezávadnost *Komunistky* ve vězení. Stala se redaktorkou přílohy *Rudého práva* *Dělnická besídka*. 1929 podepsala Manifest sedmi spisovatelů proti novému Gottwaldovu vedení a byla vyloučena ze strany.

1929-36 pracovala v redakci revue *Čin*, 1936-41 jako literární redaktorka časopisu *Eva* a spisovatelka na volné noze. Byla označována za básnířku proletářské ženy. Jejím žánrem byl socialistický román. Opakovaně usilovala o vystihnutí vztahu jedince a revolučního společenského procesu. 1945 znovu vstoupila do komunistické strany. 1947 získala titul národní umělkyně. Celý život hodně cestovala, kromě zmíněných zemí byla např. v Africe (1912, 1931) a Číně (1954). V SSSR byla podruhé na oslavách 1. máje s Josefem Čapkem a Josefem Koptou a pak několikrát po 1945. Napsala několik cestopisných reportáží. Po Únoru patřila mezi preferované spisovatele.

Anna Malá

17. 5. 1886 Nymburk – 1948 Praha⁴⁹⁸

Členka sociální demokracie, redaktorka. 1920-1925 poslankyně NS. V době rozkolu v sociální demokracii byla aktivní na straně levice. Podílela se na založení komunistické strany jako poslankyně, novinářka, řečnice a instruktorka. Po skončení mandátu se vrátila k profesi úřednice (pracovala v administraci *Rudého práva*). Žila na Královských

---

⁴⁹⁸ MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu*, c.d.

Vinohradech. V roce 1925 byla ženou na levici, 1929 stála na pravici.

Helena Malířová, rozená Nosková

31. 10. 1877 Praha - 17. 2. 1940 Praha⁴⁹⁹

Narodila se jako dcera vyššího úředníka pražského magistrátu, správce dobytčího trhu. Mladší sestra Růžena, provdaná Nasková, se později stala divadelní a filmovou herečkou. Vychodila klášterní školu a poté Vyšší dívčí školu. Psala povídky a po otcově smrti začala publikovat v časopisech. Patřila mezi návštěvníky literárního salonu Růženy Svobodové, ale chodila také do Dělnické akademie a mezi anarchisty do Neumannovy olšanské vily. Právě zde se pravděpodobně seznámila s Janem Malířem (narozen 1878), nedostudovaným právníkem a dekadentním básníkem, za kterého se 1904 provdala. Stala se známou spisovatelkou, ve svých dílech líčila osudy žen, které se vzbouřily proti měšťanské konvenci a bojovaly za citovou a společenskou rovnoprávnost s muži. Při psaní byl pro ni rozhodující osobní zážitek, její síla byla v umění zachytit atmosféru. 1905 uvedlo její hru Bratrství Národní divadlo.

1909 Malíř zemřel na tuberkulózu a Malířová odjela na necelý rok do Paříže. 1912 prožila milostný vztah s básníkem Otakarem Theerem. Po vypuknutí první balkánské války odjela jako dobrovolná ošetřovatelka na Balkán, posílala odtud také články do novin. 1913 přijela přednášet o svých balkánských zkušenostech do Vídně mezi české krajany. Zde se seznámila s redaktorem Dělnických listů Kamilem Zemanem, později známým pod uměleckým pseudonymem Ivan Olbracht. Stal se jejím životním partnerem a pod jeho vlivem vstoupila do sociální demokracie. Začátkem 1916 přešli do Prahy. V květnu 1917 podepsali Manifest českých spisovatelů.

Při rozkolu v sociální demokracii se přidali k marxistické levici. Malířová jezdila agitovat do severních Čech mezi horníky a za severočeské komunistické skupiny byla zvolena delegátkou s poradním hlasem na II. kongres III. internacionály v létě 1920 v Rusku. Vstoupila do komunistické strany, pracovala jako řečnice, novinářka, spisovatelka. Věnovala se také práci mezi dětmi, sama vlastní děti neměla. 1924 se stala předsedkyní říšské agitační komise žen, zanedlouho přejmenované na ústřední ženodděl, a 1925 redaktorkou hlavního ženského listu Komunistka, brzy přeměněného v Rozsevačku. Jako redaktorka se podílela také na časopisu pro děti Kohoutek. 1927 byla za projev na schůzi odsouzena na 3 měsíce do vězení.

---

⁴⁹⁹ LA PNP, Staré Hrady, fond Helena Malířová
Jeden život (sborník), Praha, Svoboda 1948

1929 podepsala Manifest sedmi spisovatelů, který vystupoval proti novému Gottwaldovu vedení a jeho politickému kurzu. Byla vyloučena ze strany a angažovala se na straně opozice, mj. jako přispěvatelka do jejího tisku. Ve 30. letech se u ní projevila srdeční nemoc a musela se léčit. Rozešel se s ní Olbracht, který se oženil s jinou ženou. Svoji veřejnou aktivitu soustředila na boj proti fašismu. 1936 se jako členka delegace Československého protifašistického výboru vypravila do Španělska, přičemž stála na straně republikánské vlády. Věnovala se překládání a vyšla autobiografická kniha Deset životů, považovaná za její nejlepší dílo. Začátkem 1939 byla převezena do nemocnice, kde v únoru 1940 zemřela.

Karla Pfeiferová

25. 3. 1886 Tříč (u Jablonce nad Jizerou) – 25. 12. 1969 Praha⁵⁰⁰

Pocházela z národnostně smíšené rodiny, matka byla Češka, ruční tkadlena hedvábí a otec Němec, pracoval ve sklárnách. Do 12 let vyrůstala u prarodičů, potom si ji rodiče vzali k sobě a chodila do německé školy. Byla nejstarší z 5 dětí. Otec se z přepracování zhroutil a skončil v ústavu pro duševně choré, kde spáchal sebevraždu. Když vychodila školu, nastoupila ve 14 letech do textilní továrny. Jeden z bratrů padl ve světové válce.

V květnu 1918 byla v továrně založena odborová organizace, Pfeiferová byla zvolena důvěrníci a práci v odborech se obětavě věnovala. Vstoupila do strany a přidala se na stranu marxistické levice, v květnu 1921 se stala členkou komunistické strany a místního výkonného výboru, později krajského výboru. V továrně byla zvolena do závodního výboru, pak jeho předsedkyní. Třikrát byla propuštěna. 1925 a 1929 vystupovala proti opozici ve straně. Byla zvolena delegátkou na V. sjezd strany, ale nemohla se zúčastnit. V dubnu 1929 byla kooptována do ÚV a politbyra. Strana ji vyslala na oslavu 1. máje 1929 do Moskvy, potom pracovala v odborovém oddělení ÚV v Praze. V říjnu 1929 se účastnila stávků horníků v severních Čechách.

V březnu 1930 odjela na půlroční školení odborářské práce do SSSR. Po návratu byla poslána na krajský sekretariát KSČ v Brně jako sekretářka rudého svazu textiláků. 1931 byla na sjezdu rudého svazu textilního dělnictva zvolena jeho předsedkyní. Působila jako instruktorka a redigovala odborářské a závodní časopisy. Během své činnosti byla několikrát ve vězení. 1935 byla zvolena senátorkou za hradecký a pardubický kraj. Žila s komunistickým funkcionářem Aloisem Gottwaldem (zemřel 1944 v koncentračním táboře).

---

⁵⁰⁰ PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti. Stará textilačka vypravuje., Praha, Nakladatelství politické literatury 1964
POKORNÝ, Jiří: Odborářka – příklad Karly Pfeiferové, in: Člověk na Moravě v první polovině 20. století, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2006

Aby získala občanství druhé republiky, uzavřela formální manželství s jedním soudruhem. V květnu 1939 odešla přes Polsko do Londýna. Působila v rozhlasu, Radě československých žen, Československém červeném kříži a stranických komisích. Do vlasti se vrátila v dubnu 1945 přes Košice, patřila do operativní skupiny Marie Švermové. Pracovala v ROH a znovu jako předsedkyně odborového svazu textilu a oděvu. Také byla jmenována členkou předsednictva znárodněného textilního a oděvního průmyslu a do presidia krajské skupiny soukromého sektoru.

V únoru 1948 se aktivně účastnila příprav celostátního sjezdu závodních rad, v květnu byla zvolena poslankyní za brněnský kraj. 1951 rezignovala na funkci předsedkyně textilního odborového svazu, protože z Londýna se znala se Šlingem, dle jejího zdůvodnění ztratila důvěru dělníků brněnského kraje, pocítovala nedorozumění a potíže. Po 29 letech práce v továrně skončila i její 30letá činnost jako funkcionářky.

Julie Prokopová, provdaná Škrabálková

18. 4. 1890 Tříč (u Jablonce nad Jizerou) - 30. 7. 1966 České Budějovice⁵⁰¹

Rodiče textilní dělníci zemřeli na tuberkulózu, v 6 letech se stala oboustranným sirotkem a spolu s mladší sestrou vyrůstala u tety. Ve 14 letech vychodila školu a nastoupila jako dělnice do textilní továrny. 1905 se zúčastnila demonstrace na 1. máje, byla za to propuštěna, ale na přímluvu tety vzata zpět. Stala se jednatelkou odborové organizace. Psala do novin, chodila na schůze, sama přednášela, agitovala v továrně. Po večerech navštěvovala řemeslnicko-živnostenskou školu. Za války se provdala za textilního mistra Josefa Škrabálka (narozen 1882). 1918 se narodila dcera Věra, pozdější herečka, provdaná za básníka a překladatele Kamila Bednáře. Ve 20. letech bylo manželství rozloučeno.

Prokopová byla členkou sociálně demokratické strany a od 1919 tajemnicí krajského sekretariátu strany v Hořicích, pak v Hradci Králové. Přidala se k levému křídlu ve straně, účastnila se zářijového sjezdu levice 1920 a byla i na květnovém ustavujícím sjezdu komunistické strany 1921. 1921-2 byla nezaměstnaná. 1922 se vrátila do Hořic, kde byla okresní sekretářkou strany.

1923 ji Anna Křenová povolala do Prahy. Pracovala v komunistickém nakladatelství. Byla činná v obvodní organizaci strany na Smíchově, kde bydlela. Samozřejmě také v ženském hnutí, vedla krajskou ženskou organizaci v Praze a byla členkou ústředí žen. Vystupovala

---

⁵⁰¹ NA, fond Julie Prokopová

NA, fond Anežka Hodinová-Spurná, článek o Julii Prokopové od Hodinové-Spurné a Dr. L. Mužíkové, 4. karton

proti tzv. bubníkovcům. 1925 byla nominována na volební kandidátku strany do poslanecké sněmovny, ale kandidatury se vzdala ve prospěch Jana Haruse. 1926 se zúčastnila mezinárodní konference komunistických žen v Moskvě. Po návratu pracovala jako sekretářka v ženském ústředí. Byla propagátorkou závodních buněk a delegátského systému. Po V. sjezdu patřila k podporovatelům nového Gottwaldova vedení a podílela se na kampani proti tzv. likvidátorům.

V březnu – září 1930 pobývala na mezinárodní leninské škole v Moskvě. Po návratu byla pověřena funkcí sekretářky ústředí Rudé pomoci (vykonávala ji do 1932, kdy byla organizace rozpuštěna). Zaměstnána pak byla v několika organizacích a pracovala v administraci Rozsevačky a Tvorby. Za svou politickou činnost byla třikrát vězněna. 1938 se stala členkou obecního zastupitelstva na Smíchově. Od konce 1938 se podílela na vydávání časopisu Kytice. V březnu 1939 byla zatčena gestapem, po vyslýchání a věznění na Pankráci byla propuštěna. V září 1939 opět zatčena a posléze propuštěna. Znovu měla být zatčena v roce 1944, ale byla varována a vyhnula se mu. Za války pobývala převážně na venkově a účastnila se ilegálního hnutí jako spojka, kolportérka a prováděla instruktáž. Ke konci války připravovala ustavení revolučního místního národního výboru na Smíchově. V květnu 1945 byla pověřena prací v Národní frontě žen a v Radě československých žen. Byla také tajemnicí v ústřední komisi žen KSČ.

Únor 1948 ji zastihl na rolnickém sjezdu v Jeseníkách. Důležitá role jí připadla v Radě československých žen (RČŽ), kde byla místopředsedkyní. Přihlásila organizaci do akčního výboru Národní fronty a stala se v ní členkou ústředí. Byla také místopředsedkyní společného akčního výboru RČŽ a Národní fronty žen. Prokopová zůstala místopředsedkyní i v nové RČŽ a později členkou předsednictva Československého svazu žen. V květnu 1948 byla zvolena v Českých Budějovicích poslankyní, znovu v červnu 1960. Od 1949 byla členkou ÚV KSČ. V jižních Čechách se stala i předsedkyní Krajského výboru NF, členkou byra krajského výboru KSČ, předsedkyní Krajského výboru Obránců míru ad. V souvislosti se svými funkcemi často cestovala do zahraničí.

Barbora Švarcová-Rezlerová

7. 7. 1890 Bleibach (Německo-Bavorsko) – 2. 9. 1941 Sovětský svaz⁵⁰²

---

⁵⁰² UHROVÁ, Eva: Česká novinářka Barbora Rezlerová-Švarcová, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V., ÚSD AV ČR, Dokořán, Praha 2005
A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminism. Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries., eds. Francisca de Haan, Krassimira Daskalova and Anna Loufti, CEU Press, Budapest,

Dcera textilního dělníka a sociálnědemokratického předáka Josefa Rezlera. Sama také pracovala jako textilačka v Semilech. Byla činná v DTJ a ochotnickém divadle. Za války pomáhala v Praze jako kuchařka. Psala do ženských listů, vystupovala jako řečnice, agitovala pro práci v odborech. Byla členkou sociální demokracie a 1920 neúspěšně kandidovala do parlamentu.

Její manžel Ladislav Švarc byl legionář, příslušník Čeky, v Slovenské republice rad se stal lidovým komisařem spravedlnosti. Rezlerová byla stoupenkyní marxistické levice, v polovině září 1920 odjela do Ruska, kde pobývala do začátku července 1921. Přijela tam s delegací Odborového sdružení československého za odborový svaz zemědělců a zároveň jela za manželem. V prosinci 1920 se zúčastnila III. všeruského zasedání žen v Moskvě a v červnu 1921 moskevské mezinárodní konference žen. 1921 se jí v Rusku narodil syn. 1921 se Švarc stal sekretářem strany v Banské Bystrici, kam odešla i ona. Od září 1922 do října 1923 pracovala jako sekretářka žen pro Slovensko, pak byl sekretariát přes nesouhlas žen zrušen. Zakládala agitační komise žen a 1922-5 byla redaktorkou časopisu Proletárka. Za svou činnost byla vězněna. 1925 spolu s manželem odešli do Prahy, aby se vyhnuli další perzekuci.

Na začátku roku 1926 odešli ilegálně do SSSR, protože jim oběma hrozilo vězení. 1927 se narodil druhý syn. Od 1928 studovala v Moskvě Státní institut žurnalistiky. Spolupracovala s novinami Rabočaja pravda a Izvěstije. Také pracovala v rozhlasu Kominterny. Manžel byl ředitelem několika textilních továren po celém Rusku, jejich manželství se rozpadlo. 1938, kdy SSSR zachvátila nedůvěra k cizincům, byla propuštěna z rozhlasu, pracovala jako učitelka češtiny pro turistické průvodce. Byla vyloučena ze strany, žila ve velmi těžkých materiálních poměrech. Žádala představitele KSČ v Moskvě, aby ji poslali na ilegální práci do okupované vlasti, což bylo odmítnuto. 1940 Švarc zemřel ve vězení. 1941 byla uvězněna a 2. 9. 1941 zastřelena. 1956 a 7 byli oba rehabilitováni.

Marie Švermová, rozená Švábová

17. 8. 1902 Trnovany u Teplic – 14. 2. 1992 Praha?⁵⁰³

Byla nejstarší z 6 dětí. Matka byla šička prádla, otec zedník, sociálnědemokratický

New York 2008

⁵⁰³ ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, FUTURA, Praha 2008

STORCHOVÁ, Lucie: Osobnost Marie Švermové a její činnost v meziválečném komunistickém ženském hnutí, in: V. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 1999

PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Brána, Praha 2006

funkcionář. Dětství strávila v Sasku a Porýní, kde otec pracoval. Za války sloužil ve vojenské nemocnici v Praze. Na jaře 1918 byla nejstarší dcera povolána za ním, pracovala v kanceláři v nemocnici a navštěvovala večerní obchodní školu. Po vzniku republiky se otec stal sekretářem Svazu zemědělských a lesních dělníků a na poloviční úvazek tam byla zaměstnána i ona.

V prosinci 1919 vstoupila do sociálnědemokratické mládeže, stala se předsedkyní na Praze 2 a místopředsedkyní pražské župy. Na sjezdu mládeže v únoru 1921 navrhovala přihlášení do III. internacionály. V březnu 1921 vstoupila do Komsomolu. Začala studovat na právnické fakultě, ale studia nedokončila. 1921 se na schůzi poprvé setkala s Janem Švermou, který se stal jejím životním partnerem. 1923 se jim narodila dcera Jiřina (provdaná Kopoldová). 1924 se Švábová vrátila k práci v Komsomolu, dělala sekretářku pražského kraje. Při reorganizaci ve straně byla 1925 pověřena dělat sekretářku ústředního žennodělu.

V dubnu 1926 byla spolu se Švermou a dalšími poslána na 2 roky na první běh mezinárodní leninské školy v Moskvě. Na konci pobytu v létě 1928 byli žáci účastníky na VI. sjezdu KI. Po návratu se v rámci Gottwaldovy skupiny podílela na přípravách V. sjezdu, kde byla zvolena náhradnicí ÚV. Měla na starost práci mezi ženami, mládež, tělovýchovu a komunální politiku. 1931 uzavřela sňatek se Švermou (příjmení Švermová začala používat až po válce). V létě 1931 byla vyslána jako zástupkyně KSČ do KI, vrátila se až v lednu 1933. Znovu pracovala v ÚV a v ženoddělu.

Na konci 1938 odešla rodina do emigrace do Moskvy. Pracovala v rozhlasu. V říjnu 1941 – březnu 1943 byla s dalšími evakuována v baškirské Ufě. Byla činná také ve Všeslovanském výboru. V listopadu 1944 zemřel na Slovensku Jan Šverma. V dubnu 1945 byla v Košicích a postavena do čela operativní skupiny, která postupovala na jižní Moravu a do Brna. Za války matka zemřela, otec a další sourozenci prošli koncentračními a internačními tábory.

Stala se členkou ÚV i jejího předsednictva a vedoucí organizačního oddělení, tím také zástupkyní generálního tajemníka Rudolfa Slánského. Zasedala v RNS a ve volbách 1946 a 1948 byla zvolena poslankyní. Byla také komunistickou zástupkyní v Ústředním výboru Národní fronty žen a redaktorkou časopisu Československá žena. Jako delegátka se zúčastnila kongresu Mezinárodní demokratické federace v listopadu 1945 v Paříži. V únoru byla členkou Ústředního akčního výboru Národní fronty.

HRUBÝ, Jan: Paní Marie Švermová, in: Tvorba 19. a 26. září 1990

DOUBEK, Bohumil: StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2002

V souvislosti se zatčením brněnského tajemníka strany Otty Šlinga (ke kterému měla osobní vztah) se obrátila pozornost i k ní. Nejdříve byla v prosinci 1950 poslána na nucenou dovolenou, v únoru 1951 na zasedání ÚV na základě zprávy vyšetřovací komise ÚV vyloučena ze strany a odvezena do Ruzyně. Byla vyslýchána StB, ale za hlavu protistátního spiknutí byl nakonec vybrán Slánský. V jeho procesu vystupovala jak svědkyně. Její bratr Karel Šváb, náměstek na ministerstvu národní bezpečnosti, byl v procesu se Slánským popraven. Vlastní proces, tzv. tajemnický, proběhl v lednu 1954 jako neveřejný. Švermová byla označena jako vedoucí spikleneckého centra v aparátu ÚV a obviněna z velezrady. Byl jí navržen trest smrti, rozsudek byl vyneseno na doživotí s propadnutím majetku a ztrátou občanských práv. Ve vězení byla v Leopoldově a na Pankráci.

1955 po šetření Barákovy rehabilitační komise jí byl trest zmírněn na 10 let a bylo možno požádat o propuštění na podmínku. To odmítla a požadovala revizi svého procesu, ale požádala za ni dcera a v říjnu 1956 se Švermová dostala na svobodu. Žila u dcery, přivydělávala překlady. V dubnu 1963 ÚV rozhodl o její stranické rehabilitaci, bylo jí přiznáno odškodnění, ale neumožněn návrat do funkcí a neinformována stranická veřejnost. Podporovala Dubčeka a obrodný proces. Během pražského jara veřejně vystupovala a přiznala svůj podíl a osobní zodpovědnost na vývoji ve straně. Okupaci odsoudila. Účastnila se XIV. mimořádného sjezdu v ČKD ve Vysočanech. Na jaře 1970 byla znovu vyloučena ze strany. Byla signatářkou Charty 77.

Marie Vobecká

11. 9. 1889 Ústí nad Labem – 11. 7. 1947 Poděbrady⁵⁰⁴

Chodila do německé obecné školy v Ústí. Vyučila se květinářkou a prodávala umělé květiny. 1921 vstoupila do KSČ. Působila jako funkcionářka v národnostně smíšeném kraji Ústí nad Labem. 1922 byla jako delegátka na IV. kongresu KI v Moskvě a 1928 na VI. kongresu. Kolem poloviny 20. let byla sekretářkou ženského ústředí, 1925-9 poslankyní, 1931-2 jednatelkou Rudé pomoci, po jejím rozpuštění byla aktivní v nástupnickém spolku Vzájemnost.

15. března 1939 byla zatčena, po šesti týdnech výslechů propuštěna, ale nadále sledována a po odhalení její protifašistické činnosti odsouzena ke 3,5 roků vězení. Vězněna byla v koncentračním táboře ve Waldheimu, kde se nakazila tuberkulózou. Po válce působila jako

---

⁵⁰⁴ MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu, c.d.

ONDŘEJOVÁ, Petra: Ženy v československém parlamentu 1918-1938, FF MU, Brno 2006 (diplomová práce)

předsedkyně okresního národního výboru v Ústí nad Labem. Z titulu své funkce řešila křivdy proti Němcům, násilné chování sovětských vojáků a dotýkalo se jí také osidlování pohraničí. 1946 byla na VIII. sjezdu zvolena do ÚV. V únoru 1947 ze zdravotních důvodů odstoupila z funkce. Zemřela na náhlý srdeční záchvat.

Marie Zápotocká, rozená Skleničková

6. 12. 1890 Kročehlavy u Kladna - 7. 6. 1981 Dobříš⁵⁰⁵

Otec pracoval v hutích, matka byla v domácnosti. Měla 4 sourozence. 1910 se provdala za Antonína Zápotockého. Narodily se jim 2 dcery. Vstoupila do sociálnědemokratické strany, pracovala v dělnickém konzumu, tělovýchovné jednotě ad. Po válce byla aktivní v ženském hnutí, v lednu 1919 zvolena vedoucí ženské organizace kladenského kraje. Měla být také členkou krajského VV, ale protože oba manželé nemohli být členy, zůstala mezi náhradníky a na schůze chodila jen s hlasem poradním.

Po uvěznění Zápotockého za účast v prosincové stávce 1920 musela živit rodinu, pronajímala pokoj a posluhovala. Přitom vypomáhala v sekretariátu strany. Stala se plnoprávnou členkou krajského VV a v lednu 1921 byla zvolena do vedení marxistické levice jako zástupkyně za Kladno. Byla delegátkou na květnovém ustavujícím sjezdu KSČ. Na podzim 1923 se rodina přestěhovala do Prahy, do bytu ve stranickém domě v Karlíně. Zápotocká se stala předsedkyní uliční organizace, členkou obvodního výboru, pracovala ve Včele, v ženském ústředí a dalších organizacích. 1928 se jako host účastnila VI. kongresu KI, později byla v SSSR ještě několikrát. 1933 se přestěhovali do Holešovic, kde již byla méně aktivní než v Karlíně.

V listopadu 1944 byla zatčena gestapem, vězněna na Pankráci, v Terezíně a v Ravensbrücku. Na jaře 1945 vybrána do transportu smrti, ale vyhnula se mu. Následkem věznění trpěla anginou pectoris. Po 1945 veřejně vystupovala. 1948 se Zápotocký stal předsedu vlády a 1953 prezidentem. Manžela bezvýhradně podporovala (Zápotočtí se podíleli na zatčení Rudolfa Slánského a jeho ženy). Po jeho smrti 1957 se účastnila akcí spojených s jeho jménem, jinak se stáhla do soukromí. 1968 podpořila reformní hnutí a odsoudila sovětskou okupaci.

---

⁵⁰⁵ ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, MONA 1985
NA, fond Anežka Hodinová-Spurná, článek o Marii Zápotocké, 4. karta
KOSATÍK, Pavel: Osm žen z Hradu, Mladá fronta, Praha 1993

12 ZÁVĚR

Rozšířená je představa, že žen v komunistické straně bylo hodně a že byly radikální. Tato představa se potvrdila. Žen ve straně bylo cca 25% a v porovnání s ostatními stranami to bylo hodně (ve straně lidové bylo ovšem cca 50% žen). I představa o radikálnosti, emotivnosti chování žen je oprávněná. Zejména na začátku, po válce stály ženy v čele hladových i jiných bouří. Ženy také chtěly co nejdříve založit komunistickou stranu a připojit se ke Třetí internacionále. Domnívám se, že jejich příklon ke komunismu byl pokusem o překonání pocitů zmrznutí a zklamání z lidí, které se dostavilo po válce, viz ono často zmiňované keřasení, podvádění, bujení egoismu. Bylo lákavé nadchnout se pro nový společenský řád, a usilování o něj vracelo životu smysl.

Radikálnost jednání žen byla (i ženami samotnými) vykládána jednak tím, že hlavně ony nesly tíhu sociální situace rodiny a dětí, jednak zaostalostí žen v oblasti veřejného života, ze kterého byly dosud vytačovány. Neměly v tomto směru zkušenosti, nebyly zvyklé jednat, proto byly rovnou pro činy. Funkcionářky neustále mužům opakovaly, že je třeba ženy trpělivě vychovávat, uvědomovat. Z tohoto důvodu měly ženy svoje vlastní organizace, aby se nestyděly a mezi sebou se snáze naučí vystupování a organizační práci. Organizace fungovaly poměrně dobře, záleželo na místech. Otřesem bylo nařízení o přebudování v polovině 20. let, které se také nedařilo zavádět.

Zároveň ženy představovaly sílu. Po 1. světové válce se jejich postavení změnilo (volební právo, úpravy zákonů), ale změna myšlení byla pomalá. I muži-komunisté ženské hnutí přehlíželi, ač ve srovnání s jinými zejména nesocialistickými stranami na tom byli lépe. Funkcionářky jim argumentovaly, že ženy tvoří polovinu lidstva a bez nich vybudovat nový řád nepůjde. Zájem o ně byl jako členky strany a účastnice komunistických akcí, ale zastoupení jim muži nedopřávaly. Za ženskou emancipaci bojovaly představitelky všech generací od nejstarší Marie Strnadové po nejmladší Marii Švábovou. Když ale došlo na lámání chleba, ženské zájmy šly stranou a komunistky disciplinovaně hájily program strany. To dokazovalo i to, že komunistky jako nespolupracovaly s ženami ostatních stran v prosazování ženských požadavků.

Komunistky svou činnost zaměřovaly na dělnice a ukazovaly na slabé místo republiky, že ne všichni se v ní mají dobře a jsou spokojeni. Komunistky přesvědčovaly, že kapitalisté i stát vedou útok proti dělníkům, některá opatření a vlastní zkušenosti dělnic to potvrzovaly.

Komunistky mluvily o rozhodném boji. Podložení teorií a mezinárodní ukotvení dodávalo jejich argumentům váhu. Při střízlivějším pohledu se konflikty jeví jako konkurenční boj mezi vrstvami a skupinami obyvatel, které v první republice zápasily o svoje místo. Dokladem, že republika v zásadě nebyla proti dělníkům zaměřená, je fungující státní správa a soudy (i přes některá nařízení proti komunistům a přehmaty v praxi). Nejúčinnější zbraní, jak zničit komunisty, by byla jejich ideologická porážka (kterou mohla provést sociální demokracie), spojeno to bylo s ekonomickými úspěchy republiky (což bylo záležitostí i ostatních stran). První republika stavěla na odpovědnosti jednotlivce, nabízela různé možnosti, ale v praxi byly jen pro některé. Dělníci na ně nedosáhli, proti jim nevalilo dávat přednost modelu komunistickému, který přinášel omezení, ale zároveň sliboval základní sociální jistoty všem. Komunistické funkcionářky byly často schopné ženy, které odvedly hodně práce často na úkor soukromého života. Dodnes zůstaly známé jen spisovatelky nebo ty, které byly oslavovány jako zasloužilé pracovnice po roce 1948.

20. léta ale byla ještě dobou, kdy se ve straně živě diskutovalo (teprve po V. sjezdu je to nuda). Ženy jsou toho dokladem. S některými nařízeními nesouhlasily a vznášely návrhy zejména k svému postavení. Tehdy se zdály možné i jiné alternativy než jen sovětský model, který se postupně prosadil. Leninismus nemusel nutně vést v stalinismus. Ukázalo se, že 20. léta, ač navenek neměly násilné konflikty, jako byla prosincová stávková, byla obdobím hledání, tříbení, v několika vlnách došlo k odchodům ze strany kvůli ideovým důvodům. Bylo to období dramatické právě tím přizpůsobováním, budováním jedolité „strany“, která se měla stát vším (sjednocování národnostní, organizační, tematické, duševní). Z dnešního pohledu je dramatickost zakladatelského období v tom, že ženy zakládaly stranu s dobrými úmysly, a nakonec z ní vzešlo mnoho špatného.

Byla to léta „budování“ strany, paralela k budování státu, alternativa, a byly položeny základy budoucího vývoje. Komunistky měly mezi proletářkami silnou podporu. Předpoklady jejich úspěchu bylo, že hájily zájmy nejhudších, blížily se jim životním stylem, prezentovaly silnou teorii a chovaly se manipulativně. Proti působila pasivita mas, perzekuce komunistického hnutí, postupné prosazení modelu pouze mechanického přijímání Kominternou vyhlášených tezí.

Posuzovat, zda lidé tehdy byli, nebo nebyli šťastní, je věc ošidná. Z líčení všech možných obtíží vyplývajících z chudoby a pronásledování by se mohlo zdát, že lidé byli uštvaní, stále ve stresu, neustále v konfliktech. Mnozí starší lidé ale vyprávějí, že ač se tehdy žilo ve větším nedostatku, mají pocit, že lidé byli k sobě slušnější, celkově spokojenější, snad spokojenější

s málem. Také někteří funkcionáři, ač jejich život byl samá práce, tak jim přinášela i radost – v komunistickém kolektivu našli lásku, kamarádství, příslušnost k velké rodině proletářů a hlavně měli životní cíl, ušlechtilé ideály.

Při práci s materiály jsem neobjevila žádný nový zásadní dokument nebo zjištění, zajímavá pro mne byla různá drobná zjištění na příkladu žen, doplňující obraz strany. Vždy přitažlivé je sledovat osudy jednotlivých žen, jak se vyrovnávaly s tlakem, který s sebou práce ve straně postupně přinášela, krachem idejí, jak se rozhodovaly, zda se pokusit o změnu nebo se přizpůsobit, zda zůstat nebo odejít.

Jejich nadšení pro komunismus bylo svým způsobem reakcí na válku. Vedla je snaha změnit svět k lepšímu. To, že se daly touto cestou a jiní ne, byla snad chyba intelektuálního úsudku, snad věc charakteru nebo prostředí, ze kterého vzešly. Na jejich omluvu nutno uvést, že v odhadu vývoje se zmýlili i mnozí jiní, třeba mnohem informovanější mužové. Na druhou stranu tu ale byly jevy, které je mohly varovat – chování bolševiků k opozici ve vlastní zemi, 21 podmínek. A kritické hlasy z druhé strany barikády byly považovány za tendenční a neposlouchány.

Později se ukázalo, že nadšení a obětavost byly nebezpečné. Je paradoxní a smutné, že nejlépe by byly udělaly, kdyby se nesnažily a nic neudělaly. Vystává otázka užitečnosti jejich činnosti. Usilovaly o velký cíl – rovnost lidí a blahobyt - a kvůli němu opomíjely malá, drobná zlepšení. Heda Margoliová, jejíž život poznamenal hitlerismus i stalinismus prohlásila, že režim, ve kterém není člověku dobře nyní, nestojí za nic. Velký cíl se neuskutečnil, dopadl jinak, než si představovaly. Pro některé skončilo v roce 1925, pro jiné 1929.

Chybou bylo (ač psychologicky pochopitelné), že když se směřování stany začalo měnit (šlo jinam, proti jejich svědomí) a nebylo možné ho změnit, většina funkcionářek zůstala, přizpůsobily se a dál pracovaly pro stranu. Přizpůsobení znamenalo přistoupit na to, že po období ideálů o revoluci nastupuje reálná politika a je třeba počítat s nepřáteli. Spojováno bývá se ztrátou opravdovosti, kterou člověk měl v počátcích. Po roce 1948 to s sebou neslo přináležitost k zločinnému režimu. Bývalý anarchista Michal Mareš⁵⁰⁶ vyčítal Louise Landové-Štychové:

„A přesto mi jeden ideál zůstal po celý život – ideál svobodného člověka. Tys ale, Luiso,

---

⁵⁰⁶ Michal Mareš (1893 – 1971) - před světovou válkou se přidal k anarchismu, po ní se účastnil revolučních bojích v Německu, v první republice byl činný jako novinář a spisovatel, podporoval německé antifašisty, účastnil se odboje a květnového povstání, po Únoru byl odsouzen mimořádným lidovým soudcem na 7 let, vrátil se s podlomeným zdravím, usiloval o revizi procesu a začal psát tyto memoáry.

kdysi milovaná kamarádko, šla zřejmě později úplně jinými cestami, tak odlišnými od mých. Když si uvědomím, že právě v časech pomsty a kultu jsi byla vyznamenána nejvyšším řádem – to bych nikomu, ani tobě, nezazlíval. Slavila jsi toho dne sedmdesáté narozeniny – proto ti propůjčili řád. Nebylo to tak dlouho poté, kdy jedna z tvých kdysi stejně smýšlejících družek skončila v oprátce... A tys neprotestovala, Luiso.“...

„Ale ty, někdejší spolubojovnice, která jsi přežila čtyři režimy, jak tys v tom musela umět chodit. Vždycky jsi ze všeho vyvázla se zdravou kůží a užívala sis života.“...

„Adieu! Stará kamarádko! Anarchistko? Kdysi... Jestli ještě dnes visí v tvém bytě portrét anarchisty knížete Kropotkina, jako vzpomínka na dobu, kdy tě tak mnozí uctívali, tak je to znevážení jeho osobnosti, protože on zůstal do posledního dechu, a dožil se téměř osmdesátky, hrdinou bojujícím za svobodu.“⁵⁰⁷

Také Jaroslav Seifert vytýkal Marii Majerové, že po roce 1948 šla od úspěchu k úspěchu, její sen se vyplnil, hezká služtička z Budapešti udělala závratnou kariéru. Při srovnávání Majerové a Malířové napsal, že zatímco Majerová mu imponovala, Malířová mu byla lidsky blízká.⁵⁰⁸ Malířová byla typem obětavé pracovnice, přitom skromné a laskavé. Majerová se dopracovala na výtečnou spisovatelku.

Jako zasloužilé pracovnice byly vyzdvihovány předválečné dělnické funkcionářky Julie Prokopová, Anežka Hodinová-Spurná, Karla Pfeiferová. Staly se z nich byrokratické aparátnice, které kumulovaly funkce, ale skutečnou moc neměly. Zdiskreditování funkcí, jen za zásluhy a poslušnost, ne odbornice. Zprofanování i jejich důvodů, které je přivedly do strany, těžká životní zkušenost. Dostávaly řády.

Jaké byly osudy těch, které ze strany odešly? Míla Grimmichová vstoupila do sociální demokracie a proti komunistům vystupovala. Velkou kariéru v této straně ale neudělala. Jak se uraženě vyjádřila po válce, v koncentráku nezcepeněla jen díky tomu, že ji strana do žádných funkcí nepřipustila.⁵⁰⁹ V Únoru se podílela na práci akčního výboru a byla oceněna Řádem 25. února. Po prověrce v roce 1950 byla ale zřejmě ze strany vyloučena. Helena Malířová se po vyloučení stále považovala za komunistku a výrazně se angažovala v protifašistickém hnutí. Nedožila se konce války, stejně jako Anna Křenová, Jožka Jabůrková.

Po válce se spolu s dalšími spisovateli vrátila do strany Marie Majerová, stala se národní umělkyní, dočkala se nového souborného vydání svých děl. Řeč už byla i o Louise Landové-

---

⁵⁰⁷ MAREŠ, Michal: Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince, Prostor, Praha 1999, str. 42-4

⁵⁰⁸ SEIFERT, Jaroslav: Všecky krásy světa, Eminent ve spolupráci s Knižním klubem, Praha 1999, 4. vyd.

⁵⁰⁹ NA, fond Miroslava Grimmichová, životopisy

Štychové, která ve straně zůstala, ale její činnost už nebyla to co dříve. Marie Švábová po válce začala používat příjmení Švermová, zastávala vlivnou funkci vedoucí organizačního oddělení. Ve svých vzpomínkách psala o tom, že patřila ve straně k tomu, proudu, který usiloval o získání lidí politikou a přesvědčováním, masovost strany (snaha navázat, konsenzus). V roce 1950 byla zatčena, obviněna ze spiknutí proti straně a odsouzena. 1956 propuštěna, usilovala o rehabilitaci. Stýkala se s lidmi podobně postiženými, podepsala Chartu 77. Přiznala osobní zodpovědnost na vývoji po roce 1948, ale zůstávala přesvědčena, že prvotní ideál a počátky strany byly dobré, vše se zkřivilo až s působením Stalina.

Z hlediska znalosti pozdějšího vývoje jeví se opozice jako sympatické (prokazují samostatné myšlení, jsou bližší československým lidem, jejich zájmům), snažící se o změnu v demokratickém duchu. Takové byly přesto, že roli hrály i jiné než ideové důvody (včetně osobní ješitnosti, funkcí, materiálních výhod) a někteří jejich členové nebyli zrovna charakterní. Jejich kredit snižuje, že oni sami se podíleli na budování tohoto typu strany a i po odchodu se většinou od ní nedistancovali. Podle nich byl základ a prvotní ideál dobrý, chyba byla v tom, že vedení se zmocnilo „lidé malí“. Tito lidé, třeba méně inteligentní a schopní, udrželi vedení, protože vydrželi tlak a byli poslušní Moskvě, odkud dostali podporu.

Vycvičení komunistů k disciplíně a aktivitě se osvědčilo za války. Komunisté byli aktivní v odboji, spoluvězni v koncentračních táborech na ně vzpomínaly, že nepropadali beznaději, věřili ve vítězství Sovětského svazu, organizovali vězně, pomáhali. Jejich chování jim přineslo uznání.

Po 2. světové válce se postavení žen zase změnilo. Komunistická strana propagovala zapojit všechny ženy do pracovního procesu, i ty, které chtěly zůstat v domácnosti. Ženy také získaly větší zastoupení, ale bylo spíše formální (např. Anežka Hodinová-Spurná se v roce 1945 jako první žena stala místopředsedkyní sněmovny a zůstala jí do roku 1960). Byly uskutečněny mnohé sociální vymoženosti (výchovu k sociálnímu státu prováděly komunistky už za první republiky), o které ženy dlouhá léta usilovaly - zákon o stejné mzdě, prodloužení mateřské dovolené na 18 týdnů, zvýšení počtu jeslí, mateřských školek, zavedení prádelen, opraven atd. Byly velkým ulehčením, ale osvobození ženy od domácí práce nepřinesly. Oproti plánované kolektivizaci života komunistický režim svým negativním působením vytvořil podmínky pro vzrůstání materialismu, odcizování a uzavírání se do soukromí. Symbolické, že po válce postaveny první dva koldomy, ve Zlíně a Litvínově, které zůstaly zároveň posledními a nikdy plně nesloužily svému účelu.

Po zkušenostech 2. poloviny 20. století vyznívá velký pokus prvních komunistek o lepší společenský řád v nedůvěru k ideologiím a možnosti velkých změn, snad je to znak postmoderní doby. Co zůstává, je dělení na pravici a levici.

Ve své práci jsem jen zmiňovala život dělnických žen. Důkladné zpracování s využitím archivu Českomoravské konfederace odborových svazů (obsahuje archiv Revolučního odborového hnutí) by vydalo na samostatnou práci z hospodářských a sociálních dějin. Zajímavý by byl pohled směrem z Kominterny na její československou sekci a činnost československých delegátů při KI a zástupců KI v ČSR. Pozornost by si myslím zasloužilo i hlubší srovnání mezi ženami všech socialistických stran.

13 PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny:

Národní archiv v Praze:

fond 19/5 - ÚV KSČ (1921-38) –VV/ÚV, polbyro, orgbyro, sekretariát, ženské agitační komise/ženodděly, agitprop

fond 19/5 – fotokopie policejních zpráv o činnosti KSČ

fond 19/5 – materiály opozice

fond 19/2 – Sběrka letáků KSČ (1921-38)

fond Policejní prezídium 1921-1930 – KSČ (PP P 73/30)

fond Prezídium policejního ředitelství Praha (PP 1921-30, P 73/31) – policejní relace o schůzích KSČ

fond Prezídium ministerstva vnitra, sign. konfiskace Rozsevačka 1926-30

Všeobecná sbírka

osobní fondy:

Blanka Friedová

Miloslava Grimmichová

Anežka Hodinová-Spurná

Julie Prokopová

Marie Rozkocová

Jan Šverma

Marie Zápotocká

Literární archiv Památníku národního písemnictví:

osobní pozůstalost Marie Majerové

osobní pozůstalost Heleny Malířové

Studijní ústav Archiv bezpečnostních složek:

Miloslava Grimmichová

Anežka Hodinová-Spurná

Vydané prameny:

Protokoly ustavujícího a slučovacího sjezdu KSČ, Svoboda, Praha 1982, 3. vyd.

Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1989, 2. vyd.

Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1983

Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1967, 2. vyd.

Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1984

Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, Svoboda, Praha 1978, 3. vyd.

Dobový tisk:

Červen (1919)

Dělnice (1926)

Dělnický rodinný kalendář na rok 1928

Hvězda (1926)

Kalendář komunistický na rok 1925

Komunista 1929

Komunistická revue (1924, 1925, 1928, 1929)

Komunistka (1922-6)

Obrana svobody (1929-32)

Právo lidu (1913, 1920)

Rozsevačka(1926-1929)

Rudé právo (1925, 1929, 1935)

Rudé právo Večerník (1925, 1929)

Sociální demokrat (1920-2)

Ženský list (1921-2)

Ženské noviny (1919-21, 1925, 1929)

Dobová publicistika a literatura:

Československé studentky let 1890 – 1930, Ženská národní rada a spolek Minerva, Praha 1930

GIDE, André: Návrat ze Sovětského svazu, Družstevní práce v Praze 1936

- GOROVSKÝ, Karel: Dnešní stav Komunistické strany Československa, nákladem Marxistické opozice, Praha 1927
- GOROVSKÝ, Karel: Volná láska a komunismus, Komunistické knihkupectví a nakladatelství R. Rejman, Praha 1922
- GRIMMICOVÁ, Míla: Proces s oslavanskými „velezrádci“, František Krček, Brno 1921
- HAJN, Alois: Ženská otázka v letech 1900 – 1920, Pokrok, Praha 1939
- HORA, Josef: Literatura a politika, Otto Girgal, Praha 1929
- HORA, Josef: Socialistická naděje, MF, Praha 1971, 4. vyd.
- MACEK, Josef: Parlament zevnitř, Jan Laichter v Praze, 1933
- MAJEROVÁ, Marie: Den po revoluci. Co jsem viděla v SSSR., Komunistické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1925
- MALÁ, Anna, KŘENOVÁ, Anna: Program, organisace a taktika komunistických žen nákladem Komunistické knihkupectví a nakladatelství (R. Rejman), Praha 1921
- Masaryk a ženy (sborník), Praha, Ženská národní rada 1930
- MASARYK, Tomáš Garrigue: O ženě, Čin, Praha 1930
- MELNIKOVA-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda: Rusko z blízka i z dálky, Svaz národního osvobození, Praha 1929
- Ministři a poslanci v anekdotách (sestavil Ivan Herben), Orbis, Praha 1934
- NEUMANN, S. K.: Krise národa, Praha, Otto Girgal 1930
- OLBRACHT, Ivan: Obrazy ze soudobého Ruska I, II, III, Praha, Fr. Borový 1920
- OLBRACHT, Ivan: Ivan Olbracht své ženě Heleně Malířové z vězení na Pankráci v lednu 1928, Praha 1928
- RÁDL, Emanuel: O ženském hnutí, Praha, Čin 1933
- REED, John: Deset dnů, které otřásly světem, Mladá fronta, Praha 1957, 4. vyd.
- SLAVÍK, Jan: Co jsem viděl v sovětském Rusku, Svaz národního osvobození, Praha 1926
- SLAVÍK, Jan: Po druhé v sovětském Rusku, Svaz národního osvobození, Praha 1927
- SLAVÍK, Jan: Po třetí v sovětském Rusku, Svaz národního osvobození, Praha 1932
- STEINER, Josef: Utrpení sociální demokracie československé a postup strany v Rakousku, Praha, Tiskové družstvo československé strany sociálně demokratické 1902
- Třicet let Dělnické akademie, Praha, Dělnická akademie 1926

Paměti a vzpomínky:

- BEER, Fritz: ... a tys na Němce střílel, dědo?, Artforum, Praha 1997

BECHYNĚ, Rudolf: Pero mi zůstalo, Dělnické nakladatelství v Praze, 1947

BUDÍN, Stanislav: Jak to vlastně bylo, Torst, Praha 2007

FARA, František: Četnické vzpomínky, Codyprint, Praha 2002

HABRMAN, Gustav: Mé vzpomínky z války, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) v Praze, 1928

Jeden život, Praha, Svoboda 1948

Knih života (Práce a osobnost F. F. Plamínkové), Melantrich, Praha 1935

KOPECKÝ, Václav: ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo. Praha, SNPL 1960

KOVÁLYOVÁ (Margoliová), Heda: Na vlastní kůži, Československý spisovatel, Praha 1992, 2. vyd.

MAREŠ, Michal: Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince, Prostor, Praha 1999

NASKOVÁ, Růžena: Jak šel život, Praha, Orbis 1953, 6. vyd.

NEUMANN, Stanislav Kostka: Vzpomínky, Praha, Svoboda 1948, 2.vyd.

NEUMANNOVÁ, Božena: Byla jsem ženou slavného muže, Brno, Host 1998

NOVÝ, Vilém: Život a revoluce, Orbis, Praha, 1974

PFEIFEROVÁ, Karla: Paměti. Stará textilačka vypravuje., Praha, Nakladatelství politické literatury 1964

REIMAN, Pavel: Ve dvacátých letech, Praha, NPL 1966

SEIFERT, Jaroslav: Všecky krásy světa, Eminent ve spolupráci s Knížním klubem, Praha 1999, 4. vyd.

SLÁNSKÁ, Josefa: Zpráva o mém muži, Svoboda, Praha 1990

SOUKUP, František: 28. říjen 1918. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa. Díl I., Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) v Praze, Orbis 1928

STEIN, Zikmund Stein: Třicet let obhájcem dělníků, Grafika, DTP-Presto, Praha 2004

ŠALDA, Jaroslav: Budování tisku za Rakouska, Čs. republiky a jeho obrana za něm. okupace, Eva, Praha 2001

ŠVERMOVÁ, Marie: Vzpomínky, FUTURA, Praha 2008

VONDRÁČEK, Vladimír: Lékař vzpomíná, Avicenum, Praha 1973

ZÁPOTOCKÁ, Marie: Můj život s Antonínem Zápotockým, MONA 1985

LITERATURA

- A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminism. Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries., eds Francisca de Haan, Krassimira Daskalova and Anna Loufti, CEU Press, Budapest, New York 2008
- ARON, Raymond: Opium intelektuálů, Mladá fronta, Praha 2001
- Aufstieg und Zerfall der Komintern. Studien zur Geschichte ihrer Transformation (1919-1943). (Hg. Theodor Bergmann und Mario Kessler), Diskurs, Mainz, Fördererkreis demokratischer Volks- und Hochschulbildung e.V., München 1992
- BÁRTA, Drahomír: Prosincová generální stávká roku 1920, Praha, SMPL 1953
- BELDA, Josef, GALANDAUER, Jan, HÁJEK, Miloš, HRADILÁK, Zdeněk, PASÁK, Tomáš: Dějinná cesta české sociální demokracie, Masarykova dělnická akademie v nakladatelství FÉNIX, Praha 1996
- BOHÁČ, Jaromír: Kulturní rubrika Rudého práva ve 20. letech, FF UK, Praha 1973 (diplomová práce)
- Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. - V. (ed. Zdeněk Kárník, Michal Kopeček), ÚSD AV ČR, Dokořán, Praha 2003-5
- BOUČEK, Jaroslav: Jan Slavík. Příběh zakázaného historika., Jinočany 2002, H & H
- BROKLOVÁ, Eva. Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938. Praha 1992
- BUREŠOVÁ, Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. Století, Univerzita Palackého v Olomouci 2001
- BUREŠOVÁ, Jana: Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. st., in: Andros probabilis, Matice moravská v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, 2005
- CABADA, Ladislav: Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900 – 1939, Praha, ISE 2000
- CABADA, Ladislav: Na cestě ke KSČ – československá levice v letech 1918-1920, in: Střední Evropa, revue pro středoevropskou kulturu a politiku, roč. 15, září – říjen 1999, 92. Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace. (Pavla Vošahlíková – Jiří Martínek a kol.), Historický ústav AV ČR, v. v. i. 2010
- Člověk na Moravě v první polovině 20. století (ed. L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil), Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2006

- Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí (ed. Marek Hrubec a Miloš Bárta), Masarykova dělnická akademie a nakladatelství Doplněk, Praha – Brno 2006
- Dějiny hospodářství českých zemí od začátku industrializace do současnosti, III. díl (redakce Vlastislav Lacina a Jaroslav Pátek), Karolinum, Praha 1995
- Die Partei hat mich nie enttäuscht... (Hg. Edith Prost), Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1989
- Documenta Pragensia XIII – Žena v dějinách Prahy, Scriptorium, Praha 1996
- FREEDMAN, Estelle B.: No Turning Back (The History of Feminism and the Future of Women), Ballantine Books, New York 2003
- GALANDAUER, Jan: Bohumír Šmeral, Horizont, Praha 1978
- HÁJEK, Jiří: Marie Majerová aneb román a doba, Praha, ČS 1973, 3. vyd.
- HELEŠIC, František: Komunističtí novináři 1921-38, in: Politické elity v Českoslovenku 1918-1948, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994
- HNÍZDO, Vlastislav: Ivan Olbracht, Praha, Melantrich 1982, 2. vyd.
- HOLÁ, Věra: Jan Šverma, Horizont, Praha 1976
- Božena Holečková-Dolejší: Komunistická novinářka Jožka Jabůrková, Novinář, Praha 1978
- HOLUBEC, Stanislav: Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921 – 1938, in: Kuděj, časopis pro kulturní dějiny, roč. 10, 2008, 1-2, vydavatel Západočeská univerzita v Plzni, FF
- HORSKÁ, Pavla: Naše prababičky feministky, NLN, Praha 1999
- HRUBÝ, Petr: Osudné iluze, Rychnov nad Kněžnou, Ježek 2000
- JANDÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan: Dějiny státní správy v českých zemích, NLN, Praha 2005, 2. vyd.
- KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel: Gottwaldovi muži, Ladislav Horáček – Paseka v Praze a Litomyšli 2004
- KARLOVÁ, Alena, roz. Šoltsová: Ženy v domácnosti, ve výrobě a veřejném životě v českých zemích v letech první světové války (k dějinám každodennosti), FF UK, 2002 (diplomová práce)
- KÁRNÍK, Zdeněk: Socialisté na rozcestí : Habsburk, Masaryk či Šmeral, Karolinum, Praha 1996, 2. vyd.
- KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, Libri, Praha 2002, Díl druhý, Libri, Praha 2002, Díl třetí Libri, Praha 2003
- KÚHNL, Karel: Levá fronta české kultury v letech 1917-1923, Praha 1967
- LANG, Jaromír: Neumannův Červen, Praha, Melantrich 1974, 2. vyd.

- LENDEROVÁ, Milena: Chytila patrola aneb prostitute za Rakouska i republiky, Karolinum, Praha 2002
- LENDEROVÁ, Milena: K hříchu i k modlitbě, Praha, Mladá fronta 1999
- LOMÍČEK, Jan: Vnější faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu (Odráž sovětské propagandy v čs. reportážích a cestopisech o SSSR ve 20. a 30. letech 20. století), FF UK, Praha 2008 (diplomová práce)
- MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír: Dějiny policie a četnictva II., Československá republika (1918 – 1939), POLICE HISTORY, Praha 1999
- MACURA, Vladimír: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), Academia, Praha 2008
- MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 I. Díl: období 1861-1938. Brno, 2005
- MacKenzie, Norman: Socialism, Hutchinson University Library, London 1966, 2nd edition
- McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin., Palgrave Macmillan, London 1996
- MATYSKOVÁ, Hana: Helena Malířová, FF UK, Praha 2003 (diplomová práce)
- MEJDROVÁ, Hana, HÁJEK, Miloš: Vznik Třetí internacionály, Praha, Karolinum 2000
- MICHÁLKOVÁ, Marcela: České ženy v Národním shromáždění 1918-1925, FF UK, Praha 1999 (diplomová práce)
- MOLDANOVÁ, Dobrava: Přítelkyně, in: Literární archiv 13-15, Památník národního písemnictví 1982
- MOURKOVÁ, Jarmila: Marie Majerová a František Gellner, in: Literární archiv 13-15, Památník národního písemnictví 1982
- MUSILOVÁ, Dana: Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939. Němec – Veduta, České Budějovice 2007
- Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami (ed. Eduard Kubů, Jaroslav Pátek), Karolinum, Praha 2000
- NECHVÁTAL, Martin: Založení KSČ, Praha, Havran 2002
- NEJEDLÁ, Jaromíra: Marie Majerová, Praha, Melantrich 1986
- Neuen Frauen zwischen Zeiten (Hrsg. Petra Bock und Katja Koblitz), Ed. Hentrich, Berlin 1995
- NIKLÍČEK, Ladislav: Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií, in: Soudobé dějiny, roč. II (1995), č.2-3.

- NÝVLTOVÁ, Dana: Marie Majerová – Femme fatale české avantgardy. Česká komunistka ve víru feminizmu., Filip Tomáš – Akropolis, Praha 2011
- OBROVSKÝ, Jan: Počátky bolševizace a její projevy v brněnské KSČ: vnitrostranický rozkol ve světle zprávy policejního ředitele o činnosti brněnské KSČ v roce 1925, in: Brno v minulosti a dnes, Archiv města Brna, Brno 2006
- ONDŘEJOVÁ, Petra: Ženy v československém parlamentu 1918-1938, FF MU, Brno 2006 (diplomová práce)
- OSTAP, Pavel: Orgány sovětského mocenského mechanismu, in: Historický obzor, V. –VI. 2006
- PEČENKA, M., LUŇÁK, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha 1999. 3. vyd.
- PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Brána, Praha 2006
- PEROUTKA, Ferdinand: Budování státu I-II, III-IV, Academia, Praha 2003, 4. vyd.
- PÍŠA, A. M.: Ivan Olbracht, Praha, ČS 1982, 2. vyd.
- POPELOVÁ, Jiřina: Socialistický životní styl, Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí 1960
- POVOLÁNÍ: ARCHITEKT[KA] PROFESSION: WOMAN [ARCHITECT], pořádá občanské sdružení Kruh ve spolupráci se Školou architektury Akademie výtvarných umění v Praze a Archivem architektury Národního technického muzea v Praze, Kruh, 2003
- PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, Doplněk, Brno 2004
- RÁKOSNÍK, Jakub: Odvrácená tvář prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938., Karolinum, Praha 2008
- RÁKOSNÍK, Jakub: Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945 – 196, Univerzita Karlova Filozofická fakulta, Praha 2010
- Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století (k vydání připravil Milan Vojáček), Skriptorium, Praha 2007
- REIMAN, PAVEL a kol.: Dějiny Komunistické strany Československa, Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1961
- RUPNIK, Jacques: Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků k převzetí moci., Praha, Academia 2002
- SKILLING, H. Gordon: Gottwald and the Bolshevization of the Communist Party of Czechoslovakia, in: Slavic Review, Vol. 20, No. 4 (Dec., 1961)

- SLAČÁLEK, Ondřej: Ženy v českém anarchismu na konci 19. a na začátku 20. století, in: Nezapomenuté historie (ed. Zbyněk Machát, Ondřej Slačálek, Milan Znoj), Doplněk, Brno 2007
- SOMMER, Vítězslav: Reformisté a revolucionáři – zrádci a rozkolníci. Stýkání a potýkání komunistů a sociálních demokratů, in: Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů (ed. Hynek Fajmon, Stanislav Balík, Kateřina Hloušková), Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008, 2. vyd.
- Statečné ženy, o kterých se málo ví, Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, Praha 2003
- ŠLEHOFER, Lukáš: Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“, FF UK, Praha 2007 (diplomová práce)
- TOMEK, Václav: Český anarchismus, Praha, Filosofia 1996
- TOMEK, Václav: Ve jménu svobody, Praha, Manibus propriis 1992
- TURNOVSKÁ, Eva: Božena Viková-Kunětická, FF UK, Praha 1996 (diplomová práce)
- UCHALOVÁ, Eva: Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky., Olympia, Praha 1996
- UHROVÁ, Eva: České ženy známé i neznámé, vlastním nákladem, 2008
- UHROVÁ, Eva: Po nevyšlapaných stezkách, Praha, Mona 1984
- URBAN, Dan: Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935, FF UK Praha 2010 (diplomová práce)
- VEBER, Václav: Leninova vláda (Rusko 1917 – 1924), Triton, Praha 2003
- VESELÁ, Monika: Františka Plamínková, FF UK 1995 (diplomová práce)
- VÍZDALOVÁ, Ivana: Novinářka Marie Majerová, Praha, Novinář 1988
- VORÁČEK, Emil: Komunistická strana Československa v období let 1921-1948. Stručný pohled na výzkum historiků v České republice po listopadu 1989 s přihlédnutím k výzkumu zahraničnímu, in: Reflexe dějin Československa 1918-1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí, Historický ústav, Praha 2008
- WEISER, Thomas Weiser: Arbeiterführer in der Tschechoslowakei, Collegium Carolinum, R. Oldenbourg Verlag München 1998
- WOHLGEMUTHOVÁ, Renáta: Účast žen v české sociální demokracii do roku 1914, in: Československý časopis historický 1965, č. 3
- Žena v českých zemích od středověku do 20. století (ed. Milena Lenderová, Božena Kopiczková, Jana Burešová, Eduard Maur), NLN, Praha 2009
- Život a práce Anežky Hodinové-Spurné, Ústřední výbor Českého svazu žen, Praha 1973

- I. Seminar zur Geschichte der Emanzipation der Frauen, Institut für Wirtschaft- und Sozialgeschichte Philosophische Fakultät Karlsuniversität, Prag 1995
- III. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 1996
- V. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 1999
- VI. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2000
- VII. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2001

14 PŘÍLOHY